

ივანე ანდრო

საბჭოთა მემორანდუმის
ფორმირება

ხობოხი შავისნავცოთ

ფილოლოგია

იუსტას მაიცი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა

თბილისი 2010

როგორ შევისწავლოთ ფილოლოგია. იუსტას მაილსი
How to Learn Philology. Eustace Miles

ეს წიგნი მასწავლებლებისა და მოსწავლეებისათვის მარტივი შესავალი კურსია ფილოლოგიაში. ხანგრძლივი დროის მანძილზე დიდი მოთხოვნა იყო ისეთ საგნებში შესავალ კურსებზე, როგორცაა ეტიმოლოგია, ტექსტის კრიტიკული შესწავლა, ანალიზი, ინდო-ევროპული ენა, ბერძნული დიალექტები, ძველი სწავლულები. წიგნი - 'როგორ შევისწავლოთ ფილოლოგია' - ამ მოთხოვნის დაკმაყოფილების მცდელობაა.

წიგნის თარგმანი დაფინანსდა საქართველოს მეცნიერებისა და განათლების სამინისტროს პროგრამით — „საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოების განვითარება“.
წიგნი მომზადდა ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიერ.

ISBN 978-9941-9117-1-2

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
ქაქუცა ჩოლოყაშვილის 3/5, თბილისი, 0162, საქართველო

Ilia State University Press
3/5 K. Cholokashvili Ave, Tbilisi, 0162, Georgia

ხობოი შვიისნაცოთ

ფილოლოგია

შესავალი სახელმძღვანელო მასწავლებელთა და

მოსწავლეთათვის

იუსტას. ჰ. მაილსი. ხელოვნების მაგისტრის ხისხის მმართველი
ქდასიქისა და ფილოლოგიის სფეროში და ქდასიქური ენებისა
და ფილოლოგიის ლექსილი სამოქალაქო სამ-სახეის ევლვის
სპეციალური საბჭოში(1897-99) ემბიოქის ენივერსიტეტი

წინასიტყვაობა

დიდი ხანია, საჭიროა არსებობდეს მარტივი, შესავალი კურსის ტიპის ნაშრომი იმგვარ თემებზე, როგორცაა, მაგალითად, ეტიმოლოგია, ტექსტუალური კრიტიციზმი, ანალიზი, ინდოევროპული ენა, ბერძნული დიალექტები და წარსულში მოღვაწე დიდი მეცნიერები. ეს საჭიროება იგრძნეს უნივერსიტეტის ლექტორებმა, პედაგოგებმა, სკოლის ხელმძღვანელებმა, ზოგადად სტუდენტებმა და შემსწავლელებმა. ჩემი ამ მცირე ნაშრომით მინდა აღნიშნული მოთხოვნა დავაკმაყოფილო.

1. შევეცადე *ძალზედ ფართო არეალი მომეცვა* და ვიმედოვნებ, რომ ჩემი მეთოდის უპირატესობა მრავალფეროვნება იქნება.

2. ყოველ თემასთან დაკავშირებული თავები *მოკლეა და სპეციალურადაა ადაპტირებული დამწყები შემსწავლელებისათვის*: ფილოლოგიის შემსწავლელთა უმრავლესობა კი დამწყებია. მათგან ეს წიგნი მოითხოვს ძალზე მცირე წინარე განათლებას და ბერძნულ, ლათინურსა და ინგლისურ ენებში ბრუნვების, უღლებებისა და ლექსიკის ზოგად ცოდნას. სადაც შესაძლებელი იყო, თავი ავარიდე სანსკრიტსა და სხვა ნაკლებად ცნობილ ენებს.

3. ეს ნაშრომი *მხოლოდ შესავალი კურსია*, მაგრამ გულწრფელად ვიმედოვნებ, რომ იგი ისე დააინტერესებს მკითხველს, რომ ამის შემდეგ იგი შეისწავლის და დააფასებს უფრო ღრმა ნაშრომებს ისეთი სერიოზული მეცნიერებისა, როგორცაა გაილსი, კინგი და კუკსონი, ლინდსი, ვიქტორ ჰენრი და სხვები.

ყველაფერთან ერთად მინდა აღვნიშნო, რომ ეს წიგნი არ არის „ყოველისმომცველი წიგნი“, იგი არ განიხილავს მთლიანად ყველაფერს, არამედ უბრალოდ შესავალი კურსია.

4. შესაბამის თავებში გაკეთებულია *მინიშნებები* მრავალ სპეციფიკურ ნაშრომზე.

5. ნაშრომის სიახლედ მიმაჩნია მცდელობა, ვუჩვენო ადამიანებს, როგორ *ასწავლონ* ფილოლოგია (თუნდაც, მაგალითების დამუშავების გზით). ფაქტობრივად, ვეცადე ამეხსნა ჩემი მეთოდის არსი, *როგორც მასწავლებლებისთვის, ასევე შემსწავლელთათვის* და ამის არც თუ უმნიშვნელო შემადგენელი ნაწილია ის, რომ:

6. მოცემული მაქვს *სავარჯიშოები* და *გავრცელებულ შეცდომათა კრიტიკა* (მაგალითად, იხ. გვ. 40, 64, 153).

7. ნაშრომის დასაწყისში ვეცადე, *წვრილმანებისათვის გვერდი ამევილო*, სადაც ამის გაკეთება შეეძელი, ასევე შევეცადე, თავი ამერიდებინა წესებისა და კანონებისათვის.

8. გაგების გასაადვილებლად მოცემული მაქვს *რუქები* და *დიაგრამები*

9. ვეყრდნობი *უმარტივესი და ყველაზე კარგად ცნობილი* (განსაკუთრებით რაც ინგლისურ სიტყვებს შეეხება) მაგალითებით დაწყების – და არა წესებით დაწყების და შემდეგ მაგალითებზე გადასვლის პრინციპს.

მაგალითების მეშვეობით ხდება ზოგადი წესების ჩამოყალიბება და შემდეგ ეს წესები ახალი მაგალითებითაა ილუსტრირებული.

10. ასევე დავამატე გარკვეული ხელშემწყობი საშუალებები წესების დასამახსოვრებლად, მათ შორისაა *ერთი ორი ლექსიც* (მაგალითად, იხ. გვ. 153, 251). ლექსების, როგორც დამახსოვრების ერთ-ერთი საშუალების, წინააღმდეგ გამოთქმულ პრეტენზიებს, მე ასე ვუპასუხებდი: ტენისონი, ლექსს მესსიერების გავარჯიშებისათვის მეტად ღირებულ საშუალებად მიიჩნევდა.

11. გარდა ამისა, გთავაზობთ *რჩევებს სავარჯიშოების შესასრულებლად*. ჩემი აზრით შემსწავლელმა სავარჯიშოების შესრულება უნდა დაიწყოს მარტივი მაგალითებიდან და (გვ. 1, 22), აუჩქარებლად და პერიოდულად იმეოროს მანამ, სანამ სრულყოფილად არ აითვისებს და არ ჩანვდება ამ მარტივი მაგალითის ძირითად პრინციპს. შემსწავლელს შესაძლებლობა ექნება გამოიყენოს პრინციპები ჩემ მიერ შემოთავაზებულ სავარჯიშოებში. *სავარჯიშოებს* თან ვურთავ *პასუხებს* (იხ. მაგალითად გვ. 64, 65).

12. ასევე გთავაზობთ (გვ. 43) *კვლევებისათვის* მნიშვნელოვან და საინტერესო თემებს.

13. სადაც საშუალება მომეცა, ყოველდღიური ცხოვრებიდან და მეცნიერებიდან მოვიყვანე საჭირო ილუსტრაციები და ანალოგიები (იხ. გვ. 72, 217).

14. შევეცადე საკითხებს *ლოგიკური თანმიმდევრობით მივდგომოდი* იმ თავებში, რომლებიც სიტყვათა ანალიზს ეხება (გვ. 20).

15. ასევე ვეცადე (გვ. 42, 151) მომეყვანა *მტკიცებულებები* ყოველი ჩემ მიერ შემოთავაზებული პასუხის დასადასტურებლად და *ამეხსნა ანალიზის პროცესი* (გვ. 152)

16. ვცადე მეჩვენებინა კონკრეტული საკითხის *აქტუალურობა*. ამისათვის, აღვნიშნე ისეთი საკითხები, რომლებსაც ნეთელს მოჰფენს ჩვენი შესწავლის საგანი (იხ. გვ. 43, 56).

17. ანალიზის ბოლოს მოცემულია ტექნიკური ტერმინები, ფორმულები, წესები და სხვა დეტალები.

18. ჩემი მიზანი იყო, წარმომედგინა ყველაზე უფრო თანამედროვე თეორიები, ან უკეთ რომ ვთქვათ, ის თეორიები, რომლებსაც თავიანთ შესანიშნავ სახელმძღვანელოებში უპირატესობას ანიჭებენ დოქტორი გაილსი და ბატონები, კინგი და კუკსონი; ჩემი ნაშრომი ძირითადად ორთოდოქსულია. იგი არ არის ორიგინალურ ნაშრომი, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ჩემს *მეთოდს*. შევეცადე, დამეცვა აკურატულობა და სიზუსტე, თუმცა, ამ ტიპის ნაშრომის ტექსტში, უეჭველია, რაღაც შეცდომა მაინც გაიპარებოდა. მინდა, ჩემი გულწრფელი მადლობა გამოვუცხადო აბერ-

დინის უნივერსიტეტის გამომცემლობის თანამშრომლებს იმ გულისყური-სათვის, რაც მათ ჩემი წიგნის ბეჭდვისას გამოიჩინეს.

თუ ამ წიგნს კარგად მიიღებს მკითხველი, მას შეიძლება მოჰყვეს საგამოცდო საკითხების სერიების გამოცემა პასუხების თანხლებით და წინამდებარე ნაშრომის მსგავსი წიგნის გამოცემა, უკვე სინტაქსის შესახებ.

ორიოდე სიტყვა უნდა ითქვას უკვე გამოცემულ იმ უამრავ *წიგნზე*, რომლებიც *აქ განხილულ* სხვადასხვა თემას შეეხება. ადვილი იქნებოდა იმ წიგნების სიის შედგენა, რომლებიც შესანიშნავია სპეციალისტებისათვის, რომლებშიც წარმოდგენილი თეორიებიც თანამედროვე და ახალია და აქვთ შესანიშნავი საძიებლები, მაგრამ ჯერჯერობით არ გამოჩენილა ყოვლისმომცველი ნაშრომი აღნიშნულ თემებზე: არ არსებობს ისეთი ნაშრომი, რომელიც სრულად მოიცავს ისეთ სფეროებს, როგორცაა მაგალითად, ბერძნული დიალექტები, ლათინური წარწერები და ტექსტუალური კრიტიციზმი.

უმკაცრესი ცენზურა, რომელიც წილად ხვდა მრავალ სახელმძღვანელოს, გამოწვეული იყო გაუგებრობით. ეს წიგნები მართლაც მეტად ძვირადღირებულია. ისიც მართალია, ყოველ შემთხვევაში, ბევრმა მოსწავლემ და სხვებმაც პირადად მითხრეს, რომ ეს წიგნები დამწყებთათვის არ არის ადაპტირებული და როცა ისინი მათ კითხულობენ ზღვა რაოდენობის დეტალებში იხლართებიან; რომ ეს წიგნები მოსაწყენი და უინტერესოა და მრავალფეროვნებას საჭიროებს; რომ ისინი არ გვთავაზობენ იმას, თუ როგორ უნდა შევასწავლოთ ფილოლოგია, რომ მათში მეტისმეტად ბევრი დეტალია, რომელთა სწავლა დამწყებებს მოეთხოვებათ; რომ ისინი ყურადღებას არ ამახვილებენ მნიშვნელოვან საკითხებზე და უკანა პლანზე არ გადააქვთ მეორეხარისხოვანი; რომ ისინი სავსეა ტექნიკური ტერმინებით, როგორცაა მაგალითად, *ანაპტიქსი*, შეიცავენ აბსტრაქტულ წესებს, რომელთაც მაგალითებიც მოსდევს და ამდენად, უგულვებელყოფენ სწავლების ფუნდამენტურ პრინციპს (სახელდობრ იმას, რომ ჩვენ უნდა მივიდეთ აბსტრაქტულ წესამდე მარტივი და კონკრეტული მაგალითებიდან გამომდინარე, რომლებიც ინგლისელი შემსწავლელთათვის, თუ ეს შესაძლებელია, უნდა იყოს, ინგლისურ ენაზე).

გარდა ამისა, ამ წიგნებში არ არის დიაგრამები და რუქები, მაშინ როცა ინდოევროპული ენის რუქა, საბერძნეთისა და იტალიის რუქები და მეტყველების ორგანოთა დიაგრამა ნათელს მოჰფენდა მოცემულ საკითხებს და უფრო მეტად საინტერესოს გახდიდა მათ.

ეს წიგნები არ გვთავაზობენ რაიმე მოსახერხებელ საშუალებას იმ გრძელი სიების დასამახსოვრებლად, რომლებითაც გადაჭედულია ტექსტი. ისინი არ გვაძლევენ რჩევას (არც მასწავლებელს და არც შემსწავლელს) იმის შესახებ, თუ როგორ ვივარჯიშოთ საგანში და არც კონკრეტულ სავარჯიშოებს გვანვდიან. არ გვთავაზობენ კვლევისათვის მნიშვნელოვან საკითხებს. იშვიათად იძლევიან ილუსტრაციებს ყოველდღიური ცხოვრე-

ბიდან ან მეცნიერებიდან, რასაც შეეძლო გაეხალისებინა შემსწავლელი. მათში არ ჩანს რაიმე ლოგიკური წყობა ან თანმიმდევრობა. ისინი არ უჩვენებენ მასწავლებელსა თუ შემსწავლელს, როგორ ვუპასუხოთ საგამოცდო საკითხს და უფრო იშვიათად იძლევიან ფაქტობრივ მასალას, რომელსაც კონკრეტული პასუხი უნდა ეყრდნობოდეს.

მრავალი მათგანი ისე ცუდადაა ადაპტირებული საჭირო მასალის მოძიების თვალსაზრისით, რომ ჩვეულებრივ ადამიანს შეიძლება, სახელმძღვანელოს გამოცდაზე შეტანისა და გამოყენების უფლებაც კი მიეცეთ და ერთი წუთითაც არ შეგვეშინდეს, რომ ის მაღალ ნიშანს მიიღებს.

სხვადასხვა საკითხის მთავარი მნიშვნელობა ახსნილი არ არის, არადა, ეს საკითხს უფრო საინტერესოს გახდიდა. გარდა ამისა, ეს ნიგნები ბევრ უზუსტობას შეიცავენ, მაგალითად, არ არის გამიჯნული გრძელი ხმოვნები და მოკლე ხმოვნები. (გვ.6) - ეს კი სერიოზული შეცდომაა.

თუმცა სტუდენტები ამ ნიგნებამდე უკვე კარგად შეიარაღებულები რომ მოსულიყვნენ, მრავალი ზემოთ აღნიშნული საყვედურების გამოთქმა მათ აღარ მოუწევდათ. ერჩივნათ ჯერ შესავალი კურსი წაეკითხათ. ვიდრე და ამ მეცნიერული ტრაქტატების შესწავლას შემდეგ შედგომოდნენ, მათ რომ ჩემი ნიგნის მსგავსი მარტივი და მოსამზადებელი კურსი გაევილოთ, ვფიქრობ, შეძლებდნენ, სრულყოფილად დაეფასებინათ ბევრი ასეთი სახელმძღვანელო, მაგრამ ისინი იძულებულნი იყვნენ, „სიარულამდე ხტომა ესწავლათ“.

არა მგონია მკითხველს არ აინტერესებდეს, თუ როგორ გადავწყვიტე ამ ნიგნის გამოცემა.

როცა კემბრიჯის უნივერსიტეტს ვამთავრებდი, გავიარე ჩვეულებრივი კურსი ფილოლოგიაში და ამ საგნის შესახებ ინგლისურ ენაზე დაწერილი თითქმის ყველა შესრულებული ნაშრომი წავიკითხე. შემდეგ თავადაც ვცადე ნაშრომების დაწერა, რომლებმაც ქებაზე მეტი კრიტიკა დაიმსახურეს.

მოგვიანებით რაგბიში წავედი მასწავლებლად. იქ, ისევე როგორც რამდენიმე სხვა საჯარო სკოლაში, ლექციებს ვკითხულობდი ფილოლოგიაში. სწორედ მაშინ, დამწყებთათვის ამ საგნის *სწავლებისას*, გამიჩნდა აზრი, უარი მეთქვა ფილოლოგიის სწავლების ძველ მეთოდებზე და მეცადა ისეთი მეთოდის მოძებნა, რომელიც უფრო ლოგიკური და გასაგები იქნებოდა.

ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში, ასობით წარჩინებულ მოსწავლეს ვამეცადინებდი კემბრიჯსა და გერტონში. იმის გათვალისწინებით, რაც მე წავიკითხე და აღმოვაჩინე რეალური გამოცდილების საფუძველზე ზოგადად საგნის სწავლების უნივერსალურ პრინციპებთან დაკავშირებით, გამუდმებით ვიცვლებოდი და (ვიმედოვნებ რომ) ვაუმჯობესებდი სწავლების გზებს.

მაგრამ სწავლების პროცესში ჩემთვის მწვავედ იდგა ისეთი *სახელმძღ-*

ღვანელოს საკითხი, რომელიც დამწყებთათვის ერთდროულად ადვილიც იქნებოდა, თანამედროვეც და გასაგებიც.

მოსწავლეები გამოუდმებით მთხოვდნენ მათთვის ამგვარი წიგნი დამესახელებინა და მე კვლავ და კვლავ იძულებული ვიყავი მეთქვა, რომ ასეთი წიგნი არ მეგულებოდა.

დაბოლოს, უამრავი წერილი მივიღე მასწავლებლებისა და სტუდენტებისაგან, რომლებიც დაჟინებით მთხოვდნენ, მთელი ჩემი გამოცდილება შემეჯერებინა და გამომეცა სავარჯიშოები, რადგან საგნის სწავლებისათვის საუკეთესო საშუალებად პატარა, დამწყებთათვის ადაპტირებული სახელმძღვანელო მიაჩნდათ. მეც სწორედ ამის გაკეთება ვცაადე.

ზედმეტი იქნებოდა იმის აღნიშვნა, რომ სიამოვნებით მივიღებ პირად წერილებსა თუ პერიოდულ გამოცემებში გამოხატულ ნებისმიერ შემოთავაზებას, რომელიც სახელმძღვანელოების გაუმჯობესებას შეუწყობს ხელს. რადგანაც ვგრძნობ, რომ ამ მეტად რთული საგნის სწავლების მეთოდთაგან მხოლოდ რამდენიმე საუკეთესო მეთოდის დაუფლება თუ მოვახერხე.

იუსტას ჰ. მაილსი.

პოლს როუდის 5,
კემბრიჯი, 1899.

სახჩაჰი

ნინასიტყვაობა .....
რამდენიმე რჩევა მკითხველს .....

ნანი I

შესავალი

1. ფილოლოგიის შესწავლის უპირატესობანი — 2. ენათა წარმო-
მავლობა — 3. ინდოევროპული ანუ Māter-ენა და მისი შთამომავლები
— რას ნიშნავს სინამდვილეში „გაანალიზეთ სიტყვა, ‘Tremunt’ (ანუ
τρέμουνσι)“ ....

1. აღნიშნეთ ფილოლოგიის შესწავლის ძირითადი უპირატესობანი ...
.....

2. რა განსხვავებულ თეორიებს გვთავაზობენ ენათა წარმოშობის
შესახებ? ჩამოაყალიბეთ საკუთარი აზრი .....

3. (ა) რა იგულისხმება ინდოევროპულ ენაში. თქვენი პასუხის საილუს-
ტრაციოდ დახაზეთ გეგმა .....

ინდოევროპული ენების სია

(ბ) სხვა რა სახელებით მოიხსენიებენ ინდოევროპულ ენას. გააკრიტიკ-
ეთ ეს სახელწოდებები და თუ შეგიძლიათ, მოიფიქრეთ ახალი სახელები ...

(გ) მოიყვანეთ ინდოევროპული ანუ Māter-ენის რამდენიმე სიტყვა-
მოდელი თავისი ბერძნული, ლათინური და ინგლისური „შთამომავლებით“.

(დ) დაადგინეთ (და წარმოადგინეთ სქემით) ბერძნული ენისა და
ლათინური ენის ურთიერთდამოკიდებულება.

4. (ა) „გაანალიზეთ სიტყვა, ‘Tremunt’ ან τρέμουνσι“ — რას, გულისხ-
მობს სინამდვილეში ეს დავალება .....

(ბ) რა უნდა ვიცოდეთ, ვიდრე დავალებას, „გაანალიზეთ...“, სწორად
შევასრულებდეთ. შემოგვთავაზეთ ლოგიკური პროცესი, როგორ ვისწავ-
ლოთ სიტყვის „ანალიზი“ .....

ნანი II

სიტყვის ანალიზისთვის მზადება

დიალექტები — ბერძნული დიალექტები — ლათინური წარწერები
— ინგლისური ენის თანხმობები და გრიმის კანონი — ფილოლოგიის
ზოგადი პრინციპები და მნიშვნელოვანი ენობრივი ფაქტები — ბერ-
ძნული და ლათინური სიტყვების წყვილები მათი ადრეული ან მშობე-

ლი-ფორმებით . . . . .

5. (I.) რა არის დიალექტი (II.) როგორ წარმოიშვებიან და (III.) როგორ ქრებიან დიალექტები . . . . .

6. დაასახელეთ შემდეგი დიალექტებისათვის დამახასიათებელი ძირითადი თავისებურებანი:

(I.) დორიული დიალექტის — (II.) იონიური დიალექტის — (III.) ძველი და ახალი ატიკური დიალექტების, მოიყვანეთ მაგალითები და მიუთითეთ, თუ სად საუბრობდნენ ამ დიალექტებზე.

(IV.) რას ნიშნავს *Κοινή* და ძველი აღთქმის ენა . . .

7. განმარტეთ ეოლიური დიალექტი და აღნიშნეთ მისი ძირითადი მახასიათებლები მისი ლათინურთან შედარების გზით, რამდენადაც ეს შესაძლებელია . . . . .

8. რაში მდგომარეობს ფიკის თეორია ჰომეროსის დიალექტის შესახებ. რამდენად სწორი შეიძლება იყოს იგი . . . . .

9. მიუსადაგეთ მოცემული ფორმები შესაბამის დიალექტებს, დაურთეთ მცირე კომენტარი — *τῶν, φύγᾶ, ὄκα, ὄκω, πέμπε, λόγοι, ᾄ (ῆ), κῶρᾶ, ἔσπερρε, ἀκούσαις, λόγοισι, βασιλῆς, Φαλείοις (Ηλείοις) μῦθος, ἐνθαῦτα . . . . .*

10. (ა) ბერძნული დიალექტის ფაქტობრივი მონაცემები და ინტერესი ამ დიალექტის მიმართ . . . . .

(ბ) ახსენით, რატომ შეიძლება იყოს დიალექტების შესწავლა მნიშვნელოვანი და საინტერესო . . . . .

11. ადრეული ლათინური ხელნაწერების რომელ ფორმებში შეიძლება ვნახოთ შემდეგი სიტყვები? (ა) *dabunt malum Metelli Naevio poetae*; (ბ) *Philippus maximi aestimavit*; (გ) *Lucius Gnaeo natus, cuius fama virtuti parissima fuit, cum Romae adesset, aedem Iunoni posuit*; (დ) *ut facillime figi possit*. დაურთეთ შენიშვნები . . . . .

12. ახსენით და კომენტარი დაურთეთ ნებისმიერ სპეციფიკურ ფორმას შემდეგ ლათინურ წარწერებში: —

(ა) *Manios med fhefhaked Numasioi . . . . .*

(ბ) *io vei sat deivos qoi med mitat nei ted endo cosmis virco siet asted noisi ope toitesial pakari vois dvenos med feced en manom einom dvenoi ne med malo statod . . . . .*

13. დაწერეთ ადრეული ლათინურის შემდეგი ფორმების შესაბამისი კლასიკური ფორმები, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, კომენტარების გარეშე — (ა) *enos Lases iuvate*; (ბ) *sancus Iānis es, duonus Cerus es, duonus Iānusque [pu]meliōsum rēcum*; (გ) *quomne tonās, Leucesie, prai tēt tremonti*; (დ) *pīlumnoe poploe*; (ე) *Belōlai pñcolom*; (ვ) *Venos Diovem Prosepnāi* და ა.შ. შემდგომ იხ. გვ. 52

13.(ა) რა ძირითადი თავისებურებები ახასიათებს ადრეულ ლათინურ ფორმებს? მოიყვანეთ მაგალითები; (ბ) მოიყვანეთ რამდენიმე მაგალითი იტალიკური დიალექტიდან ლათინური შესატყვისებით . . . . .

14. რაში მდგომარეობს ლათინური წარწერების მნიშვნელობა და რატომაა ისინი საინტერესო . . . . .

15. რა სიტყვები შეესაბამებოდა ქვემოთ მოცემულ აბრევიატურებს ლათინურ წარწერებში? — A. . ., A., A.A.A.F.F., ABN., A.D.A., ADF. და ა.შ.

16. რა კავშირები არსებობს ინგლისურ ენასა და ბერძნულ და ლათინურ ენებს შორის . . . . .

17. ა) ახსენით გრიმის კანონი (მხოლოდ ინგლისურ ენასთან მიმართებაში) მოიყვანეთ ორიოდე მაგალითი ბ) დაასახელეთ ძირითადი გამონაკლისები და განმარტეთ როგორ შეიძლება მათი ახსნა . . . .

18. (ა) დაწერეთ ქვემოთ მოცემული ინგლისური სიტყვების გამოკვეთილი შრიფტით დაწერილი თანხმომცემების შესაბამისი Mäter-ენის ფორმები და დაასახელეთ მსგავსი ორიოდე ბერძნული და ლათინური სიტყვაც.

(ბ) დაწერეთ ინგლისური სიტყვები, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან ქვემოთ მოცემულ სიტყვებთან. ჩასვით Mäter-ენის თანხმომცემები ფრჩხილებში . . . .

19. ახსენით ქვემოთ მოცემული ტერმინები და დაასახელეთ მაგალითები:

ა) **ფონეტიკური კანონები** (ბგერათა ცვალებადობის კანონები),

ბ) **ანალოგია** (ასოციაცია), „პროპორციული ანალოგია“

გ) **კონტამინაცია** (შერწყმა) . . . .

დ) მოიყვანეთ რამდენიმე მაგალითი ბგერებისა, რომელთაც განსხვავებული განვითარება ჰპოვეს განსხვავებული პირობების გამო . .

20. რა იცით ადრეული და შემდგომი მახვილის შესახებ (ამ სიტყვის ფართო გაგებით?) მოიყვანეთ მისი გავლენის დამადასტურებელი მაგალითები . . . . .

21. ა) დაწერეთ სხვა შემორჩენილი ძირის ფორმები ქვემოთ მოყვანილი სიტყვებისათვის. განიხილეთ ძირი, როგორც ერთი მარცვალი. . . . .

ბ) დაასახელეთ, სად შეიძლება ვეძიოთ გარკვეული ძირის ერთი კონკრეტული ფორმა . . . . .

22. (ა) შეასრულეთ ინგლისური, ბერძნული და ლათინური **შედგენილი სიტყვების** კლასიფიკაცია, მოიყვანეთ მაგალითები და დაურთეთ კომენტარი . . . . .

(ბ) რა მნიშვნელობა აქვს შედგენილ სიტყვებს და რატომ იწვევენ ისინი ინტერესს . . . . .

23 რამდენად იდენტურები იყვნენ ერთ დროს ქვემოთ მოცემული სიტყვათა **წყვილები**? დაურთეთ მშობლიური ფორმა, სადაც შეძლებთ, დაურთეთ მცირე კომენტარი: ა) და-ფორმები, ἀγέτω და ა.შ. იხ. გვ. 83 ბ) ბიძაშვილი-ფორმები, ἀγεις და ა.შ. იხ. გვ. 92 . . . . .

24. (ა) „ ხმომცემების თვალსაზრისით, ბერძნული ენა Mäter-ენასთან უფრო ახლოა, ვიდრე ლათინური ენა“; მაგალითების საშუალებით აჩვენეთ, რომ ყოველთვის ასე არ ხდება . . . . .

(ბ) „ თანხმომცემების თვალსაზრისით ლათინური ენა უფრო ახლოსაა

Māter-ენასთან.“; იგივე დავალება შეასრულეთ სამ შემთხვევაშიც . . . . .

ნანიცი III

სიტყვების ანალიზი

სიტყვის შემადგენელი ნაწილები — რამდენიმე ბერძნული და ლათინური სიტყვის ანალიზი — ბრუნვის დაბოლოებები და სუფიქსები — ბერძნული სიტყვების ანალიზი — ლათინური სიტყვების ანალიზი — მონაცემთა, მეთოდთა და ანალიზისას გავრცელებულ შეცდომათა შეჯამება . . . . .

25. სიტყვის რა შემადგენელი ნაწილების მიხედვით შეიძლება სიტყვის ანალიზი; მოიყვანეთ მაგალითები და დაასახელეთ თითოეული შემადგენელი ნაწილის ფუნქცია . . . . .

26 (ა) რა არის ძირი სიტყვისა *φέρω φέρω*? დაასახელეთ იგივე ძირის მქონე რამდენიმე სხვა სიტყვა და ახსენით, რატომ უნდა დაინეროს ისინი ინგლისურ და არა ბერძნულ ენაზე . . . . .

(ბ) იპოვეთ პრეფიქსი სიტყვებში *ἀπέφερον*, *abferēbam*, *δέδωκα*, *dedī*

(გ) მოძებნეთ მოცემული სიტყვების ბოლოსართები: *him who hurteth*; *φέρομεν* . . . . .

(დ) რა იყო მოცემული სიტყვების ბოლოსართები: *λέγωμεν* *legātis*, *φέρομεν*, *ιτερ*, *ποιμένος*, *კაცობრიობა*? . . . . .

27. „გაანალიზეთ მოცემული ბერძნული, ლათინური და ინგლისური სიტყვები“ [შესწორებული შეკითხვა: გაანალიზეთ ამ სიტყვათა ადრეული ფორმები] და გვიჩვენეთ ბგერათა ძირითადი ცვალებადობა: — (ა) *αἰπόλοι*, *ἔδειξα*, *ἴστησι*, *λέγου*, *μείζοι*, *μητρός*, *μόνοις*, *φημῆ*, *ἐπιτείνω*; (ბ) *agricola*, *ambire*, *bonos*, *denuo*, *dicturum*, *eritis*, *feci*, *tremunt*, *unum*; (ც) *father* (ვოკ.) . . . . .

28. (I) რა ფუნქციას ასრულებს ბრუნვის ნიშნები და სხვა რა გზით შეიძლება იგივე ფუნქციის შესრულება? . . . . .

(II) რომლებია Māter-ენის ძირითადი: ა) ბრუნვის დაბოლოებები ბ) კილოს სუფიქსები. მოიყვანეთ მაგალითები თავისი ბერძნული და ლათინური ჩამომავლებით . . . . .

29. გაანალიზეთ მოცემული ბერძნული სიტყვების ადრეული ფორმები, დაურთეთ მცირე კომენტარი — *ἀλόχων* . . . . .

ἀμβρότφ, *ἀμείνων*, *ἀμφιένυμι*, *ἀνομίᾱ* . . . . .

ἀοσητηῆρας (ჰომეროსისეული), *ἀσπουδεί*, *ἄττα*, *βουλῆτόνδε* . . . .

γέγαμεν, *γεινήφιν*, *δεσπότης*, *διδμενής*, *ἐγέλαδδαν* (ჰომეროსისეული)

εἰδώς *εἴμαρται*, *ἔλιπον* (III მრ.), *ἔλις*, *ἐλύθη*, *ἐλίσατε* . .

ἔμεινε, *ἔνη* *καὶ* *νέᾱ* (“the old day and the new”-„ძველი დღე და ახალი“), *ἐστήκασι*, *ἐπήει*, *εὐαδε*, *εὐρύγυιαν* . . . . .

ἦ δ' ὅ „said he“-თქვა მან “ ἦει „he went” -ის წავიდა“ ἦκα, ἴσθι (ა)
“know”-„ცოდნა“ (ბ) “be”-„ყოფნა“ . . . . .

ῥοχάιρα, ”arrow-shooter“-ისრის მსროლელი, მშვილდოსანი” ῥορή,
κρείττους, λέγη, (II მხ.საშუალო) λιλαίεται . . .

λῦσαι, μέμβλωκα, μεάτω, Μοῦσαι, οἰοπέδου . . . . .

ὄχεσφι, παρέμμυεν, πιέζω, πρίν, πέπομφα, πεφευγίην . . . . .

στήναι, σχές, τετράφαται, τράπεζα, (oa four-footed thing, a table”-“ოთხფეხა
საგანი, მაგიდა”)τριχός . . . . .

ὑπόδρα ('ასკანური'), φαεινός (ეოლიურიდან), φαίνουσα ('ეოლიური'),
φρασίν (ჰინდარე).

30. **გაანალიზეთ** მოცემული ლათინური სიტყვების ადრეული ფორმე-
ბი, დაურთეთ მცირე კომენტარი — *aevom, amāvī, ambīre, anceps . . .*

aufugiunt, arbitrōrum, arcēssō, bene . . . . .

brūma, cerebrum, cito, citrā, comitābimur . . . . .

consulātūī, contentiōnēs, cuīcuīmodī . . . . .

danun, dēnuō, Diēspiter, dīgnōs, ēducāvīt . . . .eōrum, falsus, faxit, fīdere . . .

findō, foederis, fugābam, futūrum, gravibus, igitur . . . .īlicō, impedīmentum . .

. . .īmus, inventus, legendīs, legeris . . . .legitur, leviter, macte estō, mentiōnibus

. . . minister, monērī, neu, prīmus, regāminī . . . .rexerit, secundum,superiōrem,

tulī . . . .usque, utī, ūtier . . . .utrum, velīmus. სამუშაო რთულ ლათინურ

სიტყვებზე . . . .31. **შეაჯამეთ:** ა) მონაცემები, რომელთა მიხედვი-

თაც, გარკვეული მეთოდით გაანალიზებთ სიტყვებს; ბ) მეთოდი,

რომელსაც თქვენ ურჩევდით დამწყებ შემსწავლელს სიტყვების ან-

ალიზისთვის; გ) ძირითადი შეცდომები, რომლებიც შეიძლება დამწყ-

ებმა შემსწავლელმა დაუშვას სიტყვების ანალიზისას . . . . .

ლექსი . . . . .

სიტყვის ანალიზთან დაკავშირებული საბოლოო მინიშნებანი . . .

წანილი IV

ზოგადი საკითხები ბგეხათა ცვალებადობისა და სხვა მოვ-
ლენათა შესახებ და

ტექნიკური ტერმინთა განმარტებანი

წინადადებები Māter-ენაზე — ზოგიერთი Māter-ენის ასოები → ბერ-
ძნული და ლათინური ასოები — ზოგიერთი ბერძნული და ლათინური
და Māter-ენის ასოები — Māter-ენის ალფაბეტი — ტექნიკური ტერმი-
ნები . . . . .

32. გადათარგმნეთ ქვემოთ მოყვანილი წინადადებები Māter-ენაზე,
სადაც საჭიროა მოიყვანეთ ალტერნატიული ფორმები, ასევე მოიყვანეთ

ბერძნული და ლათინური შთამომავალი მაგალითებიც — ა) “O, mother, bear the yoke”- „ო, დედა, შეაბი საბელი; “the horse is in the field”- ცხენი მინდორშია“; ბ) “may the liver of the seven bears be red”- „დაე შვიდი ველური დათვის ღვიძლი იყოს წითელი“; გ) tell me who it was, father and what he did”- „მითხარი ვინ იყო ის, მამა, და რა გააკეთა მან“; დ) in another boat I am coming to the new house”- „მეორე ნავით მოვდივარ მე ახალ სახლში“; ე) he has seen (knows) five wolves”- „მას უნახავს (იცის) ხუთი მგელი“; ვ) in birth he surpasses the brother of these women „დაბადებიდან იგი ჯობნის ამ ქალების ძმას“ . . . .

33. რა სახე მიიღო ქვემოთ მოყვანილმა Māter-ენის ასოებმა, მოიყვანეთ მაგალითები: (ა) ბერძნულის: q, s, i, ā, u, w, Ϸ, m; (ბ) ლათინურის: dh, ai, eu, a, ei, s, m, r, Ϸ . . . . 34. ინდოევროპული ენის რომელი ფორმებიდან მოდის ქვემოთ მოყვანილი ასოები? მოიყვანეთ მაგალითები (ა) ბერძნული α, π, β, η, ε, ι, τ, σσ და ττ, ζ, φ, და „უხეში სუნთქვა“; (ბ) ლათინური b, ī, i, d, f, g, h, r, ū, e . . . . 35. დანერეთ Māter-ენის აღფაბეტი; დაურთეთ მოკლე კომენტარი.

36. განმარტეთ ქვემოთ მოყვანილი ტერმინები და დაასახელეთ:—

- (ა) ნახევარხმოვნები . . . .
- (ბ) გუტურალები . . . .
- (გ) არადეტერმინირებული (განუსაზღვრელი) ხმოვანი . . . .
- (დ) ანაპტიკური ხმოვანი; (ე) ანასტროფი; (ვ) აპოკოპე; (ზ) ასპირაცია
- (თ) ასიმილაცია; (ი) სახეცვლილი დაყოფა; (კ) კომპენსაცია . . .
- (ლ) შერწყმა; (მ) დეასპირაცია; (ნ) დისიმილაცია . . . .
- (ო) დუბლეტები; (პ) ენკლიტიკა; (ყ) ეპენტეზისი; (რ) ასოთა დაკარგვა და სინკოპე . . . . .
- (ს) მეტათეზისი; (ტ) მეტრული წყობა . . . .
- (უ) პროთეზი; (ფ) როტაციზმი . . . . .

ნანიცი V

ნახმოთქმა (ჰიონანსი), მახვილი, მახილნეხა

37. (ა) როგორ წარმოითქმებოდა შემდეგი სიტყვები და ბგერები კლასიკურ პერიოდში? მოიყვანეთ ინგლისური ექვივალენტები — (I) istis, ara, petes unus non quot iuga vires; (II) au, ae, eu, oe, ui; (III) ἴφι: ἄρα: σέ: μή σ, σκῦτος, ᾶ, φόνου, ᾶζον; (IV) ε, αι, οι, υ, αυ, დაახლოებით 450 წელს ჩვ. წ. აღ.-მდე ε, ου, 450 წელს ჩვ. წ. აღ.-მდე და მის შემდეგ. . . .

(ბ) აღნიშნეთ ის შეცდომები, რომელთაც ხშირად უშვებენ შემდეგი ფრაზების გამოთქმისას: — (I) ut parvos infans nunc civitas iacet; (II) ῥίζαι σοφῶς ἐχύθησαν . . . . .

(გ) დაასახელეთ კლასიკური ბერძნული და ლათინური გამოთქმის შესახებ არსებული ფაქტობრივი მონაცემები . . . . .

(დ) რა უპირატესობები გააჩნია ბერძნული და ლათინური ბგერების

იმგვარად გამოთქმას, როგორც ისინი სინამდვილეში გამოითქმებოდნენ, ინგლისური ბგერების გამოითქმასთან შედარებით. . . . .

(ე) როგორ შეიძლება მივალნიოთ ბერძნულსა და ლათინურ ენებში სწორ გამოთქმას? . . . .

38. (ა) რა ახასიათებდა ბერძნულ მახვილს (ლათინურისგან განსხვავებით), განმარტეთ მახვილის აღმნიშვნელი ნიშნები (ბ) დაუსვით მახვილები შემდეგ სიტყვებს და დაურთეთ მცირე კომენტარი: *Zeus, ἴμεν, ἀνα, εἶμι, ἀνθρωπος τις, λυσισ, θυμος, βαλων და βαλειν, ἀδαματος, ὀνομακλυτος, τροπαιν, εἰδεναι, φορουμειν, ἄλλα, πατρος* . . . .

39. როგორ ინერებოდა საუკეთესო ხელნაწერებში (MSS) შემდეგი სიტყვების შესაბამისი (ა) ბერძნული სიტყვები: — I knew, thou knewest, he knew, I save, I was going to, I wished, if (კავშირებით კილოსთან), I arrange, with, always, boldness, he dies, thou art said (მე ვიცოდი, შენ იცოდი, მან იცოდა, მე ვზოგავ, მე ვაპირებდი, ნეტავ, თუ (კავშირებით კილოსთან), მე ვახერხებ, ყოველთვის, მამაცობა, ის კვდება, შენ გეუბნებიან. დაწერეთ შემდეგი სიტყვების შესაბამისი ლათინური სიტყვები: I struck, I was struck, I will come (მე ვარტყამ, მე გამარტყეს, მე მოვალ) ბ) შემდეგი სიტყვების ლათინური შესატყვისები: — (I) dead - მკვდარი (ნომინატივი და აკუზატივი), horse-ცხენი, (დატივი), of the son -ვაჟიშვილის, towers- კოშკები (ნომინატივი და აკუზატივი); (II) yoke- უღელი, at Rome -რომში, pleasant to behold-საამო არის საცქერლად, (III) I throw away - მე ვისვრი და ა.შ.

ნანი VI

ჩოგოხ ნახმოიქმნება ბგეხა (ფიზიოლოგია)

40. აღწერეთ სამეტყველო ორგანოები; უჩვენეთ, როგორ წარმოიქმნება ბგერა . . . .

41. დაწერეთ შემდეგი მოვლენების შესახებ: ა) -s- ხმოვნებს შორის ბერძნულსა და ლათინურში; ბ) ორი დენტალურის კომბინაცია ბერძნულსა და ლათინურში . . . . .

ნანი VII

აღფაბეტი

42. რით განსხვავდება კლასიკური ლათინური აღფაბეტი ინგლისური-საგან . . . .

43. რა ძირითადი კავშირი არსებობს დემოსთენეს დროინდელ ატიკურ ბერძნულ აღფაბეტსა და იმპერატორ კლაუდიუსის დროინდელ ლათინურ აღფაბეტს შორის . . . .

44. ბერძნული და ლათინური აღფაბეტის შემდეგი ასოების მოკლე ისტორია: ა)ბერძნული H, F; (ბ) ლათინური C, X, Y, Z, რიცხვის აღმნიშვნელი

ნიშნები, *Q* . . . . .

45. რა ნიშნებით შეიძლება ადგილობრივ ალფაბეტთა (განსაკუთრებით არქაულ ალფაბეტთა) გარჩევა? . . . . .

ნანი VIII

ეტიმოლოგია და სემანტიკა ანუ სიტყვათა მნიშვნელობა

46. „სიტყვის მნიშვნელობის ევოლუციის ისტორია ძალიან ჰგავს ბუნების სამყაროში სხვა საგნების ევოლუციის ისტორიას“ – კომენტარი დაურთეთ ამ დებულებას და მოიყვანეთ მაგალითები . . . .

47. ეტიმოლოგიის რომელი პრინციპების ილუსტრაციას იძლევა შემდეგი სიტყვები: bridegroom, redbreast, see - ნეფე, გულწითელა, მიხვედრა (ფრაზაში I see, what you mean - ვხვდები, რას გულისხმობ), pig - ღორი (გამოთქმაში He is a pig - ის ღორია), St. Paul's, pagan, humble - წმ. პავლე, წარმართი, თავმდაბალი. . . . .

ნანი IX

ბეჩდელი ნანიდაების ზოგიერთი იდიომატუხი გამოყენების შემთხვევა ლათინური ექვივალენტების მოყვანით

48. რას გულისხმობს ნაწილაკი, ილუსტრირება გაუკეთეთ თქვენს პასუხს . . . .

49. რა სიტყვები ჰქონდათ ბერძნებს, რომელთა დახმარებითაც მათ შეეძლოთ გამოეხატათ: ა) 'but', (however) („მაგრამ“, „თუმცა“); ბ) 'for', (because) „რადგანაც“; გ) 'and', (moreover) „და, მით უფრო“; დ) 'so', (therefore) „ასე, რომ, ამდენად“; ე) 'if' „თუ“; ვ) 'who' „ვინც“ — მიმართებითი ნაცვალსახელი.

50. რა ნაწილაკები შეეძლოთ ბერძნებს გამოეყენებინათ იმისათვის, რომ გამოეხატათ მნიშვნელობათა შეფერილობები შემდეგ წინადადებებში? დაწერეთ ლათინური ექვივალენტები, სადაც შესაძლებელია: a) Who on earth . . .?; b) either. . .or; c) whether. . .or; d) someone will object and say. . .; then I answer. . .; e) the best of all, far the best; f) unless of course. . .; g) nay rather, I should say . . .; h) for instance; i) be that as it may; j) forsooth; k) surely it is. . .?; l) surely it is not. . .?) m) here comes A; n) then and not till then; o) only on this condition. (ა) ვინ . . .?; ბ) ან...ან; გ) თუ არა დ) ვიღაც არ დაეთანხმება და იტყვის..., მაშინ მე ვუპასუხებ, რომ...; ე) ყველაზე მეტად; საუკეთესოთა შორის საუკეთესო ვ) რა თქმა უნდა, თუ არ...; ზ) მე ვიტყვდი, რომ არა; თ) მაგალითად...; ი) როგორც არ უნდა იყოს; კ) ასეა არა? ლ) ასე არ არის? მ)აი, ისიც; ნ) მხოლოდ

მაშინ და არამც და არამც მანამდე; ო) მხოლოდ ამ პირობით; 51. დაასახე-
ლეთ ქვემოთ მოყვანილი გამოთქმების იდიომატური მნიშვნელობები —
(ა) *δή και δή, και γάρ, τοι, και, τις, ώς, δ' οὖν, γοῦν, ἦ, μήν, μή, ἄρα, μὲν
οὖν*; (ბ) *idem, ille quidem, ita . . . . ut . . . .*

ნანიცი X

ტექსტუალური უხიტიციზმი და შესწორებების შეტანა

52. ა) რას ნიშნავს ტერმინები *σχόλια*, უნციანობები, პალიმფსესტები?

ბ) ახსენით ეტრატების შემდეგი სახელწოდებები: ლაურენციანე, მედიჩი, პალატინუსი A, V, P . . . .

გ) დაასახელეთ სამი ან ოთხი საყოველთაოდ ცნობილი ხელნაწერი და აღნიშნეთ მათი თარიღები . . . .

დ) რომელ საუკუნეს მიაკუთვნებენ ხელნაწერების უმეტესობას და რის საფუძველზე დგინდება თარიღები . . . .

ე) რომელია ჰომეროსის საუკეთესო ხელნაწერები? ვ) ორიოდ სიტყვით აღნიშნეთ ქვემოთ მოცემული სიტყვების, მოძღვრებებისა და ხელნაწერების გავლენა, დაასახელეთ მათი მიახლოებითი თარიღები: (I) ალექსანდრიელი გრამატიკოსები; (II) წმინდა ბენედიქტე; (III) იორკელი ალკუინი; (IV) პიჯიო ბრაციოლინი; (V) კონსტანტინოპოლის ალბა; (VI) ალდუს მანუტიუსი . . . .

53. როგორ წარმოიშვა ყველაზე უფრო გავრცელებული შეცდომები ხელნაწერებში? გამოიგონეთ ან მოიყვანეთ შეცდომების შემცველი ციტატები . . . .

54. როდის არის შესწორებები დასაშვები (მისაღები) და როგორ უნდა შევასწოროთ დამახინჯებული პასაჟი . . . .

ლექსი: *ვარჯიში ტექსტურ კრიტიციზმსა და შესწორებებში . . . .*

ნანიცი XI

ზოგიერთი მეცნიერი და ფილოლოგი, მათი ღვაწლი

55. აღნიშნეთ, რა ღვაწლი მიუძღვის ქვემოთ ჩამოთვლილთ: ა) ფილოლოგიაში; ბ) მეცნიერებაში; დაასახელეთ (ბ)-ში მოცემულთა გარდაცვალების თარიღები . . . .

ა) (I) ახალი სკოლის ფილოლოგები; (II) ბერძენი და ლათინი ფილოლოგები; (III) სერ ვ.ჯონსი; (IV) ლაიბნიცი; (V) ჰერმანი; (VI) შლეგელი; (VII) ბოპი; (VIII) გრიმი; (IX) პოტი; (X) შლეიხერი; (XI) გეორგ კურციუსი;

ბ) (I) ბენტლი; (II) ბიოკი; (III) ერასმუსი; (IV) აულუს გელიუსი; (V) მუნრო; (VI) პორსონი; (VII) სკალიგერი; (VIII) ვოლფი . . . .

ღანახთი

გამოსადეგი (უმეტესად ინგლისუხ ენაზე გამოცემული) ნიგნების სია

გამოსადეგი ნიგნების სია - ინგლისური ენის - ბერძნული ენის - ბერძნული დიალექტებისა და ალფაბეტის - ინდოევროპული ენების შესახებ....

ლათინური ენის შესახებ - ლათინური ხელნაწერებისა და იტალიკური დიალექტების შესახებ - ბერძნული ნაწილაკების - ფიზიოლოგიური საკითხების - ფილოლოგიის პრინციპების - ბერძნული და ლათინური სიტყვების წარმოთქმის - სანსკრიტის - წამყვანი მეცნიერებისა და ფილოლოგების შესახებ . . . . .

ბგერის ცვალებადობის შესახებ ზოგადად - სწორი მართლწერის შესახებ - ტექსტუალური კრიტიციზმის შესახებ . . . . .

ხაზგაშლილი ხრეპი ამ წიგნის მართებულობის

1. გირჩევთ ძალიან სწრაფად გადაიკითხოთ ეს წიგნი მთავარი აზრის გასაგებად;
2. ვიდრე პასუხებს დახედავთ, ჩამოაყალიბეთ თქვენი საკუთარი პასუხი;
3. პასუხების კითხვისას თავდაპირველად ძალიან ნელა და გულდასმით იმუშავეთ, ივარჯიშეთ და სრულყოფილად დაეუფლეთ ელემენტარულ და ძირეულ საკითხებს, შემდგომში ეს დაგაზოგვინებთ დროს, ისევე როგორც ფარეკაობისას ბევრ დროს დაზოგავთ, თუ კარგად გაინაწილებთ ფეხების, წელისა და სხეულის სხვა ნაწილების ელემენტარული მდგომარეობებისა და მოძრაობების შესწავლაში;
4. წიგნის მეორედ ნაკითხვისას, რაც ასევე ნელა და გულდასმით უნდა გააკეთოთ, ვიდრე ახალ საკითხზე გადახვალთ, ჯერ ძველი გადაიმეორეთ. მოიქეცით ძველი რომაელებივით. დარწმუნდით, რომ რაც გაიარეთ, საფუძვლიანადაა შესწავლილი, კარგად გაითავისეთ ძველი, ვიდრე ახლის შეთვისებას შეუდგებოდეთ;
5. როცა თქვენს პასუხებს მოცემულ პასუხებს შეადარებთ, არ შემოიფარგლოთ მხოლოდ:
  - ა) დაშვებული შეცდომების ან
  - ბ) სწორი პასუხების აღნიშვნით, არამედ
  - გ) გამოარკვეეთ, რატომ დაუშვით ეს შეცდომები, რატომაა თქვენი პასუხი არასწორი და
  - დ) როგორ შეიძლება, შეცდომების თავიდან აცილება;
6. ამისათვის იქონიეთ რვეული;
7. როცა საგამოცდო ნაწერს შეასრულებთ, გადახედეთ კიდევ ერთხელ წიგნის მიშველებით და სცადეთ მიაგნოთ სწორ პასუხს. ნუ დაკმაყოფილდებით მხოლოდ ნაშრომის დასრულებით;
8. თუ წიგნში თქვენთვის გაუგებარი რამ შეგხვდათ, ან თუ შეცდომას წააწყდით, ან ისეთს, რაც თქვენი აზრით, შესაძლებელია, შეცდომა იყოს, ჩაინიშნეთ და დიდად დამავალბეთ, თუ ასეთ ნიუანსებზე მიმითითებთ.

ნანი I.

შესავალი.

1. ფილოლოგიის შესწავლის უპირატესობანი.
2. ენათა წარმომავლობა.
3. ინდო-ევროპული ანუ Māter-ენა და მისი შთამომავლები.
4. რას ნიშნავს რეალურად „გაანალიზე ‘tremunt’ (ანუ τρέμουνσι)“.

1. ფილოლოგიის შესწავლის უპირატესობანი

1. აღნიშნეთ ფილოლოგიის შესწავლის ძირითადი უპირატესობანი

ვფიქრობ, აზრი არა აქვს იმის აღნიშვნას, რომ ფილოლოგიას მცირე-დი უპირატესობანი აქვს, თუ ის სათანადოდ არა გვაქვს შესწავლილი. ეს თითქმის ყველა საგანს ეხება.

1. ფილოლოგია, რომელიც გვასწავლის იმას, თუ როგორ ფორმირდება სიტყვები და როგორ იცვლება მათი მნიშვნელობები, უნდა იყოს განსაკუთრებული ინტერესის საგანი, რადგან თავად სიტყვები, რომლებიც საგანს აღნიშნავენ, ყველასთვისაა ცნობილი. სწორედ ეს ანიჭებს ფილოლოგიას უპირატესობას სხვა მეცნიერებებთან შედარებით. სახელდობრ, საწყის წერტილად იგი იღებს იმას, რაც ყველა მისი შემსწავლელისთვის ცნობილი და საინტერესოა.

2. ფილოლოგია ამყარებს კავშირს ანმეოსა და წარსულს შორის. ის ისევე კარგად, როგორც სხვა დისციპლინები (და ალბათ სხვებზე უკეთ) უნდა უჩვენებდეს ევოლუციის პრინციპებს ისეთს, როგორიც ბოლო პერიოდში დარვინმა და სხვებმა გაგვაცნეს მეცნიერების სფეროში (იხ. გვ. 218 აქვე). მაგრამ ფილოლოგია, როგორც სასწავლო დისციპლინა, შეიძლება მეცნიერებაზე მაღლაც კი იდგეს, განსაკუთრებით ახალგაზრდებისათვის, რადგანაც ის სრულიად უვნებელია მაშინ, როცა მეცნიერების ზედაპირულ ცოდნას ხშირად მიუყვანივართ აგნოსტიციზმსა თუ ათეიზმდე.

ფილოლოგია გვეუბნება იმდენივეს, რამდენიც შეუძლია გვითხრას მეცნიერებამ კანონებისა და გამონაკლისების შესახებ (გვ.66). შეუძლია გვითხრას იმდენივე, რამდენიც ფსიქოლოგიამ - აზროვნებისა და დამახსოვრების მეთოდების შესახებ.

3. უფრო მეტიც, ეს არის ერთ-ერთი მეტად ღირებული დარგი ისეთი ფაქტობრივი მონაცემებისა, რომლებიც გამოსადეგია არა მხოლოდ ფსიქოლოგიის, არამედ მითოლოგიის, ისტორიის თვალსაზრისით (განსაკუთრებით ადრეული ინდოევროპული ისტორიისათვის, რასათა აღრევისა და სხვადასხვა ხალხების ერთმანეთთან კავშირის შესახებ), ასევე ანტიკური გეოლოგიისა და გეოგრაფიისათვის. მაგალითები იხ. გვ. 43,56.

ფილოლოგია გვასწავლის ფაქტობრივ მონაცემთა ანონ-დანონას, ალბათობის სხვადასხვა ხარისხის მიღწევას და მოვლენის გამომწვევი მიზეზების დანახვას.

4. თუ სწორად შევისწავლეთ, ის მეტად საჭირო და გამოსადეგი აღმოჩნდება სხვადასხვა ენების დაუფლებისას: არა მხოლოდ უცხო ენების შესწავლისას, ანუ მათი სიტყვების, სიტყვათა წყობის, მათი სინტაქსის ათვისებისას, არამედ საბუნებისმეტყველო, ჰუმანიტარული მეცნიერებების და ხელოვნების ტექნიკური ენების შესწავლისასაც. რაც შეეხება

ბერძნულ და ლათინურ ენებს, ფილოლოგია გვიჩვენებს მათ ურთიერთკავშირებს (გვ.16). ეს კი, ვფიქრობ, ფილოლოგიის შესწავლას უფრო ადვილსაც გახდის და უფრო სასიამოვნოსაც.

5. ფილოლოგიის მეშვეობით შეგვიძლია შევისწავლოთ, როგორ გამოვავლინოთ შეცდომები, რამეთუ მრავალი შეცდომა გამოწვეულია სიტყვათა თავისუფალი ხმარებისაგან — და ამდენად, ჩვენ დავეუფლებით იმ დიდი გაკვეთილის ნაწილს, რასაც ჰქვია *სიზუსტე დასკვნების გაკეთებაში*.

6. ფილოლოგიის ერთ ნაწილში (გვ.201) გვარის წარმოებასთან დაკავშირებული ზოგიერთი მოვლენა განსაკუთრებული შესწავლის საგანი იქნება.

7. აურაცხელი ხალხისათვის ანმეოსა და წარსულში ფილოლოგიამ ჩამოაყალიბა მეტად მოსახერხებელი ჰობი უცნაური მომენტებისათვის: მისი ერთ-ერთი უდიდესი უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი არ საჭიროებს განსაკუთრებულ მოწყობილობებს ჩვეულებრივი გამოყენებისათვის, პრობლემები, რომელიც ადამიანის გონებაშია თავმოყრილი, მზადაა გამოყენებისთვის.

2. ენათა ნახმოშობა

2. რა თეორიებს გვთავაზობენ ენათა წარმოშობის შესახებ? ჩამოაყალიბეთ საკუთარი აზრი.

ა. გარკვეულმა ენამ შეიძლება არსებობა დაიწყოს, როგორც მხოლოდ „*ჟესტმა*“. ბავშვები მათთვის საჭირო მრავალ მნიშვნელობას მხოლოდ და მხოლოდ ჟესტებით გადმოსცემენ. მაგალითად, მინიშნებით. ბოლო წლებში ჩვენ ვნახეთ მთელი წარმოდგენები, სპექტაკლები, რომლებსაც ჟესტებით თამაშობდნენ..

საერთო სათაურის, „*ჟესტების*“, ქვეშ ჩვენ ასევე უნდა გავაერთიანოთ სხეულისა და მისი სხვადასხვა ნაწილების მოძრაობებიც, განსაკუთრებით ხელების და თითების, თავისა და თვალების, შუბლისა და პირის მოძრაობები.

ამ სათაურის ქვეშ ასევე შეიძლება განთავსდეს ჟესტების აღმნიშვნელი *სურათები და სხვა ნიშნები*.

ბ. მეორე, არსებობს ასევე *მუსიკის* ენა. ენა, რომელიც შედგება მხოლოდ *ნოტებისაგან*. მაგალითად, კატას თავის მეტყველებაში არ გააჩნია არანაირი თანხმოვანი და უმეტესწილად ლაპარაკობს ტონალობის ცვლის მეშვეობით.

გ. ასევე არსებობს *მხოლოდ ბგერების*, „ხმოვნებისა და თანხმოვნების“ ენა. ანუ გვაქვს ჩვეულებრივი ბგერები, მუსიკალური ტონალობის შეცვლის გარეშე. ამის საუკეთესო მაგალითია ეკლესიაში წირვის ცერემონიალები, სადაც მნიშვნელობის გადმოსცემა ხდება ტონალობის ცვალებადობის გარეშე.

დ. მეოთხე, *სიტყვებს გაჟღერების გარეშეც შეუძლიათ*, გადმოსცენ მნიშვნელობა. წერა ამის ნათელი მაგალითია.

ე. როგორც წესი, ჩვენ ამ მეთოდებიდან მნიშვნელობის გადმოსაცემად ორი ან მეტი მეთოდის *კომბინაციას* ვიყენებთ. მაგალითად, წინადადებაში, როგორიცაა: ‘The cat’s gone in there, hasn’t it? What?’ („კატა იქ შეძვრა არა? რა?“) ჩვენ ოთხივე მეთოდის კომბინაციას ვიყენებთ.

იზადება კითხვა, *როგორ ხდება მნიშვნელობების მინიჭება ბგერების ან ფორმებისათვის?* ამ კითხვას რამდენიმე პასუხი აქვს.

1. ზოგი ფიქრობს, რომ ყველა ენა *იმიტაციიდან* წარმოიშვა. ამ აზრს იცავს პროფესორი მაქს მიულერი. მის თეორიას შეიძლება, ეწოდოს „*ფაჰჰ-ფაჰჰ*“ ან „*გუ-გუუ*“ თეორია, რადგან ეს, მართლაც, ის სიტყვებია, რომლებიც ამგვარად, ბგერების იმიტაციით წარმოიშვა. თუმცა ეს ყველაფრის ახსნას არ იძლევა.

2. (ა) მეორე თეორიის მიხედვით ბგერები თავდაპირველად გამოიყენებოდა *ემოციის გამოსახატავად*. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ადამიანებს, რომლებსაც გარკვეული ემოციები ჰქონდათ, მაგალითად, განიცდიდნენ შიშს ან ბრაზს, თავს ვერ იკავებდნენ და გამოხატავდნენ ამ გრძნობებს

გარკვეული ბგერების გამოცემით.

ამავე კატეგორიას შეიძლება მივაკუთვნოთ ასევე უნებლიე ტკივილით გამოწვეული ყვირილი ან სიბრაზით გამოწვეული ღრენა.

2. (ბ) ამას ჩვენ დავამატებთ, რომ გარკვეულ ქმედებებს, განსაკუთრებით კი მძაფრ ქმედებებს, ბუნებრივად თან სდევს გარკვეული ბგერების გამოცემა, მაგრამ, თავისთავად ეს საკმარისი არ არის იმისათვის, რომ ავხსნათ ყველა ენა, როგორც ასეთი, ამიტომ მომდევნო თეორია უნდა დაემატოს წინა ორს. იგი არა გამოორიცხავს, არამედ ავსებს მათ.

3. ჩვენ ვიცით, როგორ *იგონებენ* ბავშვები გარკვეული პიროვნებების ან საგნების სახელებსა თუ ბგერებს, *ისეთებს, რომელთაც არაფერი აქვთ საერთო თვით ამ საგნებთან*. მაგრამ ინტენსივობის ან შესტებისა და განსაკუთრებით კი, გამეორების მეშვეობით, გარშემო ყველა ხვდება, რას გულისხმობს ბავშვი, როცა იგი წარმოთქვამს გარკვეულ ბგერებს.

სავარაუდოა, რომ *ძალიან ადრეულ ხანაში* არსებობდა *ბგერების სიუხვე*, რომლებიც (სხვადასხვა მიზეზთა გამო და სხვადასხვა შემთხვევაში) გამოიყენებოდნენ თავისი საკუთარი განსაკუთრებული და განსაზღვრული მნიშვნელობის გარეშე.

დავუშვათ, პრიმიტიულ ადამიანს სურდა, ელაპარაკა ცხვრის შესახებ. მას შეეძლო, მიეთითებინა ცხვარზე და წარმოეთქვა ერთ-ერთი ბგერათაგანი. მისი მსმენელები ამ ბგერასა და აზრს ცხვრის შესახებ ერთმანეთს დაუკავშირებდნენ და ამ ბგერაზე მოხდებოდა ჩუმი შეთანხმება, როგორც ცხვრის ნიშანზე. ამ ორი ან მეტი ადამიანისაგან ცხვრის აღმნიშვნელი ნიშანი შეიძლებოდა გავრცელებულიყო ბევრ სხვა ადამიანზეც.

4. დაბოლოს, როცა ადამიანებმა მარტივი მნიშვნელობის მქონე ბგერები და სიტყვები აითვისეს (მაგალითად, *სიცხე* ან *ცეცხლი*), მათ შეეძლეს მათი სხვა, ახალი მნიშვნელობებისა და აზრების გადმოსაცემად გამოყენება.

ამგვარად, სიტყვა, რომელსაც იყენებდნენ სიცხის ან ცეცხლის აღსანიშნავად, შეიძლებოდა მეტაფორულად გამოეყენებინათ *სიბრაზის ცეცხლსა და სიცხის* გადმოსაცემადაც. სიტყვა, რომელიც აღნიშნავდა დანახვას (*see*), შეიძლება გამოეყენებულიყო მეტაფორულად გონებასთან დაკავშირებითაც: *გონებით დანახვა, ანუ გაგება* (იხ. გვ. 223).

სხვა პრინციპები ენის ისტორიასთან დაკავშირებით ილუსტრირებული იქნება ქვემოთ (გვ.217), „ეტიმოლოგიის“ (სემანტიკა) თავში.

3. ინდოევროპული ენა Māter-ენა (ქვემოთ)

3. (ა) რა იგულისხმება ინდოევროპულ ენაში. თქვენი პასუხის საილუსტრაციოდ დახაზეთ გეგმა.

რას წარმოადგენდა ინდოევროპული ენა. ამაზე პასუხს შემდეგი წინადადებები გაგვცემენ (იხ. გვ. 159):

Māter yuḡóm bhene: séptm agróis esti.

როგორაა ეს წინადადებები აღდგენილი? ის, რომ ისინი აღდგენილია, ეჭვს არ იწვევს: თავად ინდოევროპული ენა დღეს გამქრალია.

ჩვენ მათ აღვადგენთ შემდეგნაირად: ვიღებთ ბერძნულ ფორმებს, ლათინურ ფორმებსა და ინგლისურ ფორმებს, ვანყვილებთ მათ ერთმანეთთან და ვეძებთ, რომელი შეიძლებოდა ყოფილიყო „მშობელი-ფორმა“. „მშობელი ფორმა“ უნდა იყოს ის, რომელსაც შეეძლო, ბუნებრივად წარმოეშვა და განევითარებინა ყველა „შთამომავალი ფორმა“, ანუ ის, რომელიც ყველა სხვა ფორმებში შეიძლება ვნახოთ. „მშობელი ფორმა“ ყველა მათგანს უნდა მოიცავდეს, თუ ისინი მისი პირდაპირი შთამომავლები არიან.

შეკითხვაზე, თუ როდის ლაპარაკობდნენ ამ ენაზე, შეიძლება ვუპასუხოთ, რომ ლაპარაკობდნენ სულ ცოტა, სამი ათასი წლის წინათ მაინც. იმის თაობაზე, თუ სად ლაპარაკობდნენ ამ ენაზე, კომპეტენტური პირები ჯერ არ შეთანხმებულან. ზოგს მიაჩნია, რომ მისი ადრეული სამშობლო იყო აზია მაშინ, როცა სხვები დარწმუნებულნი არიან, რომ მისი ადრეული სამშობლო იყო ევროპა.

სადაც არ უნდა ყოფილიყო ამ ენის სამშობლო, ეს უეჭველად ფართოდ გაშლილი სივრცე უნდა ყოფილიყო და ვინც არ უნდა ყოფილიყო ამ ენაზე მოლაპარაკე ხალხი, ისინი ნამდვილად არ უნდა ყოფილიყვნენ ბარბაროსები, თუმცა ეს იქნებოდა რაღაც პრიმიტიული ყაიდის ცივილიზაცია.

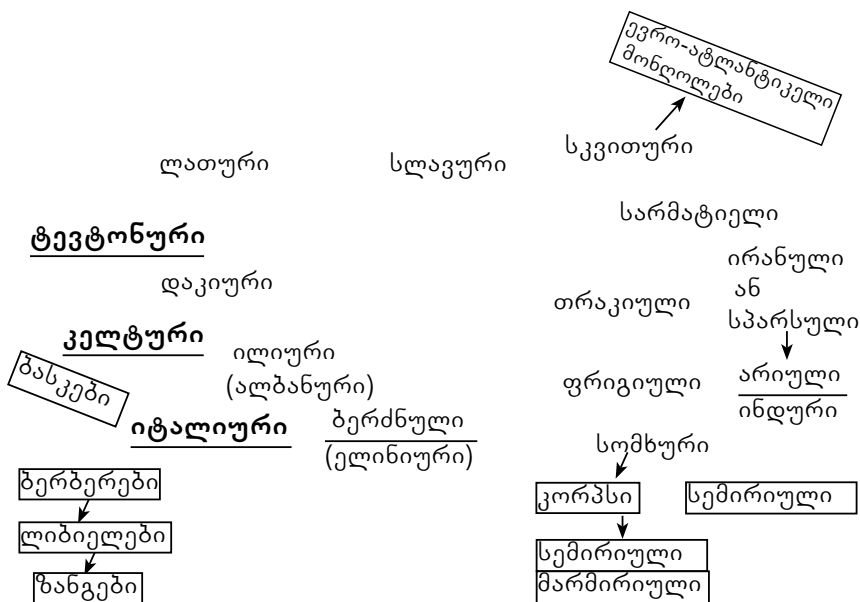
საიდან ვასკვნით ამას? ძირითადად აღდგენილი ენიდან, რომელშიც ჩვენ ვპოულობთ სიტყვებს ისეთი ცნებების გადმოსაცემად, როგორიცაა ცხენი, ცული, გუთანი, სახლი, კარი, სიმდიდრე, ღვინო, რძე, ღვიძლი, მამა, დედა, ქალიშვილი, რიცხვითი სახელები და ა.შ. იხ. სიტყვათა ნყვილები (გვ. 83).

მაშ როგორ შეეძლო ერთ ენას სათავე დაედო მთელი რიგი ენებისათვის, მათ შორის, ბერძნულის, ლათინურისა და ინგლისურისთვის?

როგორც ჩანს, ხალხი ამ ვრცელ ტერიტორიაზე *სულ უფრო და უფრო მრავლდებოდა* და ხალხის ტალღებმა სხვადასხვა მიმართულებით, განსაკუთრებით კი ხმელთაშუა ზღვის მიმართულებით იწყო სვლა. ერთი ან მეტი ასეთი ნაკადი საბერძნეთისკენ გაემურა, ერთი ან ორი – იტალიაში, სხვებმა სხვა მიმართულებით აიღეს გეზი.

ბ. ინდოევროპული ენების სქემა (ეს არის ენების სქემა, რომლებიც ყოველთვის რასებს არ ემთხვევა). არაინდოევროპული ენები ფრჩხილებშია მოცემული.

ეს სქემა წარმოდგენას გვიქმნის იმ მიმართულებებზე, საითაც ხალხის სხვადასხვა ნაკადი შეიძლება გადაადგილებულიყო. ქვემოთ მოცემული სია გვიჩვენებს, თუ როგორ შეიძლება ერთმა მშობელმა ენამ სათავე დაუდოს რამდენიმე შვილ ენას.

ინდოევროპული ენების სია

ქვემოთ მოცემული წარმოდგენს არასრულ და არაზუსტ სიას.

1. არიული:

(ა) *ინდური*, რომელთაგანაც სანსკრიტი არის ძირითადი, უმთავრესი ენა. ეს იყო ბრაჰმანების, ინდოელი მღვდლების, ლიტერატურული ენა. ძველ სანსკრიტს ვხვდებით ვედურ ჰიმნებში, გვიან ანუ კლასიკურ სანსკრიტს კი – ეპიკურ პოემებში და ა.შ.

(ბ) *ირანული*, რომელთაგანაც აღმოჩენილია ლურსმნულით შესრულებული ძველი სპარსული ფორმა, ხოლო ძველი ბაქტრიული აღმოჩენილია ზენდავესტაში, ზოროასტრის წმინდა წიგნებში;

2. სომხური;

3. ბერძნული (იხ.გვ.17,31);

4. ილირიური ანუ ალბანური;
5. იტალიკური (იხ. გვ. 17, 55);
6. კელტური: (ა) ირლანდიური, გელური და მანქსი (მანის კუნძულების ენა) ჩრდილოეთში;
- ბ) უელსური, კორნიული, არმორიული სამხრეთში;
7. ტევტონური: (ა) ძველი გუთური და სკანდინავიური (ისლანდიურის, ნორვეგიულის, დანიურისა და შვედურის ჩათვლით) აღმოსავლეთში;
- (ბ) დასავლეთში - ინგლისური, ფრიზიული და ზემო და ქვემო გერმანული;
8. (ა) ბალტიური, ძველი პრუსიულის ჩათვლით, ლიტვური და ლატვიური;
- ბ) სლოვენური, რუსულის, ბულგარულის, სერბულის და ხორვატულის ჩათვლით სამხრეთში და პოლონური და ჩეხური დასავლეთში.

აუცილებელია, ფხიზლად ვიყოთ და არ დავუშვათ ფართოდ გავრცელებული შეცდომა, სახელდობრ ის, რომ ენა იგივეა, რაც რასა. ხალხი შეიძლება ლაპარაკობდეს იმ რასის ენაზე, რომელსაც ისინი სისხლით არ მიეკუთვნებიან. მაგალითად, საფრანგეთში ვხვდებით ხალხს, რომლებიც ლათინური ენის დიალექტზე ლაპარაკობდნენ, მაგრამ სისხლით ლათინები კი არა კელტები იყვნენ. უნდა გვახსოვდეს, რომ ჩვენ ინდოევროპულ რასაზე ან მის შთამომავლებზე კი არ ვაპირებთ საუბარს, არამედ განვიხილავთ ინდოევროპულ ენასა და მის შთამომავალ ენებს.

ინდოევროპული ენა თავდაპირველად მხოლოდ ერთი ენა იყო და მასზე მხოლოდ მცირე არეალის ფარგლებში ლაპარაკობდნენ. სხვა არეალებში ბევრ სხვა ენაზე ლაპარაკობდნენ, რომელთაც სულ სხვა წარმომავლობა ჰქონდათ. მაგალითად, აფრიკული ენები. სხვადასხვა ენებისა და დიალექტების რაოდენობის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. ზოგს მიაჩნია, რომ არსებობდა 1000-მდე ენა, სხვები კი ფიქრობენ, რომ არსებობდა 3000-ზე მეტი სხვადასხვა ენა და დიალექტი.

3. (ბ). რას უწოდებენ სხვაგვარად ინდოევროპულ ენას? გააკრიტიკეთ ეს სახელწოდებები და თუ შეგიძლიათ, მოიფიქრეთ ახალი სახელები.

ინდოევროპულ ენას ასევე უწოდებენ:

(I.) „არიულ“ ენას: მაგრამ „არიული“ არის ტერმინი, რომელიც ზოგჯერ გამოიყენება სპეციფიკურად აზიური ჯგუფის ენების (სანსკრიტსა და სპარსულის) აღსანიშნავად;

(II.) „ინდო-გერმანიკულ“ ენას: მაგრამ აზიური ჯგუფი არ იყო უბრალოდ ინდური, ხოლო ევროპული ჯგუფი (იხ. გვ. 14) არ იყო მხოლოდ გერმანული ან ტევტონური; მაგალითად, ტერმინი, „ინდო-გერმანიკული“ გამორიცხავს სლავურად და ლათინურად მოლაპარაკე ხალხებს;

(III.) „ინდოევროპული“ უკეთესია, მაგრამ იგი არ მოიცავს სპარსულს;

(IV.) „ევრო-არიული“ ბევრად სჯობია, რადგან იგი მოიცავს ევროპულ ენებს (რომლებიც უმეტესწილად ამ ენიდან წარმოიშვნენ) და გარკვეული

თვალსაზრისით არიულსაც.

(V.) შეიძლება შემოთავაზებულ იქნეს *Māter* -ენა, რადგან იგი არა მხოლოდ დედა ენის მნიშვნელობას შესძენდა, არამედ იმ ფორმასაც, რომელიც ამ ენას ფაქტობრივად ეკუთვნოდა. იგი უნდა წარმოითქვას არა *'mey-ter'* არამედ *'mah-ter'*.

3. (გ). მოიყვანეთ ინდოევროპულ ანუ *Māter*-ენის რამდენიმე სიტყვა-მოდელი თავისი ბერძნული, ლათინური და ინგლისური „შთამომავლებით“.

ინდოევროპული ანუ *Māter*-ენაზე შემდეგი წინადადებები:

(a) mother, bear the yoke in the ten fields;

(b) there is a new family;

(c) which of those women is going alone?

[ა] დედა, წაილე უღელი ათ მინდორში; ბ) ეს ახალი ოჯახია; გ) ამ ქალებიდან რომელი მიდის მარტო?]

დაახლოებით ასე იქნება. ოღონდ მე არ დამისვამს მახვილები შენიშვნებისათვის (იხ. გვ.73);

(ა) *Māter, dekm agrois yuḡom bhere*;

(ბ) *neuom esti ḡenos*;

(გ) *q_uis tāsōm oinā eiti ?*

(ა)	<i>māter</i>	μητέρα	<i>māter</i>	mother
	<i>dekm</i>	δέκα	<i>decem</i>	ten
	<i>agrois</i>	ἀγροίς	<i>agrīs</i>	acres
	<i>yuḡom</i>	ζυγόν	<i>yugum</i>	yoke
	<i>bhere</i>	φέρε	<i>fer</i>	bear

(დედა; ათი; მინდორი; უღელი; წაღება, ტარება)

(ბ) *neuom νέου* *nouom* new

esti ἐστίν *est* is

ḡenos γένος *genus* kin

(ახალი; არის; ნათესავი)

(გ)

q_uis τις *quis* whi(ch)

tāsōm τῶν (is)tārum th(ose)

oinā οἷνη *ūna* an, a

eiti εἴσι *ī* (later *it*)

(რომელი; ისინი; განუსაზღვრელი არტიკლი)

3.(დ) დაადგინეთ (და წარმოადგინეთ სქემით) ბერძნული ენისა და ლათინური ენის ურთიერთდამოკიდებულება.

ზოგჯერ დედა აგზავნის შვილებს მშობლიური ადგილებიდან სხვა ქვეყნებში, სადაც ისინი ახალ მეზობლებს იძენენ, სადაც მათ ახალი პირობები ხვდებათ და სადაც ერთი შვილი შეიძლება ერთგვარად შეიცვალოს, მეორე კი-სხვაგვარად. ამრიგად, ერთი შვილის შთამომავლები გარეგნობით შეიძლება ძალიან განსხვავებულნი გახდნენ მეორე შვილის შთამომავლებისაგან, თუმცა გარკვეული ოჯახური ნიშან-თვისებები შეიძლება უცვლელი დარჩეს. პირველი და მეორე რიგის ბიძაშვილებს შეიძლება კიდევ შემორჩეთ ერთმანეთის მსგავსება რაღაც ასპექტში.

ინდოევროპულმა ანუ *Māter*-ენამაც გაგზავნა შვილები სხვა ქვეყნებში, სადაც მათ ახალი პირობები და ახალი მეზობლები დახვდათ. ისინი თანდათან ერთმანეთისაგან უფრო და უფრო მეტად განსხვავებულნი ხდებოდნენ, რადგან ერთმანეთს უფრო შორდებოდნენ და ნაკლებად ეკონტაქტდებოდნენ. თავდაპირველად *Māter*-ენა ორ დიალექტად განშტოვდა. შემდეგ ეს დიალექტები დამოუკიდებელ ენებად იქცნენ (გვ.28). ერთ-ერთი ამ „ქალიშვილ ენათაგანი“ იყო იტალიკური, რომელსაც მარცხნივ კელტური ენა ჰყავდა, მარჯვნივ კი - ბერძნული. ბერძნულს მარჯვნივ, შესაძლოა სომხური ენა ჰყავდა, ყოველ შემთხვევაში, არიული აუცილებლად (სანსკრიტი და სპარსული). ამ დიალექტთა წყობა მარცხნიდან მარჯვნივ თვალნათლივ ჩანს ევროპის რუქაზე (სურათი გვ.11) და შეიძლებოდა, გვენოდებინა სახელად „კიბსა“ (კელტური, იტალიკური, ბერძნული, სომხური, ასირიული) (ინგლისურად - CIGAR=Celtic, Italic, Greek, Armenian, Arian).

ამგვარად, იტალიკური და ბერძნული, ერთ დროს და ენები, რომლებიც გვერდიგვერდ ცხოვრობდნენ, მოგვიანებით ერთმანეთს დაშორდნენ და თავად გახდნენ დედა ენები. იტალიკურს ჰყავდა თავისი შვილები, რომლებიც (არაზუსტად) იწოდებიან ლათინურ, ოსკურ, საბელურ და უმბრიულ ენებად. ბერძნულსაც ეყოლა შვილები, რომლებსაც (ასევე არაზუსტად) ეწოდებათ: ეოლიური, იონიური და დორიული ენები. ამ ენებს ეწოდათ დიალექტები.

ამრიგად, იტალიკური ენის ლათინური დიალექტი და ბერძნული ენის იონიური დიალექტი არიან პირველი ბიძაშვილი დიალექტები. მათ შეიძლება ვუნოდოთ პირველი ბიძაშვილი ენები. ატიკური, უმთავრესად, იყო იონიურის შტო და ამდენად, შეიძლება ვთქვათ, რომ ლათინურისათვის იგი არის ღვიძლი ბიძაშვილი.

ჩვენ, როგორც წესი, ვხვდებით ამ ბიძაშვილი ენების, სახელდობრ, ატიკური და ლათინური ენების არა ყოველდღიურ, სასაუბრო მხარეს, არამედ ატიკურისა და ლათინურის ლიტერატურულ მხარეს. მაგალითად, სოფოკლესა და ციცერონის ნაწერებში გამოყენებულია ატიკური და ლათინური.

გ. იტალიკურის, ბერძნულისა და მათი დიალექტების გეგმა

შენიშვნა;1. ამგვარად, ბერძნული და ლათინური ენები, ჩვეულებრივი გაგებით, ერთმანეთისა და სანსკრიტის ბიძაშვილები არიან. ჩვენ ფრთხილად უნდა ვიყოთ, რომ არ დავუშვათ საყოველთაოდ გავრცელებული შეცდომა იმის განცხადებით, რომ ლათინური ფორმები ბერძნული ფორმებისგან წარმოიშვნენ, ან ბერძნული -სანსკრიტისგან. ფაქტობრივად, ლათინური ფორმები ხშირად უფრო ძველია, ვიდრე ბერძნული (მაგალითად, *quasi* უფრო ძველია, ვიდრე *πότε*, იხ. გვ.100) და ბერძნული ან ლათინური ფორმები კი ხშირად უფრო ძველია, ვიდრე სანსკრიტის ფორმები.

2. როგორც შემდგომში ვნახავთ (გვ.36), ლათინური, ზოგი თვალსაზრისით, არ არის ატიკურ ბერძნულთან იმდენად ახლოს, როგორც, მაგალითად:

(ა) იტალიკურ დიალექტებთან; (გვ.55)

(ბ) ეოლიურ დიალექტთან.

4. ხან ბჯისხმობს სინამდვილეში "გაანალიზე *tremunt*"

4.(ა) "გაანალიზე 'tremunt~ ან *τρέμουσι*" — რას, გულისმობს
სინამდვილეში ეს დავალება?

„გაანალიზე *τρέμουσι*“ წარმოადგენს ფილოლოგიური დავალების ერთ-ერთ ტიპს, რომელსაც დიდი ხანია შეცდომაში შეჰყავს დამწყები შემსწავლელი, რადგანაც იგი ბუნებრივად მიიჩნევს, რომ მას სთხოვენ, გაანალიზოს სიტყვა, "*τρέμουσι*", ამიტომ იგი დაწერს, მაგალითად, *ტრემ-ო-სი*, რაც არ იქნება სწორი პასუხი. სწორი პასუხი იქნებოდა შემდეგი:

ძირი. ? სუფიქსი (ანმყო დროის) დაბოლოება (III მრ. რ. მოქმ.)

trem o nti.

ფაქტობრივად, დავალება არ გულისხმობს სიტყვა *τρέμουσι*-ის ანალიზს, არამედ იგი გულისხმობს შემდეგს: „დანერეთ ადრეული ფორმა სიტყვისა, *τρέμουσι*, და გაანალიზეთ იგი“. „გაანალიზე *x*“ არ გულისხმობს „გაანალიზე *x*“-ს, არამედ იგი ნიშნავს დანერე *x*-ის ადრეული ფორმა და შემდეგ გაანალიზე იგი.

და მაინც, რა არის ეს ადრეული ფორმა. ეს არის მშობელი ფორმა იმ ბერძნული სიტყვისა, რომელიც გვაქვს მოცემული და არა მხოლოდ მისი, რადგანაც ის (ხშირად) ასევე ლათინური სიტყვის მშობელი ფორმაც არის ხოლმე. მაგალითად, *tremonti* არის ინდოევროპული ანუ *Māter*-ფორმა, რომელიც წარმოადგენს *მშობელ-ფორმას* როგორც ბერძნული სიტყვისთვის – *τρέμουσι*, ასევე ლათინური სიტყვისთვისაც – *tremunt*. ამდენად, სწორი არ იქნება ფორმის, *tremousi*, მშობელ ფორმად დასახელება, რადგანაც მას არ შეიძლება, რომ წარმოეშვა ლათინური *tremunt*, ხოლო *tremunt* არ შეიძლება, იყოს მშობელი ფორმა, რადგან იგი ვერ წარმოშობდა ბერძნულ ფორმას, *τρέμουσι*. ჩვენ უნდა მოვნახოთ მშობელი ფორმა, რომელსაც შეეძლო წარმოეშვა *ორივე* ფორმა: ბერძნული *τρέμουσι* და ლათინური *tremunt*.

4. (ბ) რა უნდა ვიცოდეთ, ვიდრე დავალებას, „გაანალიზე
. . . „სწორად შევასრულებდეთ. შემოგვთავაზეთ სიტყვის
ანალიზის შესწავლის ლოგიკური პროცესი.

პირველი პრობლემა სიტყვის ანალიზთან დაკავშირებით არის ადრეული ფორმის და თუ შესაძლებელია, მშობელი ფორმის მიგნება. როგორ შეგვიძლია მივაგნოთ ამ ფორმას?

აშკარაა, რომ ისტორიულად რაც უფრო ჩავუღრმავდებით ბერძნულსა და ლათინურს, მით უფრო მივუახლოვდებით მშობელ ფორმას. ამ დროს ჩვენი ყურადღება კონცენტრირებული უნდა იყოს ადრეული ბერძნულისა

და ადრეული ლათინურის ფორმებზე.

ადრეული ბერძნულისა და ადრეული ლათინური ფორმების რა ნიმუშები გვაქვს? გვაქვს შემდეგი ნიმუშები: (1). დორიულ დიალექტში: *τρέμωντι*, (2) ლათინურ წარწერებში: *tremonti*. უფრო რომ განვაზოგადოთ, ჩვენ ყურადღებით უნდა ვეძიოთ ადრეული ფორმები შემდეგ დიალექტებში:

(1.) ბერძნულ დიალექტებში, ჰომეროსის დიალექტის ჩათვლით; მრავალი დიალექტური ფორმა შეგვიძლია მივიღოთ ბერძნული წარწერებიდან (იხ. გვ. 31);

(2.) ძველ ლათინურ წარწერებში და ძველ ლათინურში, სადაც იგი არსებობს.

იმის გათვალისწინებით, რაც უკვე ითქვა ინდოევროპული ანუ *Māter*-ენის შესახებ (გვ. 13), ნათელია, რომ სანსკრიტის ფორმები ასევე მეტად ღირებული ფაქტობრივი მასალაა, მაგრამ იმდენად, რამდენადაც ჩვეულებრივმა მკითხველმა არ იცის სანსკრიტის ენა, გარდა აუცილებელი შემთხვევისა, მე თავს ავარიდებ მათ დასახელებას, როგორც ეს მოხდა გვ. 88-ზე, ადრეული ფორმის, *ἴππος*-ის შემთხვევაში.

ამ ორი წყაროდან ვიღებთ ფორმას, “*tremonti*”, როგორც ადრეულ ფორმას (ამ შემთხვევაში მშობელ ფორმას), მაგრამ როგორაა საქმე სიტყვა “*bis*” შემთხვევაში? რადგანაც გვაქვს ფორმები: *δύς* და *bis*, რომელი მათგანი იქნებოდა უფრო ადრეული ფორმა?

ასეთ შემთხვევაში სანსკრიტი მეტად ღირებული მონაცემი იქნებოდა, თუმცა ხშირად ვხედავთ, რომ

(3) ინგლისური, განსაკუთრებით ძველი ინგლისური ფორმები, მეტად გამოსადეგია. მაგალითად, მათ, ვინც იცის გრიმის კანონი (გვ. 63), სიტყვა, “*twice*”, მიანიშნებს, რომ ადრეული ფორმა იწყებოდა *dw-* ან, როგორც მას ხშირად წერდნენ, *du-*თი (გვ. 171).

du დამწყებს კი მოუნწევს, შეიძინოს ადრეული ფორმების მოძიების გამოცდილება და პრაქტიკა, თუ შესაძლებელია, მშობელ ფორმამდე ან ინდოევროპულ ფორმამდე მისვლის პრაქტიკა. იგი ამას შესანიშნავად გაართმევს თავს, არა მხოლოდ ადრეული ბერძნული სიტყვების მეშვეობით ან მხოლოდ ადრეული ლათინური სიტყვების მეშვეობით, არამედ ადრეული ბერძნული და ადრეული ლათინური ფორმების ერთმანეთთან შედარების გზით. დასაწყისისთვის, მან უნდა აიღოს სიტყვათა წყვილები და ამ წყვილებიდან აღადგინოს მშობელი ანუ ინდოევროპული, რაც შეიძლება ახლოს მდგომი ფორმები, ამდენად, მისთვის უფრო ადვილი იქნება, აღადგინოს ინდოევროპული ფორმა (*woikom* ან) *uoikom*, როცა ხელთა აქვს სიტყვების წყვილი: *οἴκοι* (ადრეული ფორმა *Foikoi*) და *vicum* (ადრეული *ueicom*), ვიდრე მაშინ, როცა ამ სიტყვებს ცალ-ცალკე განიხილავს *per se*.

მაგრამ იგი მალე მიხვდება, რომ ამის შესრულება უფრო გაუადვილებდა, თუ ის თავდაპირველად შეისწავლის:

(4) ბგერათა ისტორიის ზოგიერთ ზოგად პრინციპს, როგორცაა მაგალითად, ასოციაციისა და ანალოგიის პრინციპი (გვ. 67) და სხვა პრინ-

ციპებს, რომელთა მიხედვითაც მშობელმა ფორმებმა ბერძნული და ლათინური ფორმების სახე მიიღო.

როცა იგი მარტივ მაგალითებზე დაყრდნობით ამ პრინციპთა ფუნქციონირებას ნახავს, იგი უფრო უკეთ იქნება მომზადებული ისეთი პროცესებისათვის, როგორცაა:

(5) მშობელი ან ინდოევროპული ფორმების მოძიება სიტყვათა წყვილებში.

და, მთლიანობაში, უკეთ იქნება მომზადებული ადრეულ ფორმებამდე მიგნების პროცესისათვის.

ახლა ჩვენ მივადევით ამ ადრეული ფორმების ანალიზის პროცესს. ჩვენი ამოცანა ახლა უფრო იოლია, მაგრამ, როგორც ჩანს, ჩვენ, უპირველეს ყოვლისა, უნდა ვიცოდეთ:

(6) ნაწილები, რომლებიც ანაც ადრეული სიტყვები შედგებოდა, ან სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ნაწილები, რომელთა მეშვეობითაც მათი ანალიზი უფრო მოსახერხებელი იქნებოდა. ჩვენ უნდა ვიცოდეთ, რას წარმოადგენს ეს ნაწილები ე.ი სად უნდა ვეძიოთ ისინი სიტყვაში (სახელდობრ: პრეფიქსი, ძირი, სუფიქსი და ბოლოსართი) და ასევე, რა ფუნქცია აკისრიათ მათ. ჩვენ უნდა ვიცოდეთ, რომ, მაგალითად, სიტყვაში, aberis ადრეული ფორმა, apo-eses, გაანალიზდება შემდეგნაირად:

პრეფიქსი 'apo', ძირი 'es', სუფიქსი 'e' ბოლოსართი 's';

და რომ, მაშინ, როცა ჩვენ ვამბობთ 'you will be away' (შენ შინ არ იქნები, შენ იქნები წასული) ოთხი სიტყვის მეშვეობით, ანალიზი იქნება დაახლოებით ასეთი:

away _ be _ will _ you

ერთ სიტყვაში კი მხოლოდ 'apo' შეიძლება განცალკევდეს.

(7) რამდენიმე ბერძნული და ლათინური სიტყვის ანალიზი თვალნათლივ წარმოაჩენს სიტყვის შემადგენელ ნაწილებსა და მათ ფუნქციებს, მაგრამ ზედმეტია იმის აღნიშვნა, რომ ძალიან დაგვეხმარებოდა უფრო მეტის ცოდნა ამ ნაწილების შესახებ. განსაკუთრებით:

(8) ყველაზე უფრო გავრცელებული ბოლოსართებია და (მაგალითად, ბრუნვის ნიშან-დაბოლოებების), ყველაზე უფრო გავრცელებული სუფიქსების (მაგალითად, ზედსართავი სახელის სუფიქსის - no -) შესახებ.

ამგვარი სამუშაოს, როგორც მოსამზადებელი სამუშაოს ჩატარების შემდეგ ჩვენ უკვე შეგვიძლია, წინ ნავინიოთ და გავინაფოთ მომდევნო საქმიანობებში.

(9) ბერძნული სიტყვების ანალიზისას სავარჯიშოები პასუხების თანხლებითაა, რისი მეშვეობითაც შემსწავლელი შეძლებს, გაასწოროს დაშვებული შეცდომები და შემდეგ

(10) იგივე გააკეთოს ლათინური სიტყვების ანალიზისას.

(11) შეჯამებაში ენობრივ მონაცემთა წარმოდგენა, რისი დახმარებითაც ვაანალიზებთ სიტყვებს და

(12) მინიშნებები, თუ როგორ ვუპასუხოთ შეკითხვებს და როგორ ავარიდოთ თავი შეცდომებს, ფაქტობრივად, დაასრულებს ანალიზს და ახლა უკვე შესაძლებელი იქნება სხვადასხვა მაგალითის განხილვისას ჩამოყა-

ლიბებულის პრინციპების თავმოყრა.

(13) ზოგადი შეკითხვების მთელი სერიების სახით, რომლებიც თავს მოუყრიან აქეთ-იქით მიმოფანტულ მძივის მარცვლებს და რომელთა მეშვეობითაც ავასხამთ მათ სათანადო ძაფზე ან თუ გამოვიყენებთ სხვა შედარებას – ეს ის შეკითხვათა სერიებია, რომლებიც შემსწავლელს უბიძგებს, სხვადასხვა კუთხით და თვალსაზრისით დაინახოს ენობრივი ფაქტები. მაგალითად, ყველაზე უფრო გავრცელებული და რთული საკითხი, ბგერათა ცვალებადობა, შეიძლება შეჯამდეს და ტაბულის სახით წარმოჩნდეს.

ფიქრობ, ეს შექმნის, მართლაც, ლოგიკურ პროცესს. მაგალითად, (ა) დიალექტების შესწავლა წინ გაუსწრებს ანალიზის პროცესს, რადგანაც დიალექტების ცოდნის გარეშე ანალიზი არ იქნება სწორი.

(ბ) მაგალითები წინ გაუსწრებს წესებს, რადგანაც მაგალითების გარეშე წესები მეტისმეტად ბუნდოვანი და მოსაწყენია, მაშინ, როცა მაგალითიდან წესის გამოყვანა შემსწავლელს ჩამოუყალიბებს ნათელ აზრს, აღუძრავს უფრო მეტ ინტერესსა და რაც ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია — გამოუმუშავებს აქტიურობას.

ამგვარად, პროცესი ასე შეიძლება შეჯამდეს: —

ენის წარმოშობის, განსაკუთრებით კი, ინდოევროპული ენის წარმოშობის შესახებ ექსკურსის შემდეგ მე გიჩვენეთ, რას ნიშნავს გაანალიზებულ *“τρέμωσι”* და რა უნდა იცოდეს ადამიანი იმისათვის, რომ სწორად შეასრულოს ანალიზი, როგორ უნდა შეიძინოს მან სიტყვების ანალიზის უნარ-ჩვევები. ეს პროცესი შემდეგ თემებს მოიცავს: —

1. ბერძნული დიალექტები;
2. ლათინური წარწერები;
3. გრიმის კანონი;
4. ბგერათა ისტორიის ზოგადი პრინციპები;
5. სიტყვათა წყვილები ბერძნულსა და ლათინურში მშობელი ფორმების თანხლებით;
6. სიტყვათა შემადგენელი ნაწილები (სხვადასხვა კომპონენტები);
7. ზოგიერთი ბერძნული და ლათინური სიტყვის ანალიზი;
8. გავრცელებული ბოლოსართები და სუფიქსები;
9. ბერძნული სიტყვების ანალიზი;
10. ლათინური სიტყვების ანალიზი;
11. მონაცემთა შეჯამება;
12. მინიშნებები, როგორ ვუპასუხოთ შეკითხვებს და როგორ ავარიდოთ თავი შეცდომებს;
13. ზოგადი კითხვების სერიები, რომლებიც ფილოლოგიის სხვადასხვა „განშტოებებს“ წარმოაჩენს.

ნანი II

სიხყვის ანალიზისთვის მზადება

დიალექტები

ბერძნული დიალექტები

ლათინური წარწერები

ინგლისური თანხმონები და გრიმის კანონი

ფილოლოგიის ზოგადი პრინციპები და მნიშვნელოვანი ენობრივი ფაქტები

ბერძნული და ლათინური სიტყვების წყვილები მათი ადრეული ან მშობელი ფორმებით

5. დიალექტები

5.(I.) რა არის დიალექტი (II.) როგორ წარმოიშვეებიან დიალექტები და (III.) როგორ ქრებიან ისინი.

რაც შეეხება (I)–ს, ჩვენ ბევრი გვსმენია „ინგლისური ენის“ შესახებ და გვაზიანებს, რომ ენას აქვს მრავალი ვარიანტი. ასე მაგალითად, არსებობს;

(ა) ლიტერატურული ინგლისური

(ბ) სასაუბრო ინგლისური

(გ) დიალექტური ინგლისური (მაგალითად, კორნიული დიალექტი, იორკშირული დიალექტი, საფოლკის დიალექტი), რომ არაფერი ვთქვათ ისეთ ვარიანტებზე, როგორცაა:

(დ) სხვადასხვა პერიოდის ინგლისური და

(ე) პოეტური ინგლისური. ასევე ბევრი გვსმენია ბერძნულ ენაზე და გვაზიანებს, რომ ენას ზემოთ თქმულის შესაბამისად, ასევე მრავალი ვარიანტი ჰქონდა. მაგალითად, გვაზიანებს, რომ წინადადება:

‘They (მდედრ) remain after sending messengers’ („ისინი (მდედრ) რჩებიან შიკრიკების გაგზავნის შემდეგ“) ბერძნულად ყოველთვის ასე არ ჟღერდა:

μένουσι πέμψασαι άγγελους.

არამედ ერთ-ერთ (კერძოდ, ეოლიურ) დიალექტზე იგი ასე ჟღერდა:

μένουσι πέμψασαι άγγελους (SeadareT (g)-zemoT);

ჩვენ ასევე გვაზიანებს, რომ არსებობდა გარკვეული ბერძნული პოეტური ფორმებიც (შეადარეთ (ე)- ზემოთ).

ახლა ვნახოთ, რას ნიშნავს „დიალექტი“. ფართო გაგებით ეს არის „ის, რაც განსხვავდება სტანდარტული ლიტერატურული ენისაგან“: ამგვარად კორნიული არის ინგლისური ენის დიალექტი, ხოლო დორიული – ბერძნული ენის დიალექტი. დავუშვათ, ვერ მიხვდით, რას ნიშნავს Cornishman — (კორნიელი კაცი), მაშინ კორნიული იქნებოდა სულ სხვა ენა და არა ინგლისური ენის დიალექტი.

ამგვარად, ჩვენ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ენის დიალექტი არის (I.) მისი ფორმა, რომლის გაგებაც შეუძლია ადამიანს, თუ მან იცის ამ ენის სტანდარტული ფორმა ან ჩვეულებრივი ფორმა, მაგრამ რომელიც (II.) მეტ-ნაკლებად განსხვავდება ამ ენის სტანდარტული თუ ჩვეულებრივი ფორმისაგან.

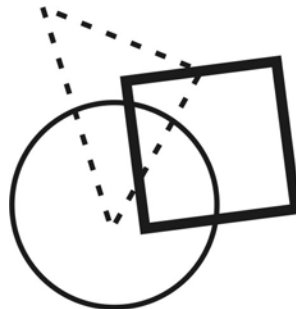
ენისა და დიალექტის ურთიერთდამოკიდებულება ნათელი გახდება მაშინ, თუ განვიხილავთ სალაპარაკო (ანუ “ვულგარული”) ლათინური ენის ისტორიას. ამ ენაზე ლაპარაკობდა რომის იმპერიის უდიდესი ნაწილი, მაგალითად, იტალია, საფრანგეთი და ესპანეთი. ამ ქვეყნებში (იმ მიზეზთა გამო, რომლებიც უშუალოდ

იქნება მოყვანილი) წარმოიშვა მცირედენი განსხვავებები. ეს განსხვავებები თანდათანობით უფრო და უფრო იზრდებოდა მანამ, სანამ იტალიელები, ფრანგები და ესპანელები, იმის ნაცვლად, რომ ელაპარაკათ ერთი ენის უბრალოდ განსხვავებულ დიალექტებზე და ერთმანეთის მეტყველების გაგება თავისუფლად შეძლებოდათ, ალაპარაკდნენ სრულიად განსხვავებულ ენებზე და ერთმანეთის მეტყველების გაგება ვეღარ შეძლეს. ამჯერად, განსხვავებული დიალექტები განსხვავებული ენები გახდნენ. ეს განსხვავებული ენები, თავის მხრივ, განსხვავებულ დიალექტებად იყოფოდნენ და ა.შ.

შენიშვნა – დიალექტების განხილვისას, ჩვენ მუდამ უნდა გვახსოვდეს, რომ;

(I.) თავისებურებების მიხედვით, თავად დიდ დიალექტებს ჰქონდათ ბევრი ქვეგანყოფი, ბევრი მცირე დიალექტი;

(II.) არსებობდა ასევე *შერეული დიალექტებიც*. ეს მაშინ ხდებოდა, როცა დამპყრობელი ხალხი თავის დიალექტს თავს ახვევდა დაპყრობილ ხალხს, ან როცა ორი ქვეყანა თავისი ხალხებით ერთიანდებოდა (იხ. დიაგრამა ქვემოთ).

D. როგორ შეიძლება ნაწილობრივ ემთხვეოდეს ერთმანეთს ერთი ენის დიალექტები

(III.) თითოეული დიალექტი განსხვავდებოდა თავისი განვითარების ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე.

(IV.) დიალექტი არ გულისხმობს „რასას“. იმის თქმა, რომ გარკვეული ხალხი ლაპარაკობდა გარკვეულ დიალექტზე, არ გულისხმობს იმას, რომ ეს ხალხი გარკვეულ რასას მიეკუთვნებოდა. დაპყრობილი ხალხი, შეიძლება, ლაპარაკობდეს მათი დამპყრობლის დიალექტზე თავისი რასის შეცვლის გარეშე. ასევე უნდა გვახსოვდეს, რომ ნორვეგიელები, რომლებიც საფრანგეთში მოვიდნენ და ნორმანდიაში დასახლდნენ, ლაპარაკობდნენ ფრანგულ დიალექტზე ისე, რომ ფრანგულ რასას არ მიეკუთვნებოდნენ. ის ნორვეგიელები, რომლებიც მოგვიანებით ინგლისში ჩავიდნენ, როგორც ნორმანი დამპყრობლები, ინგლისურ დიალექტზე ალაპარაკდნენ.

(V.) დიალექტი ყოველთვის ადგილმდებარეობას არ გულისხმობს. ე.ი. ის, რომ ადამიანი წერდა დორიულ ან ეოლიურ დიალექტზე, არ ნიშნავს იმას, რომ იგი წარმოშობით იყო დორიის ან იოლიის მიდამოებიდან. ეს

იმასაც კი არ ნიშნავს, რომ იგი იქ ცხოვრობდა, რადგან გუნდის ოდების დორიულ დიალექტზე წერა (ნანილობრივ ან მთლიანად) ტრადიციას წარმოადგენდა და ამან კვალი დაამჩნია ატიკური ტრაგედიის ქოროს. წესი იყო ასევე ეოლიურ დიალექტზე კერძო ლექსებისა და ეპიკურზე – ეპიკური პოეზიის წერაც იმისდა მიუხედავად, საიდან იყო წარმოშობით ავტორი. პინდარე და თეოკრიტე სხვადასხვა დიალექტს იყენებდნენ იმისდა მიხედვით, თუ რა თემას ეხებოდნენ.

რაც შეეხება (II.)-ს, დიალექტის წარმოშობის მიზეზებს, უმთავრეს მიზეზთა შორისაა:

(ა) გეოგრაფია და მისი გავლენა: მთები, ტყეები, ზღვა, მდინარეები, რომლებსაც შეუძლიათ დააშორონ და მოწყვიტონ ერთმანეთს ხალხები, რომლებიც ერთ დროს ერთ საერთო ენაზე ლაპარაკობდნენ. უფრო მეტიც, განსხვავებულ კლიმატს და ა.შ. შეუძლია წარმოშვას განსხვავებები:

(ბ) სამეცნიერო აპარატი. გეოგრაფიამ ასევე შეიძლება ხელი შეუწყოს განსხვავებების წარმოშობას ადამიანთა:

(გ) ხასიათში, წეს-ჩვეულებებში, აგებულებასა და საქმიანობაში. სოფლის მეურნეობამ და ზღვის სამუშაოებმა შეიძლება სხვაობები გამოიწვიოს თვით ენაში.

(დ) იმიგრანტებმა და მოგზაურებმა შეიძლება ერთ გეოგრაფიულ ადგილას შემოიტანონ სხვა ადგილის პირობები და ენა, განსაკუთრებით, მეზობლად მდებარე ქვეყნებიდან.

(ე) ამ გეოგრაფიულ ადგილას ადრე ან მოგვიანებით მცხოვრებ ხალხს.

(ვ) დამპყრობელ და განმგებელ ხალხს, შეიძლება ჰქონდეთ ძლიერი ზეგავლენა.

რაც შეეხება (III.)-ს დიალექტების გაქრობის მიზეზებს: —

(ა) ადამიანები ანგრევენ გეოგრაფიულ ბარიერებს: გვირაბებს ჭრიან მთებში ან მათზე გადასასვლელ გზებს პოულობენ, ჩეხენ ტყეებს, ცხვარი გადაჰყავთ ზღვის გადაღმა და მდინარეებზე ხიდებს აგებენ;

(ბ) მოგზაურობისა და ვაჭრობის მეშვეობით ყალიბდება ახალი კომუნიკაციები, მეტად ხდება აზრთა მეტი გაცვლა-გამოცვლა;

(გ) ზოგჯერ ერთი ძლევამოსილი სახელმწიფო აფართოებს თავისი ენის, პოეზიისა და პროზის მოქმედების არეალს. ეს უმეტესად ეხება დიდ ცივილიზებულ სახელმწიფოს, სადაც კარგადაა განვითარებული ვაჭრობა. მოდიფიცირებული ატიკური დიალექტი ფართოდ გავრცელდა შორ მანძილზე, როცა მაკედონელმა და საბერძნეთმა დაიპყრო აღმოსავლეთი;

(დ) შეიძლება სახელმწიფოები გაერთიანდნენ საერთო მტრის წინააღმდეგ. როცა მჭიდრო კავშირის დამყარება სხვა საშუალებებით არ ხერხდება ეს შეიძლება განაპიროს რაიმე სახის საშიშროებამ ან ომმა.

ინგლისში ჩვენ თავად გავხდით დიალექტების სწრაფი გაუჩინარების

მონმენი. ეს ხდებოდა დიდი ქალაქების ან რკინიგზის, ვაჭრობის, მიმოს-
ვლის, ადგილობრივი მთავრობის თუ სხვადასხვა მიზეზთა ან გავლენათა
შედეგად.

დიდი დიალექტების ლექსიკონი სასწრაფოდ საჭიროებს დამუშავებას,
რათა შემორჩენილი ფრაგმენტებიც არ მიეცეს სამუდამო დავიწყებას.

6. ბჰიძნჯი დიაცხეხი

6. დაასახელეთ შემდეგი დიალექტებისათვის დამახასიათებელი ძირითადი თავისებურებანი:

(I.) დორიული დიალექტის;

(II.) იონიური დიალექტის;

(III.) ძველი და ახალი ატიკური დიალექტების. მოიყვანეთ მაგალითები და მიუთითეთ, სად ლაპარაკობდნენ ამ დიალექტებზე.

რაც შეეხება ამ სამი დიალექტის გავრცელების არეალს, გამოგვადგე-ბოდა სიტყვის, “AID” (ეოლიური, იონიური (ატიკური), დორიული; ‘AID’ - Aeolic, Ionic (Attic), Doric) დამახსოვრება, რადგანაც ჩრდილოეთის სახელმწიფოთა უმეტესობაში და მათ კოლონიებში ვხვდებით ეოლიურ დიალექტს, ზოგიერთ ცენტრალურ სახელმწიფოებში, ისლანდიასა და მის კოლონიებში — იონიურ დიალექტს (და ატიკურ დიალექტს), დორიულ დიალექტს კი — სამხრეთის სახელმწიფოებსა და მათ კოლონიებში.

დიალექტებთან დაკავშირებული დეტალური ინფორმაციისთვის მკითხველს შეუძლია, იხილოს გაილსის „სახელმძღვანელო“ (დანართი B), რობერის „ბერძნული ეპიგრაფიკა“, მერის „ბერძენი მკითხველი“ („ბერძნული დიალექტები“), ქაუერის „Delectus“, მეისტერის *Die Griechischen Dialekte*; ჰ. ვ. სმიტის „იონიური დიალექტი“, ბუაზაკის „დორიული დიალექტები“ და ა.შ.

6. (I.) დორიული დიალექტი.

დორიულ დიალექტზე უმეტესწილად ლაპარაკობდნენ სამხრეთ საბერძნეთის სახელმწიფოებში (ეგროპასა და აზიაში), სამხრეთ ისლანდიასა და მის კოლონიებში. იხ. რუქა გვ. 17.

დორიულ დიალექტს ვხვდებოდით: —

(ა) პელოპონისში — ლაკონიაში (სადაც გვაქვს მისი “უკიდურესი” ფორმა), ასევე მესინიაკოში, არგოლისში, ეგინაში, კორინთში. ელისსა და აქაიაში კი არ ჰქონდათ წმინდა დორიული დიალექტი.

(ბ) ეგეოსის ზღვაში — მოლოსში, ტერასა და როდოსში.

(გ) კოლონიებში — სელინუსსა და ბიზანტიაში (მეგარიდაში), კორსიკასა და სირაკუსში (კორინთიდან), სირენში (ტერადან), გელასა და აკრაგასში (როდოსიდან). იხ. საბერძნეთის რუქა და გეგმა გვ. 17.

“*Having conquered the strangers seven times in the first year, when he was playing the pipe, he set up the pillar of the Muses, which we see, in the hope that they may accept it*” („პირველ წელიწადს უცხო ტომთა შვიდჯერ დაპყრობის შემდეგ, როცა ის სალამურს უკრავდა, მან აღუმართა მუზებს სვეტი, რომელსაც ჩვენ ვხედავთ, იმ იმედით, რომ ისინი მიიღებდნენ მას“). ძველ ლაკონიურ დიალექტზე ეს სიტყვები შემდეგნაირად გაიჟღერებდა: *νῆκῆνᾶς (νῆκῆσᾶς) τῶς ξῆυῶς ἑπτὰκις (τοὺς ξέιους ἑπτάκις) τῶ πρᾶτῶ φετεῶς (τοῦ*

τρώτου ἔτους) ὅκα ἐσυριδδε (ὅτε ἐσύριζεν), ἰστᾶτι (ἰοτησι) τᾶν σταλᾶν τᾶν Μωᾶν ἂν ὀρᾶμες (τὴν στήλην τῶν Μουσῶν ἦν ὀρᾶμεν), αἰ κα λαβαντι (εἰ κε = ἔάν πως λάβωσι).

დიალექტთა თავისებურებანი უნდა დამუშავდეს საფუძვლიანად და სრულად. აქ საკმარისი იქნება მხოლოდ რამდენიმე მახასიათებლის აღნიშვნა. ატიკური ფორმები ფრჩხილებში იქნება მოცემული: $\bar{\alpha}$ (η), ω (ου), η (ει, ზოგჯერ), $\bar{\alpha}$ (ω, ზოგჯერ), შეუკვეცავი ხმოვნები, F (დაიკარგა), $\delta\delta$ (ζ, დორიულს ასევე ჰქონდა -σδ-), -τι (-σι), -μες (-μεν), -ντι (-σι).

არსებობდა დორიულის სხვა ვარიანტებიც, რომელთა ნახვაც შეგიძლიათ, მაგალითად, გაილისის დამატება B-ში; ამგვარად, არგივეულსა და კრეტულს ჰქონდა აკუზატივში მრ.რ. -νς (მაგალითად, τόνς).

კორინთულს ჰქონდა ἐνθῶν πεπόνθεις (ἐλθῶν πεποιθας).

კრეტულს, გარდა იმისა, რომ ჰქონდა τόνς (τόνς), ჰქონდა ასევე ἀπο Φειπάσθω δικάδδεν (ἀπειπέσθω δικάζειν).

6. (II.) იონიური დიალექტი.

იონიური დიალექტი გავრცელებული იყო: —

ა) ევბეაში;

ბ) ქიოსსა და სამოსში და მათ ახლომდებარე ზღვისპირა ქალაქებში;

გ) კიკლადების კუნძულებზე.

შენიშვნა: იონიური დიალექტი მრავალი მკითხველისათვის კარგადაა ცნობილი ჰეროდოტედან, მაგრამ სავარაუდოა, რომ მისმა ტექსტმა, ვიდრე იგი დღევანდელ ფორმამდე მივიდოდა, მრავალი ცვლილება განიცადა. შესანიშნავია სმიტის ნაშრომი ამ თემაზე (იხ. ზემოთ), თუმცა ამავდროულად ძვირადღირებული.

შემდეგი ფრაზა: “Thence, accordingly, you gained the whole thing as it was easiest to do it” („აქედან, თქვენ მოიპოვეთ ყველაფერი, რამეთუ ამის გაკეთება იოლი იყო“) იონიურ დიალექტზე ასე გამოითქმებოდა: “ἐνθεν τῶν ἰσχυρῶν (ἐνθεν τῶν ἰσχυρῶν) οὐλοῖν τὸ πρῆγμα (ὄλοῖν τὸ πρᾶγμα) ὅπως ρῆϊστον ποιέειν ἐκτίσασθαι (ὅπως ῥῆϊστον ποιέειν ἐκτίσασθαι).

აქ გვაქვს შემდეგი სხვაობები: ყურადღება მიაქციეთ, რომ სხვა დეტალებთან ერთად ω (ου, შეად. დორიული), აღარ არის ასპირატი სიტყვაში, οὐλοῖν, (შეად. ეოლიური დიალექტი), ου (ο), ρη (ρᾶ), და არც შეუკვეცავი ხმოვნები.

6. (III.) ძველ და ახალ ატიკურ დიალექტზე ლაპარაკობდნენ უმეტესად ათენსა და იმ სახელმწიფოებში, სადაც ათენური დიალექტი გავრცელდა. იხ. ქვემოთ.

თუკიდრედესული ძველი ატიკური ასე ჟღერს: αἰετὸς αἰεὶ πράσσει ξὺν θάρσει, მაშინ როცა დემოსთენეს ახალ ატიკურ დიალექტზე გვაქვს αἰετὸς αἰεὶ πράττει σὺν θάρρει.

6. (IV.) რას ნიშნავს Κοινή და ძველი აღთქმის ენა?

როცა ალექსანდრემ აღმოსავლეთი დაიპყრო, მისმა წარმატებამ განაპირობა ბერძნული ენის დამკვიდრება აღმოსავლეთში, არა ათენის კლა-

სიკური და ლიტერატურული ბერძნულის, არამედ ოდნავ განსხვავებული დიალექტის, რომელიც:

(ა) მრავალი თვალსაზრისით უახლოვდებოდა სასაუბრო ენას (რომელიც არსებობდა დემოსთენეს შემდგომ საუკუნეში);

(ბ) შეიცავდა სხვა დიალექტების ელემენტებს;

(გ) ჰქონდა იმ ენისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, რომელზეც ლაპარაკობდნენ იმ ქვეყნებში, სადაც იგი შეიტანეს.

ამას ერქვა *Κοινή* (*διάλεκτος*) ენა და პოლიბიუსსა და პლუტარქეს ხშირად უწოდებდნენ *Κοινή*-ენოვან მწერლებს, თუმცა ისინი წარმოგვიდგენენ ამ დიალექტის ლიტერატურულ და უფრო დახვეწილ მხარეს. *Κοινή*-ის სალაპარაკო ფორმამ დასაბამი დაუდო ახალი აღთქმის ბერძნულ ენას, რომელზეც გავლენა იქონია ალექსანდრიელი და სხვაგან მცხოვრები ებრაელების მშობლიურმა ენამ (შეად. ზემოთ).

ამრიგად, ახალ აღთქმაში ვხვდებით ბევრ ისეთ ელემენტებს, რომლებიც ლიტერატურული ატიკურია და საკმაოდ ბევრს, რომელიც სალაპარაკო ბერძნულიდან, ბერძნულის სხვა დიალექტებიდან და ებრაელთა ენიდანაა აღებული.

ახალი აღთქმის ნიშან-თვისებათა შორის აღსანიშნავია:

(I.) ბრუნვის დაბოლოებები, როგორიცაა მაგალითად *οὐ* (*οὐ*), *δυσί* (*δυσί*);

(II.) უბრუნველი არსებითი სახელები, განსაკუთრებით ებრაული საკუთარი სახელები მაგალითად, *Ἀρᾶν*, *Ἰερουσαλήμ* ან *Ἰερουσόλυμα*;

(III.) შედარებები, როგორიცაა, მაგალითად *περισσότερας*;

(IV.) ორმაგად გაზრდილი ფორმები, როგორიცაა, მაგალითად, *ἦμελλε*, *ἦδύατο*, *ἀπεκατεστάθη*;

(V.) უთავსართო ნამყო წინარე წარსულის ფორმები (პლუპერფექტი), როგორიცაა, მაგალითად, *δέδωκε*;

(VI.) II აორისტული ფორმები, როგორიცაა, მაგალითად *ἦλθατε*;

(VII.) III მრავლობითის ფორმები, როგორიცაა, მაგალითად, *εἶχουσαν* (*εἶχου*);

(VIII.) II მხოლობითის ფორმები, როგორიცაა, მაგალითად, *δύνασαι*;

(IX.) „შუალედური“ ფორმები, როგორიცაა, მაგალითად, *ἦμην*, ‘I was’ („მე ვიყავი“);

(X.) ოპტატივის (სურვილებითი კილოს) უგულებელყოფის ტენდენცია (და ორობითი რიცხვი).

დეტალებისთვის იხილეთ ვინერის „ბერძნული ახალი აღთქმის გრამატიკა“, რომელიც დიდი ხანია ამ თემაზე შესრულებული საყოველთაოდ აღიარებულ სახელმძღვანელოა. ეს ნიგნი, სამწუხაროდ, მეტად ძვირადღირებულია.

7. ეოლიური დიალექტი

7. განმარტეთ ეოლიური დიალექტი. აღნიშნეთ მისი ძირითადი მახასიათებლები ლათინურთან შედარების გზით რამდენადაც ეს შესაძლებელია.

სახელწოდება ეოლიური დიალექტი წარმოიშვა სიტყვიდან, *αἰολος* და ეს სახელი გამოიყენება არა ერთი მნიშვნელობით.

(ა) ზოგჯერ იგი აღნიშნავს ძველ ბერძნულს, რომელზედაც ლაპარაკობდნენ ადრეულ ხანაში პელოპონისში. უკეთესი სახელი, შესაძლოა, იყოს „აქაიური“, რომელიც გამოიყენება არკადიული და კვიპროსული დიალექტების აღსანიშნავად.

აქაელების შესახებ ინფორმაციას ჰომეროსის წყაროებში ვხვდებით. ფაქტობრივად, *Ἀχαιοί* ჰომეროსთან შესაძლოა, ნიშნავდეს ბერძნებს. აქაელები განსაკუთრებით პელოპონისში აყვავდნენ და განვითარდნენ, მაგრამ მათი უმეტესობა, როგორც ჩანს, დაიპყრეს და შეცვალეს დორიელებმა, რომელთაც პელოპონისი ჩაიგდეს ხელში დაახლოებით 100 წელს ძვ.წ. აღ.-ით. შესაძლებელია, არკადიელები, რომლებიც მთებით იყვნენ გარს შემორტყმულნი და დაცულნი, რელიქვიასავით გადარჩნენ. ასევე შესაძლოა, რომ ზოგი კვიპროსელი კოლონიზატორი არკადიელი იყო.

სიტყვები არკადიულსა და კვიპროსულ დიალექტებზე: *βάλλεται ἐξ οἰκίας εἰς βάραιον ἱερῆς*, იქნებოდა: *δέλλεται ἐξ* (სავარაუდოდ, *ἐς* ხმოვნების წინ გამოიყენებოდა) *οἰκίαν ἰν ζῆραιον ἱερῆς*.

(ბ) ეოლიურს, როგორც წესი, უწოდებენ იმ დიალექტს, რომელზედაც ლაპარაკობდნენ *ლესბოსსა* და მასთან მდებარე მცირე აზიის სანაპირო ზოლში, ასევე თესალიაში, (რომელიც, შესაძლოა, ნაწილობრივ დორიელი დიდებულების მიერ იმართებოდა, ასევე ბეოტიაში (რომელიც, შესაძლოა, ნაწილობრივ იყო დაპყრობილი დორიელების მიერ ადრეულ პერიოდში). ასეა თუ ისე, ამ ორ უკანასკნელ დიალექტს აქვს დორიული დიალექტისათვის დამახასიათებელი ნიშნები.

შესაძლოა, დიდი მიგრაციის შედეგად გახიზნულმა ბევრმა აქაელმა ლესბოსსა და მის ახლომდებარე ტერიტორიებზე შეაღწია.

(გ) ეოლიურზე ასევე ლაპარაკობდნენ ეოლიურ კოლონიებშიც, როგორცაა, მაგალითად, კუმი იტალიაში.

მოდით, წარმოვიდგინოთ, რომ *ლესბოსელებს* უნდოდათ ეთქვათ:

“The women remain, having sent to them messengers from the sacred city that, on behalf of that city, they might destroy a wild beast” („ქალები რჩებიან, გააგზავნეს რა შიკრიკები მათთან წმინდა ქალაქიდან, იმის შესატყობინებლად, რომ ამ ქალაქისათვის მათ შეუძლიათ, გაანადგურონ ველური მხეცი“.)

ისინი იტყვოდნენ: —

μείνοισι (μείνουσι) στέλλαισαι αὐτοῖσι (στείλαισαι αὐτοῖς) ἀγγέλοις παρά τῆς ἱέρᾶς πόλιος (ἀγγέλους παρὰ τῆς ἱέρᾶς πόλεως) ὥς κε [ὥς κε = ἵνα] ἵππερ κπερ κήνᾶς (ὑπέρ κείνης) φῆρα ἄπυ-φθέρρῳσι (θῆρα ἀποφθείρῳσι).

სხვა დეტალებთან ერთად აქ აღსანიშნავია შემდეგი:

1. *ελλ, ερρ (ειλ, ειρ)*: შუად. ლათინური *velle, ferre (-is- -rs-)*;

2. მახვილი გადასროლილია უკან, სიტყვის დასაწყისისკენ ანუ იგი მი-ახლოებულია ბერძნული მახვილის წესთან: შევადართო ერთმანეთს, ერთის მხრივ, ეოლიური *φύγα* და ადრეული ლათინური *fūgā, (fūgā)* ემფაზას ნიშანია და არა უბრალო მიმნიშნებელი) და მეორე მხრივ, ატიკური და იონიური *φύγη* და დორიული *φύγᾶ*;

3. *-οις (-ους, აკუზატივი, მრ.რ. შუად. მდებრობითის -αις ატიკური αις)*;

4. *πάρ* გვიჩვენებს ბოლო ხმოვნის კვეცას: შუად. ლათინური *ab (ἀπό), sub (ὑπό)* და ა.შ.

5. „ასპირატების“ არარსებობა: შუად. ლათინური *anser* ფორმიდან - *han-ser-* (*χην*);

6. *ᾱ (η)*: შუად. ლათინური *paterfamiliās* ;

7. *ι (υ)*: შუად. ლათინური ენის *maxumus* და *maximus* (გვ.45);

8. *φ (θ)*: შუად. ლათინური *fera*;

9. *υ (ο)*: შუად. ლათინურის *agrom* → *agrum*.

კარგი იქნებოდა აქ სხვა დეტალების მოძებნა და თავმოყრა სხვა ეოლიური დიალექტებიდან, როგორცაა, მაგალითად:

10. - *ε(-α)* ისეთ ფორმებში, როგორცაა *διέ (διᾶ)*, შუად. ლათინური *pede* ფორმიდან - *ped-a*;

11. *F* შენარჩუნდა გვიანობამდე: შუად. *Fύκῶς* და ლათინური *vīcōs (οἰκοῦς)*;

12. -. (გენეტივის, მხოლობითი რიცხვის დაბოლოება) როგორც, მაგალითად, *Φοῖκοι* - სახლის, შუად. ლათინური *vīcī*;

13. დატივის მხოლობითი რიცხვი *Φοῖκῶ* შუად. ლათ. *vīcō*;

14. *κ-* სიტყვაში *κίς (τίς)* შეადარეთ: ლათ. *quis*;

15. *ῶ (οι)*: შუად. *Fύκῶς* ზემოთ. ლათინური *οί-*ის ნაცვლად ლათინური *ū* შუად. *oinom* → *ūnum*.

ეს თავისებურებანი სპეციალურადაა შერჩეული სხვადასხვა „ეოლიური“ დიალექტებიდან, მაგალითად, თესალიურიდან და ისინი მხოლოდ ერთი კონკრეტული დიალექტისთვის არ არის დამახასიათებელი.

„ეოლიურ“ და ლესბოსურ დიალექტებზე ვარჯიშის მიზნით კარგი იქნებოდა, ილიადას დასაწყისი ლესბოსურ დიალექტზე გადაგვეყვანა (იხ. გვ.38).

ქვემოთ მოყვანილი მაგალითი ლესბოსური დიალექტის კიდევ ერთი ილუსტრაცია იქნებოდა (თუმცა არა ადრეული ლესბოსურისა, რომელშიც შენარჩუნებულია დიგამა, *F*). ატიკური ფორმები მოცემულია ფრჩხილებში.

περὶ ὧν (ῶν) οἱ (οἱ) στρατᾶγοι (στρατηγῶν) προτίθεισε προσταξαῖσας (προσταξ-

άσης) τᾶς βόλλᾶς (τῆς βούλης) καί οἱ (οἱ) πρέσβεις . . . ἀπαγγέλλοισι (ἀπαγγέλλουσι) καί δόγμα ἦνῆκαν (ἐνίκησαν) παρ τῷ κοίνῳ (παρὰ τῷ κοινῷ) Αἰτῶλων περὶ τᾶς οἰκηιότητος (ადრეული *Φοικ-*, τῆς οἰκειότητος) καί τᾶς φιλιᾶς (τῆς φιλίᾶς), ὥς κε (ὡς) διαμένωσι εἰς τὸν πάντα χρόνον καί μήδεις μήτε Αἰτῶλων μήτε τῶν κατοικήντων (κατοικούντων) ἐν Αἰτωλίαι (Αἰτωλίᾳ) . . . δέδοχθαι τῷ δᾶμῳ (τῷ δήμῳ) ἐπαίνησαι (ἐπαινεῖσαι) τό κοῖνον τῶν Αἰτῶλων καί τοῖς προέδροις (τοῖς προέδρους) . . . , ὅτι (ὅτι) εὐνόως ἔχοισι (ἔχουσι) πρὸς τὸν δᾶμον (δῆμον) τὸν Μυτιληνάων (Μυτιληναίων), καί ἐπιμέεσθαι (ἐπιμελεῖσθαι) αὐτῶν τᾶν βόλλᾶν καί τὸν δᾶμον, καί ταῖς ἄρχαις ταῖς καθισταμέναις (-ᾶς) ὡς (ὡς) ἄ τε φιλίᾳ (ἢ τε) καί ἄ οἰκηιότηᾶς (ἢ οἰκειότης) ἄ ὑπάρχοισα (ἢ ὑπάρχουσα) πρὸς Αἰτῶλοις (-ους) διαμένει (διαμενεί) . . .

თესალოური დიალექტი ამგვარად გადმოსცემდა: *διὰ τὸ χρησιμοὶ εἶναι ἐγένοντο αὐτοῦ τινες ὁποῖუს ἂν βούληται ἀποστεῖλαι καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς στήλᾶς καταθεῖναι διὲ τὸ χρεῖσιμοι ἔμμεν ἐγένονθο αὐτοὶ κινες ποίοις κε βέλλειται ἀπυστέλλειν καὶ τὰ ὀνύματα αὐτῶν ἐν στάλλᾶς κατθῆμεν..*

ყურადღება მიაქციეთ, როგორ ასიმილირდა *ἐγένονθο* და გადაიქცა ფორმად *ἐγένεσθε* (გვ.67).

ბეოტიურში ჩვენ გვექნება ფორმა: *ὁ πάτειρ τίστ πέτταρα τοῖσι ἀρχόντ-εσσι, παρ τῆς Βοιτῆς Φύκῆς κεχωρήκων, და არა - ὁ πατήρ τείσει τέσσαρα τοῖς ἄρχουσιν, παρὰ τοῖς Βοιωτοῖς οἴκους κεχωρηκῶς.*

ამ დიალექტებს ჩვენ შეგვიძლია დავამატოთ:

(I.) *ჩრდილო-დასავლური დიალექტები, ანუ ლოკრიდელების, ფოკიდელების, აკარნანელების, აეტოლების და ა.შ. დიალექტები. აქ ვხვდებით შემდეგ ფორმებს: καλείμενος ἐν Ναύπακτον ἀγῶνις (καλούμενος εἰς Ναύπακτον ἀγῶσιν);*

(II.) *ჯვარედინი ანუ შერეული დიალექტები, როგორცაა, მაგალითად, ელისების დიალექტი, რომელსაც აქვს ფორმები: Φειζῶ ἔᾱ φάρην (εἶδῶς εἶη φέρειν).*

8. "ჰომეროსისეული" დიალექტი

8. რაში მდგომარეობს ფიკის თეორია ჰომეროსის დიალექტის შესახებ? რამდენად სწორი შეიძლება იყოს ის?

ქვემოთ მოყვანილი არაფრის მთქმელი სტრიქონები ჰომეროსის დიალექტის ფორმების ილუსტრაცია იქნება. მაგალითად, დატივი ფორმებით -*οισι-*, გენეტივი ფორმებით - *οιο*, ბრუნვის ნიშნები -*μι* დაბოლოებებით, III მხ. რიცხვში -*σι*, შეუკვეცავი ხმოვნები და სხვა ფორმები და შემორჩენილი დიგამა *F-* ბგერა: -

*αἴ κέ μιν ὀφθαλμοῖσι ἰδὼν πεδίοιο θέησι,
αὐτόθι τεθυηῶς ἔπε' ἐξ ὀρόωντι διδώσει.*

„ჰომეროსისეული“ (ჰომეროსის) დიალექტი არასოდეს გამოიყენებოდა არც პროზაში და არც სასაუბრო ენაში. იგი შედგება შემდეგი ფორმებისაგან:

(I.) სხვადასხვა პერიოდის ფორმისაგან (შეად. გენეტივის დაბოლოებები -*οιο*, -*οο* და -*οι*) და (II.) სხვადასხვა ლოკალური ფორმისაგან (შეად. ფორმები *α* ან *η*).

ჰომეროსისეულ დიალექტს ასევე შეიძლება ვუწოდოთ „ეპიკური“. ფიკი ფიქრობდა, რომ ჰომეროსის ნაწარმოებები ორიგინალში შესრულებული იყო „ეოლიურ“ დიალექტზე ე.ი. ლესბოსურის მსგავს დიალექტზე. მაშინ ილიადას დასაწყისი ამის მსგავსი უნდა ყოფილიყო:

*μᾶιν ἀειδε, θέα, Πηληϊάδᾳ Ἀχιλῆς
ὀλλομένᾳν, ἃ μύρι' Ἀχαιοῖσ' ἄλγε' ἔθηκε,
πόλλαις δ' ἰφθίμοις ψύχαις" Ἀΐδι προΐαψε
ἠρώων, αὐτοῖς δὲ Φελέρια τεύχε κύνεσσι
οἰώνοισί τε παῖσι, Δίφος δ' ἔτελήετο βόλλᾳ,
ἔξ ᾧ δὴ τὰ πρῶτα διεστάτᾳν ἔρισαντε
'Ατρείδᾳς τε Φάναξ ἄνδρων καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.*

ეს „ეოლიური“ ვარიანტი (რომლის შესწავლაც, მართლაც, მნიშვნელოვანია), შემდგომში, ალბათ ნელ-ნელა, იონიელი მსმენელისათვის გადაითარგმნა იონიურ დიალექტზე. თუმცა, „ეოლიური“ ფორმები მაინც შენარჩუნდა იქ, სადაც:

(I) მეტრიკა გამორიცხავდა იონიურ ფორმას (მაგალითად *κύνεσσι*) და ზოგჯერ

(II) სადაც იონიურს არ ჰქონდა ზუსტი ექვივალენტი აზრობრივად, ან სადაც

(III) ეოლიური სიტყვის ზუსტი აზრი გარკვეული არ იყო.

ამის შედეგად მივიღებდით რაღაც შერეული დიალექტისებურს (ეოლიურს+იონიურს). მოგვიანებით შეიძლებოდა ამ შერეულ დიალექტზე

შესრულებული დამატებები გაკეთებულიყო, რაც დაემატებოდა ორიგინალის პოემას ან პოემებს.

უფრო მოგვიანებით ამ შერეულმა დიალექტმა (ეოლიურს+იონიური), შესაძლოა, თანდათან ატიკელი მკითხველებისათვის მრავალი თვალსაზრისით განეცადა ატიკიზაცია. მაინც ძველი დიალექტებიდან ბევრი რამ შემორჩებოდა ზემოთ აღნიშნული მიზეზების გამო: გენეტივის -*οο* ზოგჯერ შესაძლოა ატიკურში გახდეს -*ου*.

ზოგიერთ სიტყვაში ახალი ფორმები შეიქმნა, რომლებიც წარმოადგენდნენ ძველისა და ატიკურის ნარევს. ამგვარად, *Ἰλίοο* (*Πτολιέθρου*) ზოგჯერ შესაძლოა ატიკურში გახდეს *Ἰλίοου*, რომელიც იქნებოდა ძველისა - *Ἰλίοο* და ატიკურის *Ἰλίου* ნარევი.

შეჯამება: თუ ჰომეროსის ნაშრომები თავდაპირველად ეოლიურ დიალექტზე იყო შექმნილი, შემდეგ - თარგმნილი, უმთავრესად, იონიურზე, შემდეგ ზოგჯერ – ატიკიზირებული, და თუ მასში დამატებები შევიდა ეოლიურ – იონიურ დიალექტზე, მაშინ ეს მოგვცემს საშუალებას ავხსნათ ჰომეროსის დიალექტის მრავალი თავისებურებები.

ზემოთ თქმულს, შესაძლებელია, დავამატოთ სასაუბრო ელემენტებიც: რადგანაც ჰომეროსის პოემებში არის მრავალი სიტყვა, რომლებიც, როგორც ჩანს, უნდა მიეკუთვნებოდნენ სალაპარაკო დიალექტს და რომლებიც არ მოიპოვებინან ლიტერატურულ დიალექტებში (იხ. კენედის „ბერძნული ახალი ალექმის წყაროები“).

ეს „დიალექტი“ („ჰომეროსისეული“ ანუ „ეპიკური“) გახდა ჩვეული დიალექტი იმ პოეტათვის, ვინც ჰეროიკულ თემაზე წერდა. ამიტომაც პინდარე მიმართავს სხვადასხვა „ეპიკურ“ ფორმას, როცა გმირებსა და საგმირო საქმეებზე გვიამბობს.

9. სავსაჩიშოები ენაჯახებზე

9. მიუსადაგეთ მოცემული ფორმები შესაბამის დიალექტებს, დაურთეთ მცირე კომენტარი:

τόνος, φύγα, ὄκα, ὄκως, πέμπε, λόγοι, ἄ (ἦ), κάρᾱ, ἔσπερρε, ἀκούσας, λόγοισι, βασιλῆς, Φᾶλείους (Ἡλείους), μόνιος, ἐνθαῦτα.

შენიშვნა: თუ თქვენ მთლიანობაში პასუხობთ კითხვას დიალექტების შესახებ, კარგი იქნებოდა, პასუხი ასე ჩამოგეყალიბებინათ:

(I) დაიწყეთ ატიკური ფორმების მოყვანით;

(II) აღნიშნეთ განსხვავებათა ყველა ელემენტი;

(III) მოიყვენეთ მაგალითები იგივე დიალექტებიდან, სხვა დიალექტებიდან, ლათინურიდან და ა.შ.;

(IV) დაასახელეთ თავისებურებათა გამომწვევი მიზეზები;

(V) არასოდეს თქვათ, რომ ერთი ფორმა გამოიყენება ატიკურის „ნაცვლად“ ან „მის აღსანიშნავად“. უფრო კორექტული იქნება, თუ ატიკურს უბრალოდ, ფრჩხილებში ჩასვამთ. დიალექტური ფორმა ატიკურის „ნაცვლად“ არ არსებობს. ის არსებობდა დამოუკიდებლად და იგი, როგორც ფორმა, შეცდომად არ ითვლება.

τόνος (τοῦς) არგივული და კრეტული – *ns* ადრეული დაბოლოებებია;

φύγα (φυγή) „ეოლიური“ (დორიული ვარიანტი იქნებოდა *φυγά*): -*ᾱ* შეად. ადრეული ლათინური ფორმა *fugā*;

ὄκα (ὄτε) დორიული: ვფიქრობ, ეჭვს არ იწვევს, რომ *ka* დაკავშირებულია უფრო *kai*-სთან, ვიდრე *τε*-სთან;

ὄκως (ὄπως) იონიური: ადრეული ასო იყო *q*-, შეად. ლათინური *quis* ;

πέμπε (πέμπε) „ეოლიური“: შეად. *βελφίνες (δελφι. „ეოლიური“ უპირატესობას ანიჭებს ლაბიალურებს (იხ. გვ. 36)*;

λόγοι (გენეტივი λόγου) თესალიური: შეად. ლათინური ენის გენეტივის ნიშანს, -*ī*, მაგალითად, *vīcī ko-i* -დან;

ἄ (ἦ) ეოლიური, რომელიც ასპირატებს არ სწყალობდა (გვ. 36);

κάρᾱ (κόρη) დორიული ფორმიდან, *kor-ṽā*, რომელიც გახდა აოლიურში *κόρη*, იონიურში - *κούρη*;

ἔσπερρε (ἔσπειρε) ეოლიური, ფორმიდან - *esperet: rs → pp*, შეად. ლათინურ *ferre* (გვ. 36)

ἀκούσας (ἀκούσας) ეოლიური – *ants*: შეად. ატიკური *τιθειτς → τιθείς*;

λόγοισι (λόγους) ეოლიური და იონიური;

βασιλῆς (βασιλεύς) არკადიული და კვიპროსული, *ēus*-დან შეად. *ἔους → ხῶς*;

Φᾶλείους (Ἡλείους) ელისური დიალექტი, რომელსაც, შესაძლოა, ჰქონოდა – *p* ნაცვლად – *s* -ისა

μόνιος (μόνος) იონიური, *monuos* -იდან → დორიული *μῶνιος*, „ეოლიური“. *μόνιος*;

ἐνθαῦτα (ἐνθαῦτα) შეად. *ἐνθων, κιθῶν (χιτῶν)*.

10. ბაქტერიული ინფექციის ფაქტობრივი მონაცემები და ინსახიანი ინფექციის მიმართ

10(ა) რა ფაქტობრივი მონაცემები არსებობს ამა თუ იმ დიალექტის შესახებ?

დიალექტების არსებობის დამადასტურებელი უმთავრესი ფაქტებია:

(I.) *ნარნერები*, რაც საუკეთესო ფაქტებს წარმოადგენს იმდენად, რამდენადაც მათი გადაკეთების ალბათობა ყველაზე ნაკლებია. ესენია ხელშეკრულებები, კანონები, მინიჭებული ღირსებები, ეპიტაფიები და ა.შ. მათი ენა უმეტესწილად „ოფიციალურია“ და არა სალაპარაკო დიალექტი.

(II.) *მწერლები*;

ა) ადგილობრივი მწერლები;

ბ) მწერლები სხვა ტერიტორიებიდან, რომლებიც დიალექტებს ლიტერატურული მიზნებისთვის იყენებდნენ: (შეად. პინდარეს მიერ დორიულ დიალექტზე ღმერთების სადიდებლად დაწერილი ქოროს ჰიმნები) ან პაროდებისათვის (შეად. აქარნიანულ დიალექტზე შექმნილი არისტოფანეს მეგარიანი).

მაგრამ ხელნაწერები მიდრეკილია მოდერნიზაციისაკენ და „ატიკიზაციისკენ“.

(III.) *გრამატიკოსები*, რომლებიც წერდნენ შენიშვნებს ბუნდოვან სიტყვებსა და კონსტრუქციებზე. შეად. დიდი დიალექტების ლექსიკონები. აქაც ისევე, როგორც ხელნაწერებში, შესაძლებელია, ტრანსფორმაციას ჰქონდეს ადგილი.

(IV.) შემორჩენილი ნიშნები ასევე შეიძლება შეგვხვდეს:

(ა) ადამიანთა სახელებში (ასე მაგალითად, შეად. Rūfus-ის საბელიურ, ან ოსკანურ ფორმას)

(ბ) ადგილმდებარეობის აღმნიშვნელ სიტყვებში (შეად. ინგლისური ქალაქების სახელები -caster, -don და ა.შ.)

(გ) ცხოველთა სახელებში – (ასე მაგალითად, შეად. დიალექტური ფორმები სიტყვებისა: lupus და hns და უფრო სავარაუდო ფორმა - ἴππος, ვიდრე (გვ. 88).

(დ) ზოგადად, ნასესხებ სიტყვებში (გვ. 85,88,90)

(ე) პოეზიასა და სხვა ლიტერატურაში, რომლებშიც, როგორც წესი, შენარჩუნებულია ისეთი ელემენტები, რომლებიც სხვაგან ქრება (შეად.-ს სიტყვაში, αἰσχυρήτης, „ეოლიური“ დიალექტის კვალი)

10. (ბ) ახსენით, რატომ შეიძლება იყოს დიალექტების შესწავლა მნიშვნელოვანი და საინტერესო.

(I.) რაც შეეხება ფილოლოგიას, დიალექტები ხშირად ინარჩუნებდნენ ადრეულ და ხშირად Māter-ფორმებსაც კი, რომელთა მიღებაც სხვა წყაროებიდან შეუძლებელია: ასე რომ, დორიული ფორმები: ἄφως და ἴσταται

უფრო ახლოს იყვნენ *Māter*-ფორმებთან: *āusōs* და *sist(h) āti*, ვიდრე ატიკური ფორმები: *ἄωσ* და *ἰστῆσι*, ხოლო არგივული და კრეტული *τόνσ* თავად წარმოადგენდა *Māter*-ფორმას (*tons*).

(II.) ისტორიული თვალსაზრისით დიალექტზე შესრულებული წარწერები, ადამიანთა და ადგილ-მდებარეობათა აღმნიშვნელი სახელები და ა.შ. ხშირად პირველი რიგის ფაქტობრივი მტკიცებულებებია არა მხოლოდ ერთი ხალხის მეორესთან ურთიერთკავშირის თვალსაზრისით (ვაჭრობის, დაპყრობების და ა.შ.); არამედ, ასევე, ბერძნული პატარა სახელმწიფოებისათვის დამახასიათებელი ცხოვრების წესის, რელიგიისა და სხვა თავისებურებათა თვალსაზრისით, რის შესახებაც ცოტა რამ თუ გვსმენია. მნიშვნელოვანია ასევე ამ სახელმწიფოთა მრავალრიცხოვნება და მათი ერთმანეთისგან იზოლაცია გეოგრაფიის როლის გათვალისწინებით. ჩვენ, ძირითადად, საბერძნეთის ისტორიას განვიხილავთ ხოლმე, როგორც უბრალოდ ათენის, სპარტასა და კიდევ რამდენიმე დიდი სახელმწიფოს ისტორიას.

(III.) გეოგრაფია უფრო საინტერესო მეცნიერება გახდება, თუ ცოტათი მეტი გვეცოდინება ზოგიერთი ნაკლებად ცნობილი გეოგრაფიული ადგილების შესახებ.

(IV.) მეცნიერული პრინციპები, ისეთები, როგორიცაა ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანისა და ძველის გადარჩენა (გვ.219) კარგადაა წარმოჩენილი დიალექტური ფორმების გაქრობა-შემორჩენაში.

დიალექტების შესახებ კვლევითი სამუშაოებისათვის მე შემოგთავაზებდით შემდეგ თემებს:

(I.) ლათინური და იტალიკური დიალექტების კავშირი სხვადასხვა ბერძნულ დიალექტებთან, განსაკუთრებით, თესალიის ეოლიურთან;

(II.) სხვადასხვა ბერძნული დიალექტების ურთიერთკავშირი, როლი და ის წვლილი, რაც ამ ურთიერთკავშირმა შეიძლება შეიტანოს მიგრაციის, დაპყრობების, კომუნიკაციებისა და სხვა საკითხებისათვის ნათელის მოფენაში;

(III.) დიალექტებში ასახული სხვადასხვა ხალხების მახასიათებელთა შესწავლა.

11. ლათინური ნახეხები. ჯანსიანი ფოხები, ხოცების ბაღიასა ახეაჯ ლათინური ფოხება

11. რომელ ფორმებში იქნებოდა ქვემოთ მოყვანილი სიტყვები ადრეულ ლათინურ ხელნაწერებში? დაურთეთ მცირე კომენტარი.

(a) *dabunt malum Metelli Naevio poetae;*

(b) *Philippus maximi aestimavit;*

(c) *Lucius Gnaeo natus, cuius fama virtuti parissima fuit, cum Romae adesset, aedem Iunoni posuit;*

(d) *ut facillime figi possit.*

(a) (*dabunt*) *dabont*, *malum* (*ma-lom* ან *-lo*), *Metelli* (*Metel-ei* ან *-ē* ან *-ī*) *Naevio* (*Cnaiuioi* ან *Gn-*), *poetae* (*poēiāi*).

1. ადრეულ ლათინურს ჰქონდა ფორმათა არჩევანი მაგალითად, *-ei* ან *-ē* ან *-i* და ზოგჯერ ორი ფორმა ერთიმეორის გვერდით გვხვდება ერთსა და იმავე ნარწერაში.

2. ადრეული ხმოვნები აქ ხშირად ბერძნულ ხმოვნებს ჰგვანან, მაგალითად, შეად. *-o-* (კლასიკური *-u-*) ბერძნულ *-o-*-ს სიტყვაში, *τρεμοιτι* (გვ.20);

3. დაბოლოება *-m* სუსტად წარმოითქმებოდა, სიტყვაში, *malo* (*malum*). შეად. *m* ბგერის ელიზია ლათინურ პოეზიაში და ლათინური *frātre* → ფრანგულ *frère*-ს. აქ ნაზალური ბგერის დაკარგვას აქვს ადგილი.

4. ადრეულ ლათინურში იწერებოდა ერთი თანხმოვანი, მაგ : *-I-* (*-II-*) ;

5. *C*, ალფაბეტის მესამე ასო, ერთ დროს აღნიშნავდა ასოს *G*, (შეად. *ABI*) და ასევე ასოსაც *C*: *vide* გვ.212.

6. ადრეულ ლათინურში არსებობდა დიფთონგები (ისევე როგორც ხმოვნები), რომლებიც ახლოს იყვნენ *Māter*-ენის დიფთონგებთან და ხმოვნებთან. მაგ. *-ei* (კლასიკური *-ī*), *-oi-*დან; შეად. ბერძნულ *λόγιοι*-ს; *-ōi*, რომელიც უფრო იშვიათი შემთხვევა იყო, (კლასიკური *-ō -ōi-*დან), შეად. ბერძნულ *λόγωι* ან *λόγω*-ს; და *-ai* (კლასიკური *-ae*) *-ai-*დან, შეად. ადრეული ლათინური *aidem* (*aedem*) ბერძნულ ფორმას *αἶθω*.

შენიშვნა *ei*, *ē*, *ī* -სთან დაკავშირებით: საყურადღებოა, რომ ადრეულ ლათინურ *-ei*-ს ჰქონდა რამდენიმე წარმომავლობა (გვ.164) და წარმოითქმებოდა როგორც *e* – ბგერა *i* ბგერის წინ; შემდეგ იგი გახდა ბგერა, რომელიც ჟღერადობით ზოგჯერ უახლოვდებოდა ბგერას *ē*, ზოგჯერ კი ბგერას *-ī*; ზოგჯერ იგი იწერებოდა, როგორც *ei* და ზოგჯერ, როგორც *e*, ან როგორც *i*; უფრო მოგვიანებით ვხვდებით ნიშნებს: *ei*, *e*, *i*, რომლებიც, ფაქტობრივად, ერთმანეთის ნაცვლად გამოიყენებოდა, ისე, რომ *e*- ბგერაც სიტყვიდან *imperium*, გვხვდება როგორც *ei*. კლასიკურ პერიოდში, როგორც წესი, ამ ბგერის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა *i*.

(ბ)(Philippus) *Pili-pos* ან *-po* (maximī) *maxsum-ei* ან *-ē* ან *ī* (aestimāvit) *aistumāu-eit* ან *-ēt* ან *īt*.

ზემოთ აღნიშნულ თავისებურებათა გარდა, ასევე ვამჩნევთ, რომ:

6. ბოლო *-s* სუსტად გამოითქმის, შეად. ადრეული ლათინური *confectus* *quiescit*-ის სკანდირებას ჰექსამეტრის ბოლოში.

7. ბერძნულიდან ნასესხებ სიტყვებში *ph-* იწერება როგორც *p-*. ბერძნები გამოთქვამდნენ *φ-*ს არა ისე, როგორც ესაა სიტყვაში Phillip (სადაც *ph* უდერს, როგორც *f*), არამედ ისე, როგორც ესაა სიტყვაში, *up-hill*. ადრეული ლათინები აქ ტოვებდნენ ასპირატს წერისას.

8. *x* იწერებოდა როგორც *xs*;

9. *-u-* სიტყვებში *maxsumei* და *ais tumāveit* დიდად არ განსხვავდებოდნენ ბგერისაგან, როგორცაა *u*, სიტყვებში *une plume*, ან ისე, როგორც გერმანული *ū*: იხ. ქვემოთ გვ.210. რაც შეეხება პერფექტის მანარმოებელს *-eit*, ამის შესახებ იხ.გვ.140

(c) (Lūcius) *Loucī-os* ან *-o* (Gnaeō) *Cn-* ან *Gn-aivōd* (nātus) *gnāt-os* ან *-o* (cuius) *qu-* ან *q-oius* (fāma) *fāmā* (virtūtī) *uirtūt-ei* ან *-ē* ან *-ī* (parissima) *parisimā* (fuit) *fu[u]-eit* ან *-ēt* ან *-īt* (cum) *qu-* ან *q-om* (Rōmae) *Rōmāi* (adesset) *adesēt* (aedem) *aid-e* ან *-em* (lūnōnī) *lūnōn-ei* ან *-ē* ან *-ī* (posuit) *poseiu eit* ან *-ēt* ან *-īt*.

ყურადღება მიაქციეთ იმას, რომ ადრეული ლათინური ენის ზემოთ აღნიშნულ მრავალ თავისებებათა შორის გვაქვს ასევე დიფთონგი *ou*, რომელიც წარმომდგარია *eu-* დან (შეად. *λευκός* და მისი ძველი ფორმა *Leuce-sie*); ასევე დიფთონგი *oi* სიტყვაში *quoius* (კლასიკური ფორმით *ū*); შეად. ზემოთ 6.

10. *ī* სიტყვაში *loucīos* (კლასიკური *-ī*) შეად. *illīus* და *illīus*

11. *-d* სიტყვაში *Gnaivōd*, ძველი აბლატივის კვალია, იგივე ბრუნვის ფორმა (გვ.120).

12. *-ā* სიტყვაში *fāmā* (შეად. ეოლიური *φάμα*-ს ნომინატივი, მხოლობითი რიცხვი, კლასიკური ფორმით *-ā*: *ā* → *-ā*)

(I.) ისეთ ლამბიურ სიტყვებში, როგორცაა, მაგალითად, *fīgā*, სადაც ძნელი იყო მოკლე ხმოვნის ემფაზით წარმოთქმა და მის შემდეგ კი გრძელი ხმოვნის ემფაზის გარეშე წარმოთქმა. შემდეგში გახდა *fīgā*;

(II.) აკუზატივში გვაქვს *Fāmām*, რადგან გრძელი ხმოვნები მოკლდება *-m*, *-r* ან *-t* დაბოლოებების წინ. შეად. *adesēt* (adesset);

13. *qu-*, *q-* და *c-* (შეად. *quom*, *qum*, *cum*) ადრეული ლათინურის მართლწერაში ისინი ხშირად ცვლიდნენ ერთმანეთს. შეად. *pequnia* ან *pecunia*.

შენიშვნა: აღნიშნულ თავისებურებათა გარდა შეგვიძლია, შევნიშნოთ, მაგალითად, *-u-* სიტყვაში, *Gnaivōd* (Gnaeō).

(d) (ut) *utei* (facillimē) *facilumēd* (fīgī) *fei-* ან *fī-* *gei* ან *-gī* ან *-gier* (possit) *pitissit* (adreuli *siēt* ან *siēd*).

დაუკვირდით, რომ გვაქვს:

14. არქაული ინფინიტივი *ier* –ში (გვ.148)

15. ოპტატივი *siēd* ან *siēt* (გვ.121)

16. გრძელი ფორმა, *posit sit*, რომელიც ჯერ არ არის სინკოპირებული *possit*-ში.

კარგი ვარჯიში იქნებოდა ზემოთ მოყვანილი კლასიკური ლათინური ენის ფორმების გადაყვანა ადრეულ ლათინურ ფორმებად და ასევე შეიძლებოდა დაგვემატებინა, ქვემოთ მოყვანილი წარწერაც. პასუხები იხ. ქვემოთ.

*hunc unum plurimi consentiunt Romae (ან romani)
bonorum optimum fuisse virum virorum
Lucium Scipionem: filius Barbati
consul censor aedilis hic fuit apud vos:
hic cepit Corsicam Aleriamque urbem (pugnando),
dedit Tempestatibus aedem merito votam.*

შენიშვნა: სანამ საქმეს შეუდგებოდეთ, აღნიშნეთ გრძელი ხმოვნები.

შეიძლება შემდეგი სავარჯიშოს დამატებაც: გადაიყვანეთ იტალიკით მონიშნული ფორმები ადრეულ ლათინურ ფორმებში, ჩასვით ალტერნატიული ფორმები ფრჩხილებში:

1. *aequitiae*;

2. *Curae*;

3. *si qui essent qui aduersum ea fecissent quam supra scriptum est*;

4. *maximi feceris*;

5. *publico iudicio*;

6. *si quis magistratus multam irrogare volet, qui volet (dum minoris portis familiae taxa) liceto, eique omnium rerum siremps lex esto quasi si is hac lege pecuniam exegisset*;

7. *de praetoris senatusque sententia*;

8. *magnam sapientiam aetate cum parva possidet hoc saxum*;

9. . . . *atque, ut hoc in tabulam incideretis, ita senatus aequom censuit, utque eam figi iubeatis ubi facillime nosci possit; atque ut ea bacchanalia si qua sunt (extra quam si quid ibi sacri est, ita ut supra scriptum est) in diebus x quibus vobis tabellae datae erunt faciatis ut dimota sint*;

10. *cui vita defecit non honor honori*.

პირველ რიგში აღნიშნეთ გრძელი ხმოვნები.

პასუხები: —

შენიშვნა: * ნიშნავს -om ან -ი ან -um ან -u-ს; † ნიშნავს -ei ან -ē ან -ī-ს.

1. *aiqetiai* (ან -c-); ზოგ გენეტივს აქვს -ās, paterfamiliās (χάπᾱς).

2. *coerai*;

3. *sei quei esent quei aruorso(m)* eād fēcisent quam sup(e)rād scripto(m)* (e)st*;

4. *maxsumei † faxseis*;

5. *poplicōd ioudiciōd*;

6. *sei quis magist(e)rātus moltām inrogāre uolēt, quei uolet (dum minōris partus fameliās [ან familiai] taxsāt) licētōd, eeique omnium rērum sīremps lēxs estōd quasei*

sei ճճոՆ հաճե *leege* (ճճոՆճճո Գճճճճ) *peq̄uniām* (ճճ -c-) *exēgisēt*;

7. de *praitōris senātuosque* (ճճ -tei-†-que) *sententiād*;

8. *magnām sapientiām aitāte qum paruad (?) posidet hoc saxso(m)**;

9. *atque, utei hōce en tabolām inceiderētis*, ita *senātus ai(s)quom cēnsueit †, uteique eām feig-ei* (ճճ -ier) *iubeātis ubei facilmēd gnōsc-ei* (ճճ -ier) *potis sit* (ճճ *siē-t* ճճ -d); *atque utei ea bācānālia sei qua sunt (exstrād quam sei quid ibei sacrei † siē-t an -d, ita utei sup(e)rād scripto(m)* (e)st* in *diēbus x quibus uōbīs tabelai datai erunt faciātis utei dismōta sient*;

10. *quoiei uītā dēfēceit † noen -o* (ճճ -u) *honōs honōrei †*.

12. ცათინური ნახეხები ხომესახებით

12. ახსენით სპეციფიკური ფორმები შემდეგ ლათინურ ნარწერებში და დაურთეთ კომენტარი:

(a) *Manios med fhefhaked Numasioi* და ა.შ., კ.ტ.ლ.

ამ შეკითხვაზე პასუხის გასაცემად კარგი იქნება შემდეგი მეთოდის გამოყენება:

- (ა) დაწერეთ ნარწერიდან აღებული ფორმები;
- (ბ) აღნიშნეთ გრძელი ხმოვნები;
- (გ) ყოველ სიტყვას ქვეშ მიუწერეთ კლასიკური ფორმა;
- (დ) აღნიშნეთ კონტრასტის ყველა შემთხვევა, ჯერ დაწერეთ ნარწერის ასოები, შემდეგ კლასიკური ასოები და ბოლოს მაგალითი;
- (ე) ახსენით ეს თავისებურებები;
- (ვ) ილუსტრირება გაუკეთეთ ამ თავისებურებებს, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, ადრეული ლათინურიდან, ბერძნულიდან და ა.შ.

ქვემოთ მოყვანილი ლექსი ერთგვარად აჯამებს ამ მეთოდს:—

დაწერეთ ფორმა,
აღნიშნეთ ხმოვნები,
ქვეშ დაუწერეთ
ლათინური ფორმები,
შენიშნეთ კონტრასტი?
მიზეზი ახსენით
მარტივად სხარტად
და გასაგები ენით;
ახლა ისლა დაგრჩათ,
თვისება აღწეროთ,
განაზოგადოთ და
კანონი დაწეროთ.

შენიშვნა: ქვემოთ მოცემული პასუხები მხოლოდ რამდენიმე საკითხს შეეხება, რადგანაც უმეტესობა მათგანი ზემოთ უკვე განვიხილეთ.

დეტალური ინფორმაციისთვის იხ. აღენის „ადრეული ლათინურის ნაშთები“, ლინდსეის ლათინური ნარწერების ნიგნი; უფრო ღრმა კვლევებისათვის კი იხ. ვორდვორსის ადრეული ლათინურის ნიმუშები ან ეგბერტის ლათინური ნარწერების შესწავლის შესავალი კურსი.

(a) *Mānios mēd fhefhakēd Numasiōi*

Mānius mē fēcit Numeriō.

ეს შეიძლება ძვ.წ.აღ.-ით V საუკუნეს ეკუთვნოდეს, გარდა ამისა -o-(ან u გვ.44) დატივის -ōi (-ō გვ.118). ყურადღება მიაქციეთ შემდეგს:

(I.) -d ნაცვალსახელების აკუზატივ და აბლატივ ბრუნვებში (შეად.

naivōd გვ.118);

(II.) *fh-* ადრეული ბგერა, რომელიც ამ დროს ბერძნულ დამწერლობაში ინარმოებოდა დიგამას მეშვეობით, რომელსაც მოჰყვებოდა H: მოგვიანებით ეს ბგერა აღინიშნებოდა მხოლოდ F ნიშნით;

(III.) რედუბლიცირებული პერფექტის საწარმოებლად, შეად. *pepigī* (*pepagai*) და მიაქციეთ ყურადღება, რომ ლათინურ მახვილს ჯერ არ გამოუწვევია *-a-*ს *-i-*ით რედუცირება (შეად. *reddatus* → *redditus*, *Númasiōi* → *Numeriō*);

(IV.) შუა პოზიციაში მდგარი, *-ai-* დან წარმომდგარი *-ē-* სთან დაკავშირებით იხ. გვ.45

(V.) დაბოლოება *-d*, განსაკუთრებით ხშირად გვხვდება „ისტორიულ“ გრამატიკულ დროებსა და კილოებში.

(VI.) ხმოვნებს შორის მდგარი *-s-* ჯერ არ გამხდარა *-r-*. (შეად. *plousumos* → *plūrimus*).

(b) IO VEI SAT DEIVOS QOI MED MITAT NEI TED ENDO COSMIS VIRCO SIED ASTED NOISI OPE TOITESIAI PAKARI VOIS DVENOS MED FECED EN MANOM EINOM DVENOI NE MED MALO STATOD.

ამ წარწერასთან დაკავშირებით, რომელიც შეიძლება ისეთივე ძველი იყოს, როგორც წინა, ძირითადად, ვიზიარებ პროფესორ რ.ს. კონვეის მოსაზრებებსა და ახსნა-განმარტებებს. (იხ. *ამერიკული ჟურნალი ფილოლოგიის შესახებ*), რომელსაც თქვენც შეგიძლიათ მიმართოთ დეტალებისათვის.

წარწერის აზრი საკმაოდ ბუნდოვანია. ქვემოთ მოცემული არის აზრის გადმოცემის მცდელობას:

“I (pray to) the gods, Jove, Vejove, and Saturn, let not Proseprine, to whom they (the gods) will let me be sent, be kind to you unless you are willing to make expiation ton Ops Tuteria. Duenos (Bonus) made me as-a-curse-against Manus, and let not harm come to Duenos owing to me”.

(მე ვევედრები) ღმერთებს: იუპიტერს, ვეიოვისსა და სატურნს, არ მისცენ პროზეპრინას, ვისთანაც ისინი (ღმერთები) მე გამაგზავნიან, უფლება იყოს კეთილი შენს მიმართ, თუ შენ სურვილს არ გამოსთქვამ, მოინანიო (გამოისყიდო) ცოდვები ოპს ტუტერიასთან. დუენოსმა (ბონუსმა) მე მაქცია წყევლად (რისხვად) მანუსის მიმართ და დაე, ზიანი ნუ მიადგება დუენოსს ჩემს გამო:

წარწერისეული ფორმები იქნებოდა: -

Iouos (ძველი ნომ. *Iūppiter*) ან *Iouem* (*obsecro*), *Vēiouos* ან *Veiouem*, *Sāturnos* ან *Sāturno(m)* (*Sātūrnus* ან *Sātūrnium*), *deiuōs* (ძველი ნომ. მრავლობითი, როგორც ეს იტალიკურ დიალექტებშია, *dīvī*, ან აკუზ. მრავლობითი *dīvōs*); *qōi*

დატ. მხოლობითი, (შეად. *λόγῳ* Numasiōi, გვ.118 შემორჩენილია *quō*) *mēd* (აკუზ *mē*) *mitāt* (mittant: მხოლობითი *t*-სთვის იხ. გვ. 44, სუსტად წარმოთქმული *-n*-სთვის შეადარეთ *cosentiont, dedat*), *nei* (*-ei, ē, nē*, გვ.45 ან *nei*, მოგვიანებით *nī, nē, nī*, denote) *tēd* (*tē*, იხ. ზევით; მართული *endo*-ს მიერ. შეად. *te*-ში *εἶς σε*) *endo* (*indu-*, *induperator*, *Lucretius*, ან ? *indum* როგორც *ἔνδοις*, *-m*) *cosmis* (*cōmis*) *uircō* (*virgō*: p. 212) *siēd* (*sit*: Optative [*ε*] *ἴη*, და იხ. გვ. 121), *asted* (ან *ast* კორექციული მნიშვნელობით, ‘that is to say’ (“ეს ნიშნავს, რომ”), რომელშიც *-ed* შესაძლოა, ყოფილიყო აბლატივის დაბოლოების ნიშანი, ან *adstet*, ‘let not Proseprine be kind to you and stand by you’, („დაე ნუ იქნება პროზეპრინა კეთილი შენს მიმართ და ნუ დაგიდგება გვერდში“). *noisi* (*nisi*, მაგრამ პირველი ნახევარი, საფიქრალია, რომ გახდებოდა *nei* და მერე *nī*); *Opē* (ან *opem*, აკუზატივი, შეად. *aide* და *aedem* გვ.44, ან *Opī* დატივი. *-ē* –სთან დაკავშირებით იხ. გვ.45. აკუზატივი დამოკიდებული უნდა იყოს სიტყვაზე, ‘to pacify’ („დაწყნარება“), დატივი კი ფრაზაზე – ‘to make expiation to’ („ცოდვების გამოსყიდვა“). *Toitesiaī* (*Tūteriae*: *-oi* –ის შესახებ შეად. *oino* და *ūnum*, *-s* –თან დაკავშირებით შეად. *Numasiōi* და *Numeriō*. *āi* გენეტი. ან დატივი; შეად. *Rōmai* და *Rōmae*: გენეტივის მნიშვნელობა იქნებოდა ‘The Ops of Tuteria’, დატივისა – ‘to Ops Tuteria’) *Pākārī* (*pācārī*, შეად. ზოგი დეპონენტი *Plautus*, ან *pācāre*; *k* ადრეულ ლათინურში შეად. *Kaeso*) *uois*(*vīs* ძველი დიფთონგი) : *Duenos* (*Bonus* შეად. *duellum* და *bellum*) *mēd* (*mē*) *fēcēd* (*fēcit*: *-ē*, *-ei*-დან იხ. გვ. 45, *-ē*-და შეად. აორისტები, როგორიცაა *ἔθηκε*) *en* (*in*, შეად. *ἐν*) *Mānom* (*Mānum*), *einom* (‘and’ (“და”)) გახდებოდა *inum*, მაგრამ აღარ შემორჩა) *Duenōi* (*Bonō*, იხ. ზემოთ) *nē mēd* (*mē*, აბლატივი, გვ. 118) *malo* (*malum*) *statōd* (*statō*).

13.3 სავსიქიშოჯი სეხაჯი ლათინუხუა

13. რამდენადაც შესაძლებელია დაწერეთ ადრეული ლათინურის შემდეგი ფორმების შესაბამისი კლასიკური ფორმები, კომენტარების გარეშე.

(ა) *enon lasēs invate* . . . და ა.შ. კ.ტ.ლ.

კარგი იქნებოდა ამოგენერათ ამ ფორმების ყველა თავისებურება და დაგერთოთ კომენტარი. მათი უმეტესობა უკვე განვიხილეთ.

(ა) *enōs* (nōs) *Lasēs* (Larēs) *iuvāte*

nēue lue (luem) *rue* (ruem) *Marmar* (Mar-s, მაგრამ რედუპლიცირებული) *sins* (ძველი ბრძანებითი, დრ-ს, მსგავსად ან ?sine) *incurrere in pleōrīs* (plūrēs) *satur* (satisfied - დაკმაყოფილებული) *fu* (be - ყოფნა) *ferē Mars līmen salī stā* (? transitive- გარდამავალი) *berber* (verber)

sēmuniīs (sēmoneīs) *alternei* (alternī) *advocapit* (advokābit) *conctos* (cunctus)

triumpe (triumphe).

(ბ) *sancus* ('holy') *Iānis* ('Iānus') *es*, *duonus* (bonus) *Cerus* ('Ceres') *es*, *duonus Iānusque* [*pu*] *meliōsum* (? meliōrum) *rēcum* (rēgum)

(გ) *quomne* (-ne- dōnec) *tonās*, *Leucesie* (Lūcerī), *prai* (prae) *tēt* (tē) *tremonti* (tremunt).

(დ) *pīlumnoe* (pīlumnī) *poploe* (populī).

(ე) *Belōlai* (Bellōnae) *pōcolom* (pōculum): *Lauernai* (Lavernae), *Saeturnī* (Sāturnī), *Salūtes* (Salūtis), *Aisclāpī* (Aesculāpī).

(ვ) *Venus* (Venus) *Diovem* (Iovem) *Prosepnāi* (Proserpinae).

Mirqurios (Mercurius) *Alixentrom* (Alexandrum).

Polōces (Pollux) *Losna* (Lūna) *Amuces* (Amyces).

Iūnō (Iunō, ? Iūnō[nī]) *Iovei* (Iovī) *Hercelē* (Hercul-em an -ī).

Canumēdē (Ganymēdēs) *Diēspatēr* (Iūppiter) *Cupīdō Menerua* (Minerva).

(ზ) *Dindiā Macolnīā fileai* (Dindia Magulnia filiae) *dedit*.

(თ) *Nounios Plautios* (Novius Plautius) *mēd Rōmāi fēcīd* (mē Rōmae fēcīt).

(ი) *ferī porōd* (porrō), *cofēcī* (confēcī), *made*[?t] (madet) *mī recie* (rēgiē 'splendidly'), *misc* (misce, miscē) *sānē* ('yes'), *asom* (assum, arsum-დან 'to burn') *ferō*, *confice piscim* (piscem).

(კ) *Diānā* (Diānae) *M. Līvio* (Līvius) *M. f.* (Marcī filius) *praitōr* (praetor) *dedit*.

(ლ) *M. Mindios L. fī.* (Mindius Lūcī filius) *P. Condetios* (Condetius) *Va. fī.* (Valeī filius) *aedīlēs* (aedilēs) *vicēsma* (vicēsīmam) *parti* (partem) *Apolōnes* (Apollinis, მაგრამ-ონ-ის გრძელი ხმოვანი განპირობებული იყო ნომინატივით... Apollō) *dedēri* (dedēre).

(მ) . . . *quaistōrēs* (quaestōrēs) *aire* (aere) *moltāticōd* (multāticō) *dederont* (dederunt).

(6) . . . *dē praidād* (dē praedā) *Maurtē* (Martī) *dedēt* (dedit).

(ო) . . . *dat lubs* (lubens) *mertō* (meritō) . . . *āra* (āram) *Salūtus* (Salutis, but from a Genitive in -os. *ἔδῆτυος* და *senātu-os*: იხ. გვ.54).

(პ) *L. Cornēlio* (Cornēlius) *L. f. Scīpiō aidiles* (aedīlis) *cosol* (consul) *cēsōr* (cēnsor).

L. კორნელიუს ციპიუს ძვ. წ. აღ.-ით 259 წელს იყო კონსული, თუმცა ხელნაწერი შეიძლება, მიეკუთვნებოდეს უფრო გვიანდელ პერიოდს.

(ჟ) *honc oino* (hunc ūnum) *plourumē* (plūrimī) *cosentiont* (consentiunt) *Rōmāi* (Rōmae) *an Rōmānē* (Rōmānī)

duonōro (bonōrum) *optumo* (optimum) *fuise* (fuisse) *uiro uirōro* (virum virōrum), *Lūcīom Scīpiōne* (Lūcium Scīpiōnem); *fīlios* (fīlius) *Barbātī*

consol (consul) *cēsōr* (cēnsor) *aidīlis* (aedīlis) *hic fuēt* (fuit) *apud uōs*;

hec (hic) *cēpit Corsicā* (Corsicam) *Aleriāque* (Aleriamque) *urbe* (urbem) [*? pucnandōd* (pugnandō)],

dedet (dedit) *Tempestātebus* (Tempestātibus) *aide* (aedem) *meretōd* (meritō) [*uōtām* (vōtam)].

შენიშვნა: ამას ეწოდება სატურნის მეტრი. მისი კარგი მაგალითი იქნებოდა:

dabunt malum Metellī Naeviō poētae.

(რ) *Cornēlius Lūcīus* (Lūcius) *Sīpiō Barbātus*,

Gnaivōd (Gnaeō) *patre prognātus* (pro-nātus) *fortis vir sapiensque*,

quoius (cuius) *formā* (forma) *virtūtei* (virtūtī) *parisumā fūit* (? *parissima fuit*):

consol cēsōr aidīlis (consul cēnsor aedīlis) *quei* (quī) *fūit* (fūit) *apud uōs*:

Taurasiā (Taurasiam) *Cisaunā* (Cisaunam) *Samnio* (Samnium, ან Samniō from Samniōd) *cēpit*

subigit (? *subēgit*) *omne* (omnem) *Loucānam* (Lūcāniam) *opsidēsque* (opsidēsque) *abdoucīt* (abdūcit).

(ს) *honce loucom* (hunc lūcum) *nē quis uiolātōd* (violātō) *neque exvehitō* (ēvehitō) *neque exfertō* (effertō) *quod loucī* (lūcūs) *siēt* (sit) *neque cēditō* (caeditō) *nesei* (nisi) *quo diē rēs deina* (dīvīna) *anua* (annua) *fīet*: *eōd* (eō) *diē*, *quod rēi dīnae* (dīvīnae) *causā* (caussā) *fīāt*, *sine dolō cēdere* (caedere) *licētōd* (licētō): *seiquis* (sīquis) *uiolāsīt* (violāsīt ან *violārit*) *dolō malō Iouei* (lovī) *bouīd* (bove) *piāclum* (piāculum) *datōd* (*datō*), *et a CCC moltai* (mulctae) *suntōd* (suntō); *eius piācli* (piāculī) *moltaique* (mulctaeque) *dicātōrē* (di[t]ātōrī) *exactiō estōd* (estō).

(ტ) *Iūnōnē rē[gin-ā ან -āi]* (Iūnonī rēgīnae) *mātrōnā Pisaurēsēs* (mātrōnae Pisaurēsēs) *dōno dedrot* (dōnum dedrunt).

(უ) *Mātrē Mātūtā* (Matrī Mātūtae) *dōno dedro* (dōnum dederunt) *mātrōnā* (mātrōnae), *M' Cūria Pōla* (Paulla) *Līuia deda* (? *dedant* — ეს ფორმა გაქრა ლათინურში).

(ფ) . . . *nouem castreis* (castrīs) *exfociont* (effugiunt ყალბი არქაიზმია, რადგანაც ორიგინალში იყო -u- : *φυσειν*), *Macelamque* (Macellamque) [vī]

pugnandōd (pugnandō) *cēpit*, *enque* (inque) *eōdem macistrātūd* (magistrātū) [*bene*] *rem nāuebos* (navibus) *marīd* (marī) *consol* (consul) *prīmos* (prīmus) [gessit], *clasēsque* (classēsque) *nāvālēs prīmos ornāvēt* (prīmus ornāvit) . . .

ძვ. წ. აღ.-ით 260 წელს დუილიუსმა კართაგენელებთან საზღვაო ბრძოლაში გამარჯვება მოიპოვა და კართაგენელების გემების კიჩოები ხალხს გადასცა. ეს წარწერა რესტავრირებულია. იგი შესრულებულია იმპერატორ კლაუდიუსის დროს და შეიცავს ზოგიერთ ყალბ არქაიზმს: თითქოს ინგლისელი ეცადა, რომ ინგლისური სიტყვები არქაულად გადაეკეთებინა ბოლოსართ -e -ს დამატებით და დაამატა -e არა მხოლოდ იმ სიტყვებს, რომლებიც ადრე ბოლოვდებოდნენ -om-ზე, არამედ ისეთებსაც, როგორიცაა, სიტყვა, 'that' (tod -დან, რომელიც არ ბოლოვდებოდა -e-ზე). უფრო გვიანი წარწერებისათვის საუკეთესო (პატარა) კრებულს წარმოადგენს ლინდსის კრებული, რომელიც გულდასმით შესწავლას საჭიროებს.

(ქ) *heisce magistreis* (hī magistrī) *Uenerus* (Veneris, -us წარმომდგარი -os-დან, შეად. *πατρός*) *mū rum aedificandum coirāuērunt* (cūrāvērunt) ped. CC↓XX (270) *et loidōs* (lūdōs) *fēcērunt* . . .

შენიშვნა: ყოველთვის აღნიშნეთ *გრძელი ხმოვნები*, ვიდრე შეეხებოდეთ ფორმებთან დაკავშირებულ სხვა საკითხებს, იქნება ეს ბერძნული თუ ლათინური ფორმები. გრძელი ხმოვნები უნდა აღნიშნოთ შემდეგნაირად: *ā* ან *aa*; ბერძნულში გვაქვს სპეციალური გრძელი ხმოვნების აღმნიშვნელი სახელდობრ *η* (და *ει*), *ω* (და *ου*), და ცირკუმფლექსები, მაგრამ აქაც შეგვიძლია გამოვიყენოთ *ee, oo, aa*.

13. ბ ანტიკური ლათინური ზოგიერთი მნიშ- ვნელოვანი ფორმები და იტალიური ენაწარმოები

13.(ა) რა ძირითადი თავისებურებები ახასიათებს ადრეულ ლათინურ ფორმებს? მოიყვანეთ მაგალითები.

სხვადასხვა თავისებურებათა შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 44. ქვემოთ მოყვანილი სიტყვები დაგეხმარებათ ზოგიერთი მათგანის გასახსენებლად. ყოველი მათგანი სატურნის მეტრში არ არის შესრულებული.

honc(e) oino ploirumei cosentiont Rōmāi

duonōro maxsumēd op(i)tumo Pilipom:

Cnaiuōd prognāto(s) meretōd Veneres aistumaueit

aide, qōi Leucesie touam noenu neglexsit:

deiuās senātuosque fāmā ap cēnsōre auctā.

ყურადღება მიაქციეთ ფორმათა მრავალფეროვნებას.

(ბ) მოიყვანეთ რამდენიმე ფორმა იტალიური დიალექტიდან ლათინური შესატყვისებით.

1. უმბრიულ დიალექტში, რომლის საუკეთესო მონაცემებს იძლევა ცხრილები, ვხვდებით ისეთ ფორმებს, როგორცაა: *fasia* (faciat) *ar* (ad, შეად. *arbiter*, გვ. 137) *pis* (quis, გვ. 161) *beniest* (veniet), *bēnust* (venerit, შეად. გვ. 141) *āsā* (ārā, გვ. 205), *āsāf* (ārās, -ns დან გვ. 119) *tūtās* ან *tūtār* (გენეტივი, მხ.რ. შეად. *paterfamiliās*, *χάρας*) *āferum* (აკუზ. ინფ. შეად. *dictūrum* გვ. 142), *subocau* (subvocō).

უმბრიული და ოსკანურის შესახებ იხ. კინგისა და კუკსონის „ბგერები და ფლექსიები“ (გვ. 31-32) და ასევე კონვეის „იტალიური დიალექტები“, რომელიც ძალიან ძვირია, თუმცა დიდხანს დარჩება ამ თემაზე შესრულებულ ყველაზე ღირებულ და ავტორიტეტულ სახელმძღვანელო ნაშრომად. იგი იძლევა ძალიან კარგ ბიბლიოგრაფიასაც.

2. ოსკანურში გვაქვს *Tabula Bantina*, რომელშიც მოცემულია რომაული კანონები ქალაქ ბანტინასათვის: ოსკანური, უმბრიულიდან განსხვავებით ასხვავებდა D და T, G და K ბგერებს, აორმაგებდა თანხმოვნებს და აქვს „კლაუდიუსის ნიშანი“ † (გვ. 210) ოსკანურში ვხვდებით: *pam* (quam, გვ. 161), *kumbēned* (convēnit, გვ. 93), *ezum* (აკუზ. ინფ. *esse*, იხ. გვ. 136), *deicum* (dicere), *suwād* (suā, გვ. 86, 117) *estud* (estō, გვ. 117), *ehtrād* (extrā), *viu* (via), *didest* (S-future, dabit); ასევე გვაქვს აკუზატივის -*ās* (შეად. ზემოთ).

14 ცათიწიხი წახწიხიბისაღმი იწსიხიწი და მათი მწიშწწაწობა.

14. რაში მდგომარეობს ლათინური წარწერების მწიშწწაწობა და რატომაა ისინი საინტერესო

ამასთან დაკავშირებით იხ. ბერძნული დიალექტები (გვ.42თ).

(I.) ფილოლოგიაში წარწერები გვაძლევს დიდი რაოდენობის ადრეული და Māter-ენის ფორმებს. მაგალითად *estōd, tremonti, oino(m), duenos, qōi, endo(m), Gnaiuōd, siēd*.

მათი საშუალებით ვიღებთ ინფორმაციას, ასევე სალაპარაკო და ხალხური ენების შესახებაც. მაგალითად, სუსტი დაბოლოების m-სა (გვ.44) და სიტყვების გავრცობისა და შერწყმის შესახებ(გვ.52,175).

(II.) ისტორიისათვის წარწერებს დიდი ფაქტობრივი მასალა მოაქვს. ფაქტობრივად, პროვინციების შესახებ დიდი მოცულობის ისტორიის გადანერის საშუალება მომზენს სწორედ წარწერებმა მისცა. ისინი ასევე ბევრს მოგვითხრობენ იმ ხალხის წეს-ჩვეულებების, რელიგიის, კანონების, ადგილობრივი მმართველობის და მათ შესახებაც, ვინც რომში არ ცხოვრობდა.

(III.) გეოგრაფიის თვალსაზრისით და

(IV.) მეცნიერების თვალსაზრისით წარწერებს აქვთ ისეთივე ღირებულება, როგორც ბერძნულ დიალექტებს (გვ.43).

15 ლათინური ნახაზებში მოძიებული ახევისახეები

15. რა სიტყვები შეესაბამებოდა ქვემოთ მოცემულ აბრევიატურებს ლათინურ წარწერებში? A. . . .

ასეულობით სხვა მაგალითი შეგიძლიათ ნახოთ ეგზერტის ლათინურ წარწერათა შესწავლის შესავალ კურსში. მასში არის აბრევიატურების 40-ზე მეტი მჭიდროდ ნაბეჭდი გვერდი, სადაც მარტო D 25 სხვადასხვა სიტყვას აღნიშნავს!

A. (annō, Aulus, absolvō, antīquō)

A.A.A.F.F. (aurō argentō aerē [გვ.45] flandō feriundō)

ABN.(abnepōs)

A.D.A (agrīs dandīs adsīgnandīs)

ADF. (adfuērunt)

A.V.C. (annō urbis conditae)

Aed(īlis).

App(ius).

Aug(ustus).

B. (M.) (bovem marem)

C. (Gaius, condemnō)

O.L. (= Gaiae lībertus (qalebis mier mopovebuli Tavisufleba)

CN. (Gnaeus)

COS(S) (consul[ēs])

III VIR CAP. (triumvir capitālis)

D. (Decimus, dedit)

D.D. (dōnō dedit)

D.D.D: (dat, dicat, dēdicat)

DES. ([consul] dēsīgnaātus)

DIS PVB·P·R·Q. (dīs publicīs populī Rōmānī Quirītium)

D·O·M. (Deō optimō maximō)

D·S·F· (dē suō fēcit)

D·S·P·D·D· (dē suā pecūniā dedit dēdicāvit)

D·V·I·D. duumvirī iurē [გვ. 45] dīcundō)

D·V·V·A·S·P·P· (duumvirī vōtīs Augustālibus sacrīs publicē faciundīs)

EQ. R. EQ. P. (eques Rōmānus equō publicō)

EX D·D· (ex dēcrētō decuriōnum)

EX H·L· (ex hāc lēge)

F. (fīlius)

F·C· (faciendum cūrāvit)

F·F·F· (fēlīx faustum fortunātum)

H.C. (honōrīs caussā)

H·C·S·E· (hīc conditus situs est)

H·M·H·N·S. (hōc monumentum hērēdēs nōn sequitur)

HS·N·L· (50 sesterces [nummum])
 H·D· (iurē [83.45] dīcundō)
 IMP· (imperātor)
 I·O·M· (lovī optimō maximō)
 K· (Kaesō)
 L. (Lūcius, lībertus)
 M. (Marcus)
 M'. (Mānius)
 M̄ (modius)
 MAM. (Mamercus)
 MIL. (mīles)
 M·P· (Mille 𐌆6 millia passuum)
 M·P·C·(monumentum pōnendum cūrāvit)
 N. (Numerius, nepōs)
 OB·(obiit)
 P·(Publius, pedēs). **𐌱𐌶𐌵𐌹𐌶𐌰**: ---Saluti P. (publicae)
 P·C· (patrēs conscriptī, pondō centum)
 P·D·S. (posuērunt dē suō)
 P·H·C· (provincia Hispānia Citerior)
 P·M· (pontifex maximus)
 P·P· (pater patriae)
 P·R. (populus Rōmānus)
 PR. (praetos)
 PRAEF. (praefectus)
 PROC. (prōcūrātor)
 PRON. (pronepōs)
 P·V·S·L·L·M. (posuit votum solvens libens laetus meritō)
 Q. (Quintus, quaestor)
 QVIR. (Quirītēs)
 Q·E·D. (quod eō diē)
 R·P· (rēs publica)
 S. (Sextus, servos)
 S·C· (senatūs consultum)
 S·F· (sacrīs faciundīs)
 SP. (Spurius)
 S·P·D· (salūtem plūrimam dat)
 S·P·Q·R· (Senatus populusque Rōmānus)
 S·S·E· (suprā scriptum est)
 STIP· (stīpendiōrum)
 STL·IVDIC·(stlītibus iūdicandīs)
 T. (Tītus)

TI (B). (Tiberius)
 TR· PL. (tribunus plēbis)
 V. (vixit)
 V·S·L·M (vōtum solvit libens meritō)
 V·V· (legiō Ulpiae Victricis)

კალენდარი:

- (a) რვადღიანი კვირის დღეები აღინიშნებოდა ასოებით A-დან H-მდე.
 (b) *ides* ანუ თვის შუა დღეები, აღინიშნებოდა, როგორც EID
 (c) F. fastus; N. nefastus; C. comitialis; N. nefastus hilarior.

შენიშვნები რიცხვით სახელებზე:

CIC(გავს M - ს, MILLE) ან M.....	1,000
IC(მსგავსად D-სა) ან D.....	500
ტირე (-) რიცხვითი სახელის თავზე.....	× 1,000
მაგალითად, $\bar{V} = 5,000$	
C·CIC (= CIC×10)	10,000
IC (= IC × 10).....	5,000
Ψ (ბერძნული ψ) ⊥, მოგვიანებით ⊥ ან L.....	50
X (ბერძნული χ).....	10
XXC (= C – XX).....	80

ზოგიერთის აზრით, C (100) წარმოიშვა Θ-დან. იხ. გვ. 14

16. ინგლისური ენის ხაზშეიხები ბეჩინჯი და ლათინური ენებთან

16. რა კავშირები არსებობს ინგლისურ ენასა და ბერძნულ და ლათინურ ენებს შორის.

გეგმა გვიჩვენებს (გვ.11), რომ ინგლისური ენა მიეკუთვნებოდა ენათა ტევტონურ ჯგუფს, რომელიც ბალტიური და სლავური ჯგუფების გვერდითაა. კელტურის გვერდითაა იტალიკური, ხოლო იტალიკურის გვერდით – ბერძნული, ამიტომაც ტევტონური, იტალიკური და ბერძნული და ენები არიან; ისინი ერთ დროს *Māter*-ენის შვილები, და-დიალექტები იყვნენ.

ისევე, როგორც ლათინური ენა წარმოადგენდა იტალიკურის დიალექტს, ხოლო ატიკური ბერძნული ენის დიალექტს, ქვემო გერმანულიც (რომლიდანაც ინგლისური წარმოიშვა) ტევტონურის ერთ-ერთი დიალექტი იყო. მეორე დიალექტი კი ზემო გერმანულის იყო, რომლისგან წარმოიშვა თანამედროვე გერმანული ენა. ამდენად, ადრეული ინგლისური ენა ლათინურისა და ბერძნულის ბიძაშვილია, მაგრამ:

1. გამომდინარე იქიდან რომ ინგლისურმა ენამ სიტყვები სხადასხვა ენებიდან ისესხა (მაგ. ფრანგულიდან, ლათინურიდან, ბერძნულიდან და სხვა მრავალი ენიდან. მას ნასესხები აქვს ისეთი სიტყვები, როგორცაა, *reason, elation, astronomy*), ქვემო გერმანული ენის ელემენტების გარდა, აქვს სხვა ელემენტებიც;

2. ინგლისური დაიყო დიალექტებად (მაგ. კორნიული, უილსთშიური, იორკშიული და ა.შ. დიალექტები.)

3. ლიტერატურული ინგლისური დღეს ფართოდაა გავრცელებული და თანდათანობით იერთებს არა მარტო დიალექტებს, არამედ სასაუბრო ენას. ეს პროცესი კიდევ საუკუნეების განმავლობაში გაგრძელდება.

17. ბიძის ხანონი

17. (ა) ახსენით გრიმის კანონი (მხოლოდ ინგლისურ ენასთან მიმართებაში) მოიყვანეთ ორიოდე მაგალითი

ბ) დაასახელეთ ძირითადი გამონაკლისები და მიუთითეთ როგორ შეიძლება მათი ახსნა.

I. გრიმმა შენიშნა, რომ Māter-ენის PaTər ფორმიდან წარმომდგარი *πάτερ* და *pater* (გვ. 175), შეესაბამებოდნენ ინგლისურ ფორმას, *father*, (მამა). სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მან შენიშნა, რომ Māter-ენის *p* – გახდა ინგლისური $\rightarrow f$, ხოლო *t* $\rightarrow th$: სხვა მაგალითთა განხილვის პროცესში აღმოაჩინა, რომ *pro* (*πρό*, *pro*) $\rightarrow$ ინგლისური *fro*, *pod- ped-* (*πόδα pedum*), $\rightarrow$ ინგლისური *foot- feet*, *to-* (*τό-υ is-tu-m*) $\rightarrow$ ინგლისური *the*, და ა.შ. შემდეგ მან ჩამოაყალიბა კანონი, რომლის მიხედვითაც:

1. Māter-ენის *p* ყოველთვის გადადის ინგლისურში, როგორც $\rightarrow f$,

2. Māter-ენის *t* ყოველთვის გადადის ინგლისურში, როგორც $\rightarrow th$.

დააკვირდა რა Māter-ენის *ke*-დან წარმომდგარ *κείνος* (*hi*)*ce* და განიხილა რა იგი ინგლისური ენის *he* ფორმის გვერდით, მან დაასკვნა:

3. Māter-ენის *k* ყოველთვის გადადის ინგლისურში, როგორც $\rightarrow h$.

τύρβη turba, რომელიც წარმოიშვა ფორმიდან *turbā*, მან განიხილა ინგლისური სიტყვის, *thorp*, გვერდით და დაასკვნა, რომ:

4. Māter-ენის *b* ყოველთვის გადადის ინგლისურში, როგორც *p*;

ინგლისური ფორმების, *foot feet*, გვერდით *πόδα pedum* ფორმების განხილვის შემდეგ, რომელიც მოდის ფორმებიდან, *pod- ped-*, მან დაასკვნა, რომ:

5. Māter-ენის *d* ყოველთვის გადადის ინგლისურში, როგორც *t*;

ἀγρόν agrum, რომელიც წარმოიშვა ფორმიდან *agrom*, *acre* ფორმის გვერდით განხილვამ იგი მიიყვანა შემდეგ დასკვნამდე:

6. Māter-ენის *g* ყოველთვის გადადის ინგლისურში, როგორც *c* (*k*).

ამგვარადვე, *φέρω ferō* ფორმიდან *bherō* განიხილა ინგლისურ სიტყვასთან *bear*: *ἔθηκε fēcit*, სიტყვიდან *dhē* ინგლისურ ფორმასთან *deed*; *χόρτος hortus* სიტყვიდან *ghortos* ინგლისურ ფორმასთან *garth* (ძველი ინგლისური). ამ შედარებებმა მისცა მას შემდეგი წესის ჩამოყალიბების საშუალება:

7. *bh* $\rightarrow b$; 8. *dh* $\rightarrow d$; 9. *gh* $\rightarrow g$.

II. მაგრამ ვერნერმა შენიშნა, რომ ეს კანონები ყველა მაგალითზე არ ვრცელდებოდა. მან შენიშნა, რომ *t* ხდებოდა *th* ანუ *t* $\rightarrow th$, მხოლოდ სიტყვის თავში და მხოლოდ გარკვეულ შემთხვევაში (შეად. *the father*), ხოლო სიტყვამ, *ἑκατον* და *centrum* (*tóm*) მოგვცა არა *hunth*(red) არამედ *hundred*. ამგვარად, მან დაასკვნა, რომ იმ შემთხვევაში, თუ მახვილი სიტყვის თავში ან Māter-ენაში *t*–ს შემდეგ არის მოცემული, მაშინ *t* ხდება *d* და არა *th*. შეად.

θετά და deed. ბერძნულში ეს ადრეული მახვილი ძალიან თვალსაჩინოდაა წარმოდგენილი.

იმისათვის, რომ დავიმახსოვროთ გრიმისა და ვერნერის კანონები, კარგი იქნებოდა ჯერ მაგალითებით დაგვეწყო. მათი მოძიება შეიძლება ჰექსამეტრში. ყოველ სიტყვას ქვეშ დაუნერეთ ბერძნული სიტყვა, შემდეგ კი Māter-ენის თანხმონები, შემდეგ ინგლისური სიტყვა, რომლის თანხმონები შეიძლება დაინეროს დიდი ასოებით ან მუქად. ამ კანონების გამოყვანა უფრო გაადვილდება მაგალითებიდან გამომდინარე, რის შემდეგაც შესაძლებელი იქნება მათი გამოყენება სხვა მაგალითებთან მიმართებაში: —

Lat. turba pedes in agris centum fert facta et in hortis

Gk. τὴρβη πόδας (ἐν) ἀγροῖς [ἐ]κατόν [ἐ]φερε(τ) θετά (ἔτι) (ἐν) χόρτοις

Eng. THorP FeeT (in) aCres HunD(red) BeareTH DeeD GarTH

(ძველი ინგ.)

ინგლისურ ენაში მოქმედი გრიმისა და ვერნერის კანონები შემდეგნაირად შიძლება შეჯამდეს:—

(I.) Māter-ენის მაგარი თანხმონები ინგლისურში ხდებიან ასპირატები და ა.შ. —

გუტურალური q და k – ხდება ინგლისური h ;

დენტალური t ხდება th [$t' \rightarrow d$] ;

ლაბიალური p $\rightarrow f$;

(II.) რბილი ან სამუალო თანხმონები გადადიან მაგარ თანხმონებში

g და g $\rightarrow c$ (k)

d $\rightarrow t$

b (იშვიათად) $\rightarrow p$;

(III.) ასპირალური თანხმონები რბილ თანხმონებად იქცევა —

gh და gh $\rightarrow g$

dh $\rightarrow d$

bh $\rightarrow b$

III. იბადება კითხვა, თუ $p \rightarrow f$ (შეად. $\pi\acute{\alpha}\tau\epsilon\rho$ pater და ინგლისური *father*) მაშინ რატომ გვაქვს სიტყვა, *paternal* და არა *fathernal*? საქმე იმაშია, რომ „paternal“ არ იყო ანგლო-საქსონური სიტყვა. ის იყო ლათინური სიტყვა, რომელიც გადმოვიდა ინგლისურ ნიადაგზე ანუ ეს იყო ნასესხები სიტყვა, რომელიც დაემორჩილა თავისი მშობლიური ქვეყნის „კანონებს“.

18. სანჯახიშოჯი ბიძის ხანონჯე

18.(ა) დანერეთ ქვემოთ ჩამოთვლილ ინგლისურ სიტყვებში გამოკვეთილი შრიფტით მოცემული თანხმოვნების შესაბამისი *Māter*-ენის ფორმები და მოიყვანეთ რამდენიმე მსგავსი ბერძნული და ლათინური სიტყვის მაგალითი.

1, brother; 2, water; 3, untamed; 4, bottom; 5, dust; 6, hard; 7, full; 8, daughter; 9, root; 10, sweet; 11, door; 12, tear; 13, set; 14, feather; 15, have; 16, know; 17, thirst; 18, heart; 19, hale; 20, twenty.

პასუხები: (*Māter*-ფორმები ფრჩხილებშია მოცემული)

1. brother: (*bh t*) φράτηρ frāter;
2. water: (*d*) ὕδωρ unda;
3. untamed: (*d t*) ἀδάματος indomitus;
4. bottom: (*bh dh*) πυθμῆν (φ-, გვ. 177) fundus;
5. dust: (*dh*) θυμός fūmus;
6. hard: (*k t'*) κρατύς
7. full: (*p*) πλήρης plēnus;
8. daughter: (*dh g*) θυγατήρ;
9. root: (*d*) ῥίζα [ριδ-ია, გვ. 162] rādix;
10. sweet: (*d*) ἡδύ suādeō;
11. door: (*dh*) θύρα forēs;
12. tear: (*d*) δάκρυ lacruma [from d-];
13. set: (*d*) ἔδος sedeō;
14. feather: (*p t*) πέτομαι petō (გვ. pesta → penna);
15. have: (*k*) capiō;
16. know: (Ϛ) γινῶναι nōscō [from gnōscō];
17. thirst: (*t*) τέσσομαι terra ('dry land');
18. heart: (*k d*) καρδία cordis;
19. hale: (*k*) καλεῖν calendae;
20. twenty — *-tig* (*d d k*) δύο δέκα duo decem.

18.(ბ) დანერეთ ინგლისური სიტყვები, რომლებიც დაკავშირებულია ქვემოთ მოცემულ სიტყვებთან. ჩასვით *Māter*-ენის თანხმოვნები ფრჩხილებში:

- (i.) tenuis; (ii.) ἰδεῖ; (iii.) κυών; (iv.) quod; (v.) πραύς; (vi.) fāgus; (vii.) θάρσος; (viii.) βαίνω; (ix.) δρύς; (x.) dentem; (xi.) γυνή; (xii.) genus; (xiii.) vehō; (xiv.) hostis; (xv.) paucus; (xvi.) trahō; (xvii.) ἀντί; (xviii.) κύκλος; (xix.) δέκα; (xx.) κλυτός.
- (i.) tenuis: (*t*) thin [τείνω];
(ii.) ἰδεῖν ფორმიდან *Ἰδεῖν*: (*d*) wit [vidēre];
(iii.) κυών: (*k*) hound [canis];

- (iv.) quod: (*q d*) what, ἠγορεύω hwat, [ποδ-απόσ];
- (v.) προύς: (*p*) friend;
- (vi.) fāgus: (*bh*) beech [φήγος];
- (vii.) θάρσος: (*dh*) dare [ferōx];
- (viii.) βαίνω: (Ϝ) come [veniō];
- (ix.) δρῦς: (*d*) tree;
- (x.) dentem: (*d t*) tooth [δόδοντα];
- (xi.) γυνή: (Ϝ) queen;
- (xii.) genus: (Ϝ) kin [γένος];
- (xiii.) veho: (*gh*) waggon [όχος];
- (xiv.) hostis: (*gh*) guest;
- (xv.) paucus: (*p*) few [παῦρος];
- (xvi.) trahō: (*t*) drag;
- (xvii.) ἀντί: (*t'*) ἔδ [ante];
- (xviii.) κύκλος: (*k k*) wheel, from hweohl;
- (xix.) δέκα: (*d k*) ten ἠγορεύω tehum [decem];
- (xx.) κλυτός: (*k*) loud ἠγορεύω hl- [in-clutus].

19. ფილოლოგიის ზობიჯითი ჰინსიჰი; ფონატი- ჯიჰი ჯანონაჰი, 'ანალოჰია' (ასოსიასია), 'ჯონსამინასია' (შეხწყმა) სსჰა ჰიჰობათა ბანსსჰაჰეჰეჰი

19. ახსენით ქვემოთ მოცემული გამოთქმები და მოიყვანეთ მაგალითები.

ა) „ფონეტიკური კანონები“ (კანონები ბგერათა ცვლის შესახებ).

ჩვენ უკვე ვნახეთ, თუ რას გულისხმობს გრიმის კანონი (გვ.63). Māter-ენის PaTər ფორმიდან წარმომდგარი *πάτερ* და *pater* ფორმების ინგლისურ *father*-თან შედარების შემდეგ მან დაწერა კანონი იმის შესახებ, რომ Māter-ენის *p* ყოველთვის გადადიოდა ინგლისურ ენაში როგორც *f*. მან შეადარა *pro* (*πρό* *pro-*) ინგლისურ *frō*-ს. *πάτερ* *pater* და *father* ფორმების შედარებამ იგი მიიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ Māter-ენის *t* ყოველთვის ხდებოდა ინგლისური *th*.

მაგრამ ვერნერმა შენიშნა (გვ.63), რომ *ἐκατόν* *centum* და *hundred* ამ კანონს არ ექვემდებარებოდნენ, რადგანაც აქ Māter-ენის *t* ხდებოდა ინგლისური *d*.

ინგლისურში გვაქვს სიტყვა, *paternal* და არა *faternal*. ამდენად, რაკი ეს ასეა, ჩვენ ან:

(i.) უნდა ვთქვათ, რომ არსებობს გარკვეული გამონაკლისები გრიმის კანონიდან ან

(ii.) სხვაგვარად ჩამოვაცალიბოთ ეს კანონი.

ამათგან მეორე უფრო მისაღებია.

ჩვენ უკვე ვნახეთ, რომ *t*'-ს შემდეგ არსებულმა მახვილმა სხვაგვარად იმოქმედა და წარმოშვა *hundred* (და არა *hunth-*) და რომ სხვა ქვეყნის წარმომავლობამ *p* და *t*-ზე გავლენა იქონია და წარმოშვა *paternal* (და არა *father-**nal*). ფილოლოგები კი ამბობენ, რომ “ნებისმიერი კანონი, რომელიც ერთი მაგალითისათვის შესაფერისია, უნდა შეეფერებოდეს ყველა მაგალითს, თუ პირობები ყველასთვის ერთნაირია”.

მაგრამ პირობები არასოდეს არის ერთნაირი არც ორ ადამიანს და არც ორ სიტყვას არასოდეს შეიძლება ჰქონდეთ ზუსტად ერთნაირი პირობები (იხ.ქვემოთ). შეიძლება ეს პირობები ძალიან მსგავსი იყოს, მაგრამ არა ერთნაირი.

ახლა შეგვიძლია, გამონათქვამში შემდეგი შესწორება შევიტანოთ: თუ პირობები ყველასათვის თითქმის ერთნაირია, ნებისმიერი კანონი, რომელიც ერთი მაგალითისათვისაა შესაფერისი, უნდა შეეფერებოდეს ყველა მაგალითს (ან თუ ერთნაირი პირობები აჭარბებს განსხვავებულ პირობებს). ეს ცოტა არ იყოს, ბუნდოვანია, მაგრამ აქ ბუნდოვანება უფრო მეტ სიზუსტეს გვაძლევს, ვიდრე გარკვეულობა.

ამგვარად ჩამოყალიბებულ კანონს გამონაკლისები არ ექნება, რადგანაც ნებისმიერი შესაძლო გამონაკლისი განპირობებული იქნება სიტუაციის (ცნობილი თუ უცნობი) პირობების განსხვავებულობით. სია იხ. ქვემოთ (გვ.70).

მოდით, გამოვიყენოთ აღნიშნული დებულება *Māter*-ენის *oi*-ზე: ბერძნული *οἶος*, ინარჩუნებს *Māter*-ენის *oi*-ს, ასევე ადრეულ ლათინურშიც *oi(nom)*, მაგრამ შემდგომ გახდა *oenom* და შემდეგ *ūnum*: აქ *oi* გახდა ლათინური *ū*, და *oi* ყოველთვის უნდა გახდეს ლათინური *ū*, თუ პირობები იქნება თითქმის მსგავსი იმ პირობებისა, რამაც გავლენა იქონია იმაზე, რომ *oinum* გამხდარიყო *ūnum*: შეად. *plōi* → *plū* სიტყვაში *plūrimus*.

მაგრამ თუ *oinom* გახდა *ūnum*, რატომ არ გახდა *uoikoi* (შეად. *οἶκοι*) → *vūcū*? როგორც ჩანს, იმიტომ, რომ პირობები არ იყო საკმარისად ერთნაირი. რადგანაც აქ

a. *u* ბგერის “მეზობლობამ” *o* გადააქცია *e*-დ, და მივიღეთ *vei* და შემდეგ - *vī*;

ბ. ლათინურმა მახვილმა, რომელიც პირველ მარცვალზე მოდის, დაასუსტა -*oi* და აქცია -*ei*-დ (*uoikoi* → *véiceī* → *vīcī*).

(b) ანალოგია (ასოციაცია) : იხილეთ უილერის ესე ანალოგიის შესახებ.

როცა ადამიანი სხვა ადამიანებთან ერთადაა, როგორც ერთი ჯგუფის წევრი, იგი გავლენას ახდენს მათზე, ისევე, როგორც ისინი ახდენენ გავლენას მასზე. ის შეიძლება უფრო მეტად დაემსგავსოს მათ ან პირიქით. ასევე, როცა სიტყვა სხვა სიტყვასთან ერთადაა, როგორც ერთი და იმავე ჯგუფის წევრი, ეს სიტყვა შეიძლება დაემსგავსოს მათ, ან სხვა სიტყვები შეიძლება, დაემსგავსონ მას. ორივე შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რამდენად ბევრი წევრია ჯგუფში. ინდივიდმა შეიძლება წინააღმდეგობა გაუწიოს ორი ან სამი წევრის გავლენას, მაგრამ ვერ შეეწინააღმდეგოს ოცს.

ადამიანთა ჯგუფების არსებობა გასაკვირი არ არის: ადამიანები ჯგუფებს მუშაობის პროცესში აყალიბებენ, მაგრამ, საკითხავია სიტყვები როგორ ქმნიან ჯგუფებს?

მოდით, ავიღოთ სიტყვა *asparagus* (სატაცური). ჩვენი აზრით, რომელ ჯგუფს მიეკუთვნება ეს სიტყვა?

(i.) როგორც სუბსტანტივი (არსებითი სახელი), იგი მიეკუთვნება სუბსტანტივების ჯგუფს;

(ii.) როგორც სიტყვა, რომელიც აღნიშნავს „მომწვანო ფერის მატერიებს“, იგი მიეკუთვნება „მომწვანო ფერის მატერიათა“ აღმნიშვნელი სიტყვების ჯგუფს, რომელთა შორისაა, ასევე, სიტყვა *grass* — ბალახი;

(iii.) იგი ასევე მიეკუთვნება სიტყვათა სხვადასხვა ჯგუფებს, რომლებიც უღერადობით ჰგვანან მას: მაგალითად: *sparrow* (ბელურა), *grass* (ბალახი) და *omnibus*-საც (ომნიბუსი)კი, დაბოლოების, -*us*, წყალობით.

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, იგი მიეკუთვნება სხვადასხვა ჯგუფს სხვადასხვა პარამეტრის მიხედვით:

- (i.) თავისი ფუნქციის,
- (ii.) მნიშვნელობის,
- (iii.) ფორმისა და ჟღერადობის მიხედვით.

(ii.) და (iii.) –ის გამო asparagus ზოგიერთი ადამიანის გონებაში ასოციაციურად დაუკავშირდა სიტყვებს, sparrow (ჟღერადობით), და grass (ჟღერადობით და მნიშვნელობით), ამდენად იგი ამ სიტყვებს ემსგავსება და ამიტომაც მას ზოგჯერ მოიხსენიებენ, როგორც sparrow-grass.

აღსანიშნავია, რომ ორივე სიტყვა: sparrow და grass უფრო ნაცნობი სიტყვებია ვიდრე “asparagus”.

ყველა ენაში რიცხვითი სახელები ქმნიან სიტყვათა ჯგუფებს და სიტყვათა ისეთ ჯგუფებს, რომელთაც გარკვეული წყობა და რიგი აქვთ. შევცვლით წყობას, შეიცვლება მნიშვნელობაც. ასე რომ, 800 არის 700-სა და 900-ს შორის ისევე, როგორც ბერძნული ὀκτώ-κόσιοι, რომელიც არის ἑπτα-κόσιοι და ἑννεα-κόσιοι შორის, ასიმილირდა მათთან და გახდა ὀκτακόσιοι.

ჯგუფებს ქმნიან თვეებისა და სეზონების აღმნიშვნელი სიტყვებიც: ამგვარად, სიტყვებს შორის, September და November. მცირე დროის მანძილზე იყო ახალი ფორმა, October . როგორც ჩანს, l'été (შეად. aestātem) გახდა მამრობითი სქესის, შესაძლოა მაგალითად, le printemps-ის (primum tempus) გამო.

ერთი და იგივე ზმნის სხვადასხვა ფორმა (იგივე კილო, იგივე დროის ფორმა, იგივე პირი, იგივე რიცხვი), ხშირად იცვლება ასოციაციის მიხედვით, რადგანაც ისინი ერთი და იმავე ჯგუფის წევრები არიან: ამგვარად გვაქვს λέλοιπα და λείπω გვერდიგვერდ, თუმცა φεύγω ფორმის გვერდით გვაქვს არა πέφουγα, არამედ πέφουγα: გვერდიგვერდ გვაქვს ფორმები, ἔσ-τι და ἴστε, და არა εἶμέν (ჰომეროსისეული დიალექტი, შეად. εἶμι), მაგრამ ἴστε-ს გვერდით გვაქვს ἔσμέν, და არა ἴδμεν და ἴδᾶσι (შეად. ἰδεῖν), მაგრამ გვაქვს ἴσμεν და არა ἴσᾶσι. იხ. გვ. 37, 132.

ასევე ერთი და იგივე არსებითი სახელის ფორმებიც (მისი სხვადასხვა ბრუნვის ფორმები) ასოციაციით ცვლილებებისკენაა მიდრეკილი, რადგანაც ისინი ერთი და იმავე ჯგუფის წევრები არიან. ამგვარად, გვაქვს ლათინური paterem (შეად. πατέρα), რომელიც გახდა patrem, ასოციაციით დაემსგავსა რა სიტყვას, patris და ა.შ. (შეად. πατρός).

ასევე სიტყვები, რომელთაც ერთნაირი ფუნქცია აკისრიათ (ამ სიტყვის უფრო ფართო გაგებით), ასოცირდებიან ერთმანეთთან. მაგალითად, არსებით სახელთა მრავლობითი რიცხვის ფორმები ჩვენს გონებაში ჯგუფებს ქმნიან და ნაცვლად იმისა, რომ გვექონდეს book beek (როგორც გვაქვს foot-feet), გვაქვს book-books ეს არის იმ დიდ ჯგუფთან ასოციაციის შედეგი, რომლებიც მრავლობით ჯგუფს აწარმოებენ – s ბოლოსართის მეშვეობით.

და ბოლოს, მხოლოდ ფორმის ან ჟღერადობის მსგავსების მიხედვითაც კი შეიძლება სიტყვები შეიკრან ერთ ჯგუფად. მაგალითად, მოხუცმა ქალმა თქვა, რომ მას აწუხებდა “haricot veins” (ჰარიკოტული ვენები), მის გონებაში სიტყვა “varicose”, ვარიკოზული, დაჯგუფდა უფრო მეტად ნაცნობ (და ამიტომაც, უფრო ძლიერ) სიტყვასთან “haricot”. “haricot beans”-სა(ლობიო), და “varicose veins”-ს (ვარიკოზული ვენები) ერთნაირი რიტმი აქვთ.

„პროპორციული ანალოგია“ არის ტერმინი, რომელიც გულისხმობს დასკვნების გაკეთების უნარს, რაც ყველას გაგვაჩნია. თუ ზედსართავ სახელს, long (გრძელი), აქვს აღმატებითი ხარისხი longest, მაშინ ზედსართავს, good, უნდა ჰქონდეს აღმატებითი goodest. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ:

long: longest = good : x, და ამიტომ x = goodest. შეად. ასევე mouse:mice = house : x და x = hicc.

ბერძნულში გვაქვს სამი ფორმა:

legō legō legere: ამასთანავე გვაქვს

amābō amābor x. აქ x იქნება amābere; ახალი II პირის მხოლოდითი რიცხვის პასივი, როგორც legere.

(გ) „კონტამინაცია“ (შერწყმა).

ერთი ჯგუფის წევრები შეიძლება შეერწყას ერთმანეთს და წარმოქმნან შერეული ტიპი. ეს შერეული ტიპი შეიძლება გახდეს ან არ გახდეს ხშირად ხმარებული სიტყვა.

საჭმელი, რომელიც საუზმესაც შეიძლება გულისხმობდეს და ლანჩსაც და იმას, რასაც მივირთმევთ ამ ორ კვებას შორის, იწოდება როგორც “Brunch” (reakfast Lunch Brunch): მაგრამ კონტამინაცია მხოლოდ ამგვარ სიტყვებს არ ეხება.

ერთხელ კაცმა წერილში დაწერა: “Give my best respembrances to your wife”. ის ფიქრობდა ორ სიტყვაზე: respect (პატივისცემა) და remembrances (მოკითხვა). ეს ორივე სიტყვა მას ერთდროულად მოუვიდა თავში და შედეგად მივიღეთ მათი შერწყმა, respembrance; ასევე „წამოცდენილი სიტყვა“, macinproof (macintosh+waterproof), რომელიც ქვემოთ მოცემული ზოგადი პრინციპის ილუსტრაციაა:

„ორი ფორმა, რომელთაც მსგავსი მნიშვნელობა აქვთ, ერწყმის ერთმანეთს და ვიღებთ ახალ ფორმას, რომელიც ხშირად ანალიზს არ ექვემდებარება“.

ამგვარად, he did not do anything + he did nothing შესაძლოა შეერწყას ერთმანეთს და მოგვცეს he didn't do nothing (მან არ გააკეთა რამე + მან არაფერი გააკეთა = მან არ გააკეთა არაფერი) შეად. ბერძნული οὐκ ἐποίησεν οὐδέν).

ასევე:

1. He did not fail more than he could help (სადაც ‘help’ ნიშნავს ‘avoid’) ანუ, ეს ნიშნავს: ‘He did not fail more than was unavoidable’ + მხოლოდ იმდენად განიცადა მარცხი, რამდენადაც ეს გარდაუვალი იყო.

2. 'He did not fail if he could help' შერწყმული ფორმა.

3. He did not fail more than he could help (სადაც, თუ სიტყვას, 'help' (შველა) ვთარგმნით, როგორც 'avoid' (თავის არიდება), სრული უაზრობა გამოგვივა.

1. 'They followed' ("ისინი მიჰყვნენ"), ამ ფრაზის გადმოცემა ადრეული ლათინური ფორმით შემდეგნაირად შეიძლება: *sequonto* (ἐπιουτο), მაგრამ არსებობდა სხვა ფორმაც, *sequur*, რაც ასევე ნიშნავდა, 'They followed' ("ისინი მიჰყვნენ"), რადგანაც აქ გვაქვს III მრ. რასაც გადმოსცემს -r (სანსკრიტში, იტალიკურ დიალექტსა და კელტურ დიალექტში). ეს ორი ფორმა, *sequonto* და *sequur*, რომლებიც ერთსა და იმავეს აღნიშნავდნენ, ერთმანეთს შეერწყა და მივიღეთ ახალი ფორმა, *sequontur*, იხ. ასევე გვ.145.

(დ) მოიყვანეთ რამდენიმე მაგალითი ბგერებისა, რომლებიც სხვაგვარად განვითარდნენ განსხვავებული პირობების გამო.

გვ.62-ზე ჩვენ უკვე განვიხილეთ, რომ:

(i.) Pater → ლათინური *pater*, ინგლისური *father*, და ვნახეთ, რომ ამ შემთხვევაში განსხვავებულ პირობებს წარმოადგენდა სხვადასხვა სამშობლო (თავისი განსხვავებული გეოგრაფიული მდებარეობით და ა.შ.), სადაც ეს სიტყვები განვითარდა. სიტყვა "paternal" აღიზარდა სხვა ნიადაგზე და შემდეგ გადაინერგა. ინგლისურში მრავალი ასეთი მაგალითი მოიპოვება.

(ii.) ინგლისური სიტყვა *paternal* ნასესხები სიტყვაა (გვ.63);

(iii.) სიტყვაში, *father* ჩვენ ასევე ვხედავთ, რომ *t* გადავიდა ინგლისურში, როგორც *th*: მაგრამ წარსული დროის მიმღეობაში და სხვაგანაც, ვხვდებით შემთხვევებს, როცა -*tó*- (შეად. *θετός*) → -*d* (შეად. *deed*): აქ განსხვავებულ პირობას წარმოადგენს მახვილი (შეად. გვ.63);

(iv.) ჩვენ ვნახეთ, რომ თუმცა *oinom* გახდა *ūnum* (გვ.67), *uoikoi* არ გამხდარა *vūkū*, არამედ გახდა *vīcī*: აქ განსხვავებულ პირობებს წარმოადგენს მახვილი, და ასობგერა *u*-ს მეზობლობა; ასევე გვაქვს 'was' მაგრამ გვაქვს 'were', რადგანაც აქ -*s*- ხმოვნებს შორის მოექცა (გვ.205).

(v.) ადრეულ ლათინურში გვაქვს როგორც *est*, ასევე *st*. ისევე, როგორც ინგლისურში გვაქვს ორივე: *he's* და *he is*, მაგრამ არა გვაქვს *rat* და *erat* გვერდიგვერდ. აქ განსხვავებული პირობები ისაა, რომ სიტყვა *est* იმდენად ხშირად იხმარებოდა, რომ მან აბრევიაცია განიცადა.

(vi.) ὀκτωκόσιοι (შეად. ὀκτώ) გახდა ὀκτακόσιοι: განსხვავებული პირობა აქ ის იყო, რომ ὀκτωκόσιοι მოხვდა სიტყვებს, ἑπτακόσιοι და ἑννεακόσιοι, შორის და ასოცირდა იმ ჯგუფის სიტყვებთან, რომლის წევრიცაა თავად. იხ. ქვემოთ გვ.67. მეზობლად მდებარე სიტყვის გავლენის შესახებ ნინადადებაში იხ. ἄττα (გვ.125).

20 მახვილი და ხმოვანთა ჩიბები

20. რა იცით ადრეული და გვიანი „მახვილის“ შესახებ (ამ სიტყვის ფართო გაგებით)? მოიყვანეთ მისი გავლენის დამადასტურებელი მაგალითები.

შემდგომი დეტალებისათვის იხ. ბერძნული მახვილი (გვ.193) და ასევე გაილსის „სახელმძღვანელო“.

წარმოიდგინეთ, რომ უსმენთ რამდენიმე ადამიანს, ჯერ ერთს, მერე მეორეს: ისინი ხშირად ამბობენ სიტყვას „I“. (მე). თუ ჩაწერთ მათ საუბარს, თქვენ ყოველთვის დაწერთ უბრალოდ „I“. ნაწერი არ უჩვენებს, რომ პირველი „მე“ მეორესაგან რაიმეთი განსხვავდება, სინამდვილეში კი განსხვავებული იქნება. რა განსხვავებები შეიძლება ვიპოვოთ?

ქვემოთ მოცემულ კომენტარებში მე არ განვიხილავ:

(ა) ტემბრს, ე.ი. ბგერათა ისეთ განსხვავებულობას, როგორიცაა ვიოლინოს, პიანინოს ან საყვირის ერთსა და იმავე ნოტს შორის;

(ბ) პაუზას ბგერის შემდგომ.

ჩვენ შევნიშნავთ:

1. განსხვავებას ხანგრძლივობაში: ერთი „I“ (მე) შეიძლება გაგრძელდეს მხოლოდ წამის უმცირესი მონაკვეთის განმავლობაში, მაშინ როცა მეორე – შეიძლება გაგრძელდეს, ვთქვათ, მთელი ნახევარი წამის განმავლობაში. სწორედ ამას ჰქვია გრძელი ხმოვანი, ე.ი. ეს არის ისეთი ხმოვანი, რომელსაც ადამიანი უფრო დიდხანს წარმოთქვამს (მაგ. ორჯერ ან სამჯერ უფრო დიდხანს);

2. სხვაობას მახვილის სიმაღლეში;

3. სხვაობას ტონში: მაგალითად, წარმოვთქვათ სიტყვები: ‘I came here yesterday, but I didn’t find you, did I?’ (მე გუშინ მოვედი აქ, მაგრამ ვერ გნახე, არა?) ყურადღება მიაქციეთ, როგორ იცვლება სიტყვის „I“ (მე) წარმოთქმის ტონი. გარდა ამისა, ჩვენ შეიძლება გვქონდეს აღმავალი ტონი (´), დაღმავალი ტონი (˘), ან ჯერ აღმავალი და მერე დაღმავალი (ˊ˘) ტონი ან პირიქით;

4. დაბოლოს, როცა ადამიანი ამბობს სიტყვას „მე“ არა როგორც I, არამედ როგორც *oi*, ვამბობთ, რომ მას საშინელი აქცენტი აქვს.

მოდით, ახლა ეს ოთხი სხვაობა უფრო დეტალურად განვიხილოთ.

1. რაც შეეხება ხმოვნის სიგრძეს: შეგვიძლია ხმოვნის სიგრძე ასოების გამეორების მეშვეობით გამოვხატოთ (მაგ. *oo*; შეად. ბერძნული *ω*, ან *oo*; შეად. ლათინური *AARA*, *LEEGE*), ან შეგვიძლია გადმოვცეთ შემდეგნაირად: *ō* ან *ā*, ან ბერძნულში - ცალკე ასოთი (*η*), რომელსაც ბევრი ავტორი, სამწუხაროდ, არ იყენებს. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ხმოვანთა სიგრძის აღნიშვნას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს შემდეგი სიტყვების შემთხვევაში: *λέγωμεν* *λέγητε*, *ποιμήν*, *λόγω*, რომლებშიც იგი ატარებს (თუმცა თავდაპირველად ასეთი დატვირთვა მას არ ჰქონდა) მომავლის ან კავშირებითი კილოს მნიშვნელობას, ნომინატივის მნიშვნელობას (ქვემდებარე), ორობითობის მნიშვნელობას (წყვილი, ორი) .

2. მახვილის სიმაღლეს, რაც ერთგვარად შეიძლება განვიხილოთ მარცვლის მახვილთან ან ემფაზასთან ერთად, გარკვეული გავლენა აქვს ინგლისურ ენაში: მაგ. სიტყვა, *contrast*, კონტრასტი, არის ზმნა, *contrast* – კონტრასტი არის სუბსტანტივი (შეად. *compact*, *contract*). ადრეულ ლათინურში მახვილი ყოველი ჩვეულებრივი სიტყვის პირველ მარცვალზე კეთდებოდა და ამას შედეგად ხშირად მომდევნო ხმოვნის შესუსტება ან სრულად მოსპობაც კი მოჰყვებოდა. ამგვარად შეად. *reddatus* → *redditus* (მაგრამ *datus*), *apo* → *ap* (*ab*), *éti* → *et*, და ა.შ. (გვ.175)

3. ტონი: ტონის შეცვლა ხშირად მნიშვნელობის შეცვლას იწვევს ისეთ ენებში, როგორიცაა მაგ. ჩინური. ბერძნულშიც ასევე ვხვდებით სიტყვებს, *νόμος* და *βίος*, რომლებიც განსხვავდებიან მნიშვნელობით სიტყვებისაგან *νομός* და *βίος*. რადგანაც აქ ნიშანი აღნიშნავს აღმავალ ტონს.

მაგრამ ტონი მარტო ცალკეული სიტყვებისათვის არ არის მნიშვნელოვანი: ბევრ წინადადებაში (არა შეკითხვებში) ვხვდებით დაღმავალი ტონის ტენდენციას ისე, რომ პირველი სიტყვა წარმოთქმულია შუა სიტყვაზე მაღალ ტონში, ხოლო შუა სიტყვა ბოლო სიტყვაზე მაღალ ტონში. ასე რომ, წინადადებაში “I came here yesterday, but I didn’t find you” (მე გუშინ მოვედი აქ მაგრამ ვერ გნახეთ თქვენ) პირველი “I” (მე), უფრო მაღალ ტონალობაში იქნება წარმოთქმული, ვიდრე სიტყვა “yesterday” (გუშინ), ხოლო სიტყვა *yesterday* უფრო მაღალ ტონალობაში ყდერს, ვიდრე მეორე “I”, ხოლო მეორე “I” უფრო მაღალ ტონალობაში ვიდრე, *you* (თქვენ).

ამგვარად, სიტყვის ტონი ნაწილობრივ დამოკიდებულია მის ადგილზე წინადადებაში: ერთსა და იმავე სიტყვას შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე ტონი.

მაგალითად, დავუშვათ *Māter*-ენაზე უნდოდათ ეთქვათ შემდეგი:

“(to) go there is pleasant,” (იქ წასვლა სასიამოვნოა)

. აქ გი იქნება უფრო მაღალ ტონალობაში წარმოთქმული, მაგრამ წინადადებაში,

“I (to) go there enjoy,”

‘გი’ იქნება დაბალ ტონალობაში, ხოლო ასეთ შემთხვევაში:

„ I often there go,“

‘გი’, კიდევ უფრო დაბალი ტონალობით წარმოითქმის. ასე რომ, სიტყვა, ‘გი’ სულ ცოტა სამ სხვადასხვა ტონალობაში შეიძლება წარმოითქვას.

4. ეს სხვადასხვა ტონი განსხვავებული ხმოვანთა რიგის შედეგია. დაკვირვებამ უჩვენა, რომ:

I. მაღალი ტონი ხშირია ხმოვანთან *e*;

II. საშუალო ტონი - ხმოვანთან *o*;

III. დაბალი ტონი ხშირად ასუსტებს ხმოვანს და მის გაქრობას იწვევს.

იხ. **შენიშვნა 2.** ქვემოთ;

ამიტომაც, იმ შემთხვევაში თუ გვკითხავენ, რატომ არის სიტყვის, გი, ძირი *Māter*-ენაში წარმოდგენილი სამი ფორმით, კერძოდ:

I. *e*-თი   II. *o*-თი   III. არც *e*-თი და არც *o*-თი,

εἶ-μι   *οἶ-μος*   *ἴ-μεν*,

ჩვენ უნდა ვუპასუხოთ, რომ მიზეზი შეიძლება იყოს ტონის სხვადასხვაობა (მაგ. წინადადებაში მისი პოზიციის გამო) და რომ ეს სამი ფორმა, შესაძლოა, ადრე ასე გამოიყურებოდა: —

I. მაღალი ტონით; II. საშუალო ტონით; III. დაბალი ტონით.

ეს ეხება არა მარტო სიტყვის ძირს, არამედ სუფიქსებსაც (შეად. *πάτερ*, *εἰπάτορες*, *πατρός*) და დაბოლოებებსაც (შეად. ძვ. ლათინური ენის *Apolōnes* და *senātu-os*).

საჭიროა დავიმახსოვროთ, რომ კლასიკური ბერძნული მახვილი (´) იყო ტონის ნიშანი. ასე რომ, ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა ფორმები: *πατέρα* *πατρός*.

შენიშვნა: 1. როგორ იქცა ტონის სხვაობა ხმოვნის სხვაობად? აღნიშვნები დაუსვით კატის კნავილს და ახსენით როგორ მოხდა, რომ თითქმის მხოლოდ ერთი და იმავე ტონის მეშვეობით გამოვიდა ხმოვანთა ყლერადობიდან *ī* (*y*) *ā* *ū* (*mee-yah-oo*, მიი-აა-უუ).

2. შესაძლებელია სხვა მიზეზების განხილვაც. მაგ. თუ ხმოვნის სიგრძეს ან გძელ წარმოთქმას (იხ. გვ. 73 ზემოთ) შეეძლო სიტყვაში, *πατερ*;

ხმოვანი *e* გადაექცია გრძელ ხმოვნად – *ee* ან $\bar{e}$ სიტყვებში *pateer* ან *patēr* (*πατήρ*), მაშინ პირიქით, ხმოვნის მოკლე წარმოთქმას შეიძლება გამოენვია ბგერის, *e*-ს შესუსტება ან მისი მთლიანად გაქრობა (*patr-*).

3. გარდა ყველაზე მეტად გავრცელებული სერიისა (I) *e*, (II) *o*, (III) *, ვხვდებით სხვა სერიებსაც, მაგალითად, როგორცაა:

a o *

არის ასევე გძელი ხმოვნების სერიებიც, რომლებშიც ჩვენ გვხვდება: I. როგორც $\bar{e}$ ან $\bar{a}$ ან $\bar{o}$, და II. როგორც $\bar{o}$, და III. ხშირად, როგორც მოკლე ხმოვანი. ამის შესახებ იხ. გვ. 174.

შეჯამება: – სიტყვა „მახვილი“, ამ სიტყვის ყველაზე უფრო ფართო გაგებით, მოიცავს შემდეგ ასპექტებს, ესენია:

1. სიგრძე (შეად. $\bar{e}$ $\bar{o}$ და *e o*);

2. სიმაღლე და მახვილი მარცვალზე (შეად. *rébel* და *rebél*);

3. ტონი (შეად. ‘I’ გამოთქმებში ‘I did’ და ‘did I’? და *ῥῆμος ῥημός*);

4. ხმოვანთა შორის სხვაობა (განსაკუთრებით: (I) *e*, (II) *o*, (III) *): შესაძლოა, ნაწილობრივ იყოს ტონს შორის სხვაობის შედეგი.

21. სანახიშოები ხომანთა იბეზა

21. (ა) დანერეთ ქვემოთ მოყვანილი სიტყვების სხვა ძირის ფორმები, სადაც ისინი არსებობენ. ჩათვალეთ რომ ძირი მხოლოდ ერთი მარცვლისაგან შედგება):

fidēs, toga, terminus, δρακῶν, διφρός, εἶμι, ἐρρύη, μάτις, μέρος, μία, μολούμαι, μόνος, νόμος, ὄδος, ὄπαδος, πελταστής, πέμπα, πένθος, πτέσθαι, σπείρω, σχειν, τέταται, φθείρω, χέω.

შენიშვნა: სიტყვის ძირისეული ხმოვნის სამი რიგის დამუშავებაში ვარჯიშს არსებითი მნიშვნელობა აქვს. საჭიროა მათი ისე დაუფლება, რომ ერთი ფორმის დასახელებისთანავე შეგეძლოთ სხვა ფორმების დასახელება.

ამ ხმოვნის ცვალებადობის აღსანიშნავად სხვა ტერმინებიც გამოიყენება. ესენია: ხმოვანთა გრადაცია, აბლაუტი და ა.შ.

	I.	II.	III.
<i>fidēs:</i>	fidēs πιθεῖν	foedus(-oi-დან) πέποιθα	feidō (ძვ.ინგლ.) πείθω
<i>toga:</i>	tegō στέγω	toga	
<i>terminus:</i>	terminus τέρμα	? τορός	tr-āns ? τρητός
<i>δρακῶν:</i>	δέρκομαι	δέδορκα	δρακῶν (dr-დან)
<i>διφρός:</i>	φέρω ferō	φόρος	διφρός furtum (-r-დან)
<i>εἶμι:</i>	εἶμι eō (ei-დან)	εἶμος ? ūtī (from oi-)	ἴμεν iter
<i>ἐρρύη:</i>	ῥέω (-εF-დან) corruō (-eu-დან)	ῥόος	ἐρρύη obrutus
<i>μάτις:</i>	μένος Minerva(Men-დან)	μέμονα moneō	μάτις mentem (mη-დან)
<i>μέρος</i>	μέρος	μόρα	ἄμβροτος(-mr-დან. გვ. 124) mortem(mr-დან)
<i>μία:</i>	ἔν (sem-დან)	ὄμοῦ	μία ἄμα (sm-დან)

I.	II.	III.
semel		
μολοῦμαι: μέλλω	μολοῦμαι	βλώσκω (ml-დაბ)
μόνος: μένω	μόνος	μίμνω
maneō (გვ. 142)		
νόμος: νέμω	νόμος	
	numerus	
όδός: ἔδος	όδός	ίζω (si-sd-ō -დაბ)
	solidus	sīdō (87)
ὀπάδος: ἔπομαι	ὀπάδος	σπέσθαι
	socius	
πελταστής: πελταστής		παλτός (from pl-)
	pepuli (-ol-დაბ) pulsus (89)	
πέμπω: πέμπω	πομπός	
πένθος: πένθος	πέποιθα	παθεῖν (pn-დაბ)
πτέσθαι: πέτομαι	ποτᾶσθαι	πτέσθαι πίπτω πτερόν
		petō
απείρω: σπείρω (speriō-დაბ)	σπορά	σπαρτός
		sportula (spr-დაბ)
σχεῖν: ἔχω (segh-დაბ)	ὄχος (გვ. 132)	σχεῖν
		sciō
τέταται: τείνω teniō-დაბ	τέτονα	τέταται
		tendo
φθείρω: φθείρω (-er-iō-დაბ)	φθορά	ἔφθαρται (-r-დაბ)
χέω: χέω (-ef-დაბ) χοή		κέχυται

(ბ) დაასახელეთ, სად შეიძლება მოიძებნოს ძირის რომელიმე გარკვეული ფორმა .

I.	II.	III.
λείπω ἔλειπον λείψω ἔλειψα	λέλοιπα	λιπέιν
λέγω	λόγος	
πελταστής		παλτός (plōs-დაბ, გვ. 89)
φεύγω		φυγή
μένω	μόνος	μίμνω

φέρω
μένος

φορῶ
μέμωνα

μάτις (mētís-დან)

ქვემოთ მოყვანილი ფორმების განხილვისას უნდა აღვნიშნოთ, რომ I- უფრო ხშირადაა წარმოდგენილი ანმყოში, ნამყო უსრულში, მომავალში და s-აორისტებში; II- პერფექტში, ზოგიერთ სუბსტანტივში, ზედსართავ სახელებში და იმ ზმნებში, რომლებიც სუბსტანტივებიდანაა წარმოებული.

III – მე-2 აორისტში, მიმღეობებში ‘-to-’ სთან, ზოგიერთ სუბსტანტივში ā და ti-სთან და ზოგჯერ, რედუბლიცირებულ ანმყოს ფორმებში.

რაც შეეხება ხმოვნის ვარიაციებს სუფიქსებში:

λέγομεν (II.), შეად. λέγετε (I.);

λόγος (II.), შეად. λόγε (I.);

πάτερ (I.), შეად. εὐπάτορες (II.), πατρός (III.);

γένος (II.), εὐγενές (I.);

ἔμμεν-αι (I.), ὄνο-μα, from-μη (III.).

რაც შეეხება დაბოლოებებს, აღსანიშნავია, რომ

გენეტივი, როგორც Apolō`n-es (I.), senātu-os (II.), ? nox ‘at night’(ლამით), noct-s (III.)-დან;

? დატივი -ai, შეად. patr-ī -ai (I)-დან, ლოკატივი -i, შეად. πατρ-ί (III.);

λέγομες, დორიული (I.), legomos → legimus, ლათინური (II.).

22. (ა) მოახდინეთ სხვადასხვა სახის ინგლისური, ბერძნული და ლათინური შედგენილი სიტყვების კლასიფიკაცია, მოიყვანეთ მაგალითები და დაურთეთ კომენტარები.

კარგი იქნებოდა ქვემოთ მოყვანილი წინადადების დამახსოვრება, რადგან იგი შეიცავს მრავალი ტიპის შედგენილ სიტყვას:

‘The lady’s-maid, thunderstruck, uprose (unseen by the cut-throats and by the twenty-one blackbirds and redbreasts in the viveyard’.

არსებობს ისეთი შედგენილი სიტყვები, რომელთა ინტერპრეტირება შეიძლება სხვადასხვაგვარად და ამდენად, მათ შეიძლება, შექმნან რამდენიმე კლასი. აქაც ისევე, როგორც სხვაგან კლასებს შორის, არის ბევრი ნეიტრალური საფუძველი: მაგ. “self-cure” შეიძლება გაგებულ იქნას, როგორც ‘curing of self’ (საკუთარი თავის მკურნალობა) ან ‘curing by self’ (თვითმკურნალობა).

(i.) Twenty-one (ოცდაერთი) – აქ ისევე, როგორც რიცხვში 21, ორი ციფრი დგას გვერდი-გვერდ და ურთიერთობა ამ ორ ციფრს შორის (რომლებიც თავდაპირველად მხოლოდ ზოგად ციფრებად აღიქმება, მაგრამ მოგვიანებით ებმის სიტყვებს) ისეთია, როგორც „და“ კავშირი ან პლუს ნიშანი +; შეად. δώδεκα duodecim.

ამ კლასს ხშირად უწოდებენ მაერთებელკავშირიანებს (კოპულატივებს). შეად. συχθήμερον ἰππαλεκτρύσι, souvetaurilia (sūs, + an ovis, + a taurus).

სიტყვაში *δισχίλιοι* გვაქვს (ii.) მაგალითი, რადგანაც *δισ-* კვალიფიკაციას აძლევს სიტყვას, ‘*χίλιοι*’.

(ii.) (ა) *Vineyard* (ვენახი), *football* (ფეხბურთი), *nature-cure* (ბუნებრივი საშუალებებით მკურნალობა), *thunderstruck* (მეხდაცემული). *Vineyard* გამოსცემს სუბსტანტივს, რომელიც ასრულებს გენეტივის ან ზედსართავი სახელის ფუნქციას და განსაზღვრავს მეორე სახელს (yard of vines, yard for vines ვენახის ეზო, ეზო ვაზისათვის); ასეთი ურთიერთობა ჩვენ შეგვიძლია გამოვხატოთ ზედსართავი სახელის ან ისეთი წინდებულების მეშვეობით, როგორიცაა: ‘of’, ‘for’, ‘by’ (Cure by Nature); ‘with’, ‘in’, ‘on’, ან პირდაპირი დამატების მეშვეობით: ამ უკანასკნელის შესახებ შეად. ἰστοδόκη და ὁ ἰστόν δέχεται.

ლათინური და ბერძნული მაგალითები იქნება: *οἰσόπεδον*, *αἰπόλος*, *θεόδμητος*, *caprificus*, *pāricīda*, *terrigena*, *manceps*, *vēlivolum*.

ყურადღება მიაქციეთ, რომ პირველი სუბსტანტივი წარმოადგენს ფუძეს და იგი არც ერთ ბრუნვაში არ დგას. გვაქვს: *οὐνόπεδος* და არა *οὐνόπεδος*.

(ii.) (ბ). *Lady's-maid*, აქაც ისევე, როგორც სიტყვებში *Διόσδοτος*, *κηρесиφορήτους*, *χαμαιέων*, გვაქვს ბრუნვის ნიშანი პირველ სუბსტანტივში (არსებით სახელში). მიჩნეულია, რომ უმეტესობა ამ სუბსტანტივებისა, მარტივი ფუძის მქონე სიტყვებისაგან განსხვავებით, მიეკუთვნება უფრო გვიანდელ პერიოდს. [(ii.)(a)].

(ii.)(გ). *ill-will*, აქ თუ სიტყვას *ill* ზედსართავ სახელად ჩათვლით, მაშინ გვეძლევა ზედსართავი სახელი, რომელიც განსაზღვრავს არსებით სახელს. ბერძნულსა და ლათინურში, ნეიტრალურ საფუძველზე წარმოშობილი შედგენილი სიტყვების მრავალი მაგალითი არსებობს (ii.) (ა) და (ii.) (გ), ბერძნულსა და ლათინურში. შეად. *ἀμογέρων*, *κακογείτων*, *sacriportus*.

(iii.) *blackbird*, *longshanks*. პირველი ნაწილი ზედსართავი სახელია (თუმცა იგი შეიძლება გენეტივში მდგარ სუბსტანტივადაც მივიჩნიოთ): შეად. *Μεγαλόπολις*.

ყურადღება მიაქციეთ, რომ სიტყვებში *Μεγαλόπολις* და *ἀκρόπολις* პირველი ნაწილი ფორმით არ ეთანხმება მდებარეობითში მდგარ *πόλις*-ს.

განსხვავება მასსა და (ii.) (გ) -ს შორის არის ის, რომ ეს სიტყვა ნებისმიერ შავ ფრინველს კი არ აღნიშნავს, არამედ კონკრეტულად შაშვს ე.ი. იგი შემოფარგლულია ფრინველის ერთი კონკრეტული სახეობის აღნიშვნით. სიტყვებში, *Longshanks* და *Μεγαλόπολις*, გვაქვს სიტყვის შემოფარგულობის უფრო მეტი ხარისხი. იგი ერთ კონკრეტულ, დიდ ქალაქს აღნიშნავს, სახელდობრ, მეგაპოლისს არკადიაში. იხ. გვ. 222.

(iv.) (ა) *bloodred*, (ბ) *redbreast*, (გ) *bluebeard*. იგივეა, რაც წინა *Redbreast*, იგი გამოიყენება, როგორც სიმბოლო და ნიშანი კონკრეტული სახეობის ფრინველის აღსანიშნავად, რომლის წითელი გული მისი სხეულის ყველაზე უფრო თვალსაჩინო ნაწილია. ეს იგივეა, რაც ომის იდეის გამოხატვა დანით, ან სიცხისა და შუქის იდეა გადმოცემული მზით. ეს შედგენილი სიტყვები შეიძლება პერიფრაზირდნენ როგორც „მქონე“-ს შემცველი სიტყვების მეშვეობით – 0 (წითელი გულის მქონე), *having* [a red brest]. ზოგჯერ მათ ატრიბუტივებს, მსაზღვრელ სიტყვებს უწოდებენ.

(ა) სიტყვაში *bloodred* გვაქვს სიტყვა, რომელიც შეიძლება გამოვიყენოთ ყველაფერთან, რასაც აქვს „სისხლივით წითელი ფერი“. შეად. *ἐρυθράπηχυσ*, *anguimanis*; შეად. *ρόδοδάκτυλος* 'Hώς, და *rosy fingers*, (ვარდის-

ფერთითებიანი).[და არა *ῥοδοδακτύλη*];

(ბ) სიტყვის, *redbreast*, შემთხვევაში გვაქვს სიტყვა, რომელიც შემოფარგლულია წითელი გულის მქონე ცხოველთა კლასის აღნიშვნით.

(გ) *bluebeard*, ეს არის სიტყვა, რომელიც შემოფარგლულია სპეციალური პიროვნების აღნიშვნით, ე.ი. ეს არის საკუთარი სახელი. შეად. *Ἐτεοκλής, Δημοσθενής, Ahenobarbus*.

(v.) *uprose, unseen* – ეს სიტყვები არ განსხვავდებიან სიტყვისგან *vineyard* იმდენად, რამდენადაც სიტყვის პირველი ნაწილი განსაზღვრავს მეორეს. მაგრამ სიტყვაში *vineyard* პირველი ნაწილი ზედსართავის მსგავსია, მეორე კი - სუბსტანტივის. სიტყვაში *uprose* პირველი ნაწილი ზმნიზედაა, მეორე ნაწილი - ზმნა. 'well-done', შეიძლება ვთქვათ, რომ ამ ორ კლასს შორისაა, რადგანაც ის უფრო ახლოსაა ფორმულით ზედსართავს+სუბსტანტივი (*good deed*) ან ზმნიზედას+ზმნა (*a thing done well*). შეად. *ἔπελθειν, ἀδάματος, δύσφημος, obire, indomitus, discors, consulēs*.

(vi.) *Cut-throat; obvious*. შეად. *τερπικέπαινος*, ('hurling ...' დაკავშირებულია სიტყვასთან, 'torquere'), *δακέθμος, ἀγέστρατος*. აქ პირველი ნაწილი არის როგორც მმართველი სახელი და მართავს მეორე ნაწილს ისე, როგორც მიმღობას შეუძლია მართვა (*ὁ ἄγων τὸν στρατόν*). ზოგი ამ სიტყვას ხსნის როგორც, მაგალითად, ჯარის გაძლოლის მახასიათებელი თვისების მქონეს, რადგანაც ეს სიტყვა უკვე სპეციფიკურად საკუთარ სახელად იხმარება. შეად. *Lackland*.

მაგალითისათვის შეგვიძლია განვიხილოთ ისეთი შემთხვევა, როდესაც პირველი ნაწილი მართავს მეორეს. შეგვიძლია განვიხილოთ სიტყვა, *obviam*, 'facing the way' (პირით გზისკენ), 'in the way' (გზაზე).

(vii.) *Geology* (გეოლოგია), *Sociology* (სოციოლოგია) – როცა ამგვარ სიტყვათა გარკვეული ნაწილის ხმარებამ რეგულარული ხასიათი მიიღო, სხვა სიტყვებმაც მეტ-ნაკლებად მათი მოდელის მიხედვით დაიწყეს ფორმირება. ბუნებრივი იქნებოდა *φίλο-λογία*, როცა ვადარებთ სიტყვებს, *φίλο-ს* და *λόγο-ს*, მაგრამ სიტყვას, *Geology* არ ჰქონდა 'γεί', მას ჰქონდა *γη*. როგორც ჩანს, ფილოლოგია და მსგავსი სიტყვები უნდა ყოფილიყო *Philology* და შემდეგ *-ology* ნაწილის მნიშვნელობა გაფართოვდა და გახდა ბოლოსართი. შეად. ასევე ფართოდ გამოიყენება დაბოლოები *-itis* დაავადებების შემთხვევებში. ბერძნულში შეად. *ἀληθόμαντις (ἀληθες)*, რომლებიც გვერდიგვერდ არსებობენ. 'Sociology' შერეული სიტყვაა, რომელიც ბერძნულ და ლათინურ ელემენტებს შეიცავს.

მოცემული სია, რა თქმა უნდა, ამომწურავი არ არის, მაგრამ იგი მოიცავს შედარებით მოკლე შედგენილი სიტყვების ძირითად ტიპებს და

ჩვენ ისინი ეს-ესაა განვიხილეთ. სანსკრიტის მაგალითები შეგიძლიათ იხილოთ პეილის წიგნში “Nala”.

(ბ) რა მნიშვნელობა აქვს შედგენილ სიტყვებს და რატომ იწვევენ ისინი ინტერესს?

შედგენილი სახელები მრავალი მიზეზის გამო მეტად მნიშვნელოვანი და საინტერესოა. უპირველეს ყოვლისა:

(i.) მეცნიერებისათვის ისინი წარმოადგენენ გარკვეული მნიშვნელოვანი პრინციპების ილუსტრაციებს.

(ა) ურთიერთთანამშრომლობა: ხშირად ორი სიტყვის სისტემატურ ერთობლივ ხმარებას შეიძლება მოჰყვეს ამ სიტყვების მიერ ისეთი ახალი მნიშვნელობის შექმნა, რაც არ შეიძლება ჰქონდეს თითოეულს ცალ-ცალკე და ვერც იმ შემთხვევაში ექნებოდათ იშვიათად რომ გვხვდებოდნენ ერთად.

(ბ) ორი შეერთებული სიტყვა იწყებს ახალ ცხოვრებას და შეიძლება მათ ახლა შეექმნათ სულ სხვა პირობები და სხვა ისტორია. ისინი შეიძლება შევიდნენ ახალ ჯგუფებში (‘heartsease’ – შედის ყვავილთა ჯგუფში) და შეიძლება გავლენა იქონიონ ამ ჯგუფის წევრებზე და თავადაც მოექცნენ მათი გავლენის ქვეშ (გვ.67).

(გ) მეცნიერებას შემორჩა ნაშთები, რომლებმაც გაუძლეს გარკვეულ პირობებს და გადარჩნენ. თუმცა, სხვა ადგილებში ისინი გაქრა.

(ii.) ფილოლოგიასა და სინტაქსში ჩვენ ხშირად ვხვდებით შედგენილ სახელებში ძველი ფორმების სიტყვის წყობისა და კონსტრუქციების ნაკვალევებს, რომლებიც შესაძლოა, სხვაგან ნაწილობრივ ან სრულად არის გამქრალი. მაგალითად, ვხვდებით ძველი გენეტივის ფორმას სიტყვაში, *paterfamiliās* (შეად. *χάρᾱς*), *Διόσδοτος*.

შედგენილ სიტყვებში შეიძლება ასევე შემორჩენილი იყოს სიტყვის ფორმის რომელიმე ისეთი ძველი მნიშვნელობა, რომლის პოვნაც სხვაგან შეუძლებელია. შეად. *ἔκλογα* ‘selections’ (სელექცია კოლექცია, ლათინური *ēligere*) მაშინ, როცა ძირი, *λέγω*, როგორც წესი, ნიშნავს ‘say’, (თქმა). ფაქტობრივად, შედგენილი სიტყვები ძალიან ძვირფას ფაქტობრივ მტკიცებულებას წარმოადგენს ეტიმოლოგიისათვის.

(iii.) ისტორიისათვის საინტერესოა შედგენილი სიტყვებიც. მაგალითად, დაბოლოება -ham -caster, -don, ნათელს ჰფენს ინგლისის ცივილიზაციის წყაროებს.

áger(s): agro- შეად. აკუზიტის ფორმა agro-m.

ἀγρῶ (ἀγρα) agrō (ძვ. ლათინურში agrōi) . . . . . agrōi.

ბერძნულ ხელნაწერებში მოცემულია -ι: კლასიკურ ხანაში არც ბერძნულში და არც ლათინურში ეს -ι(-i) არ გამოითქმებოდა;

ἀρκή arca. . . . . alkā, arkā.

ადრეული I და r ერთგვარად ცვლიდნენ ერთმანეთს; ადრეული ლათინური -ā → -ă (i.) ნაწილობრივ ლამბიური სიტყვების გამო (fūgā → fūgā გვ.46); (ii.) ნაწილობრივ ასოციაციის მიზეზით (გვ. 69) აკუზატივში, სადაც -ām → -ām.

ἄλιος aliōs. . . . . aliōs (alions).

ასიმილაციის გამო ბერძნული λ → ll (შეად. გვ. 176) ლათინური li ან li გამოითქმებოდა უფრო ნელა (შეად. glorious, რომელიც ჩვეულებრივ სამმარცვლიანია, სიტყვასთან bilious, რომელშიც ჩვეულებრივ ორი მარცვლია და იხილეთ გვ. 179) -ons → ος -ōs „კომპენსაციის“ წყალობით (იხ. გვ. 176): -ons → -ōs შეადარეთ deciens და deciēs.

ἄμνιον agnum . . . . . a^unom.

გარკვეული ასოების წინ ρ → ხდება ბერძნული β (გვ. 173): შემდეგ, ასიმილაციის წყალობით, ἄμνιον → ἄμνιον (შეადარეთ σεβ-ιόν → σεμνόν).

ἀμφω ambō [both] . . . . . ambhō

ლათინურში, ისევე როგორც ინგლისურში, ასპირატი გაქრა: შეადარეთ ἄλφος albus.

ἄνεμος animus . . . . . anemos.

ლათინურმა მახვილმა გამოიწვია ხმოვნის შესუსტება და áne^mos შეცვალა ფორმით ánimus (შეად. ადრე ლათინური méretō → mérito); ბგერის გადასვლა o → u ბგერაში იხ. გვ 44-ზე

ἀντροίς antrōis (ძვ. ლათინურში -eis) . . . . . antrois.

აქაც ლათინური მახვილის წყალობით შესუსტდა -oi და გახდა -ei (მოგვიანებით კი -i).

ἀπορέω abruō . . . . . apo-sreuō.

ლათინურმა მახვილმა შეასუსტა ápo და გახდა ap ან ab (შეად. ap templō, ab dīvō): sr → rr როგორც ბერძნულში, ასევე ლათინურში და ზოგჯერ კი → r- (ინგლისურში გამოთქმა გაიოლდა -t- ბგერის მეშვეობით; შეად. ἀνρός → ἀνδρός); მახვილმა ასევე შეასუსტა ábreuō (ábrovō) და გახდა ábruō: კლასიკურ ბერძნულში ხმოვნებს შორის მოქცეული y და F დაიკარგა; შეად.

ἐντέ(φ)α, მაგრამ იხილეთ გვ. 38;

შენიშვნა: ადვილი გასაგები გახდება ფორმა *dénovō* –ს შეცვლა ფორმად *dénuō*, თუ ჩვენ გამოვთქვამთ ბგერას *v*-ს არა როგორც *v*-ს, არამედ როგორც *ω*-ს; იხ. გვ. 183;

ἀρκείτε *arcēte* . . . . . *arkējete*.

ბერძნულშიც და ლათინურშიც ხმოვნებს შორის მოქცეული *i* დაიკარგა; როგორც ჩანს, ერთ დროს, თუ ყველა არა მაგრამ, თითქმის ყველა შეკვეცილი ზმნის (შეად. *φιλῆιν, τιμᾶν, χρυσῶν, monēre, amāre*) გრძელ ხმოვანსა და ბოლო ხმოვანს შორის, იყო *-ie-* (*-io-*)

ἄρκτοι *ursī* (ძვ. ლათ. *-ei*) . . . . . *.rk-toi* ან? *-soi*.

r-სთან დაკავშირებით იხ. გვ. 164. ლათინურში, *úrsoi* → *úrsei* → *úrsi* (გვ. 84)

βοῦς *bōs* [cow] (ძროხა) . . . . . *Ἰῶus*.

ინგლისური სიტყვა, 'cow' გვიჩვენებს, რომ ადრეული ენის ასო იყო გუტურალური: როგორ გახდა *Ϝ* → ბერძნული *β*, შეადარეთ *ἄβυος* (*abvos*); ლათინურში, თუ ფორმების *βαίνω* და *veniō* მაგალითებზე ვიმსჯელებთ (გვ. 93) უნდა იყოს *vōs*, მაგრამ აქ ლათინურმა დაესესხა დიალექტებს, სადაც *Ϝ*, როგორც *ნესი* → *b*: ბერძნულში *ou*, რომელიც თანხმოვნის შემდეგ იდგა, გახდა → *ou*, მაგრამ ლათინურში ბგერა *u* გაქრა (შეად. სიტყვა *Bows* გამოთქმა).

γένει *genere* [*kin*] (ნათესავი) . . . . . *.Ḡenesi*.

ბერძნული *-s-*, რომელიც ხმოვნებს შორის იდგა, ჯერ შესუსტდა და შემდეგ გაქრა; ლათინურში ხმოვნებს შორის მდგარი *-s-* გახდა *-r-*, შეად. *ἔπειο sequere*: ლათინური *-i* სიტყვის ბოლოში გახდა *-ē*;

δείξαι *dīxi* (განსხვავებული მნიშვნელობა) . . . . . *.deiksai*.

ლათინური *ei* გახდა *i* და *-ai* (უმახვილო) გადაიქცა *-ei-*დ (ადრეულ ლათინურში) შემდეგ *ki* გახდა *-i*. ეს *-ai-* სავარაუდოდ, შუაპერიოდის გადმონაშთია (შეად. *μᾶμνημαι, meminī*).

δείξω ძვ. ინგლ. *dīxō* . . . . . *.deiksō*.

δύς *bis* [*twice*] (ორჯერ) . . . . . *.duis*.

აქ ისევ ინგლისური ენა გვეხმარება; ბერძნულში *u* ბგერა დაიკარგა: ლათინური *du* გახდა *b*; შეად. *dueslom* → *bellum*, მაშინ, როცა *dueslom* (სამმარცვლიანი) → *duellum*;

δῶμος *domus* [*timber*] (მორი) . . . . . *.domos*.

უმახვილო -o- გახდა ლათინური -u-; შეად. გვ. 44;

δοτούς *datōs*. . . . . *datōns*.

ძირის პირველ ფორმას ჰქონდა ὀ (*dōrou* *dōnum*) : III ანუ სუსტ ფორმას, ჩვეულებრივ, ჰქონდა მოკლე ხმოვანი, რომელსაც ბერძნულში შეესაბამებოდა გრძელი ხმოვანი (*ō* *ō*) ლათინურში, ჩვეულებრივ, იყო *ā* : იგივე ეხება *ē*- და *ā*- სერიებსაც:—

I ἔθηκα *fēcī*.

III *θετός factus*.

I *φάμα fāma*.

III *φάμεν fafēor*.

იხ. გვ. 174.

δύω *duo* [*two*] . . . . . *duō*.

dūō → *dūō* იხ. გვ. 46

ἔδραν *sellam* [*seat*] (სკამი) . . . . . *sedrām, sedlām*.

r- სა და I-სათვის შეად. *ἄρκη arca* (გვ. 84): ლათინურში *d* ასიმილირდა მის შემდეგ მდგარ *l*-სთან, ხოლო *-ām* გახდა *ām*; ბერძნულ *s*-თან დაკავშირებით შეადარეთ: *ἔπειο sequere*.

εἰδέην *viderium* [*wit*] (ჭკუა) . . . . . *ueidesiēm*

კლასიკურ ბერძნულში *u* დაიკარგა, მაგრამ შეად. ჰომეროსისეული *αυτάρ ἔπειτα (F)ιδών*; *s-* ს შესახებ ხმოვნებს შორის შეად. *γένει* genere (ზევით) ლათინურში *-iēm* → *iēm* → *-īm* → *īm*, რადგანაც გრძელი ხმოვნები დამოკლდნენ, ბოლო *-m*-ის წინ, მაგრამ, შესაძლოა, ეს ნაწილობრივ მრ.რიცხვის *-īmus* -თან ასოციაციის შედეგაც იყოს. (გვ. 68)

ἔσνεπε (ეოლიური) *insece* . . . . . *enseqe*.

ეოლიური *-ns-* ხდება *vn*, შეად *ἔμεισα*, რომელიც ხდება *ἔμεισα* (გვ. 36). *q* → ხდება *π* შეად. *qoqe* → *πότε* *quoque*. ლათინური *en* ხდება *in*.

ἑός (ჰომერ.) *suos* (ადრეული ფორმა- *souos*) . . . . . *seuos*.

ბერძნული *s-* ხდება → ‘ , შეად. *ἔδραν sellam* (ზემთ). ბერძნული *-u-* (*F*) ხმოვნებს შორის შეად. *ἑνέα novem*. ლათინურში *eu* ჩვეულებრივ ხდება *ou* და *sovos* იქნება *sous*. შესაძლოა, თავდაპირველად, არაემფატიკური ხმარებისას, როცა მახვილი ეცემოდა წინა სიტყვას: *dēnovō* → *dēnuō*. იხ. გვ. 163.

ἔπου (ἔπειο) *sequere* . . . . . *seqeso* იხ. გვ. 110.

ἑπτά *septem* [*seven seb-*] . . . . . *septm*.

ბერძნულ *-s-*თან დაკავშირებით → ‘ , შეად. *ἔδραν sellam* (ზემთ): *m* -თან დაკავშირებით → ბერძნული *a*, ლათინური *em* შეად. *πόδ-a ped-em*.

ῥυθρόν *rubrum* [*ruddy*] . . . . . *rudhróm*.

ბერძნული ε არ იყო ძირეულ სიტყვაში, ეს უფრო გავდა e-ს, რაც ეხმარებოდა „ვულგარულ“ ლათინურში ისეთი სიტყვების წარმოთქმას, როგორიცაა მაგალითად, stella (est- → étoile).

მიაქციეთ ყურადღება, რომ გვაქვს dh და არა th (გვ. 62), ინგლისურში დაიკარგა -h-: ლათინური -dhr- → -dr-, შეად. ἐλευθέρου liberum; -om → ბერძნული -ον, ლათინური -um.

ἑσπέρα vespera . . . . . wesperā.

uesp- გვაძლევს ბერძნულ ἑσπ-: w- უფრო ძლიერი ბგერა იყო, ვიდრე u-, რომელიც გაქრა (შეად. ἰδεῖν vidēre, ზემოთ) მიჩნეულია, რომ (‘) წარმომდგარია არტიკლიდან (ἢ ἑσπέρα).

ლათინური -ā → -ă იხ. გვ 46.

Ζεῦ πάτερ Iūp(p)iter [-father, მამა] . . . . . dieu pater.

dī → ბერძნული ds და შემდეგ ζ (შეად. ἰζω ქვემოთ): ლათინურში დაიკარგა d ბგერა, მაგრამ შეად. ძვ.ლათინური Diovos-ს; ლათინური eu- → ou- → ū (შეად. λευκός Ioumen Iūmen); ლათინურმა მახვილმა შეცვალა I ū(p)pater და გახდა Iūppiter. ə -სთან დაკავშირებით იხ. გვ. 175

ζυγοῖς iugīs (ძვ. ლათინური -eis) . . . . . yugois.

ī → ბერძნული ‘, როგორც ვხედავთ სიტყვაში ἦπαρ, რომელიც არსებობდა სიტყვის, iecur, გვერდით: ეს y- იყო უფრო ძლიერი ბგერა; ლათინურმა მახვილმა შეასუსტა iūgois და გახდა iūgeis, iugīs.

ἦμα sēmen (seed, თესლი) . . . . . sēmn.

ბერძნულ (‘)-თან დაკავშირებით იხ. გვ. 205. η → ბერძნული α, ლათინური en, იხ. გვ. 98.

ἦν [ჰომერ. ἔην] eram . . . . . esām.

ბერძნულში -s- დაიკარგა, მაგრამ ლათინურში გადავიდა, როგორც -r-; შეად. γένεσι → γένει genere; ā გახდა ატიკური η, (შემდეგ εη შეიკვეცა და გახდა η), მაგრამ m-ის წინ, ლათინურში გახდა ā (გვ. 46); m → ბერძნული -ν, შეად. ζυγόν iugum.

ἰζουσι (დორიული -ουσι) sīdunt [sit]. . . . . sisdonti.

ბერძნული (‘) იხ. გვ. 205: isd- ბერძნულში არის ფორმა, ἰζ, ლათინურში კი -īd-; -onti არის ატიკური -ουσι (მაგრამ, შეად. დორიულ -ουσι-ს), ლათინური -unt (მაგრამ შეად. tremonti)

ἰόν vīrum . . . . . uīsom

ბერძნული u-ს შესახებ, იხ. გვ. 162; ბერძნულსა და ლათინურში -s-

ს შესახებ შეად. *γένει* genere; -om ბერძნულში გადადის, როგორც -ov-, ლათინურში -um.

ἵππος equos . . . . . *ekyos*.

ბერძნულში *ku* → *ππ*, შეად. *παιτός* (ქვემოთ); იგი იყო ასპირატი არტიკლთან შერწყმის შედეგი (ὁ ἵππος შეად an ewt → a newt)? *ι* შესაძლოა ეოლიური დიალექტის შედეგია (შეად. *δίε*), საიდანაც შეიძლებოდა „ესესხათ“ სიტყვა ცხენის აღსანიშნავად. მთელ საბერძნეთში საუკეთესო ცხენები ბეოტიასა და თესალიაში ჰყავდათ; შეად. ასევე გვ. 85.

κλέϊς(დორიული *κλᾶϊς*) *clāvis* . . . . . *klāyis*.

ā → ატიკური *η*, -*μ*- დაიკარგა (შეად. *νέος* novos); შემდეგ *κληϊς* გახდა *κλεις*, რადგანაც *ι* (ანუ *υ*)-ს წინ მდგარი გრძელი ხმოვნები მოკლდებოდა, თუ მათ თანხმოვანი მოსდევდათ: შეად. *νάυς* (nāvis) → *νᾶυς*. შეად. *αἶς* → *αις*(გვ. 118).

κράνι *cornī* (ძვ. ლათ. -*ei*). . . . . *krnoi*.

r → *ρα* ან *αρ*, ამასთან დაკავშირებით შეად. *krd-* → *κραδίη καρδίᾱ* cordis: ლათინურმა მახვილმა შეცვალა *cōrnoi* და გახდა *cōrnei cōrnī*.

λύκος *lupus* . . . . . *luqos*.

ბერძნულში *q*, როგორც წესი, არის *π* ან *τ*, მაგრამ აქ განსხვავებული მოვლენა გამოიწვია *u*-ს მეზობლობამ. შეად: -*qol-* სიტყვაში *αἰπόλος*, მაგრამ *βουκόλος*, იხ. გვ. 173. ლათინურმა დაისესხა ფორმა იტალიკური დიალექტებიდან, სადაც *q* ხდება *p*. შეად. *pumpe* (cumque).

μέσος (ჰომერულ დიალექტზე *μέσσος*) *medius* (middle – შუა) . . . *medhios*, ?*medhios*.

ბერძნული *dhj* ხდება *θ* შემდეგ *σσ*; ჯღერადობით ემსგავსება *s* ბგერას, შემდგომში -*σσ*- ხდება -*σ*- შეად. *πιοσσί* → *πιοσί*; ლათინურმა ამოაგდო ასპირატი, შეად. ინგლისური; ლათინურმა მახვილმა ასევე გამოიწვია სიტყვის – *médios* შეცვლა სიტყვით *médius*.

νεός *novos* (*new* ახალი) . . . . . *neuyons*.

ბერძნულში -*μ*- დაიკარგა (შეად. *ἐννέα* novem), მაგრამ ლათინურში -*e*- გადაიქცა -*o*-დ; -*ons* → ბერძნულში -*ოს* და ლათინურში -*ōs* იხ. გვ. 176.

νίφα *nivem* (*snow* თოვლი) . . . . . *sniϷhm*.

ისევე, როგორც გუტურალური *q* ზოგჯერ ხდება ლაბიალური *π*, ასევე გუტურალური *Ϸh* ზოგჯერ ხდება ლაბიალური *φ*: ლათინურში იგი ზოგჯერ → *v*-დ გადაიქცევა, შეად. *ἐλαφρός* levis; *m* → ბერძნული *α*, ლათინური *em*,

შეად. δέκα decem; იხ. გვ. 173.

შენიშვნა: ქვემოთ მოცემულ დანარჩენ სიტყვებში მხოლოდ ძალიან თვალსაჩინო თვისებებს შევხებით.

νύξ *nurus* (ძვ. ინგლის. *snoru*) . . . . . *snusos*.
-s- სთან დაკავშირებით შეად. γένει genere.

οἴκοι (დიალ. οἴκει) *vicī*. . . . . *uoik-oi* და *-ei*.
uo-სთან დაკავშირებით, რომელიც ხდება ბერძნული *o-*, ლათინური *ve-*,
შეად. გვ. 97.

οἴνη *ūna* (ძვ. ლათ. *oin-*) [*a, an*] . . . . . *oinā*.
oi → ლათინური *oe-* → *ū* (შეად. ποινή *poena pūnīer*); *ā* → ბერძნული *η*,
ლათინური *-ā* (გვ. 46.)

οἶνον *vīnum* (ძვ. ლათ. *-om*) (wine, ღვინო) . . . . . *uoinom*.
შეად. οἶκος *vīcus* (ზემოთ).

παλτοῖς *pulsīs* . . . . . *pltois*.

! → ბერძნული *al* ლათინურ *ul* იხ. გვ 96; ლათინური *pulīs* → *pulsīs* ასო-
ციაციის წყალობით (გვ. 67) სხვა მიმღებებთან, როგორცაა მაგ. *missīs*,
fissīs და სხვა (გვ. 206)

πέμπτος *quin(c)tus* [*fifth* მეხუთე]. . . . . *penqtos*.

q → ბერძნული *π* შეად. *qope* → *πότε* *quoque*; ლათინურში გვაქვს არა
penctus → *pinctus*, არამედ *quin(c)tus*, ასიმილირდება მის შემდგომ მდგარ
გუტურალურ ბგერასთან. შეად. *coctus* და არა *p-*, ბერძნული *πεπτός*, სი-
ტყვიდან *peqtos*;

πέντε *quinque* [*five*](ხუთი). . . . . *penqe*.

იგივე ეხება ლათინურსაც. ბერძნულში გვხვდება *q* → *τ*, და არა *π*,
რადგანაც მომდევნო ასო არის „ვინრო“ ხმოვანი *e*, იხ. გვ. 173.

πεπτός *coctus*. . . . . *peqtos*.

იხ. ზემოთ; ლათინური *popīna* და არა *poquīna* ან *coquīna* ნასესხებია
იტალიკური დიალექტებიდან.

περί *per* . . . . . *peri*.

ლათინურმა მახვილმა ჩამოიშორა *-i* და *péri* გახდა *pér*: შეად. *ápo* → *áp*
(*áb*), *éti* → *ét*. იხ. გვ. 175.

πή (დორიული *πā*) *quā* (*where hw*-დან) . . . . . *qā*.

q → *π*, შეად. *qope* → *πότε* *quoque*; *ā* → ატიკური *η*, ლათინური *quā* შესა-

ძლოა აგრეთვე ყოფილიყო სიტყვიდან *quād* (აბლატივი): იხ, გვ. 83.

ποιήν poenam . . . . . *poinām*.

oi- → ლათინური *oe, ū* (შეად. *pūnīer*); *-ām* → ატიკური *-ησ*, ლათინური *-ām*; ზოგს მიაჩნია, რომ ადრეული ფორმა იყო *qoi-* → ბერძნული *ποι-*, და რომ ლათინურმა ფორმა ისესხა ბერძნულიდან ან იტალიკური დიალექტებიდან (სადაც *q-* → *p-*; გვ. 55).

πόσις (დორიული *πότις*) *potis*. . . . . *.potis*.

-ti აქ → ატიკური *-σι*, შეად. *ἴστατι* (როგორც დორიულში) → *ἴστησι*.

πότε quoque . . . . . *.qoqe*.

იხ. ზემოთ გვ. 89; ეს არის საუკეთესო მაგალითი იმისა, თუ როგორ იცვლება *q* ბერძნულში *o-*სა და სხვა ხმოვნების წინ (გვ. 173) იგი ხდება *π, i* ხოლო, *e* –ს წინ ხდება → *τ*.

τάτοις tentīs (*thin* წვრილი) . . . . . *tntois*.

n → ბერძნული *α*, ლათინური *en* ან *in*, შეად. უარყოფითობის მანარ-მოებელი სიტყვაში, *ἀ-δάματος*, *indomitus un-tamed* (გაუხედნავი).

τέος tuos (ძვ. ლათინური *tovos*) . . . . . *teyos*.

ატიკურში *-y-*ს გაქრობის შესახებ შეად. *νέος novos*: ხოლო *tous-* შეად. *abruō* (გვ. 84) **შენიშვნა:** *tovos* გამოითქმის, როგორც *tōwos*.

τί quid (*whit, hwit*-დან) . . . . . *qid*.

q → *τ*, შეად. *πότε quoque*; ბერძნული *-δ* გაქრა, შეად. *τό(δ) istud*.

τρέμουσι (დორიული *τρέμουτι*) *tremunt* (ძვ. ლათ. *-onti*) . . . *tremonti*,

-onti → ბერძნული *οισι* (შეად. *πότις* → *πόσις*) და შემდეგ → *οισι*; ლათინურმა მახვილმა შეცვალა *tremonti* და გახდა იგი *tremunt* (შეად. *έτι* → *ét*), თუმცა, შესაძლოა, ასევე იყოს *Māter*-ენისეული *tremont*.

ὑπάγετε subigite . . . . . *(s)upo-agete*.

სანსკრიტში გვაქვს *upa* და ბერძნული *υ-* შესაძლოა მოდიოდეს *u-*დან: ლათინური *s-* შესაძლოა იყოს ნაცვალსახელის (?'there') ან წინდებულის *e(x)* ნაშთი (შეად. *πιέζω (έ)πι-*-დან, გვ. 132); *ύπο* → *ύp(súb)* შეად. *άπο* → *άb* (გვ.73) მახვილმა შეცვალა *ύbagate* და გახდა იგი *ύbigite*.

ὑπέρ super [*supper*] (ვახშამი). . . . . *(s)upper*.

ლათინურ *s-* თან დაკავშირებით იხ. ზემოთ.

φέρμεναι φερόμενοι feriminī [*bear-*, (დათვი)] . . . *bheremenai* და *bheromenoi*.

ლათინურ მახვილს შეეძლო შეეცვალა ეს ორივე ფორმა ფორმად – *fériminī*.

ფორმა, *-menai*, შესაძლოა, იყოს ბრძანებითი მნიშვნელობით ნახმარი დატივის ან ინფინიტივის ფორმა. (შეად. ἄλλ' ἰέναι); ხოლო ფორმა, *-menoi*, შესაძლოა, იყოს სრულმნიშვნელოვან ზმნად ნახმარი პარტიციპლის ნომინატივის მრავლობითი ფორმა. (შეად. nihil actum “nothing was don” - არაფერი გაკეთდა). იხ. ჩემი „საშუალი გვარი“ (მაკმილანი და ბოუესი).

φῆγος *frāgus* [beach (ზღვის ნაპირი)] . . . . . *.bhāgos*.

φράτηρ *frāter* (brother, ძმა) . . . . . *bhrātēr*.

ლათინური *-ēr* → *-ēr*, რადგანაც გრძელი ხმოვნები, როგორც წესი, მოკლდებიან *-m*, *-r*, *-t* -ს წინ. იხ. გვ. 46.

φυγῆς *fugīs* . . . . . *bhugāis*.

ბერძნულში *i* ან *u* -ს წინ მდგარი გრძელი ხმოვნები მოკლდებიან, როცა მათ მოსდევს თანხმოვანი. შეად. *κλις* → *κλείς*; ლათინური *fūgāis* გახდა *fugīs* ან *-īs*, → *īs* 2-ე ბრუნებაში ასოციაციის წყალობით (*-ois*)?

ὄρα ('border') *ōra* . . . . . *ōsā*.

-s- თან დაკავშირებით შეად. *γένει* *genere*; ლათინური *-ā* → *ā*. იხ. გვ. 46.

ὄσιν *ōsom* . . . . . *ōsom*.

ბერძნული *-α*- ან *-F*- შეად. *νέος* *novos*.

ბიძაშვილი ფორმები – ეს ფორმებიც, ზემოთ მოყვანილი ფორმების მსგავსად, დამოუკიდებლად უნდა განიხილოთ, ვიდრე პასუხებს ნახავდეთ.

(ბ) ქვემოთ მოყვანილი ფორმები სრულყოფილი წყვილები არ არიან: ისინი მხოლოდ ნაწილობრივ უახლოვდებიან ადრეულ საერთო ფორმებს; რასაკვირველია, საინტერესო იქნება ადრეული განსხვავებების განხილვა ისევე, როგორც ადრეული მსგავსებების განხილვა, მაგრამ საამისოდ ადგილი არა გვაქვს; ამიტომაც ადრეულ განსხვავებებს იშვიათად თუ განვიხილავთ.

მთლიანი პროცესი იმის აღმოჩენისა, რამდენად შეესაბამებოდა ერთ დროს ეს ორი სიტყვა ერთმანეთს, მდგომარეობს იმაში, რომ ორივე სიტყვის ადრეული ფორმები მოვძებნოთ და შემდეგ ეს ადრეული ფორმები შევადაროთ ერთმანეთს, მაგ.

ἡθως *suēscō*.

ἡθως ფორმიდან, *suēdh-os*,

suēscō ფორმიდან, *suēdh-sko*: რომელთათვისაც საერთო ნაწილი ფორმისა არის *suēdh-*

ἄγεις agis.

ბერძნული *agesi(s)*, ლათინური *ages*: ფუძეს, *age-*, ბერძნულში დაემატა *-si* და შემდეგ *-s* (შეად. ἦγε-*s*), ლათინურში დაემატა *-s*, და *ages* გახდა *ágis*.

ἄγρῶν agrōrum.

ბერძნულში *agro + ōm* ან *-sōm*, ლათინურში *agro + sōm*: შესაძლოა თავდაპირველად *-sōm* გვხვდებოდა ძირითადად ნაცვალსახელებში და მოგვიანებით ასევე გავრცელდა სახელებზე, რომლებშიც ეს ზოგიერთ შემთხვევაში იხმარებოდა: ლათინურში ძველი *-ōm* შეად. გენეტივის ფორმები, როგორცაა, მაგალითად, *duem*; *-s*- შეად. *γένεσ* *genere*; *-ō*- სიტყვაში, *agrōrum* (და არა *agrōrum*), შესაძლოა, ასოციაციით იყო გამოწვეული სიტყვებთან *agrōs* და *terrārium*.

ἄλος salis.

ბერძნულში *salos*, ლათინურში *sales*: გენეტივის დაბოლოება შეიძლება სხვადასხვა რიგის ხმოვნებით იყოს წარმოდგენილი (გვ. 74). *s-* შეად. *ἔδρα* *sella*.

ἀσσητήρας sociōs: იხ. ქვემოთ გვ. 134.

ორივეს ჰქონდა *soq-* და აკუზატივის მრავლობითი რიცხვის დაბოლოება, ბერძნულში *-ns*, ლათინურში *-ns*.

ἅπλοῦς simplex.

ორივეს ჰქონდა *sm-* და ნომინატივის დაბოლოება *-s*; *s-* შეად. *ἔδρα* *sella*; *m*, შეად. *δέκα* *decem* (*undecim*).

ἀυτόματος commentus [mind (გონება)]

ორივეს ჰქონდა *mptos*: *n*, შეად. *τατός* *tentus*.

Ἄφροδίτη imber.

შესაძლოა ორივეს ჰქონდა *mbhro-*: *m* იხ. ზემოთ; *bh* → ბერძნული *φ*, ლათინური *-b-*, შეად. *ἄμφω* *ambō*; *imbros* (?) → *imber*, შეად. *ἄγρος* → *áger*. შესაძლოა, ფორმას, *imber*, შემდგომში შეეცვალა ბრუნვა.

βάσις (დორიული *βάτις*) *-ventiō* [come](მოსვლა).

Ἰμτι-: *-ti* → ბერძნული *β*, ლათინური *v*, შეად. *βορά* *vorāre*; *m*, შეად. *δέκα* *decem*; *-ti* → *-si*, შეად. *ἵστατι* *ἵστησι*.

βαίνει venit [*cometh*].

Ἰμ(m)ίε-: აქ *m* ხდება ბერძნული *αμ* → *av*, და *βαίει* → *βαίνε*: ბერძნული დაბოლოების შესახებ შეადარეთ *ἄγεις*, გვ. 92. ფორმის *βαίνεις* გვერდით აღმოცენდა ასევე *βαίνει*, შეად. *ἔβαίεις* და *ἄβαίε*.

γένους (იონიური γένεος) generis.

Genes-: ὀრივეს ჰქონდა გენეტივის დაბოლოება, მაგრამ ბერძნულ ფორმას ჰქონდა -os, ლათინურს კი -es, ე.ი. ჰქონდათ სხვადასხვა რიგის ხმოვანი. -s- შეად. ἔπειο sequere.

γέρων gelidus.

ger- ან gel-, r და l მჭიდროდ არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული, შეად. ἀρκή arca (გვ. 84)

γίγνονται gignunt.

ἰῖmont-

δική indicāre.

dikā: -ā → ატიკური η, შეად. μήτηρ māter.

ἔθηκε fecit [deed (საგმირო საქმე)].

dhēket, ლათინურში -it შესაძლოა მოდიოდეს ასევე შუა პერიოდის -ai-t -დან (გვ. 140)

ἔἰη sit (ძვ. ლათ. siēd ან siēt).

-iēd ან -iēt: ბერძნულში იყო I-რიგის ძირი (es-), ლათინურში – III რიგის (s-); -s- დაიკარგა ბერძნულში; -iēt → -it იხ. გვ. 86.

ἑκατόν centum [hundred] (ასი).

(d)kmtom (დაკავშირებულია ფორმასთან δέκα, decem; ten - ათი); ἡ შეად. πόδα pedem; -om → ბერძნული -on, ლათინური -um; იხ. გვ. 44.

ἑλάττω (α) leviōrem (β) leviōra.

ბერძნულსაც და ლათინურსაც ὀრივეს ჰქონდა ძირი, მაგრამ სხვადასხვა რიგის ხმოვნით; ბერძნულს ჰქონდა III lgh-, ლათინურს ჰქონდა I legh-: l → ბერძნული λα, იხ. გვ. 172; აქ -gh- → ლათინური -h- [ზოგი გამოთქვამს, როგორც -s-], შეად. ἄρτος hortus;

ბერძნულშიც და ლათინურშიც იყო შედარებითი ხარისხის სუფიქსი -ios (-ios-) შეად. mel-ios → mel-ius; -s- შეად. γένει genere, ლათინურში -ō- შესაძლოა იყოს ასოციაციის შედეგი ნომინატივთან, სადაც ერთ დროს გრძელი ხმოვანი იყო. (შეად. honōs).

(α)-ს ჰქონდა -m, შეად. δέκα decem; (β)-ს ჰქონდა -a (ზოგი გამოთქვამს როგორც -ā) ეს არის საშუალო სქესის მრავლობითობის ნიშანი.

ἑνέα novem.

ὀრივე ენაში იყო neun: eu- შეად. νέος novos; -n შეად. τέντος tentus. შესაძლოა ლათინურში -em იყო septem და decem (იხ. გვ. 67) ფორმებთან ასოცია-

ციის შედეგი, ბერძნულ $\acute{\epsilon}\nu$ -ს არაფერი ჰქონდა მისი შესაბამისი ფორმაში, novem.

$\acute{\epsilon}\rho\pi\epsilon\tau\epsilon$ *serpitis*.

ორივე ენაში იყო *serpete*: *s-*, შეად. $\acute{\epsilon}\pi\tau\acute{\alpha}$ septem; ლათინურში *sérpéte* → *sérpíte*; იყო თუ არა ლათინური *-s* II მხოლობითის ფორმასთან *serpis* ასოციაციის შედეგი ან ჰქონდა თუ არა ადრეული ფორმები ამ *-s*-ს? ზოგიერთ ფორმებს სანსკრიტში აქვს *-s*.

$\acute{\epsilon}\sigma\epsilon\theta\epsilon$ *eritis*.

ორივე ენაში იყო *ese-*, თუმცა ბერძნულში $\acute{\epsilon}\sigma\epsilon$ - შეიძლება ასევე მოდიოდეს ფორმიდან $\acute{\epsilon}\sigma\sigma\epsilon$ -, შეად. ჰომეროსისეული $\acute{\epsilon}\sigma\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$, მაგრამ, ვთქვათ, $\acute{\epsilon}\sigma\epsilon\theta\epsilon$ მოდის *ese*-დან, მაშინ *-s*- შენარჩუნებული უნდა იყოს ასოციაციით *estis* და სხვა მსგავსთან; ლათინურში შეიცვალა $\acute{\epsilon}\sigma\epsilon$ - და გახდა *eri-*: *-s*- შეად. $\gamma\acute{\epsilon}\nu\epsilon\iota$ *genere*.

$\acute{\epsilon}\sigma\tau\eta\sigma\alpha$ *stārem*.

ორივე ენაში იყო *sthās-* (ზოგს მიაჩნია, რომ იყო *stās-*, მაგრამ სანსკრიტში არის *sthā-*): ბერძნული η შეად. $\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho$ *māter*; ამას ბერძნულში დაემატა *-m* (→*a*, შეად. $\delta\acute{\epsilon}\kappa\alpha$ *decem*), ლათინურში დაემატა კავშირებითის *-ē*- (შეად. $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\eta\tau\epsilon$) და *-m*: შემდეგ *-ēm* → *-ēm* (გვ. 46)

$\epsilon\upsilon\acute{\sigma}\rho\alpha$ *vōcem*.

ორივე ენაში იყო *uōqm*: ბერძნულში μ შეად. $\omicron\acute{\iota}\kappa\omicron\varsigma$ *vīcus*, q შეად. $\pi\acute{o}\tau\epsilon$ *quoque*, m , შეად. $\delta\acute{\epsilon}\kappa\alpha$ *decem*. *Vōcem* ფორმას არაფერი ჰქონდა $\epsilon\upsilon$ -ს შესაბამისი.

$\acute{\epsilon}\omega\varsigma$ (იონიური $\eta\acute{\omega}\varsigma$, დორიული $\acute{\alpha}\omega\varsigma$) *aurōra*.

ორივე ენაში იყო *āusōs-*: *āu-* → ბერძნულში $\eta\upsilon$ -, ლათინურში *āu-*; *-s*- შეად. $\gamma\acute{\epsilon}\nu\epsilon\iota$ *genere*; ბერძნული $\eta\acute{\omega}\varsigma$, შემდგომში → $\eta\acute{\omega}\varsigma$, შეად. $\nu\acute{\epsilon}\omicron\varsigma$ *novos*. შესაძლოა ბერძნული ფორმა განაპირობა არტიკლთან შერწყმამ ($\eta\acute{\omega}\varsigma$): შეად. *an ewt* → *a newt* და შესაძლოა $\acute{\iota}\pi\pi\omicron\varsigma$ (გვ.88;) ლათინურში დაემატა მდებრობითის სუფიქსი *-ā*.

$\acute{\eta}$ ($\acute{\eta}$ δ' $\acute{\omega}\varsigma$ „სთქვა მან“) *ait*.

ორივე ენაში იყო ძირი, *āgh* (ლათინურში შესაძლებელია, იყო ძირის სუსტი ფორმა) და დაბოლოება *-t*: ბერძნული → $\acute{\eta}\chi\tau$ → $\acute{\eta}\kappa$ → $\acute{\eta}$, შეად. $\gamma\alpha\lambda\alpha\kappa\tau$ → $\gamma\acute{\alpha}\lambda\alpha$. შესაძლოა, ბერძნულშიც იყო $\acute{\epsilon}$ - ოგმენტი, იკუმშება η -ით; ლათინურში იყო *a* (?) სუფიქსი *-e-*, და *āghet* → *āhet* → *āhit* → *ait*.

$\acute{\eta}\delta\eta$ *I knew* (მე ვიცოდი) *vīderam*.

ორივე ენაში იყო *uēides-*: ბერძნულში იყო ოგმენტი $\acute{\epsilon}$ - და დაბოლოება

-m, და *ἐφείδεσθ* → *ἐείδεα* → *ἦιδη*: -ყ- შეად. *νέος* novos, -s- შეად. *γένει* genere, -მ- -დან. შეად. *δέκα* decem; ლათინურში იყო სუფიქსი -ā- და დაბოლოება -m, და *ām* → *ām* (გვ.46).

ἦθος *suēscō* იხ. ზემოთ გვ. 92.

ორივე ენაში იყო *suēdh-*: *su-*, შეად. *ἦδύς* *suāvis*; ბერძნული *ἦθ-* შემდეგ → *ἦθ-*, შეად. *ἔχω* (ἔξω) → *ἔχω* (გვ 177); ლათინური *suēdhscō* → *suēscō*.

ἦπαρ *iecur*.

ორივე ენაში იყო *ie-qr*: მაგრამ, ბერძნულს ჰქონდა *η* და ლათინურს *ě*. *i-* შეად. *ἰάκισθος* *iuvenis*; *q* შეად. *πότε* *quoque*; *r*, შეად. *ἄρκτος* *ursus*.

θεοπρόψ *procō* დატივი (ძვ. ლათინური -ōi).

ორივე ენაში იყო *procōi*: *q*-ს შესახებ იხ. ზემოთ; ბერძნულმაც და ლათინურმაც დაკარგა ბგერა -i.

θῦμῶ *fūmō* აბლ. (ძვ. ლათ. -ōd) (*dust* - მტვერი).

ორივე ენაში იყო *dhūmo-*. *dh-* შეად. *ἔθηκα* *fēci* (deed); ამას ბერძნულში დაემატა დატივის -ai, ლათინურში დაემატა აბლატივის -od, და შესაძლოა *fūmō* ასევე მოდის ინსტრუმენტალური -a- საგან. (გვ. 118)

ἴμεν *serimus*.

ორივე ენაში იყო *sisə-*, რასაც ბერძნულში დაემატა -men, ლათინურში -mos; *s-* შეად. *ἑπτα* *septem*; -s- შეად. *γένει* genere; ლათინური *sise* → *seri-*, შეად. *Faliscī* და *Faleriī*.

ἴστημι (დორიული -āμι) *sistō*.

ორივე ენას ჰქონდა *sisth-* (ან *sist-*, გვ. 94): *s-*, შეად. *ἑπτά* *septem*; ბერძნულში იყო ძირის -ā (შეად. *stāre*), მაშინ, როცა ლათინურს ჰქონდა სუსტი რიგის ანუ III რიგის ძირი.

καρδίᾱ (იონიური *καρδίη*) *cordis* (heart – გული).

ორივე ენას ჰქონდა *krd*: *r* შეად. *ἦπαρ* *iecoris*.

κλυτῶν *includōrum* (*loud* – ხმამაღალი *hl*-დან).

ორივე ენაში იყო *kluto-* : დაბოლოებებთან დაკავშირებით შეად. გვ. 92.

κοίλου *cavī*.

ორივე ენაში იყო *kou*: -ყ- შეად. *νέος* novos; *ou* → ლათინური *au*, შეად. *λούω* *lavō*.

λέγητε *legētis*.

ორივე ენაში იყო *legēte* : ლათინური *s* –ის შესახებ იხ. გვ. 94.

μάτις *mentiō* (*mind* - გონება).

ორივე ენას ჰქონდა *mñti* -: *-ñ-*, შეად. *τᾶτος tentus*;

ბერძნული *-τι-* მოდის დორიულიდან (შეად. დორიული *ἴστατι*, და ატიკური *ἴστησι*).

μητρὸς (დორიული *μᾶτρὸς*) *mātris* (*mother's*, დედის).

ორივე ენაში იყო *mātr-*: ბერძნულში ამას დაემატა გენეტივის *-os* (II რიგის) ლათინურში გენეტივის *-es* (I რიგის) → *-is*.

μύσιν muscam.

ორივე ენაში იყო *mus-*: ბერძნულში მიჩნეულია, რომ იყო სუფიქსი *-ī-*, რასაც შესაძლოა აკუზატივში მოეცა *-īm* → *ιαν*, (მაგრამ აქ შეიძლება ყოფილიყო სუფიქსი *-ia-* და *-ia-*); ლათინურში იყო სუფიქსი *-kā-* + აკუზატივის *-m*.

ὀδόντα dentem (*tooth*, კბილი).

ორივე ენას ჰქონდა ანმეოს მიმღეობის *-nt-*, და აკუზატივის *-m*, შეად. *δέκα decem*; ბერძნულს ჰქონდა *od-*, II რიგის ძირი და *-o-*, მაშინ როცა ლათინურს ჰქონდა *d-*, III რიგის ძირი და *-e-*.

οἶδα vīdī.

ორივე ენაში იყო *uoid-*: *uo-*, შეად. *οἶκος vicus*; ამას ბერძნულში დაემატა I პირის მხოლობითობის *-m*, ლათინურში კი *-ai*.

παλαί prae.

ორივე ენას ჰქონდა დაბოლოება *-ai*; ბერძნულში იყო ძირი ფორმით *pl-*, (ზოგჯერ ინერებოდა *pll-*), ლათინურში *-pr-* ფორმა: I და r შეად. *ἔδρα* და *sella* (გვ. 86)

παντός cunctus.

ლათინურს ჰქონდა *kunt-os*, სადაც *u* ხმოვანი იყო, ხოლო *n* თანხმოვანი: *-c-* გამოთქმაში ეხმარებოდა. ბერძნულს ჰქონდა *kunt-os*, სადაც *u* თანხმოვანი იყო ხოლო *n* ხმოვანი. *ku* → (π)π, შეად. *ἵππος* (გვ. 88); *-ñ-* შეად. *ἔλσαν* (გვ. 126)

πατράσι patribus.

ორივე ენაში იყო *pə-* (გვ. 175); ბერძნულში იყო *-tr* → *-τρα-*, შეად. *κρᾶδίη cordis*; ლათინურში იყო *-tr-*, ხმოვნით, რომელიც *r-* სა და დაბოლოების შეჯახებას უშლიდა ხელს (? *bhos* ან *bhios*): იხ. გვ. 120.

παχύς pinguis.

ორივე ენას ჰქონდა *pn̄hu-* *n*, შეადარეთ უარყოფითობის *á-* *in-*; *Ϸh* რომელიც არ იცვლება *-u-* სთან, იხ. გვ. 173. ორივე ენაში იყო ნომინატივის

-s, მაგრამ ლათინურში დამატებით იყო სუფიქსი *-i-*, რომელიც, შესაძლოა, თავიდან მდებარეობის ნიშანი იყო, შეად. *ἐλαχίαια*: შეად. ასევე *ἡδύς ἡδέια* და *suāvis*.

πίθει fīdit (ძვ. ლათ. *feid-*).

ორივე ენაში იყო *bheidhe-* → ბერძნულში *φειθε* → *πειθε* (შეად. *θρίχες* → *τρίχες*); ლათინურში დაიკარგა ასპირატი *-dh-* (გვ. 88) და დაემატა *-t*: ბერძნულში *-ει*, იხ. გვ. 92.

πειθερός offendīx (*blind*, ბრმა).

ორივე ენას ჰქონდა *bhendh-*; შეადარეთ ზემოთ.

πηός pāricīda.

ორივე ენას ჰქონდა *pāso-*; *-s-* შეად. *γένει genere*.

ποδαπούς propinquōs.

ორივე ენას ჰქონდა *-nqons*: *-n-* შეადარეთ უარყოფითობის *á-*, *in-*; *-q-* შეად. *πότε quoque*; *-ons* იხ. გვ. 176.

τέσσαρες (დიალ. *τέτορες*) *quattuor*.

ორივე ენაში იყო *qetur-*: *q* → ბერძნულში *τ*, შეად. *πότε quoque*; *tu* → ბერძნულში *ττ*, ან *σσ*, ლათინურში *-ttu-* (შეად. *Iūpiter* → *Iūppiter*); *-r-* შეად. *καρδία cordis*.

τόν istum (*the*, არტიკლი).

ორივე ენაში იყო *tom*: *-om* → ბერძნულში *-ov*, ლათინურში *-um*, იხ. გვ. 44.

ἰάκισθος iuvenis.

ორივე ენაში იყო *iu(u)h-*: *i-* შეად. *ἦπαρ iecur*; *-h-* შეად. *τατός tentus*. ფორმის *ἰυυη* უღერადობა ჰგავს გამოთქმას (გაზვიადებული სახით) *'you an(d) me'*.

ὑπερφυῶς superbō.

ორივე ენას ჰქონდა *superbh-*: *s-* იხ. გვ. 205; ბერძნულში იყო *-uōd*, ან შესაძლოა *-uōs* (*uōd* → *uōs* ისეთი სიტყვების წინ, როგორცაა *δέ* გვ. 206). ლათინურში იყო *-uōd* (ერთმარცვლიანი), და *-bhuōd* → *-bō*: შეად. *fugābam*, და იხ. გვ. 139, 142.

ὑπνω somnō (დატივი).

ორივე ენაში იყო *s-pnōi-*: *-ōi* იხ. გვ. 84; ბერძნულში იხმარებოდა *sup-* III რიგის ძირი და ლათინურში *suep-*, I რიგის ძირი: *ue* → *uo* (შეად. *neuos* → *νέος novos*), და *-pn-* → *mn*, ასიმილაციით: შეად. *σεβ-υός* → *σεμυός*.

φέρει fert [*beareth*].

ორივე ენას ჰქონდა *bher-*: *-ei*. დაბოლოებასთან დაკავშირებით იხ. გვ. 93.

φῆμαρ (დორიული *φᾶμαρ*) *fāmārum*.

ორივე ენაში იყო *bhāmā-*: *ā*, შეად. μήτηρ *māter*; ბერძნულში დაემატა დაბოლოება *-ōm* და ზოგჯერ დაბოლოება *-sōm*, და ლათინურში დაემატა დაბოლოება *-sōm*: იხ. გვ. 92.

χαμαί *humī* (შეად. *χθαμαλός*)

ლათინურში გამოიყენებოდა II რიგის ძირი, სახელდობრ *ghdhom-*, →*hum-*; ბერძნულში გამოიყენებოდა ძირის III რიგის ძირი, სახელდობრ *ghdhm(m) m(m)*. შეად. *sm(m)* → *ái-a*.

χόρτου *hortī* [*garth*].

ორივე ენაში იყო *ghorto-*: მაგრამ ადრეული დაბოლოებები განსხვავებული იყო.

24. ბეჩქნუნი უნა და ნეხუნი ხმოვნები; ლათინუნი უნა და ნეხუნი თანხმოვნები

24. (ა) “ხმოვნების თვალსაზრისით ბერძნული *Māter*-ენასთან უფრო ახლოა, ვიდრე ლათინური ენა”; მოიყვანეთ მაგალითები და უჩვენეთ, რომ ეს ყოველთვის ასე არ არის.

ბერძნული ფორმები, *λεγόμενοι* და *λεγέμεναι*, რა თქმა უნდა, უფრო ახლოა *Māter*-ენის ფორმებთან (*legomenoi* და *lagemenai*), ვიდრე ლათინური ფორმა, *légiminī*, რადგანაც ლათინური მახვილის გავლენით ხმოვნებმა ძლიერი ცვლილებები განიცადეს; შეად. ასევე *ἀπό* და *ab apo-* დან (სხვა მაგალითები იხ. გვ. 83-ზე სიტყვათა წყვილებში).

ლათინურში ცვლილებებს მახვილიანი დიფთონგებიც კი ექვემდებარებოდნენ; შეად. *οἶος oi-*დან და *ūnus*. (გვ. 113)

ძალიან დიდი ყურადღებით უნდა აღვნიშნოთ შემდეგი საკითხები:

1. ადრეულ ლათინურში (გვ. 44) ისეთი ხმოვნებია, რომლებიც ძალიან ახლოსაა *Māter*-ენის ხმოვნებთან. ამგვარად, ვხვდებით ფორმებს: *méretō* (კლასიკური ფორმა *méritō*), *oino* (კლასიკური ფორმა *ūnum*) და სხვას; ჩვენ რომ გვქონდეს ლათინურის კიდევ უფრო ადრეული პერიოდი, მაშინ მოვძებნიდით კიდევ უფრო ადრეული ხმოვნების ფორმებს.

2. ატიკური ბერძნულის ბევრი ხმოვანი *Māter*-ენის ხმოვნებისაგან განსხვავებულია. ჩვენ უკვე ვნახეთ, რომ:

(i.) [*ā* → *η*] *māter*-*māter*; ატიკური *μήτηρ* (დორიული და ეოლიური *μάτηρ*);

(ii.) [გრძელი ხმოვანი → მოკლე ხმოვანი; *i* ან *u* + თანხმოვნის წინ]: *klāvis* → *clāvis*, ატიკური *κλις* → *κλείς*, შეად. *nāus* → *ναῦς*;

(iii.) [განსხვავებული ხმოვნის რიგები]: *Māter*-ენას ჰქონდა ფორმები, *ped* და *pod-*, რომლებიც გვერდიგვერდ არსებობდნენ. არც ერთი მათგანი არ იყო უფრო ძველი ფორმა, ვიდრე მეორე; ასე რომ, როცა ჩვენ გვხვდება, *πόδ(a) ped(em)*, ჩვენ არ შეგვიძლია იმის თქმა, რომ ბერძნული ხმოვანი *Māter*-ენის ხმოვანთან უფრო ახლოს იყო. (იხ. გვ. 75)

(iv.) [ნახევარხმოვნები *r, l, m, n*, გვ. 172]: ფორმებს, *καρδίᾱ*, *παλτός*, *δέκα*, *πατός*, აქვთ ისეთი ხმოვნები: *ap, al, a, a*, რომლებიც გაცილებით უფრო ნაკლებად ჰგვანან (თუ საერთოდ ჰგვანან) *Māter*-ენის ხმოვნებს (*r, l, m, n*), ვიდრე ლათინური ფორმების: *cordis, pulsus, decem, tentus* ხმოვნებია.

(v.) [ბერძნული დიალექტები, გვ. 31]: ბერძნული დიალექტის ფორმები, როგორცაა მაგ. *μάτηρ*, ზოგჯერ *Māter*-ენის ფორმებთან უფრო ახლოს

არის, ვიდრე ატიკური ბერძნული ფორმები.

შენიშვნა: მრავალი ის შემთხვევა, რომლებშიც ბერძნული ხმოვნები უფრო ადრეულ პერიოდს განეკუთვნება, ვიდრე ლათინური ხმოვნები, სავარჯიშოების სახით უნდა გაკეთდეს. ზოგი მაგალითი შეიძლება, აილოთ სიტყვათა წყვილებიდან გვ. 83;

ქვემოთ მოყვანილი წინადადება ახდენს მეტად მნიშვნელოვანი მაგალითების ილუსტრირებას, რომლის მეშვეობით წესების დამახსოვრება გაადვილდება:

(Māter-ენა) *Ek(s)lege, māter, klāueins pedi (podī) tñtāi, en dekm̄ krd- pl̄tāns.*

(ბერძნული ენა) ἔκλεγε, μήτερ, κλεί(δας) ποδὶ τατηῆ, ἐν δέκα καρδ(ίαις) παλτάς

(ლათინური ენა) *ēlige, māter, clāvīs pede tent(ā), in decem cord(ibus) pulsās.*

(ბ) „ თანხმოვნების თვალსაზრისით, ლათინური ენა უფრო ახლოსაა Māter-ენასთან“; შეასრულეთ იგივე დავალება.

ლათინური ფორმები *quoque* და *nosom* უფრო ახლოსაა Māter-ენის თანხმოვნების ფორმებთან (*qoqe* და *neom*): აქაც: *serpō* (ფორმიდან *serpō*) უფრო ახლოსაა, ვიდრე ἔρῳα *iugum iecur* (*yusom* ფორმიდან *ižqr*), ვიდრე ζυγόν ἦπαρ, *statiō* (*st(h) ati*-ფორმიდან), ვიდრე στάσις და.შ.

მაგრამ ბერძნულ დიალექტებს ზოგჯერ აქვთ უფრო ძველი ფორმები, მაგალითად, დორიულის ფორმა: *στάτις*.

შენიშვნა: ის მაგალითები, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ბერძნული და ლათინური თანხმოვნები განსხვავდებიან Māter-ენის თანხმოვნებისაგან, კარგად უნდა დავამუშაოთ, როგორც ცალკე შესასრულებელი სავარჯიშო სიტყვათა წყვილებიდან (გვ. 83.).

ნანი III

სიტყვების ანალიზი

სიტყვის შემადგენელი ნაწილები

რამდენიმე ბერძნული და ლათინური სიტყვის ანალიზი

ბრუნვის დაბოლოებები და სუფიქსები

ბერძნული სიტყვების ანალიზი

ლათინური სიტყვების ანალიზი

ანალიზისას მონაცემთა, მეთოდთა და გავრცელებულ შეცდომათა
შეჯამება

25. სიხყვის შახაღბენაცი ნანილეზი, ჰომეცთა მინეღვიტას სიხყვაზი უნდა ბანანილეს.

25. სიტყვის რა შემადგენელი ნანილეზის მიხედვით შეიძლება სიტყვის ანალიზი? მოიყვანეთ მაგალითები და დაასახელეთ თითოეული შემადგენელი ნანილის ფუნქცია.

ჩვენ უკვე ვნახეთ (გვ. 22), რომ სიტყვა *aberit* თავისი ადრეული ფორმით შეიძლება გაანალიზდეს შემდეგი შემადგენელი ნანილეზის მიხედვით: *apo* (პრეფიქსი) *es* (ძირი) *e* (მომავლის მანარმოებელი სუფიქსი), *ti* (მესამე პირის მხ. რიცხვის დაბოლოება) ან *apo-ese* (ფუძე).

ინგლისურში ვამბობთ: “he will be away” (ის შინ არ იქნება) ოთხი სიტყვის გამოყენებით; ლათინურში გვაქვს ერთადერთი სიტყვა, რომელშიც გაერთიანებულია ყველა ეს ელემენტი სხვადასხვა წყობით: “away-be-will-he” თუმცა ძალიან საეჭვოა ის, რომ *e* თავდაპირველადვე ნიშნავდა მომავლის მანარმოებელს, “will” ან *ti* ნიშნავდა პირის ნაცვალსახელს – “he” (ის);

ამ სიტყვაში გვაქვს ოთხივე ელემენტი: პრეფიქსი, ძირი, სუფიქსი და დაბოლოება, რომელთაგან პირველი სამი ელემენტი ფუძეს შეადგენს; ამ ტერმინების გაგება ახლა უკვე შეიძლება;

I. ყოველ სიტყვას აქვს ძირი და ეს ძირი მიჩნეულია, რომ უნდა იყოს მხოლოდ ერთმარცვლიანი (თუმცა იხ. გვ. 105) სწორედ ძირია ძირითადი აზრის მატარებელი – აქ მას აქვს ზმნური მნიშვნელობა, ‘being’ (ყოფნა);

II. ის, რაც ძირის წინ დგას, არის პრეფიქსი, თუმცა პრეფიქსიანი სიტყვა შეიძლება ზოგადად მიჩნეულ იქნეს შედგენილ სიტყვად (იხ. გვ. 81); პრეფიქსი, როგორც წესი, ძირის მნიშვნელობას უკეთებს მოდიფიკაციას: ასე რომ, აქ ძირის, ‘be’, მნიშვნელობა მოდიფიცირდა პრეფიქსით ‘away’.

III. დაბოლოება ზოგჯერ აღნიშნავს წინადადებაში სიტყვის დამოკიდებულებას იმავე წინადადების სხვა სიტყვებთან; წინადადებაში, *Balbus mūru|m aedificāba|t*, სწორედ *-s* ანიჭებს სიტყვას, *Balbus*, ქვემდებარის ფუნქციას, ხოლო *-m* სიტყვას *mūru|m*, (wall, კედელი) ობიექტის ფუნქციას ანიჭებს, *-t* კი აღნიშნავს, რომ მშენებლობა შეასრულა მესამე პირმა, მაშინ, როცა *-m* მანიშნებელი იქნებოდა იმისა, რომ მე ვაშენებდი, ასე რომ, *-ti* სიტყვაში, *apo-es-e-ti*, აღნიშნავს, რომ არყოფნა ეხება მესამე პირს, მას.

IV. სუფიქსი ხვდება ძირსა და დაბოლოებას შორის; აქ ის გადმოსცემს სამომავლო მოქმედების მნიშვნელობას: შეადარეთ ფორმა, *apo-es-ti*

(→abest), ის შინ არ არის, ფორმასთან *apo-es-e-ti* (→aberit), ის შინ არ იქნება. სხვა სუფიქსები სხვა ურთიერთობებს აღნიშნავს და ზოგი სუფიქსი საერთოდ ასრ არის რაიმეს აღმნიშვნელი. (იხ. გვ. 108).

V. ფუძეს წარმოადგენს მთელი სიტყვა დაბოლოების გარეშე, ასე რომ, ფუძე სიტყვისა *mūrum* არის *moiro(m)* ან *mūru-*, სიტყვის *aberit* ფუძეა *apo-ese(ti)* ან *aberi* -.

VI. შენიშვნა: ზოგჯერ სიტყვის დაშლა შეუძლებელია და იგი ანალიზდება მხოლოდ როგორც ძირი, მაგ. *es* 'be thou' და ნაწილაკი *an* (*án*); სხვა სიტყვები, როგორცაა მაგ. *est*(*ἔστί*) ფორმიდან *es-ti*, წარმოადგენს ძირს + დაბოლოება; სხვა სიტყვები, როგორცაა მაგ. *abes* ფორმიდან *apo-es*, წარმოადგენს პრეფიქსს + ძირი; სხვა სიტყვები, მაგ. *genus* (*γένος*) ფორმიდან *gen-os*, წარმოადგენს ძირს + სუფიქსი; კიდევ სხვა სიტყვები მაგ. *genere* (*γένει*) ფორმიდან *gen-es-i*, წარმოადგენს ძირს + სუფიქსი +(Locative) დაბოლოება, მაგრამ ერთი რამ დაიმახსოვრეთ, რომ ყოველ სიტყვას აქვს ძირი.

26. ძიხი, ჰიჟიქსაჟი, ლაზოლოჯაჟი, საჟიქსაჟი.

26. (ა)რა არის ძირი სიტყვებისა *φέρω*, *φόρος*? დაასახელეთ რამდენიმე სიტყვა, რომელთაც იგივე ძირი აქვთ და ახსენით, რატომ უნდა დანეროთ ძირი ინგლისური და არა ბერძნული ასოებით.

φέρω, *φόρος* (*δύ*)*φόρος*, *ferō*, *bear* (დათვი), ყველა ამ ფორმას ერთ დროს ერთი ძირი ჰქონდა და ამ ძირს ჩვენ არ ვწერთ, როგორც *φέρ-*, რადგანაც ბერძნული არ წარმოადგენს მშობელ ენას; ჩვენ გვჭირდება დავწეროთ ისეთი ფორმა, რომელიც იყო მშობელი ენის ფორმა, არა მხოლოდ სიტყვისა *φέρ-* არამედ ასევე სიტყვისაც *bear*. ამიტომაც ჩვენ ვწერთ *bher-*; *bh-* წარმოითქმებოდა, როგორც ჩვენ წარმოვთქვამთ *bh-*ს სიტყვაში *Hobhouse* და ბერძნულ *ph* (*φ*)-ს, როგორც *ph* სიტყვაში *top-hat*, ლათინური *f-*, ინგლისური *b*, რომელმაც დაკარგა *h-* ბგერა; აქ ძირი მოცემულია როგორც:

ა) ერთი ფორმა;

ბ) ერთმარცვლიანი; მაგრამ

გ) *bher-* არ გვაძლევს ფორმა *bhor-* ს(შეად :*φόρος*) არც *bhr-*ს, (შეად. *δύ-φρ-ος*), ასე რომ, ჩვენ ვწერთ ძირს, როგორც სამი ფორმის მქონეს, და არა როგორც ერთ ფორმას; ეს კი გვაძლევს სამი ფორმის ძირს:

bher- bhor- bhr-.

სამივე ეს ფორმა შეიძლება წარმოდგენილ იყოს იმ სახით, რომელსაც, რამდენადაც მე მსმენია, უწოდებენ - 'omnium-gatherum'.

bher -

იმ მიზეზების შესახებ, თუ რატომ უნდა ყოფილიყო სამი ძირის ფორმა გვერდიგვერდ იხილეთ პარაგრაფში მახვილის შესახებ (გვ. 74);

(გ) ზოგს მიაჩნია, რომ ამ ძირის ზოგი ფორმა თავდაპირველად ორმარცვლიანი იყო და რომ ძირი არ იყო წარმოადგენილი იმ ფორმებით, რომლებიც ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, არამედ იგი იყო:

I. bhere- ან bhero- ან bher-,

II. bhore- ან bhoro- ან bhor-

III. bhre- ან bhro- ან bhr-.

მოულტონმა, ტორფმა და სხვა ავტორიტეტებმა ბევრი სამუშაო გასწიეს იმის დასამტკიცებლად, რომ მრავალი ძირი ხშირად ორი მარცვლით იყო წარმოდგენილი.

ეს ცხრა შესაძლო ფორმა, რომლებიც აუცილებელი არ არის, რომ ფაქტობრივ ხმარებაში ყოფილიყო, ასევე შეიძლება წარმოდგენილი იყოს ‘omnium gatherum’ ფორმით.

შენიშვნა: 1. სიტყვის ანალიზის დროს ჯერ შეეცადეთ იპოვოთ ძირის ადრეული ფორმა; დაიწყეთ იმ მარცვლის ძებნით, რომელიც ერთ დროს ძირითად აზრს გადმოსცემდა; ადრეული ძირის პოვნა სწორი ანალიზის საფუძველია და ეს ადრეული ძირი უნდა დაინეროს ინგლისური და არა ბერძნული ასოებით.

2. შედგენილ სიტყვებს ჰქონდა ორი ძირი. (გვ. 79)

26. (ბ) იპოვეთ პრეფიქსი სიტყვებში ἀπέφερον, *abferēbam*, δέδωκα, *dedī*.

აქაც ასევე ადრეული ფორმები უნდა დავწეროთ, სახელდობრ: *apo-* და ბერძნულში (და არა ლათინურში) *-e-*: *apo* არის ზმნიზედა და ნიშნავს ‘away’ და ინგლისურში → ‘off’ (შეად. გვ. 63); შესაძლოა ის ერთ დროს იყო ნაცვალსახელი (‘there’): *e-* იყო ნაცვალსახელის ძირი და შესაძლოა ერთ დროს იგი ნიშნავდა ‘then’, ან ‘that’: იგი წარმოადგენს ნიშანს წარსული დროის მისანიშნებლად; ლათინურს, სავარაუდოდ, ასეთი ნიშანი არ ჰქონდა;

δέδωκα და *dedī* შეიცავს პრეფიქსს *de-* და *e-* სთან ერთად წარმოადგენს ძირის – *dō-* ს პირველ ასოს; ეს პრეფიქსი, თავისთავად, ცალკე ძირს არ წარმოადგენდა; იგი, სავარაუდოდ, წარმოიშვა ძირის ძირითადი ნაწილის ემფატიკური და ენერგიული წარმოთქმის შედეგად; ეს, როგორც წესი, პერფექტული დროის ნიშანს წარმოადგენს (‘I have given’ და ა.შ.)

26. (გ) მოძებნეთ მოცემული სიტყვების ბოლოსართები *him who hurteth; φέρομαι*.

სიტყვის, *him*, ბოლოსართი იყო *-m*, სიტყვის *hurteth -ti*; (შეად. $\acute{\epsilon}\sigma\text{-}\tau\acute{\iota}$), ხოლო სიტყვისა *φέρομαι -men*: *-m* აღნიშნავდა ობიექტს (აკუზატივის დაბოლოებით), *-ti* აღნიშნავდა მესამე პირის მხოლოდობით რიცხვს, ხოლო *-men*- პირველი პირის მრავლობით რიცხვს; 'who'-ს ბოლოსართი არ ჰქონდა, სუბიექტი (ქვემდებარე) აღნიშნული იყო უბრალოდ სიტყვათა წყობის მეშვეობით (შეად. 'Jack fell down and broke his crown', სადაც 'Jack' ქვემდებარეა და 'crown' კი – ობიექტი (დამატება);

ბევრ სიტყვას არ ესაჭიროებოდა დაბოლოება, ამდენად ნომინატივის ხშირად არ სჭირდებოდა არანაირი დაბოლოება, არც ვოკატივს, მაგალითად: $\acute{\alpha}\nu\theta\rho\omega\pi\epsilon$, რაც ერთგვარი ნამოძახილი იყო, როგორც მაგალითად $\phi\acute{\epsilon}\rho\epsilon\text{-}$ ს იმპერატივი; წინდებულებიან *ad*-ს არანაირი დაბოლოება არ სჭირდებოდა, სიტყვათა წყობა და კონტექსტი საკმარისი იყო მნიშვნელობის გასაგებად.

სიტყვის დაბოლოება, ჩვეულებრივ, გადმოსცემდა ამ სიტყვის მიმართებას წინადადების დანარჩენი წევრებისადმი; მაგ. *-μαι* სიტყვაში, *φέρομαι*, აღნიშნავს, რომ მომქმედი პირი ვართ ჩვენ, ვისაც მიგვაქვს, საპირისპიროდ მნიშვნელობისა, *-τε* სიტყვაში $\phi\acute{\epsilon}\rho\epsilon\tau\epsilon$. ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან დაბოლოებებს წარმოადგენს პირისა და ბრუნვის დაბოლოებები.

უნდა გვახსოვდეს, რომ:

ა. ეს არ წარმოადგენს აუცილებლად *-μαι*-ის თავდაპირველ მნიშვნელობას (იხ. გვ. 103), რადგანაც:

ბ. თავდაპირველი მნიშვნელობა, შესაძლოა, სრულიად დაიკარგა; ამდენად დატივის დაბოლოება (*-ai*), შესაძლებელია, გამოვიყენოთ ნომინატივის მნიშვნელობით, მაგ. $(\tau\acute{o}) \lambda\acute{\upsilon}\sigma\alpha\iota \rho\acute{\alpha}\delta\iota\acute{o}\nu \acute{\epsilon}\sigma\tau\iota$.

მრავალი დაბოლოების თავდაპირველი მნიშვნელობა ჯერ კიდევ ბურუსითაა მოცული და, შესაძლოა, ეს შეკითხვა უფრო სინტაქსს ეხებოდეს, ვიდრე ფილოლოგიას. იხ. სეისის „ფილოლოგიის პრინციპები“.

26. (დ) რა სუფიქსები ერთვოდა შემდეგ სიტყვებს: $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\alpha\mu\alpha\iota$ *legātis*, *φέρομαι*, *iter*, *ποιμῆνος*, *manhood*.

იმისათვის, რომ მივიღოთ სუფიქსი, ჯერ უნდა ვიპოვოთ ძირი და შემდეგ ბოლოსართი (თუ ასეთი არის), ის რაც ამ ორს შორის რჩება, იქნება სუფიქსი; მაგალითად:

λέγωμεν *leg-ō-men* } (*ō* და *ā* წარმოადგენს კავშირებითი კილოს მანარმოებელ
legātis leg-ā-tes } სუფიქსებს);

φέρωμεν (i) *bher-o-men* (ო წარმოადგენს ზმნის ან ანმყო დროის სუფიქსს)
(ii) ზოგი მიიჩნევს, რომ თავად *bhero-* არის ძირი (გვ. 105) და ამ შემთხვევაში სუფიქსი საერთოდ არ არის წარმოდგენილი;

სიტყვის *bher-o-men* განხილვისას არ შეიძლება, არ გაგვიჩინდეს შეკითხვა: - რას აღნიშნავს *-o-*, თუ ის მართლაც სუფიქსი იყო: რადგანაც თუ *-men* აღნიშნავდა პირის ნაცვალსახელს, 'we' „ჩვენ“- და *bher-* კი აღნიშნავდა ტარებას 'carry', მაშინ რაღა საჭირო იყო სუფიქსი? ამ საკითხზე ჯერჯერობით დამაკმაყოფილებელი პასუხი არ არის გაცემული; სახელდობრ, რატომ უნდა გვქონდეს *φέρωμεν* და არა *φέρμεν*, მაშინ, როცა გვაქვს *ἔσμεν* და არა *ἔσομεν*, მაგრამ იხ. გვ. 106.

iter, i-ter (-ter წარმოადგენს სუბსტანტივის სუფიქსს; სუბსტანტივის მნიშვნელობა: საშუალება, „ის, რისი მეშვეობითაც ადამიანი დადის“ ან სხვა მნიშვნელობა, როგორცაა ინგლისური *-ing*, 'going'-ის ზმნური მნიშვნელობა); ამ სიტყვას დაბოლოება არა აქვს.

ზოგმა შეიძლება დაუკავშიროს ეს *-ter*-ს სიტყვებს *τέλλω τέλος* *terminus* და ა.შ. თავდაპირველი მისი მნიშვნელობა იყო დასრულებულობა, ბოლომდე მიყვანა, მაგრამ მოგვიანებით *-ter* უბრალოდ იქცა ინსტრუმენტის ნიშნად ანუ აგენტად; იგივე შეიძლება ითქვას სიტყვებზე *ποιμένος, poi-men-os*, თუ *-men-* ერთ დროს დაკავშირებული იყო სიტყვებთან *μένω* და *maneō*, და სიტყვებთანაც *mens* და *mind*.

manhood: hood (შეად. *head* და *caput*) ერთ დროს იყო სუბსტანტივი, მაგრამ შემდგომ გახდა სუფიქსი, როგორცაა ინგლისური *-ness*, სიტყვაში *manliness*, ან *-tāt-* სიტყვაში *vērītātem*.

სუფიქსების ყველაზე უფრო საოცარ თავისებურებას წარმოადგენს:

ა. მათი ნაირსახეობა ფორმების მიხედვით (მაგ. *-mo-*, *-no-*, *-to-*, *-ro-* და ა.შ.);

ბ. მათი მნიშვნელობების უდიდესი დიაპაზონი (მაგ. სუბსტანტიური, ადიექტიური, ვერბალური);

გ. მნიშვნელობისაგან მათი თავისუფლება და ამიტომაც

დ. მათი აუცილებლობის არარსებობის მახასიათებელი (მაგ : სიტყვას *dūc-em* არა აქვს სუფიქსი და მაინც აღნიშნავს 'lead-er'-ს, ისევე აშკარად, როგორც *duc-tōr-em*).

სუფიქსთა წარმომავლობისა და მათი განვითარების საკითხი მთლიანად იმსახურებს გულდასმით და გონივრულ კვლევას.

27. ბჰიძნჯი და ცათინჯი სისყვაბის ანალიზი.

27. გაანალიზეთ მოცემული ბერძნული, ლათინური და ინგლისური სიტყვები. [შესწოხებული შეჯიოხვა: გაანალიზეთ ამ სიტყვათა ადრეული ფორმები] და გვიჩვენეთ ბგერათა ძირითადი ცვალებადობას: —

ა) *αἰπός*, *ἔδειξα*, *ἴστησι*, *λέγου*, *μείζου*, *μητρός*, *μόνοις*, *φημῆ*, *ἐπιτείνω*;

ბ) *agricola*, *ambire*, *bonos*, *denuo*, *dicturum*, *eritis*, *feci*, *tremunt*, *unum*;

გ) *father* (ვოკატი), *that*, *whit*.

წინასწარი კომენტარები :

1. სიტყვები თავდაპირველად გრამატიკულად ირჩევა, რადგანაც გრამატიკული გარჩევა დიდად გვეხმარება ძირისა და ბოლოსართის მოძებნაში; ამგვარად, როცა სიტყვა *φημῆ* გრამატიკულადაა განსაზღვრული, როგორც დატივი შეად. ნომინატივის *φήμη*, ჩვენ ვეძებთ დატივის დაბოლოებას, რომელიც დამატებულია ძირზე *φήμη*; გრამატიკული გარჩევა ძალიან ადვილია და ის ამავდროულად შეუცვლელი მეთოდია.

2. ფრჩხილებში მოცემულია ის ფორმები (განსაკუთრებით ადრეული ფორმები), რომლებიც ნათელს ჰფენენ ძველ ფორმებსა და მათ ანალიზს; მაგალითად, სიტყვის *μόνοις* ანალიზისას ჩვენ შევხედავთ სიტყვას, *μόνο-ς* და დავინახავთ ნომინატივის დაბოლოებას *-ς* და დავრწმუნდებით, რამდენად სწორია, რომ ძირია *μόνο* და ბოლოსართი *-ς*. შემდეგ დავასკვნით, რომ სიტყვას *μόνοις* ასევე ჰქონდა ძირი *μοινο-* და რომ *-ις* ამიტომაც არის ბოლოსართი.

3. ფურცელი გაყოფილია ოთხ სვეტად.

პრეფიქსი.	ძირი.	სუფიქსი.	} დაბოლოება
ეს სამი ნაწილი ერთად ქმნის ფუძეს.			

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. დაბოლოება.

ა) ბერძნული სიტყვები:

αἰπός: [აკუზატი. შედგენილი სიტყვის მხ.რიცხვი. შეად. *αἰπόλο-ς*, *αἰγος*, *βου-κόλ-ος*, *agricola-m*]. ფუძეა *αἰπολο-*.

aig`

gol (II-რიგი) *o* (აგენტი) *m* (აკუზ.)

aigqolom → *αἰπόλον*: *q* შეად. *qoqe* → *quoque* *πότε*; *-m* შეად. *μικον* → *vīcum oἶκον*.

წდღეღ: [I მხ. I აორისტი, შეად. *δείκ-νῦμι*, *ἐλῶ-σ-α*, *dīxī legēba-m*]. ფუძეა *წდღეღ-* (III პირში, *წდღეღ-*)

e (ოგმენტი) *deik* (I-რიგი) *s* (I აორისტი) *m* (I მხოლ.)

edeiksm → *წდღეღ*: *-m* შეად. *dekḗm* → *δέκα* *decem*. აორისტი *-s-*, შეად. *dīxī*. ოგმენტი, შესაძლოა იყოს ნაცვალსახელი (შეად. *εἶτα* 'them'), წარმოადგენს რა იგი წარსული დროის მიმნიშნებელს (გვ.106)

ἴστησι: [III მხ. ანმყო, შეად. *ἴστη-μι*, დორიული *ἴστᾱτι*, *si-stō*, *stā-re*]. ფუძეა *ἴστη-*.

si-(რედუბლ. ანმყო) *st(h)ā* (I-რიგი) *ti* (III მხ.)

sist(h)āti → *ἴστησι*: *for s-*, შეად. *septm* → *ἐπτά* *septem*; *ā-* შეად. *bhāmā* → *φήμη* *fāma*; *-ti*, შეად. *στάσις* *statiō*.

λέγου: [II მხ. ბრძან. საშ. შეად. იონიური *λέγω*, *ἐλελειπ-σο*, *legere*]: *Stem λεγε*, და ზოგჯერ *λεγο-*

leg (I-რიგი) *e* (ანმყო) იხ. გვ. 105 *so* (II მხ. საშ.)

legeso → *λεγεο* → *λέγου*: *-s-*, შეად. *ἑνεσι* → *γένει* *genere*.

μείζον: [ნომ. და აკუზ., შედარებითის ნეიტრ. შეად. *μείζον-ος* *μέγ-ας*, *ἦδ-ἴον*, *Ionic* *μέζον*]: ფუძეა *μείζον-*.

meg (I-რიგი) *ion* (შეად.)

megion → *μέζον*, შეად. *ἄγιος* და *ἄζομαι*; *μέζον* → *μείζον* ასოციაციით სიტყვასთან *ἀμείνων* (გვ.124), და *ὀλείζων* (*ὀλειγ-ζων*-დან).

μητρός: [გენ. მხ. შეად. დორიული *μάτρως* *mātr-is*, *senātu-os*]: ფუძეა *μητρ-*, ზოგჯერ *μητερ-*.

mā (I-რიგი) *tr* (დამხ.) *os* (გენ.)

μόνοις: [დატ. მრ.რ. შეად. *μόνο-ς*, *μέν-ω*]. ფუძეა *μοινο-*, ზოგჯერ *μοινε-*.

mon (II რიგი) *o* (ზედსართ. მაგრამ იხ. გვ. 105-6) *is* (ლოკატ. მრ.რ.)

ais (დატ. მრ.რ.)

monois (ლოკ.) → *μόνοις*

monōis (დატ.) ასევე → *μόνοις*, შეად. *νάς* → *ναῦς* (გვ. 88)

ბერძნულის დატივის მხ.რ. შეად. დორიული *φᾶμαῖν*, *δοῦν-αι*, *ποδ-ί*, *fā-rī*]. ფუძეა *bhama-*.

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

bhā (I-რიგი)   *mā* (სახელზმნა და *i* (ლოკატ.)
(აბსტრაქტული არსებითი სახ.) *ai* (დატ.)

bhāmāi → *φημηαι*: *ā* შეად. *μήτηρ*; *-i* იხ. გვ. 84

ἐπιτείνω: [I მხ. ანმყო, შეად. *ἐπί*, *τείνω-μει*, *ten-dō*].

ფუძეა *ἐπιτείνο-* და ზოგჯერ *ἐπιτείνε-*

epi (ლოკალური *ten* (I-რიგი) *īo* (ანმყო) (*o* დაგრძელებული ზმნიზედა I მხ. სანარ-
მოებლად)

თავად *epi* შეიძლება ასე დაიშალოს ? *e* (ძირი) + *pi* (სუფიქსი), ან
ep (ძირი) + *i* (ლოკატივის დაბოლოება).

epi-teniō → *ἐπιτείνω*: *-ni-* შეად. *speriō* → *σπείρω*. *-o-*ს დაგრძელებასთან და-
კავშირებით, რომელიც სპეციალური პირის დაბოლოებას ქმნის, იხ. გვ. 73.

ლათინური სიტყვები.

(ბ) ლათინური სიტყვები.

agricola: [შედგენილი სიტყვის ნომინ. მხ.რ., შეად. *agricola-m*, O.L. *fāmā*,
ἀγρό-ν, *ἄγ-ω*, *col-o*, *βου-κόλ-ος*]. ფუძე *agricolā-*

ag   *ro* (სუბსტანტივი)

qol   *ā* (აგენტი)

agroqolā → *āgricola*: უმახვილო *-o-* შეად. *legomenoi* → *λεγόμενοι* *lēgiminī*; for *-ā*,
იხ. გვ. 46.

ambire: [ინფინიტივი, შეად. *ἀμφί*, *εἶ-μι*, *es-se*, *γενε-ι* *gener-e*].

ფუძეა *ambir-*. შეად. გვ. 136.

ambhi (ლოკალური *ei* (I-რიგი)   *s* (სახელზმნა)   *i* (ლოკ.) ზმნიზნდა)

ambhi-eisi → *ambi-īre* → *ambīre* : *-bh-* შეად. *albhos* → *ἄλφος*

albus; for *-ei-*, შეად. *bheidhō* → *πέλιθα* *fidō*; *-s-* შეად. *Jenesi* → *γένει* *genere*.

შენიშვნა: ინფინიტივი ადრე ზმნური სახელი იყო ლოკატივში (*-i*) და
დატივში (*-ai*).

bonōs: [აკუზ. მრ.რ. შეად. *Dueno-s*, და არგივული *τό-νς*]. ფუძეა *bono-* და
ზოგჯერ *bone-*

?	?	
<i>dye</i> (I-რიგი)	<i>no</i> (ზედსართ.)	<i>ns</i> (აკუზ. მრ.რ.)
<i>dyen</i>	<i>o</i> (ზედსართ. გვ. 105)	

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

duenons → *bonōs*: *du-* შეად. *dueslom* → *bellum*; *ue-*შეად. გვ. 86; *-ons* → *-ōs*, შეად. *deciens* და *deciēs*.

dēnuō: [წინდებულს + აბლატივი, შეად. *dē*, *novō*, *νέο-ς*, *Gnaivōd*]. ფუძეა *novo-* და ზოგჯერ *nove-*.შეად. გვ.140.

dē

neu (I-რიგი)   *o* (ზედსართ. გვ.105)   *od* (აბლ.)

dēneuōd → *dēnovō* → *dēnuō*: *eu-* შეად. *neuη* → (*έν*)*νέα* *novem*; for *-d*, შეად. *legetod* → *λεγέτω* *legitō(d)*; მახვილის გავლენასთან დაკავშირებით შეად. *cónflouont* (O.L) → *cónfluont*.

dīctūrum: [შეად. საშუალო სქესის ზმნური სახელის აკუზატივის მხოლობითი რიცხვის ფორმა *dīctu-m*, *δείκ-ν* *ἔμ*, *έδητύ-ος* და იტალიკურის ინფინიტივის *es-o-m* ‘being’ ყოფნა]. ფუძეა *dīctūro-*.

deik I-რიგი)   *tu* (ზმნური სახელი)
es (I-რიგი)   *o* (ზმნური სახელი, *m* (Acc.)

გვ. 105)

deiktuesom → *dīctūrum* : for *ei-*, შეად. *εί-μι* *i-re*; for *-s-*, შეად. *Ἰenesi* → *γένει* *genere*; for *-o-*, შეად. *οίκου* *vīcum*.

შენიშვნა: ეს სიტყვა, შესაძლოა, თავიდან იყო სუბსტანტივი, ‘being for saying’ ან ‘being about to say’: ზოგი ფიქრობს, რომ ადრეული ფორმა იყო *deik-tou-*, ადრეულ ბრუნვის ფორმაში, რასაც ჰქონდა ‘to ან for’ მნიშვნელობა (შეად. ლივის მიერ გამოყენებული ფორმები-tū). წინადადებაში, *putō tē dīctūrum*, როგორც ხედავთ, იგი შეთანხმებულია *tē* -სთან (შეად. *putō tē dictum*) და ამდენად, ამბობენ: *putō vōs dīctūrōs*, და არა *dīctūrum*. ეს გახლავთ დოქტორ პოსტგეიტის სახეცვლილი თეორია.

eritis: [II პირი, მრ.რ. მომავალი, შეად. *es-tis*, *έσ-τέ*, *έσ-ε-σθε*]. ფუძეა *ere-* და ზოგჯერ *ero-*.

es (I-რიგი)   *e* (მომავ. და კავშირებითი) *te* (II მრ.რ.)

esete → *erite*: *-s-* შეად. *Ἰenesi* → *γένει* *genere*; *-e-* შეად. *λεγέτω* *legito*. *-s* -თან დაკავშირებით იხ. გვ. 94.

fēcī: [I მხ. პერფ. შეად. *τί-θη-μι*, *έ-θη-κ-α*, *τέθεικα*, *μέμνη-μαι* *memin-ī*]. ფუძეა *fēc-*, და სხვა ფორმები.

dhē (I-რიგის) *k* (პერფ. და აორ.) *ai* (შუა პერ.)

dhēkai → *fēcī*: *dh-* შეად. *dhūmos* → *θῆμός* *fūmus*; *-ai* → *-ei* → *-ī*, შეად. *δοῦναι* *darī*.

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

შენიშვნა — fēcī ერთ დროს იყო შუა პერიოდის პერფექტული ფორმა.

tremunt (გვ. 20): [III მრ. ანმყო, შეად. ძვ. ლათ. tremo-nti, დორიული τρέ-
μουτι, τπόμ-ο-ς]. ძირია tremo- და ზოგჯერ treme-.

trem (I-რიგის) *o* (ანმყო დროის მიმღეობა) *nti* (III მრ.)

tremonti → trémunt: უმახვილო -o- შეად. οἶκον vīcum; for -i, შეად. éti → ἔτι ét.
შესაძლებელია, რომ არსებობდა ასევე ადრეული ფორმაც, *tremont*, შეად.
ἔτρεμου(τ), რომელიც ასევე გახდა remunt.

ūnum (გვ. 52): [აკუზ. მხ. შეად. ძვ. ლათ. oino, οἶο-ς].

oi (II-რიგის) *no* (ზედსართავი) *m* (აკუზ.)

oinom → ūnum : for *oi-*, შეად. ποινή pūnīre; უმახვილო -o-, შეად. οἶκον, vīcum.

ინგლისური სიტყვები

(გ) ინგლისური სიტყვები.

მამა: [შეად. πάτερ, pater].

pə (III-რიგის, *ter* (აგენტის)

გვ. 174)

pater → მამა: *p-* შეად. πόδα pedem foot, ფეხი; *t* შეად. τρεῖς trēs three, სამი.

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

that: [შეად. τό is-tud].

to *d* (საშ სქ. ნაცვალსახელების ნომ. და აკუზ.)

tod → that: *t-*, შეად. ზემოთ; *d* შეად. edō ἔδομαι eat, ჭამა.

with: [ძვ. ლათ. hwit, შეად. τί, qui-d].

qi *d* (შეად. ზემოთ;)

qid → hwit (whit): for *q* → h, შეად. κείνος და ის.

28. (I) ბოლოსათუხი

28. (I) რა ფუნქციას ასრულებს ბრუნვის ნიშნები და სხვაგვარად როგორ შეიძლება იგივე ფუნქციის შესრულება;

როცა ვაკვირდებით ისეთ ფორმებს, როგორიცაა 'the man who saw me, the man whom I saw, the man whose house I was in' ვხედავთ, რომ სიტყვის ბრუნვის ნიშანი აღნიშნავს წინადადებაში ამ სიტყვასა და სხვა რომელიმე სიტყვას ან სიტყვებს შორის კავშირებს; ამგვარად -s სიტყვაში, *oiko-s* (*vīcu-s*) გვეუბნება, რომ *oiko-* (*vīcu-*) წინადადების ქვემდებარეა, -v (*m*) სიტყვაში, *oiko-v* (*vīcum*) გვეუბნება, რომ ეს შესაძლოა, იყოს დამატება ზმნისა, მაგ. 'he built' (მან ააშენა). *πατρ-ός* (*patr-is*) გვეტყოდა, რომ *oiko-* (*vīcu-*) დაკავშირებულია სიტყვასთან, *πατρ-* (*patr-*) მაგ. რომ ის მის მფლობელობაშია.

1. როცა გვაქვს წინადადება მაგ. 'we love native land' აქ 'native land' აშკარად ობიექტია ზმნისა 'we love', მაგრამ მას მაინც არა აქვს ბრუნვის ნიშანი; აქ მნიშვნელობას გადმოსცემს წინადადების სიტყვების წყობა, ისევე, როგორც ვნახავთ, რომ native land არის ქვემდებარე, თუ დავწერთ წინადადებას 'our native land is dear'. იგივე შეეხება ნეიტრალურ სახელებსაც, ისეთებს, როგორიცაა *γένος* genus, ბერძნულშიც და ლათინურშიც; თუმცა აქ და ზოგჯერ ინგლისურშიც,

2. კონტექსტი უფრო მეტად გვეხმარება, ვიდრე სიტყვების წყობა, რომელიც უფრო მეტად ემფატიკაზეა დამოკიდებული; ფრაზაში, 'Αχαιοί *γένος*, ჩვენ აქ არა გვაქვს არანაირი ბრუნვის ნიშნის დაბოლოება, ისეთი როგორც ჰქონდათ ფორმებს *γένει* და *genere*. ლათინურში გვაქვს *homo id genus* → 'a man of that kinds' (ამ ტიპის კაცი); შედგენილ სიტყვებშიც ასევე ხშირად ვხვდებით ბრუნვის მნიშვნელობას (შეად. *οὐνόπεδοι* 'a *πέδοι* for *οὐνό*'), მაგრამ ბრუნვის ნიშნის პოვნა გამონაკლისი შემთხვევაა.

3. წინდებულები ხშირად იკავებენ ბრუნვის ნიშნის ადგილს; ამის ერთი მიზეზი ის გახლავთ, რომ ხშირად უფრო განსაზღვრული და გასაგებია. მეორე მიზეზი ის არის, რომ ისინი უფრო მეტი მნიშვნელობის მატარებელია (მაგ. 'above' ზემოთ, მაღლა) ინგლისურში ვამბობთ, რომ 'who-m' ბრუნვის ნიშნითაა წარმოდგენილი (დამატება და სხვა), 'father's' გენეტივი და ვამბობთ, რომ ბრუნვის ნიშნის გარეშეა 'Jack beat jim', 'Jim beat Jack' (ქვემდებარე და დამატება) 'Go home', 'Give me' (ირიბი დამატება და ა.შ), მაგრამ სხვა ბრუნვის ნიშნის დაბოლოებების ნაცვლად ვხმარობთ წინდებულებს, როგორიცაა 'of', 'by', 'with' 'from', 'to', 'at'; ბერძნულსა და

ლათინურში უბრალო ბრუნვის გამოყენებაზე უფრო მეტად იყო წინდებულს + ბრუნვის გამოყენების ტენდენცია. ასევე სალაპარაკო ენებში, როგორც ესა არის რომანულ ენებში (რომლებიც სალაპარაკო ლათინური ენიდან წარმოიშვნენ) ამდენად, გვაქვს *donner à lui, aller à Rome* – და ასევე *illī dōnāre, Rōman īre*.

28. (II) ბრუნვის დაბოლოება;

28. (II) რომლებია *Māter*-ენის ძირითადი :

ა) ბრუნვის დაბოლოებები;

ბ) კილოს სუფიქსები;

მოიყვანეთ მაგალითები თავისი ბერძნული და ლათინური ჩამომავლებით;

ბრუნვის ნიშნებს ყველაზე იოლად და კარგად სწავლობენ ფაქტობრივი მაგალითებიდან: შეიძლება დავინყოთ *Māter*-ენის სუბსტანტივის ბრუნვიდან *bhāmā* * (→ *fāma* და *φήμη*): ბრუნვის დაბოლოება გვიჩვენებს, რომ *bhāmā* ერთგვარად დაკავშირებული იყო წინადადების სხვა სიტყვასთან ან სიტყვებთან; *Māter*-ენის ბრუნვები სრულყოფილად უნდა შევისწავლოთ; სახელდობრ, ესენია:

ნომინატივი (სუბიექტი / ქვემდებარე),

ვოკატივი (დახილის),

აკუზატივი (პირდაპირი დამატება და სხვა),

დატივი (კენ, ან თვის *to* ან *for*),

ინსტრუმენტალური (მაგიერ, გამო, -ით, 'by, with, with respect to'),

ლოკატივი (ში, თან, ზე; *in, at, on*),

აბლატივი (გან, 'from, than'),

გენეტივი (-ის, 'of').

შენიშვნა: ინგლისური ენის წინადადებები ადრეული ბრუნვის მნიშვნელობების შესახებ მხოლოდ მცირეოდენ და ზოგად ინფორმაციას გვაძ-

---

* მიჩნეულია, რომ ამ მხნის მანძილზე -a იყო -ā თუმცა საკმარისი მტკიცებულებები არ არსებობს. j. Smidti ამტკიცებს, რომ მდედრობითი მხოლობითი ფორმის -ā ერთ დროს იგივე იყო, რაც საშუალო სქესის მრავლობითის ā-. *repulsa*, რომელიც მოგვიანებით განისაზღვრა, როგორც: (i.) მდედრობითი, მხოლობითი ('defeat' (აბსტრაქტული) და (ii.) საშუალო სქესის მრავლობითი 'defeats' (კონკრეტული). შეადარეთ *arma* (ლათ. საშ. მრ.) სიტყვას *l'arme* (ფრანგული, მდედრ. მს.); ეს თეორია გონივრულია, მაგრამ იგი ā-ს მხოლოდ რამდენიმე მაგალითზე თუ ვრცელდება.

ლევენ: სავარაუდოა და უფრო სწორად, სარწმუნოა ის, რომ მათი ადრეული მნიშვნელობები გაცილებით უფრო ფართო არეალს მოიცავდა.

მეტად მნიშვნელოვანია, ბრუნვები დავიმახსოვროთ ამ თანმიმდევრობით: ნომინატივის, ვოკატივისა და აკუზატივის შემდეგ მომდევნო ხუთი ბრუნვა განლაგებულია სიტყვა დ ი ლ ა გ-ის ასოთა წყობის მიხედვით;

(1.) ბერძნულში და ლათინურში მოხდა ინსტრუმენტალურისა და ლოკატივის შერწყმა; ბერძნულში ისინი შეერწყნენ დატივს (to ან -for) რათა შეექმნათ ერთი ბრუნვა – დატივი; ლათინურში ისინი შეერწყნენ აბლატივს (-გან) და შექმნეს ბრუნვა, რომელსაც ჰქვია აბლსატივი; სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ,

ლათინური აბლატივი იყო აბლ.('from;') } + ლოკ. ('in', 'at');
 ბერძნული დატივი იყო დატ.('to' ან 'for',) } + ინსტრ.('by', 'with');

(2.) გენეტივი ბერძნულში შეერწყა აბლატივს (*from*), მაგრამ ლათინურში, ნაწილობრივ ლოკატივს ('in', 'at') შეერწყა; სხვა სიტყვებით თუ ვიტყვით,

ლათინური გენეტივი არის გენ. ('of') + ლოკ ('in', 'at'),
 ბერძნული გენეტივი არის გენ.('of') + აბლ.('from').

დავუშვათ, თქვენ ლაპარაკობთ *Māter*-ენაზე და გსურთ თქვათ “*in speaking*” (ლაპარაკისას, ლაპარაკში), სიტყვას *bhāmā* დაამატებთ ბრუნვის ნიშანს, რომელიც შეესაბამება წინდებულს -in (ში), სახელდობრ ლოკატივის ბრუნვის დაბოლოებას, რომელიც არის -i და ამიტომაც იტყვით *bhāmāi*; ეს მეტყველების ფორმების არსებული პროცესისათვის ბოლომდე სწორი არ არის, თუმცა ჩვენი მოცემული მიზნისათვის მეტად მოსახერხებელია.

I.	ატრ. ბერძული $\bar{a} \rightarrow$ ატრ. η	ლათინური
ნომ. <i>bhāmā</i> [დაგრძელებული $\phi\acute{\eta}\mu\eta$		<i>fāmā</i> (ძვ.ლათ. <i>fāmā</i> , გვ.45)

ან დაბოლოების გარეშე]

ვოკ. ? <i>bhāmā</i> [დაბოლოების გარეშე] [$\phi\acute{\eta}\mu\alpha$]		<i>fāmā</i>
აკუ. <i>bhāmā-m</i>	$\phi\acute{\eta}\mu\eta\sigma$	<i>fāmām</i> (გვ.46)
დატ. <i>bhāmā-ai</i> (- <i>māi</i>)	$\phi\acute{\eta}\mu\eta$ (დატ.)	? <i>fāmā</i> (ძვ.ლათ. გვ.53)
ინსტრ. <i>bhāmā-a</i> ან - <i>e</i> (- <i>mā</i>)	[$\phi\acute{\eta}\mu\eta$, შეად. ? $\pi\eta$]	<i>fāmā</i>
ლოკ. <i>bhāmā-i</i>	$\phi\acute{\eta}\mu\eta$ (დატ.)	<i>fāmae</i> *
აბლ. <i>bhāmā-(e)d</i> (- <i>mād</i>)	[$\phi\acute{\eta}\mu\eta$] ? $\phi\acute{\eta}\mu\eta\sigma$ დენტალურების წინ	<i>fāmā</i> (ძვ.ლათ. <i>fāmād</i>)

გენ. <i>bhāmā-(e)s (-mās)</i>	φῆμας	[fāmā შეად. pater-
განს. ნაცვალსახელებში		familiās, გვ. 47]
as Loc.		fāmae *
მრავლობითი	ატრ. ბერძნული	ლათინური
ზმნ.სახ. <i>bhāmā-(e)s</i>	[φῆμας]	[fāmās. შეად. ძვ.ლათ]
-i (განს. ნაცვალსახელებში)	φῆμαι	fāmae
აკუ. <i>bhāmā-ns</i>	φῆμας	fāmās
დატ. <i>bhāmā-ais (-māis)</i>	φῆμαις (გვ. 88)	?
ლოკ. <i>bhāmā-is</i>	φῆμαις (გვ. 88)	? fāmīს†
-is		
გენ. <i>bhāmā-ōm</i>	φημῶν (დორ. φημῶν)	[fāmum, შეად. agricolum]
-sōm (განს. ნაცვალსახელებში)	Do.	fāmārum

II. (a) Stem *uoiko-* და ზოგჯერ *uoike-*: *o* -სა და *e* -თვის. იხ. გვ. 74.

	ატრ. ბერძნული	ლათინური
ნომ. <i>uoiko-s</i>	οἶκος	vīcus
ვოკ. <i>-ke</i>	οἶκε	vīce
აკუ. <i>-ko-m</i>	οἶκον	vīcum
დატ. <i>-ko-ai (-kōi)</i>	οἶκαι (-κῶ)	vīcō
		(ძვ.ლათ. -cōi, გვ. 84)
ინსტრ. <i>-ko-a (-kō)</i>	[οἶκα შეად. ? οὔτω]	vīcō (?multō)
<i>-ke -a ან e (-kē)</i>	[οἶκη შეად. ? πάντη]	[vīcē, შეად. ? cārē]
ლოკ. <i>-ko-i</i>	οἶκοι	vīcī
<i>-ko-i</i>	οἶκει (დიალექტი)	} შეად. Corinthī vīcī
აბლ. <i>-ko-od (-kōd)</i>	[οἶκα] ?-κῶς -მდე. Den-	vīcō (ძვ.ლათ. -ōd)
	tals, შეად. ? οὔτω(ς)	
<i>-ke-ed (-kēd)</i>	[οἶκη]	[vīcēd, შეად. faculumēd, გვ. 138]

გენ. *-ke-sio* οἶκου (შეად. ჰომ. -οιο და -οο)
 განს. ნაცვალსახელებში, [οἶκοι თესალონიური] vīcī
 ? იგივე რაც ლოკ.

მრავლობითი ატრიბ. ბერძნული ლათინური

* შესაძლებელია ზოგიერთი არქაული ფორმა fāmāi იყო ასოცირებული -i-სთან მეორე ბრუნვასთან (შეად. Corinthī).

† იყო თუ არა გამოწვეული მეორე ბრუნვის ნიშნებით მაგ. verbis? შეად.

ზმნ.სახ *uiko-os(?) (-kōs)* [aĩkwas] [vĩvōs,შეად. ძვ.ლათ. deivōs]

განს. ნაცვალსახელებში <i>-ko-i</i>	<i>oĩkoi</i>	<i>vĩcĩ</i>
აკუ. <i>uiko-ns</i>	<i>oĩkous</i> (არგოსი/ბერძნული და <i>vĩvōs</i>)	
	კრეტას <i>τόν</i>	
დატ. <i>uiko-ais (-kōis)</i>	<i>oĩkous</i> (გვ. 88) [? <i>vĩcĩs</i>]	
ლოკ. <i>uiko-is</i>	<i>oĩkous</i>	<i>vĩcĩs</i>
გენ. <i>uiko-ōm (-kōm)</i>	} <i>oĩkω</i>	[<i>vĩcum</i> , შეად.O.L.და პოეზია]
განს. ნაცვალსახელებში. <i>-sōm</i>		<i>vĩcōrum</i> (გვ. 92)

II. (ბ) საშუალო ფუძე *yugo-*: ზემოთ აღნიშნულის მსგავსად გარდა ნომ. ლექს. აკუზატივი, რომელიც იყო

მხოლობითი		
<i>yugo-m</i>	<i>ζυγόν</i>	<i>iugum</i>
მრავლობითი		
<i>yugo-a</i> (იხ. გვ. 116)	<i>ζυγά</i>	<i>iuga</i>

III. Stem *nokt-* [არ არის საკმარისი ადგილი რომ განვიხილოთ *-s-* ბერძნულიდან *νύξ*]

	ატრ. ბერძნული	ლათინური
ზმნ. სახ. <i>nokt-s</i>	<i>νύξ</i>	<i>nox</i>
აკუ. <i>nokt-ml</i>	<i>νύκτα</i>	<i>noctem</i>
დატ. <i>nokt-ai</i>	[<i>νυκται</i> , შეად. <i>δοῦναι</i>]	<i>noctĩ</i>
ინსტრ. <i>nokt-a</i> ან <i>-e</i>	[<i>νυκτα</i> , შეად. ? <i>ἄμα</i>]	<i>nocte</i>
ლოკ. <i>nokt-i</i>	<i>νυκτί</i>	<i>nocte</i>
აბლ. <i>nokt-? ed</i>	[<i>νυκτε</i>]	? <i>nocte</i>
გენ. <i>nokt-es</i>		<i>noctis</i>
<i>-os</i>	<i>νυκτός</i>	[შეად. O.L. <i>Venerus</i>]
<i>?-s</i>		[? შეად. O.L. <i>nox</i> 'ღამით']
მრავლობითი		
ზმნ. სახ. <i>nokt-es</i>	<i>νύκτες</i>	[ძვ. ლათ. <i>noctē s, noctēs</i>
სიტყვასთან, <i>ovēs</i> , ასოციაციის შედეგად და ა.შ. გვ. 139]		
აკუ. <i>nokt-ns</i>	<i>νύκτας</i>	<i>noctēs</i>
ლოკ. <i>nokt-si</i>	<i>νύξι</i>	

ზმნ. სახ.. *noct-ōm*   *νυκτῶν*   noctum
 ? *noct-(ə)-bhjos*   ან   noctibus
                   -bhos

IV. ფუძეა *patér-, patr-'*: როცა მახვილი (გვ. 74) ეცემოდა ბგერაზე, *é, e* ნარჩუნდებოდა, როცა მახვილი ეცემოდა ბრუნვის ნიშანზე, *é* იკარგებოდა: მაგრამ ეს ფორმები ჰარმონიაში იყვნენ ერთმანეთთან და გაერთიანებულნი იყვნენ ერთ სისტემაში, მაგალითად, ლათინური *paterem* გახდა *patrem* ასოციაციის შედეგად სიტყვებთან, *patris* და *partī*.

ქვემოთ მოცემულია მხოლოდ *Māter*-ენის ფორმები, გამონაკლისს წარმოადგენს, მაგალითად, ბერძნული დატივის მრავლობითი.

ზმნ. სახ. *patēr-* (ხმოვანი დაგრძელდა)

ვოკ. სახ.. *páter* (მახვილი ეცემა პირველ მარცვალზე, შესაძლოა ყველა ვოკატივში)

აკუ. *patér-m*

დატ. *patr-aí*

ინსტრ. *patr-av* ან *-e*

ლოკ. ? *patér-i*

აბლ. . ? *patr-éd*

გენ. *patr-és*

-ós

მრავლობითი

ზმნ. სახ. *patér-es*

აკუ. ? *pater-ns* (*πατέρας*, *patrēs*, იხ. ზემოთ)

ლოკ. *patr-si* (*πατράσι*, შეად. გვ. 134)

?*patr(ə) -bhos* ან *-bhjos* (*patribus*). კელტურ ენაში იყო *bos*.

ქვემოთ მოცემულია ძირითადი ბრუნვის ნიშნები. სიტყვების ანალიზისას ეს ბრუნვის ნიშნები ისე ხშირად გვხვდება, რომ მათი განსაკუთრებული დასწავლა მრავალ სირთულეს აგვარიდებს თავიდან:

The first Case has no sign, or Vowel long, or else an -S,
 Accusative from *hi-m* and *who-m* as -M (or *-m*) you guess,
 Dative A-I in *δοῦν-αι*, InstrumEntAL A or E,
 Locative I in *ποδ-ί*, Ablatives in OD, ED, D;
 Then Genitives in OS, ES, S, or I, or S-I-O.
 Nominative Plural ES, I, A, from *πόδ-ες οἴκο-ι* know,

Th' Accusative in -ns or else in N-S (as in τός-υς),
 The Genitive in ŌM SŌM (mensārum here belongs);
 DAtIve A-I-S, LocatIval I-S or S-I;
 The Latin Case in BHOS or bhios is still a mystery.

28. (II) (ბ) ზილოს სუფიქსები.

28. (ii) (b)

რაც შეეხება კილოს სუფიქსებს,

I. ოპტიკის (სურვილებითი კილო) სუფიქსებს ვხვდებით ფორმებში, დი-
 ონი- დი-ნი-მეი, ლეგი-ნი-მი;

ა. -iē- ან -iē- მხოლოდით რიცხვში, სადაც თავდაპირველად მახვილი ეც-
 ემოდა -ē-ზე: შეად. ძვ. ლათ. s-iē-d ან s-iē-t (→ sit, გვერდები 93, 86);

ბ. -ī- მრავლობითში, სადაც მახვილი დაბოლოებაზე მოდიოდა, როგორც
 ესაა ფორმებში, ონი-მი ი-მეი (მოგვიანებით ონი-მეი): შეად. sīmus;

გ. -i- ისეთ ზმნებში როგორცაა ლეგი-.

II. თურმეობით სუფიქსებს ვხვდებით: leg-ā-tis, ლეგი-ა-მეი ლეგი-ა-ტე leg-ē-
 tis, ონი-მეი (ჰომეროსისეული 'let us go'): ეს კი ნიშნავს, რომ:

ა. -ā- (leg-ā-tis, and ? ზოგიერთი ატიკური თურმეობითი როგორცაა
 ლეგი-ა-ტე: მაგრამ იხ. (β));

ბ. გრძელი -ō- ან -ē-, სადაც თხრობით ფორმას ჰქონდა მოკლე ხმოვანი
 * (ლეგი-ა-მეი ლეგი-ო-მეი, ლეგი-ა-ტე legētis ლეგი-ე-ტე legete-s → légetis); ეს სუფიქსი
 ბერძნულში ფართოდ განივრცო. (შეად. ონი-მეი);

გ. მოკლე -o- ან -e-, აქ ინდიკატივ (თხრობითი) კილოში ხმოვანი არ გვაქვს
 * (ონი-მეი ონი-მეი, ონი-ე-თე ონი-ი-ტის, ონი-ე-ტე ონი-ტის).

III. თითქმის შეუძლებელია დაბოლოებისაგან ბრძანებითი კილოს სუ-
 ფიქსის გამოყოფა, მაგალითად, შეად. ლეგი-ტა legitō (გვ. 83).

IV. პარტიციპლი (მიმღეობა), რამდენადაც იგი კილოსთან იყო დაკავ-
 შირებული, ისეთ სუფიქსებსაც ირთავდა, როგორცაა ვხვდებით ფორმებში,
 ლეგი-ნი-ა, lege-nt-em, ტა-ტო-ს ten-tu-s, ონი-ფო-ს ლეგი-ნი-ა, და ა.შ. dicturum, იხ.
 გვ.112.

ამდენად, გვაქვს შემდეგი მაგალითები:

ა. -nt- (შეად. ასევე ონი-ნი-ა de-nt-em);

გ. II-რიგის-uos და III-რიგის -us (ონი-ფო-ს → ონი-ფო-ს, ლეგი-ნი-ა).

V. ინფინიტივი, რამდენადაც იგიც კილოს უკავშირდებოდა, ისეთ სუ-
 ფიქსებს ირთავდა, რომლებიც ადრე ზმნური სახელის სუფიქსებს წარმოად-

* ამ 'თემატურ ხმოვანთან' -o-სა ან -e-თან დაკავშირებით იხ. გვ. 105,

გენდენ: leg-ī, აქ სუფიქსი საერთოდ არ იყო. ამის მაგალითები იქნება: λέγε-
ιν, λέγε-σθ-αι, ἔμ-μειν და ἔμ-μειν-αι (ჰომეროსისეული), leg-er-e and es-s-e. ეს
კი ნიშნავს, რომ:

ა. -uen- ან -sen- (λεγε-ιν:)

ბ. -(s)dh-, შესაძლოა-s-დან - იხ.(d) ქვემოთ + -dh-, დენტალური ფუძის და-
საწყისში სადაც სანსკრიტს აქვს შემდეგი ფორმა ἔσκιδ-θαι → ἔσκιδ(ς)θαι →
ἔσκισθαι. -dhy-;

ა. -men- (შეად. no-men და დატივები λεγε-μειν-αι legi-min-i, გვ. 91);

გ. -es- და -s- (შეად. legere და genere, *Ἰenesi* → γένει).

VI. ინდიკატივი

აქ წარმოდგენილ სუფიქსებს სხვებთან შედარებით განსხვავებული
დროები აქვთ. მაგ.

ა. ახლანდელი დროები δεικ-νῦ-μι δεικ-νῦ-μειν, λέγ-ο-μειν λέγ-ε-τε, σπερ-
ιο-μειν (→σπείρομειν) σπερ-ιε-τε, და ა.შ. ასევე -nū- და -nu-, -o- და -e- (გვ.105),
-io- და -ie-; და მრავალი სხვა ფორმები.

ბ. პერფექტული დროები amā-vī, ἔθη-κ-α and τέθει-κ-α, ასევე -u-, -k- (ასევე
აორ., შეად. fēcī);

გ. მომავალი დროები: ორივე ბერძნული და ლათინური ფორმები
შეადარეთ ზემოთ მოცემულ თურმეობითის ფორმებს. ლათინურში მომავალი
დროის აღმნიშვნელია -b-, შედარებისათვის იხ. გვ. 142;

დ. I აორისტი, რომელიც წარმოდგენილია -k- სთან ერთად მოცემულია -s-
ით, მაგალითისათვის იხილეთ: ἔδεικ-σ-α (ἔδειξα) და dīc-s-ī (dīxī);

ე. წარსული სრული დრო ἦδη და vīderam (გვ.95).

29. ბეჰდნჯ სიტყვათა ანალიზი.

29. გაანალიზეთ მოცემული ბერძნული სიტყვების ადრეული ფორმები, დაურთეთ მცირე კომენტარი:—

შენიშვნა. გვ. 109. იხ. შემდეგი: სიტყვები გრამატიკულად გაირჩევა და კვადრატულ ფრჩხილებში ჩაისმევა ფორმები, რომლებიც დამატებით ინფორმაციას იძლევიან ადრეული ფორმების შესახებ: პასუხზე ბევრად უფრო მნიშვნელოვანია ის მეთოდი, რომელსაც პასუხამდე მივყავართ. მოსწავლის სურვილი უნდა იყოს არა მხოლოდ კონკრეტული სიტყვის ანალიზი, არამედ უნდა იცოდეს თავად როგორ გაანალიზოს მოცემული სიტყვა თავისი ცოდნიდან გამომდინარე.

კარგი იქნება, თუ მოვახდენთ შემდეგი სიტყვების ბგერათა ცვლილებების ილუსტრაციას: თუ მკვეთრი ბგერები შეიცვლება, თან დაფურთავთ განმარტებებს, დანარჩენ შემთხვევებში კი ილუსტრაციები უნდა შეგროვდეს წინა გვერდებიდან, სანამ კითხვარი პასუხს იხილავს, ის უნდა ეცადოს ყველა სიტყვა თავად მოსინჯოს.

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

ἀλόχων:

[გენ. მრ., შეად. *ἀλοχο-ς, λέχ-ος, ἄ-θροος sim-ul, ποδῶν.*] ფუძე *ἀλοχο-σm* (III) *logh* (II) *-o-* (ნომინალ.) *-ōm* (გენ.მრ.)

smloghom → *ἀλόχων* → *ἀλόχων: sm-* დაკავშირებული იყო *sem-* (ἔν)-ით და *som-*ით (*ὄμοσ*); ორმაგი ასპირატებისათვის გარკვეულ პოზიციებში, რომელიც უკავშირდება ბერძნულ ფორმას, შეადარეთ. *ἄθροος* → *ἄθροος, τριχ-ός* → *τριχ-ός* (გვ. 177). ასეთ ცვლილებას უწოდებენ „გრასმენის კანონს“.

ἀμβρότων:

[დატ. მხ. შეად. *ἄμβροτο-ς βροτό-ς, im-mortalis, δούν-αι dar-ī.*] ფუძე *ἀμβροτο-*.

n (უარყოფითი) *smr* (III) *o* (ზმნური, იხ. გვ. 105) *ai* (დატივი).

tó (მიმღობა)

n-smrotōi → *ἀμβρότων: -s-*თვის იხ. გვ. 205; *n* შეად. → *ἀμ-*, შეად. *Ἰμιῶ* → *βαν-ιω* (→ *βαίνω*); *-mr-* → *-μβρ-*, შეად. *μεισημ(β)ρίᾱ ἡμέρᾱ*-თან, *chambre* და *camera, ἀν(δ)ρός ἄνερ*-თან.

ἀμείνων:

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

[ნომ. მხ. შედ.ხარისხი, შეად. ἄμεινον, ἦδ-των, ? μέν-ος ან μένω.] ფუძე ἄμεινον-.

men (I)   *ion*   -o- გაგრძელებულია იმისათვის
რომ მივიღოთ ნომინატივი (გვ. 73)

meniōn → ἄ-μέλω: ‘Prothetic’ ἄ- ბერძნულში შეად. ? ἀ-λείψω λίπα, და
იხ. გვ. 180.

ἀμφιένσμι:

[I პირი მხ. ახლანდელი დრო, შეად. ἀμφί, ves-tis, δέικ-νῦ-μι.] ფუძე
ἀμφιένσμι-.

ambhi (ადგილის ზმნიზედა) *wes* (I) *nū* ან *neu* (ახ.) *mi* (I პირი მხ.) *ambhi*
‘ორივე მხარე შეიძლება თავად იყოს გაანალიზებული, თუმცა:

am ან *an* (I)   *bhi* (ბრუნვის დაბოლოება)

ambhi-wesnūmi → ἀμφιένσμι: -esn- → -ενσ-, სავარაუდოა, პირველად იყო
ეოლიურში, შეად. φαεσ-νό-ς → φάεινος (ატრ. φαεινός).

ἀνομίᾱ:

[დატივი მხ. შეად. ἀνομίᾱ-ν, ἀ-δάματος domitus, νέμ-ω, δόνυ-αι, ποδ-ί.]
ფუძე ἀνομίᾱ-.

n (უარყოფითი)   *nom* (II)   *ia* (აბსტრაქტ.სუბსტ.)   *ai* (დატ.)
i (ლოკ.)

nnomiāi → ἀνομίᾱ.

შენიშვნა: სანამ კონკრეტულ კითხვას გავაანალიზებთ, კარგი იქნებო-
და, თუ ვაბრუნებდით მომდევნო სიტყვას და რამდენიმე სხვა სიტყვასაც.
იხ. გვ. 134.

ἀοσητηῖρας (ჰომეროსი):

წინამდებარე სიტყვა, მართლაც, რომ რთულია, მაგრამ ის ხშირ ცვ-
ლილებებს ასახავს, ამიტომ ნამდვილად ღირს ამ სიტყვის ბრუნვაში
დაოსტატება. სიტყვის მრავლობითი ფორმა, როგორცაა „კომპანიონე-
ბი“, „მიმდევრები“. შეად. ἀοσητηῖρ, ἄ-θροος, ἄμ-α, soc-iōs, πα-τέρ-ας, τό-νς.]

sm (ზმნიზედა)   *soq* (II)   *iā* ან *iē* (ზმნური სახ.)   *ns* (აკუ. მრ.)
ter (აქტორი)

sm-soqiēterns → ἀ-οσητέρας. *s-* → ბერძნულში, -*s-* იკარგება ხმოვნებს
შორის (გვ. 205), *m* → *α*, -*qi-* → -*τι-* (შეად. quis τίς) → *σ* (გვ. 162); *n* → *α*.
ეოლიურში, ἄ- → ἄ- (შეად. ἦρώων, გვ. 36); -*n-*ის არსებობა გამონვეული იყო

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

იმით, რომ ის ასოცირებული იყო ნომინატივის მხოლოდით ფორმასთან-
τηργ-ში (იხ. გვ. 69).

ἀσπουδεί:

[ლოკ. ზმნიზება, შეად. *ἀ-δάματος* domitus, *σπεύδ-ω*, *ποδ-ί.*]

ფუძე *ἀσπουδε-*.

η (უარყოფითი) *spoud* (II) *e* (გვ. 105) *i* (*Loc.*)

ηspoudei → *ἀσπουδεί.*

ἄττα ('some'): [ნეიტრ. მრ. შეად. *qui-s* *τι-s*, *ζυγ-ά* *iug-a.*]

qi

a (ნეიტრ. მრ.)

qia → *tia* → *ττα*, შეად. *μελιτια* → *μέλισσα*; *ττα* ენკლიტიკური იყო და *πόσα ττα πράγματα* გაიყო *ποσ' ἄττα πράγματα*-ით, მსგავსად *πόσ' ἄλλα πράγματα* (შეად. *a norange* → *an orange*, როგორც *an apple*): დავუშვათ, შემოვი-
იდა ახალი სიტყვა *ἄττα*. მას შეიძლება ეწოდოს შეცვლილი გაყოფა.

βουλή τόνδε:

[აკუ. +პოსტპოზიციური *-δε*, შეად. *βού-s* *cow*, *λύ-ω*, *λυ-τό-s*, *οἴκο-ν-
δέ.*] ფუძე *βουλυτο-*. *Ἰου* *leu* ან *lū* (I) *to* (ზმნური სახელი) *m* (აკუ.)
de (პოსტპოზიციური)

Ἰουλήtomde → *βουλυτόνδε*: *ῥ* გაგრძელებული იყო, რათა შესაძლებელი ყოფილიყო სიტყვის დამარცვლით წაკითხვა.

γέγαμεν:

[I პირ.მრ. პერფ. შეად. *γί-γυ-ο-μαι*, *γέν-ος.*] ფუძე *γεγα-* ა.შ.

Ἰε (პერფ. რედუპლ.) *Ἰη* (III) *men* ([I მრ.)

ἸეἸ ηmen → *γέγαμεν.*

γενεήφιν :

[*γενέη*-ის ბრუნვა *φι*, შეად. *γενεᾶ* *γέν-ος* *εὔ-γεν-ές.*] ფუძე *γενεᾶ-*.

Jen (I)

es (აბსტრ. არს.სახ.) *bhi* (ბერძნული *-ν*)

ā (კეთება.)

Jenesābhi → *γενεήφιν(ν)* : *-φι*-ის ჰქონდა მრავალი მნიშვნელობა.

δεσπότης:

[ნომ. მხ. შეად. *δέμ-ω*, *πό-τι-s* *po-ti-s*, *κρι-τή-s.*]

ფუძე *δεσποτᾶ-*.

dem (I)

s (გენ.)

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

po   *tā* (აქტორი, და. აშ.)   *s* (ნომ.)

demspotās → *δεσπότης*: *ems-* (მოსდევს თანხმოვანი) → *εσ-*, შეად. *en-s* → *és* (თანხმოვნების წინ).

δυσμενής:

[ნომ. მხ. შეად. *δυσμενές*, *μέν-ος*.]   ფუძე *δυσμενές-*.

dus   *men* (I)   *es* (განს.-)   გაგრძელებული ხმოვანი ნომინატივის წარმოებისათვის.

ἐγέλασαν (ჰომ.):

[III მრ. I აორისტი. შეად. *ἐγέλασ-α*, *ridēba-nt*, *γέρ-ας*, *ἐ-λῦ-σ-αν*.]

ფუძე *ἐγέλασ-*.

e (აუგმენტი. გვ. 110) *gel* (I) *as* (ზმნ.არს. სახ.)   *nt* (III მრ.)

s (I აორისტი.)

egelassnt → *ἐγέλασαν* → *ἐγέλασαι*: შეად. *ἐτέλεσαν* და *εὔ-τελ-ές*.

n- → *-αν*, შეად. *n-* → *ἄμ(βροτος)*, გვ. 124.

εἰδώς:

[ნომ. მხ. სრ. მიმღ. *εἰδ-ός*, *vīd-ī*, *εἰδύα*.]   ფუძე.

εἰδος-.

ueid (I)   *uos* (პერფ. მიმღ.)   გაგრძელებული ხმოვანი ნომინატივის წარმოებისათვის.

ueiduos → *εἰδός*: *du*, შეად. *duis* → *δύς* bis. (გვ. 73)

εἴμαρται :

[III მხ. სრ. ვნ. შეად. *δέ-δο-ται*, *μέρ-ος*, გონიერი.]   ფუძე

εἴμαρ-.

se (პერფ. რედუბლ.)   *smr* (III)   *tai* (III მხ. შუა)

sesmrtai → *εἴμαρται*: *esm-* → *εἴμ-*, შეად. *esmi* → *εἴμί*.

ἔλιπον (III მხ. შუა):

[III მრ. II აორისტი. პას. შეად. *λείπ-ω*, *lic-tus legēbā-nt*.]   ფუძე

ἐλιπο- და *ἐλιπε-*

e (აუგმენტი) *liq* (III)   *o* (გვ. 105)   *nt* (III. მრ.)

eliquont → *ἔλιπον*.

ἐλπιδ

[ნომ. მხ. შეად. *ἐπίδ-ος voluptās*.]   ფუძე *ἐλπιδ-*.

uel ან *uelp-* (I)   *pid-* ან *id-* (აბსტრ. სახ.) *s*(ნომ.)

პრეფიქსი.   **ძირი.**   **სუფიქსი.**   **ბოლოსართი.**

uelpids → ἔλπις, შეად. *mīlets* → *mīlets*.

ἐλύθη:

[III მხ. I აორისტი, შეად. *λύ-ω*, *ἐλύ-θη-ς*, *λυῆβα-t.*]   ფუძე
ἐλυθη-.

e (აუგმენტი)   *Iu* (III)   *ē* (აორისტი)   *t* (III მხ.)

სავარაუდოა, რომ *-θ-* მეორე პირის მხოლოდით რიცხვთან ერთად გაჩნდა *-θης-*ის სახით — სანსკრიტში *-th-* მხოლოდ ამ პირისათვის არის დამახასიათებელი, ასევეა ბრძანებითშიც (შეად. *-მი*). დროის ცვლილებასთან ერთად იცვლება ასოც. იხ. შემდეგი:

eluthēt → ἐλύθη.

ἐλύσατε:

[II მრ. I აორ. შეად. *λύ-ω*, *ἐ-λυ-σ-α*, *δό-τε.*]   ფუძე *ἐλυσα-* და *ἐλυσ-*.

e (აუგმენტი) *lū* ან *leu* (I) *s* (I აორ.)   *te* (II მრ.) *-a-* I პირი მხ.რ. და III პირის მრ.რ. სადაც *elūsm* → ἔλυσα და *elūsnt* → ἔλυσαν: მოგვიანებით ის გავრცელდა სხვა პირებზეც, დროთა ფორმების მეშვეობით ისინი გარკვეულ ჯგუფში გაერთიანდნენ: დავუშვათ (გვ. 68):

elūste → ἐλύσ(α)τε.

ἐμεινε:

[III მხ. I აორ. შეად. *μέν-ω*, *ἐ-λυ-σα*, *mansi-t.*]   ფუძე

ἐμεινε- და *ἐμειν-*.

e (აუგმენტი)   *men* (I)   *se* (I აორ.)   *t*

emenset → ἐμεινε: *-ens-*, შეად. *etensm* → ἔτεινα.

ἐνη καὶ νέᾱ (‘ძველი და ახალი დღე’):

[ნომ. მხ. მდ. შეად. *sen-ex*, *sen-ā-tus*, *nova-m*, *new.*]

Stems *ἐνη κα-νεᾱ-*.

sen (I)   *ā* (მდ. ზედ. სახ.)

ka   *i* (ლოკ.).

neυ (I)   *ā* (მდ. ზედ. სახ.)

senā kai neυā → ἐνη καὶ νέᾱ (ἡμέρᾱ).

ἐστήκασι:

[III მრ. პერფ. შეად. *δε-δῶ-κᾱσι*, *stā-re*, ძვ. ლათ. *tremo-nti.*]

ფუძე *ἐστηκ-*.

se (პერფ. რედუპლ.) *st* (*h*) *ā* (I) *k* (პერფ.) *nti* (III მრ.)

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

sest(h)ākn̄ti → ἑσπήκῃσι: -n̄ti → -ავსი (შეად. ἴσᾱτι და ἴσπησι);

-ავსი → ᾱσι, შეად. γίγαν(τ)σι → γίγᾱσι.

ἐπη̄ειν:

[III მს. იმპერფ. შეად. ἐπί, ἔ-λεγ-ε, er-ā-s er-a-t, ἑσ-πί.] ფუძე

ἐπηε- და ა.შ.

epi (ადგილის ზმნიზება)

e (აუგმენტი)   *es* (I)   *e* (გვ.105)   *t* (III მს.)

epiēset → ἐπηε (+ Greek -ν).

εὔαδε ‘ასიამოვნა’:

[III მს. II აორ. შეად. ἄδ-ήσομαι, ἔ-δόκει, suād-eō, suāsi-t.]

ფუძე εὔαδε-

e (აუგმენტი)   *suad* (III)   *e*(გვ. 105)   *t*

esuadet → εὔαδε (ეოლიური).

εὔραγυαι:

[აკუ. მს. შეად. εὔρῦ-ς, ? οὔρ-αρός, ἄγυια, ἄγ-ω.]   ფუძე εὔρα-
γυῖα-

eur-(I)   *u* (ზედ.)

ag   *us* (მიმღეობა) *m* ან *m* (აკუ.)

i ან *ia* (გვ. 96)

euuagus-im ან *-iam* → εὔραγυαι.

ἦ δ’ ὄς ‘თქვა მან’.

[III მს. შეად. ἔ-φη, ai-t, ἦχῶ; ნომ. მს. შეად. ὄ-ν.] ფუძე

ἦ- და ὄ-

e(აუგმენტი)   *āgh* (I)   *t* (III მს.)

de

i ან *su* (III)   *o* (გვ. 105)   *s* (ნომ.)

ბერძნული მიმართებითი ნაცვალსახელი ὄ-ς თავდაპირველად იყო ჩვენებითი ნაცვალსახელი: მისი წარმოშობა შეიძლება დაკავშირებული იყო *io-s*-სა და *sue-s*-თან, სავარაუდოდ, ეს ხმოვნები ერთმანეთს შეხვდა და წარმოიშვა ὄ-ს.

e-āght de ios (ან *suos*) → ἦ δ’ ὄς: იხ. გვ. 95

ἦει ‘ის წავიდა’:

[III მს. I აორ. შეად. ἔ-βη, εἶ-μι, ἔδεικ-σε dīxi-t.]

ფუძე ἦει- და ა.შ.

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

e (აუგმენტი)   *ei* (I.)   *ese* (I აორ.)   *t* (III მხ.)

ēieset → *ήιϵϵ* → *ήιϵι*.

ήκω:

[I მხ. პერფ. (იბრუნვის ახლანდელი დროის მსგავსად თავისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე: შეად. ახალი ალექმა *στήκω*), შეად. *ή-κ-α*, *ίη-μ* *iē-cī*, *sē-vī*.]   ფუძე *ήκω*-დან და *ήκϵ-*.

? *e* (აუგმენტი)   *iē* (I)   *k* (პერფ.)   *η* (I მხ.)

ან *ie* (პერფ. რედუპლ.)

ieiēkm̄ → *ήηκα* → *ήκα*; ძირიდან *sē-* (შეად. *sē-men*), უნდა ყოფილიყო *sesēkm̄* → *ήκα*. შემდეგ *ήκα* გახდა *ήκω*, ახლანდელ დროებთან დაკავშირებული მსგავსად *μένω*. -ω, იხ. გვ. 73.

ἴσθι (a) ‘ცოდნა’, (b) ‘ყოფნა’:

[მეორე მხ. ბრძ. შეად. (a) *ἰδ-εἶν*, *vid-ēre*, (b) *έσ-τι*, *s-it*.]

ფუძე *ἰσ-* და ა.შ.

(a) *uid* (III)   *dhi* (ბრ. II მხ.)

(b) *s* (III)

uid-dhi → *uid-s-dhi* → *ἴσθι*; *ἴσθι* ‘ყოფნა’, სავარაუდოდ, გვაქვს ხმოვანი *prothetic* მსგავსად *stella* → *éstella* → *étoiōle* (გვ. 180).

ἰοχέραιρα ‘მეისრე’:

[ნომ. მხ. მდ. შეად. *ἴθ-ν*, *χέω χεῦ-σομαι*. *σπεῖρω* ნაწარმოები *σπερω*-დან.] ფუძე *ἰοχέραιρα*-.

īs ან *eis* (I)   *o* (სუბს. იხ. გვ. 105)

ῥheυ (I)   *r* (აქტორი)

ī ან *ia* (გვ. 96)

īso-ῥheυria → *ἰοχέραιρα*: -*u-* გაქრა (გვ. 162), და -*ria* → -*arja* → -*aira*.

κορή:

[ნომ. მხ., შეად. იონიური *κορη-ν*, ეოლიური *κόρρᾱν*, დორიული *καράν*.] ფუძე *κορη-*.

kor (II)   *uā* (სუბს. ზედ.)

korua → ატიკური *κορή*.

κρείττους:

[ნომ. და აკუ. მრ. შეად. იონიური *κρέσσοι*, *κράτ-ος*, *mel-ius*, *πατέρ-ες*, *πατέρ-ας*.] ორი შედარებითი ფუძისათვის შეად. გვ. 124

kret (I)   *ios* (შედარებითი)   *es* (ნომ.)

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

kretioses → *κρεσσοες* → *κρέσσους*; *κρείσσης* წარმოიშვა *ἀμείνους*-სა და *ολείζους*-თან ასოცირების შედეგად (გვ. 110); აკუ. *κρείσσοας* იქნებოდა → *κρείσσωας* და, სავარაუდოდ, ნომინატივის ფორმა გახდა აკუზატივი, რადგან ნომინატივი ემსგავსებოდა აკუზატივს საშუალო სქესში.

λέγη (II მხ. სუბ. საშ.):

[შეად. *λέγ-ω*, *λέγ-η-ται*, *γεγραπ-σαι*.] ფუძე *λεγη-* და *λεγω-*.

leg (I)   *ē* (სუბ.)   *sai* (II მხ. საშ.)

legēsai → *λέγηι*.

λιλαίεται:

[III მხ. პრეზ. საშ. შეად. *lascīnos*, *δί-δο-ται*.] ფუძე *λιλαιε-* და *λιλαιο-*.

li (პრეზ. რედუპლ.) *las ie* (ახლ.) *tai* (III პირ.მხ.რიც.) *lilasjetai* → *λιλαίε-ται*.

λύσαι:

[(*a*) დატ. შეად. *λῦ-σ-*, *δοῦν-αι*; (*b*) II მხ. I აორ. მედიუმი]

ფუძე *λῦσ-* (*a*)   *lū* ან *leu* (I)   *s* (ზმნური სახ.) *ai* (დატ.)   (*b*)

s (I აორ.)   *ai* (მედიუმი)

lūsai ან *leusai* → *λύσαι*.

μεμάτω:

[პერფ. ან II აორ. ბრძ. შეად. *μέ-μν-η-μαι*, *μά-τις* *men-tiō*, *λέγε-τω* *legitōd*.]

ფუძე *μεμα-* და ა.შ.

me პერფ. ან II აორ. *mη* (III)   *tōd* (ბრძანებითი

(რედუპლ.)   II და III მხ.)

memētōd → *μεμάτω*: *tōd* შეიძლება გაანალიზდეს

to (ნაცვ. სახ.)   *od* (ახლ.)

მნიშვნელობიდან გამომდინარე ამიერიდან ან აქედან მოყოლებული. 'henceforth' ან 'afterwords'.

μέμβλωκα:

[I მხ. პერფ. შეად. *δέ-δω-κ-α*, *μολ-εῖν*.] ფუძე *μεμβλωκ-*.

me (პერფ. რედუპლ.)   *ml* (III)   *ō* (ზმნური)   *η* (I მხ.)

k (პერფ.)

memlōkē → *μέμβλωκα*, შეად. *ἄμβποτος* (გვ. 124).

Μοῦσαι:

[ნომ. მრ. შეად. *μοῦσα-ι*, *mon-eō*, *λέγ-ουσα* *λέγοιτ-ος*] ფუძე

პრეფიქსი.   **ძირი.**   **სუფიქსი.**   **ბოლოსართი.**

μῦσα-

mon (II) *tia* (სუბს. იბ. გვ. 96) *i* (ნომ. მრ.)

montiaī → *μῦσαι* → *μῦσαι*.

οἰνοπέδου:

[გენ. მს. შეად. *οἶνο-ν* *vīnu-m*, *πέδο-ν*, ჰომეროსისეული *οἰνοπέδο-ιο*.]

ფუძე *οἰνοπεδο-*

uoin- ან   *o-* (სუბს. გვ. 105)

uoi (II)   *-no-* (სუბს.)

ped (I)   *-o-* (სუბს.)   *sjo* (გენ.)

uoinopedosjo → *οἰνοπεδοιο* → *οἰνοπεδ-οο* (შეად. *trejies* → *τρεις* → *τρεῖς*) → *οἰνοπέδου*.

ὄχεσφι:

[*φι-* ბრუნვა შეად. *ὄχ-ος*, *ἔχ-ω* *ἔξω* *σχ-εῖν*, *veh-ō*.]   ფუძე *ὄχοσ-* და *ὄχεσ-*

uogh (II)   *es* (ზმნური არს. სახ.)   *bhi* (ბრუნვა

sogh (II)   ფართო მნიშვნელობით)

uoghesbhi → *ὄχεσφι*.

soghesbhi → *ὄχεσφι* → *ὄχεσφι*: შეად. *τριχός* → *τριχός*.

παρέμμεν:

[III მს. იმპერფ. შეად. *παρά*, *ἔ-μεν-ε* *si-stō manēba-t*.]   ფუძე

παρεμμene- და *-no-*.

pr(r)a (ადგილის ზმნ.)   *e* (აუგმენტი)   *mn* (III)   *e* (პრეზ.)
t (III მს.)   და იბ. გვ. 105)

mi (პრეზ. რედუპლ.)

pr(r)emimnet → *παρέμμεν*, + ბერძნული *-n*

πέπομφα:

[I მს. პერფ. შეად. *δέ-δω-κ-α*, *πέμπ-ω*.]   ფუძე *πέπομφ-* და *ა.შ.*

pe- (პერფ. რედუპლ.)   *pomp* (II)   *m* (I მს.)

perpomp → *πέπομφα*: *-φ-* ასოცირებული იყო *πέπομφ-θε-*თან და ბრძანებით *πεπόμφ-θω* - თან, სადაც *π* → *φ* გაჩნდა ასიმილაციის შედეგად.

πεφesyoiη:

[I მს. პერფ. ოპტ. შეად. *δέ-δω-κα*, *φesy-ω*, *δο-ίη-ν*, ძვ. ლათ. *siem*.]   ფუძე *πεφesyoiη-*.

bhe (პერფ. რედუპლ.) *bheug* (I) *o* (ზმნა) *iē* (ოპტ.) *m* (I მს.) *bhebheugoiēm*

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

→ *πεφesyγιήν*. სავარაუდოა, რომ გვაქვს *πέφesyγα*, და არა *πέφouγα* (შეად. *λείπω λέλοιπα*), თუმცა ასოცირებულია *φesyγω*-თან.

πιέζω:

[I პრეზ. მხ. პრეზ. შეად. *έπί*, *sed-eō*.] ფუძე *πιέζο*- და *πιέζε*-

pi (ადგილის ზმნ. *sed* (I) *io* (პრეზ.)) გრძელი ხმოვანი *έπί*-ს სანარმო-
ებლად) I მხ. (გვ. 73)

piresiō → *πιέζω*, შეად. *dieu* → *Zeu*.

πρίν:

[შედარებითი ზმნ. შეად. *πρ-ός*, *ήδ-ιον*.]

pr (III) *in* (III) (შედარებითი: *-ion* იყო II)

στηναι:

[დატივი მხ. ზმნური სახ. შეად. ძველ ბერძნულს *δοφειναι*, *stā-re*.]

st(h)ā (I) *uen* (ზმნური სახ.) *ai* (დატ.)

st(h)āuenai → *στηναι*.

σχέζ:

[II მხ. ბრძ. II აორ., შეად. *έχ-ω*, *έξω*, *δός-ς*.] ფუძე *σχέ*- და *σχο*-.

sgħ (III) *e* (ზმნური) *s* (II მხ.)

sgħes → *σχέζ*. მსგავსი ფორმები სანსკრიტში ფართო მნიშვნელობებით არის წარმოდგენილი მაგალითად: წარსული დრო და ბრძანებითი ფორმები. იხ. გვ. 51.

τετπάφαι:

[III მრ. პერფ. პასივი. შეად. *τρέπ-ω* *torqueō*, *λέγο-νται*.] ფუძე *τετ-
ραφ*- და ა.შ.

te (პერფ. რედუპლ.) *trp* (III) *ntai* (I მრ. მედიუმი)

tetrpntai → *τετράπαται*: -*φ*-სთვის, იხ. ზემოთ გვ. 132

τράπεζα („ოთხფეხა საგანი, მაგ. მაგიდა“):

[ნომ. მხ. მდედრ. შეად. *τετπα-*, *ped-em*.] ფუძე *τραπέζα*-.

qet (I) *ur*

ან *qt* (III)

ped (I) *ī* ან *īa* (გვ. 96)

qetrpedia → *τετραπέζα* → *τράπεζα*: შეად. *άμφιφορευσ* → *άμφορεύς*

venēnificium → *venēficium*, *είδωλολάτρεια* და კერპთაყვანისმცემლობა:

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

qtrpedia → (π)τράπεζα.

τριχός:

[გენ. მხ. შეად. θρί-, ποδ-ός.]

dhrih (III)   *os* (გენ.)

dhrihos → θριχός → τριχός (გვ. 177)

ὑπόδρα (ასკანური):

[აორ. შეად. ὑπό, δέρκ-ομαι δρακ-ών.]

upo ან *supo* (Loc. *drk* (III)

ზმნ. შეად. გვ. 91)

(*s*)*upodrk* → ὑποδρα(κ).

φαινοῖς (ეოლიურიდან):

[დატ. მრ., შეად. *φαινό-ς*, *φάος*.]   ფუძე *φαινο-*.

bhə (III)   *ues* (აბსტ.   *is* (ლოკ.)

სუბს.) *no*   *ais* (დატ.)

(ზედ. სახ.)

bhəuesnois და *-nōis* → *φάεινοῖς* ეოლიურში, *φαινοῖς* ატიკურში: შეად.

გვ. 36

φάινοισα (ეოლიური):

[ნომ. მხ. მდებრ. შეად. *φάινο-μεν*, *φαινο-ο-ντ-α*.]   ფუძე *φαινοισα-*.

bhə (III)   *io* (ახლ.)

+ *n*   *nt* (მიმდ.)

ia ან *i* (მდებ., გვ. 96)

bhəñontia → *φαινοισσα* → *φάινοισα* ეოლიურში (გვ. 36), *φάινοισα* ატიკურში *bhəñ-* შეიძლება ეწოდოს „მეორადი“ ძირი.

φρασίς (პინდარე):

[დატ. მრავ. შეად. *φρέν-ες*, *γαλακ-σι*.]   ფუძე *φρεν-* და ა.შ.

bhrn (III)   *si* (ლოკ. მრ.)

bhrnsi → *φρασίς*, *φρεσίς* *ε-*ს გამონვეულია *φρένες*-სთან ასოცირებით. და ა.შ.

როთულ ბერძნულ სიტყვებში ვარჯიში.

გაანალიზეთ შემდეგი სიტყვების ადრეული ფორმები:

μητρός ἀοσητηήρας ἔχων λίπεν αἰπόλος οἶκον.

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

ἀττ' ἔσπειρεν ὁμοῦ ἦωσι πέφϋκεν ἀμείνω.

τέσσερας ἀλλ' ἐσιδών ἑκατὸν βούς ἔζ'ετ' ἀληθῶς.

პასუხი: დანვრილებითი ინფორმაციისთვის იხ. ზემოთ მოცემული მაგალითები.

	<i>mā</i> (I)	<i>tr</i>	<i>os</i>
<i>sm</i> (III)	<i>soq</i> (II)	<i>iē</i> ან <i>iā ter</i> (გვ. 125)	<i>ns</i>
	<i>segh</i> (I)	<i>o</i> (გვ. 105) <i>nt</i>	გრძელი ხმოვანი ნომინატივის სანარმოებლად.
	<i>liq</i> (III)	<i>e</i> (გვ. 105)	<i>t</i> (ბერძნული - <i>ν</i>)
{	<i>aig</i> (I)		
	<i>qol</i> (II)	<i>o</i> (გვ. 105)	<i>s</i>
	<i>moi-</i> ან <i>yoik-</i>	<i>ko-</i> ან <i>o-</i>	<i>m</i>
	<i>i-</i> ან <i>sy</i> (III)		<i>a</i>
	<i>qī</i>		<i>a</i>
<i>e</i>	<i>sper</i> (I)	<i>se</i>	<i>t</i> (ბერძნული - <i>ν</i>)
	<i>som</i> (II)	<i>o</i>	<i>t sjo</i>
	<i>āus</i> (I)	<i>ōs</i>	<i>i</i>
<i>bhe</i>	<i>bhū</i> ან <i>bheu</i> (I)	<i>ke</i>	<i>t</i> (ბერძნული - <i>ν</i>)
(ბერძნული <i>a-</i>) <i>men</i> (I)	<i>jos</i>		<i>a</i>
გვ. 108)	<i>qet</i> (I)	<i>ur</i>	<i>ns</i>
	<i>al</i>	<i>i</i>	<i>a</i>
<i>en-s</i>	<i>uid</i> (III)	<i>o</i> (გვ. 105) <i>nt</i>	გრძელი ხმოვანი ნომინატივის სანარმოებლად.
? <i>sem</i> (I)	<i>dkm</i> (III)	<i>to</i>	<i>m</i>
	<i>gou</i>		<i>ns</i>
	<i>sed</i> (I)	<i>je</i>	<i>to</i>
<i>n</i>	? <i>lāth</i> (I)	<i>os</i>	? გრძელი ხმოვანი ზმნიზედის სანარმოებლად.

30. ცათიონჯი სიტყვათა ნაწილი

30. გაანალიზეთ მოცემულ ლათინურ სიტყვათა ადრეული ფორმები, დაურთეთ მცირე კომენტარი.

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

aevom:

[ნომ. და აკუ. საშ. სქესი. შეად. *aiśv.*] ფუძე aevo-

aiu-   *o* (სუბს. გვ. 105) *m* (ნომ. და აკუ. საშ. სქესი.)

aiuom → aevom.

amāvī:

[I მხ. პერფ. შეად. *amā-s, memin-ī μέρημαι.*] ფუძე

amāv- და ა.შ.

? *m(m)* (III) *ā* (აბსტრაქტ. სუბ.   *ai* (მედიუმი
და ზმნა)   განს. I პირის მხ. რ.)

u (პერფ.)

m(m)auai → *amāvī*: for *m(m)* შეად. გვ. 93: შესაძლებელია, რომ ძირის I რიგი იყო *em-* (შეად. *emō*), მისი მნიშვნელობა ჰგავდა 'take'-ს ან 'choose'-ს; *em-* → *am-*, შეად. სავარაუდო ფორმებს *μέγας* და *magnus, ἔρετος* და *ratis*.

ambīre:

[ზმნური სახელის ლოკ. მხ. შეად. *es-s-e, genere γένει, ἀμφί, εἶ-μι.*] ფუძე *ambīr-*.

ambhi (ადგილის   *ei* (I)   (*e*)*s* (ზმნური არს. სახ.)   *i* (ლოკ.)

ზმნიზედა გვ. 84, 132)   *a an e* (ინსტრ.)

ambhi-ei(e)si და ა.შ. → *ambīre*.

anceps:

[ნომ. მხ. სიტყვისა 'two-headed' ('with two minds'-ის მნიშვნელობით): შეად. *ἀμφί, cap-ut, κεφάλη, ancipit-em.*] ფუძე *ancip(i)t-*.

ambhi (ადგილის ზმნ.)   ? *keph* (*ə*)*t* (სუბსტ.)   *s* (ნომ.)

ambhikeph(ə)ts → *ám-biceps* → *án-ceps*: შეად. სავარაუდო *ánti-quairō* → *ánquīrō*, და იხ. გვ. 178. *ἀμφί* 'on both sides', შეად. *ἀμφιφορέυς* → *ἀμφορέυς*.

arbitrōrum:

[გენ. მრ. შეად. *ad-*, ძვ. ლათ. *bītere, ἀρο-τρο-ν.*] ფუძე *arbitro-*. *ad* (ადგილის ზმნ.) *bi* (III) *tro* (? აქტორი) *sōm* (გენ. მრ. განსაკუთრებით ნაცვალსახელებში)

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

adbitrosōm:

[გენ. მრ. შეად. ad-, ძვ. ლათ. bītēre, ἀρο-τρο-ν.] ფუძე arbitro-. *ad* (ადგილის ზმნიზედა) *bi* (III) *tro* (? აქტორი) *som* (გენ. მრ. განს. ნაცვ.)

adbitrosōm → *arbitrorum*: *d* → *r*, შეად. *arcessō*, ზოგიერთი უმბრიული ფორმა (გვ. 55); -ō-, სავარაუდოდ *arbitrōs*-თან ასოცირებითა და I კანკლედობით არის მიღებული. იხ. გვ. 92.

arcēssō:

[I მს. პრეზ. შეად. ad, cēdō, arcessi-mus λέγω-μεν.] ფუძე arcessi- და ა.შ.

ad (ადგილის ზმნიზედა) *kēd* (I) *or to* (კაუზ.) დაგრძელებული
kād (III) ხმოვანი I მს. სანარმოებლად.

adkēdtō → *arcēssō*: *d* → *r*, შეად. უმბრიული და ასევე *arbiter* (იხ. ზემოთ):
-bt- → *-dst-* → *-ss-*, შეად. *scid-tos* → *scissus* (გვ. 206).

aufugiunt:

[III მრ. პრეზ. შეად. *aŭ*, φυγ-εῖν, ძვ. ლათ. trem-o-nti.] ფუძე *aufugio-* და ა.შ.

au (ადგილის ზმნი.) *bhu* (III) *io* (პრეზ.) *nti* } (მე-3 მრ.)
nt

au-bhugiant(i) → *áufugiunt*; თუ *ambhō* → *ambō* (ἀμφω), შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აქ ნაგულისხმევია *aubugiunt*, მაგრამ ის ასოცირებულია *fugiunt*-თან და შესაბამისად (შეად. *ferunt* და *bheront(i)*) წარმოიშვა *aufugiunt*. სავარაუდოა, რომ *ápo-* არ გახდებოდა *aú-*, არამედ *áb*.

bene:

[„აბლ.“ ზმნი. შეად. *cārē*, ძვ. ლათ. *facilumēd*, ძვ. ლათ. *Dueno-s*.] ფუძე *bene-* და ა.შ.

? *duo* (II)   *ne* (ზედ.)   *ed* (აბლ.)
a ან *e* (ინსტრ.)

duon(ē)d → *benē*: *uo* → *ue*, შეად. *uoid-* → (*oīd-a*) *veid-*. მახვილის შედეგად *bēnē* → *bēnē*, გვ. 46.

brūma:

[ნომ. მს. შეად. *brūma-m*, *brevi-s* βραχύ-ς, πρό-μος *sup-mos* → *summus*.] ფუძე *brūma*.

bre (I) *u* (ზედ.)   ? *i* (მდედ.)

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

mā (აღმატ. მდედ.)

breḡhu(i)mā → *brehu(i)mā* → *brey (i)mā* → *broumā* → *brūma*. -h- ამოვარდა, შეად. *bihimus* (χίμω) → *bīmus*; eu-სთვის იხ. გვ. 86; *ā* → *ā*, იხ. გვ. 46. ‘Ellipse’-თვის იხ. *diēs*, შეად. *τῆ ὑστεραῖā*, და იხ. გვ. 128.

cerebrum:

[ნომ. და აკუ. მხ. შეად. *κέρ-ας*, *fūnebris fūnesris*, გვ. 167.] ფუძე *cerebro-* და ა.შ.

ker (I) *es* (აბსტრ. არს. სახ.) *m* (ნომ. და აკუ.

ro (do.) საშ. სქესი)

keresrom → *cerebrum*: *b*, შეად. *fūnebris*, შეად. გვ. 167.

cito:

[ზმნიზედა, შეად. *citu-s*, *κῆειν*.]

ki (III) *to* (ზმნური სახ.) *od* (აბლ.) ან *a* (ინსტრ.)

kitō(d) → *cītō* → *cītō*: იხ. *bene*, ზემოთ.

citrā:

[ზმნიზედა, შეად. *in-trā*, *κεῖνος*, ძვ. ლათ. -*trād*.] ფუძე *citrā-*.

ki (III) *trā* (შედარებითი ხარისხის სუფ.) (*e*) *d* (აბლ.)

kitrād → *citrād*: ‘Ellipse’ parte, შეად. *brūma*, ზემოთ; აბლატივისათვის ‘from the side’ → ‘on the side’, შეად. *ex alterā parte*.

comitābimur:

[დეპონენტი მომავალი დროის I პირი, მრ. რიცხვი ‘we will go with’: შეად. *com-*, *i-ter*, *φύομεν*, დორიულს *ἴ-μεσ*.] ფუძე *comita-bi-* და ა.შ.

kom (ადგ. ზმნიზ.) *i* (III) *tā* (ზმნური სახ.

ან აქტორი)

bhuo-

mos (I მრ.)

komitā-bhuomos, შედგენილი სიტყვა ‘we are going together’, → *cōmitābimus*: -*bhu-*, შეად. *super-bō*-სთან *ὑπερφύωσ*, გვ. 98. „დეპონენტი“ -*r* რომელიც წარმოიშვა III პირის მრ. რიცხვის ძველებური ფორმიდან *sequur*, და ა.შ. *sequunt*, იხ. გვ. 145: ეს ფორმა წარმოიშვა ასოციაციის მეშვეობით.

consulātuī :

[დატ. მხ. *consulātu-s*, შეად. *ἐδή-τυ-ος*, *com-*, *sed-ēre*, *δοῦν-αι*.]

ფუძე *consulātu-*.

kom (ადგ. ზმნი.) *sod* (II) *ā* (ზმნური სახ.) *ai* (დატ.)

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

tu (do.)

komsodātuai → *consulātui*: *d* → 1, შეად. *δακρῦ*, ძვ. ლათ. *dacruma* და *lacrima*.

contentiōnēs:

[ნომ. და აკუ. მრ. შეად. *contentiōn-is*, *τα-τός tentus*, *πρό-ες τός-υς*] ფუძე *contentiōn-*.

kom (ადგ. ზმნ.) *τη* (III) *ti* (ზმნური სახ. *es* (ნომ. მრ.)

ōn (do.)   *ης* (აკუ. მრ.)

komtētīōn- → *contentiōn-*: *ō* წარმოიშვა *-ōn-* -დან მხ. ნომინატივთან ასოცირების შედეგად. რომელს ჰქონდა გრძელი ხმოვანი? ნომინატივის მრავლობითის აღმნიშვნელი *-es* გამოიყენებოდა ძვ. ლათინურში, მაგრამ *-ēs i-* სთან ასოცირების შედეგად წარმოიშვა. ფუძეები, როგორცაა *turrēs*; აკუ. *-ης* → *-ens* → *ēs*, შეად. *decīēns* → *decīēs*.

caīcuīmodī:

[გენ. მხ. „არა აქვს მნიშვნელობა რა ტიპის იქნება“, შეად. ძვ. ლათ. *quei, modu-m.*] ფუძე *modu-*, და ა.შ.

qo (განუ. ნაც. II)   *i* (ნაცვალსახელების გენ.)

mod (II)   *o* (სუბს. გვ. 105) *i* (ნაცვალსახელების გენ.)

qoi-qoi-modoi → *caīcuīmodī*.

danunt (ძვ. ლათ.):

[III მრ. შეად. *δο-τός da-tus*, *δῶ-ρου dō-num*, *τρέμ-ο-ντι trem- o-nti.*]

ფუძე *dano-* და ა.შ.

dā (III, გვ. 174)   *no* (პრეზ.)   *nti* (III მრ.)

nt (do.)

dānont(i) → *dánunt*: შეად. გვ. 113.

dēnuō:

[ზმნიზედა წარმოებული *dē novō*-დან, ძვ. ლათ. *novōd*: შეად. *νέο-ς.*] ფუძე *novō-* და ა.შ.

dē (პრეზ.)   *neu* (I)   *o* (ზედ. გვ. 106) *od* (აბლ.)

dēneuōd → *dēnovō* → *dēnuō* (გვ. 112).

Diēspiter:

[ნომ. მხ. შეად. *Ζεύς Ζητός πατήρ.*] ფუძე *Diēspiter-*.

dieu (I)

e დაგრძელებულია და აწარმოებს

ნომ.+ ნომ. -s

პრეფიქსი.   **ძირი.**   **სუფიქსი.**   **ბოლოსართი.**

pā (III)   *ter* (აქტორი) *e* დაგრძელებულია და აწარმოებს ნომ.-ს

dieus-pater → *diēspater* → *Diēspiter*. *-ēus* → *-ēs*, შეად. *ἰῆϋς* → *bōs βοῦς*.

dīgnōs:

[აკუ. მრ. შეად. *dignu-s*, *τό-υς*, *dec-et*.] ფუძე *digno-* და ა.შ.

dek (I)   *no* (ზედ.)   *ns* (აკუ. მრ.)

deknos → *dīgnōs*, ლათინურში მოკლე ხმოვნები დაგრძელებულია -gn-ის წინ.

ēducāvit:

[III მხ. პერფ. შეად. *ἐξ ex*, *duc-em*, *ēducāvi-mus*, ძვ.ლ. *fueit*.] ფუძე *ēducāvī-* და ა.შ.

eks (ადგ. ზმნ.)   *duk* (III)   *ā* (ზმნური სახ.)

u (პერფ.)   *t* (III მხ.)

eksdukāy- → *ēducāv-*: *-i(t)* სავარაუდოდ, წარმოიშვა მედიუმიდან *-ai*, შეად. *μᾶμνημαι meminī*, ან *e-*ს, შეად. *ἔθηκε fēcit*. პერფექტის *v*, სავარაუდოდ, წარმოიშვა ზმნური სახელიდან, რომლის *u-* ფუძისეული იყო, მაგ. შეად. *statuō statuī* (შეად. *statu-s*): სხვები მას ნაწილად *u-*სთან აიგივებენ. (? 'then'). ჩემი აზრით, ის ნაწილობრივ III პირის მრავლობითი რიცხვიდან წარმოიშვა *-ur*.

eōrum:

[გენ. მრ. შეად. *i-s*, ძვ. ლ. *eiēis*.] ფუძე *eo-* და ა.შ.

ei (I)   *o* (ნაცვ. სახ.   *sōm* (ნაცვალსახელების
იხ. გვ.106)   გენ. მრ.)

eiosōm → *eorum* : *-i-* იხ. გვ.106 ხმოვნებს შორის, შეად. *treies* → *trees* → *τρεις trēs*; *-ō-*, იხ. გვ. 92.

falsus:

[ნომ. მხ. წარს. მიმლ. პას. შეად. *fallō*, *σφάλλα*, *παλ-τό-ς pulsus*.] ფუძე *falso-* და ა.შ.

sbhal (I)   *to* (მიმლ.პას.) *s* (ნომ. მხ.)

sbhaltos → (s)faltus. სავარაუდოდ ადრეული ფორმა იყო *sbhl̥tos* (→ *fultus*), მაგრამ *fallō*-სთან ასოცირებით წარმოიშვა *fal-*; *-sus* შეად. *pulsus*, გვ. 89.

faxit:

[მომავალი პერფ. ან პერფ. სუბ. ან ოპტ. III მხ. შეად. *faciō*, *θε-τός*, *ἔδω-*

პრეფიქსი.   **ძირი.**   **სუფიქსი.**   **ბოლოსართი.**

κ-α, δέδω-κ-α, δέικ-σ-ω, sit მომდინარეობდა *s-iē-d-დან*]   ფუძე *faxi-*
და ა.შ.

bhə (III)   *k* (აორ. და პერფ.)   *t* (III მხ.)
s (აორ.)
iē (ოპტ.)

ა. *dhəksiēt* → *faxiet* → *faxīt* → *faxit* (მაგრამ იხ. გვ. 93). *faxit*-ი გადაიქცევა პერფექტად და აორისტის ოპტატივად.

ბ. სხვები ამბობდნენ, რომ *dhək*-ს დაემატა *siēd*-ს, ყოფნა ზმნის ოპტატივი, რათა მიგველო შედგენილი ზმნა.

გ. სხვები ამტკიცებენ, რომ *-faxit*- წარმოშობილი იყო *მომავალი ან თურმეობითი* დროებიდან *dhəks-e-t*, და შეად. *λῆσ-ε-τε*.

fidere:

[ინფ. მაგ. ზმნური სახ. ლოკატივი, შეად. *gen-ere γένει, πείθω*.]
ფუძე *feider-* და ა.შ.

bheidh (I)   *es* (ზმნური სახ.)   *i* (ლოკ.)

bheidhesi → *fidere*.

findo:

[I მხ. პრეზ. განუს. შეად. *fissus*.]

bhid (III)   *no* (პრეზ.)   ხმოვანი დაგრძელებულია რათა

ანარმოს I მხ.

bhidnō → *findō*: შეად. *skin-nō (σκίνδιμη)* → *scindō*.

foederis:

[გენ. მხ. შეად. *foedus, πεί-ποιθ-α, ძვ. ლათ. Ven-er-es*.] ფუძე *foeder-* და
ა.შ.

bhoidh (III)   *es* (ზმნური სახ.)   *es* (გენ.)

bhoidheses → *foederis*.

fugābam:

[I მხ. იმპერფ. შეად. *fug-a, φυγή, φύω, fugābā-s*.]   ფუძე *fugābā-*.

bhug (III)   *ā* (ზმნური სახ.)

bhu (III)   *ā* (იმპერფ.)   *m* (I მხ.)

bhugā-bhūām → *fugābam*. თავიდან იყო შედგენილი, შეად. 'I was flying'.
ბგერათა ცვლილებებისათვის იხ. გვ. 98.

futūrum:

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

[მომავალი ინფ. შეად. *φύ-ω*, *dīc-tu-m*, დიალექტი *ezum* და ინფინიტივის აკუზატივი.]

bhu (I)   *tu* (ზმნური სახ.)
es (I)   *o* (ზმნური სახ. იხ. გვ.105)   *m* (აკუ.)

bhutu-esom ‘being (for) becoming’, ‘being about to become’, → *futūrum*: იხ. გვ. 112.

gravibus:

[მრ. ბრუნვა, შეად. *gravi-s*, *βαρύ-ς*.]   ფუძე *gravi-*.

ἄρε (I) *υ* (ზედ. სახ.)   *i* (მდედ.) *bhos* ან *bhios* (მრ. ბრუნვა)

ἄρειβhos → *gravibus*: this *e* → *a*, შეად. *μέγας* *magnus*, *ἕρετος* *ratis*. მრავლობითი ბრუნვისთვის *-bhos* ან *-bhios*, დატ. ინსტრ. ლოკ. და აბლ. იხ. გვ.120.

igitur:

[ზმნ. შეად. *agitur*, *ag-ō* *ἄγω*, *ἦγ-ε-το*.]

()   *ag* (I)   *e* (პრეზ.)   *to* (III მხ. საშ.)

ageto (‘it was done’ (გაკეთდა) → *ágito*) + *agur* (‘they did it’ (მათ გააკეთეს), ‘people did it’ (ხალხმა გააკეთა) → ‘it was done’ (გაკეთდა) კონტამინირებულია (გვ. 69-70) აგიტურში ‘it was (ან is) done’ (გაკეთდა ან კეთდება): იხ. გვ. 145. შესაძლებელია, რომ *quid agitur?* ‘what now?’ (რა ხდება ახლა?) ან ‘what then?’ (რა მოხდება შემდეგში?) → *quid igitur?* (შეად. *rédagitur* → *rédigitur*), და შემდეგ სიტყვები *quid igitur?* ‘what now?’ (რა ხდება ახლა?) ან ‘what then?’ (რა მოხდება შემდეგში?) ორად გაიყო *quid* ‘what?’ და *igitur* ‘now’ ან ‘then’: იხე, რომ სკოლის მოსწავლე იფიქრებდა *brum* ნიშნავს ‘a stick’, თუ *candēlabrum* ნიშნავდა ‘a candlestick’ და *candēla* ნიშნავდა ‘candle’;

(ბ) ზოგი მიმართავს *ნაცვალსახელის ძირს i* (III), შეად. *i-ta*, *i-d*: *gitur* ძნელი გასაანალიზებელია, თუმცა შეგვიძლია შევადაროთ *γε* და *έγω* *-ge-*თვის, და *τό-τε* *tu-m -to-*სთვის; ეს იძლევა *i-ge-to-* → *igitu-*, მაგრამ *-r-*ს არსებობა აუხსნელი რჩება. *ნაცვალსახელიდან* ამ დერივაციას მოწმობს *igitur*-ის არსებობა ადრეულ ლათინურში, წინადადების პირველი სიტყვის სახით, მაგ. *igitur em capitō* ‘then take him’ (შემდეგ წაიყვანეთ ის).

ilicō:

[შეად. ძვ. ლათ. *locō*, *en* *έν* ძვ. ლათ. *stlocus*, *στέλλω*, ძვ. ლათ. *Gnaivōd*.] ფუძე *loco-* და ა.შ.

en (წინდებული) *stl* (III)   *o* (ზმნური. იხ. გვ. 105)   *od* (აბლ.)

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

ko (სბსტ.)   *a* (ინსტ.)

en-stlocō(d) → *énlocō* → *illicō*: უმახვილო -*o-*, შეად. *légomenoi* → *légiminī*.
stl- → *sl-* → *l-*, შეად. *stlītibus* (თუმცა შენარჩუნდა *D.S.I.-decemvirī stlītibus iūdicandīs* - ის სახით,) → *lītibus*. ორი სიტყვა, რომელიც ერთიანდება ერთი მახვილის ქვეშ *dēnovō* → *dēnuō*.

impedimentum:

[ნომ. აკუ. მს. შეად. *impedī-re*, *πέδ-η*, *έν*, *ὄνο-μα* *nō-men*.]

ფუძე *impedī-mento-*, ა.შ.

en (ადგილის ზმნ.)   *ped* (I) *i* (ზმნა)   *m* (ნომ. აკუ. სამ. სქესი)
mη (აბსტრ.
და ზმნური სახ.)
to (კეთება)

enpedīm̄ntom → *impedīmentum*.

īmus (2):

[ა. I მრ. შეად. *εί-μι*, დორიული *ί-μης*;

ბ. ნომ. მს. აღმატებითი, შეად. *έν*, *πρό-μος*, *sum-mus*.]

ა.   *ei* (I)   *mos* (I მრ.)

eimos, სავარაუდოდ, თავდაპირველად იყო *imós* (შეად. *ί-μης*), მაგრამ →
īmus *īs*-სთან ასოცირებით, *īre* და ა.შ;

ბ.   *en-s* (ადგილის ზმნ.)   *mo* (აღმ.)   *s* (ნომ. მს.)

ensmos → *insmons* → *īmus*.

inventus:

[ნომ. მს. პასივის მიმღ. შეად. *τα-τό-ς* *ten-tu-s*, *έν*, *βά-σις* *-ven-tiō come*.]

ფუძე *invento-* და ა.შ.

en (ადგილის ზმნ.)   *ἴμ* (III)   *to* (პასივ. მიმღ.)   *s*
(ნომ. მს.)

enἴmtos → *inventus*: იხ. გვ. 93.

legendis:

[„აბლ“. მრ. შეად. *legendu-s*, *leg-ere*, ? *frigi-du-s*, *ὀίκο-ις*.]

leg (I) *e* (ზმნური   *o* (ზედ.)   *is* (ლოკ. მრ.)

გვ. 106)

lege-ois → *lege-īs*. სუფიქსები სადავო საკითხია:

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

ა. $(e)n^*$ (ზმნური სახ.) + *io* (ზედ. შეად. *ἀγ-ιο-ς*);

ბ. $(e)n^*$ (ზმნური სახ.) + *do* (ზედ. შეად. *frīgi-du-s*); *en* იქნებოდა I, *on* იქნებოდა II ($\rightarrow un -undus$);

გ. *uen* (ზმნური სახ. შეად. *αιFέν, ? λεγεFειν* $\rightarrow$ *λέγειν*) + *do* (იხ. ზე-ვით); *uen* იქნებოდა I, *un* (შეად. *-undus*) იქნებოდა III;

დ. $(e)nt$ (პრეზ. მიმდ.) + ზოგიერთი სუფიქსი როგორცაა *-no-* (ზედ. შეად. *σεν-νο-ς*).

legeris:

[II მხ. პას. შეად. *λέγ-εο leg-ere, legi-s.*]

leg (I) *e* (პრეზ. გვ. 105) *so* (II მხ. მედიუმი)

legesō $\rightarrow$ *legere* (გვ. 110): სავარაუდოა, რომ *-s* დაემატა *legi-s*-თან ასოცი-რებით, რათა განგვესხვავებინა თხრობითი ბრძანებისაგან (*legere*), თუმცა ზოგიერთი *-sis*-ის უკავშირებს მედიუმს *-sai* (შეად. *λέγε(σ)αι λέγεται*), და *-s*-ს აქვს ზემოთ ხსენებული წარმომავლობა.

legitur:

[III. მხ. პას. შეად. *ἐ-λέγ-ε-το*, და იხ. გვ. 143.]

leg (I) *e* (ახლ.) *to* (III. მხ. საშ.)

légeto შეიცვალა *legur*-ით, მოქმედებითი გვარის III პირი, მრ. რ. ('they choose or chose', 'people choose or chose'), იხ. გვ. 70. მოქმედებითი გვარის III პირის მრ.რ. ძველი ფორმა *-r* აღმოჩენილია სანსკრიტის, კელტურისა და იტალიკურ დიალექტებში. სავარაუდოდ, მისი კვალი ჩანს III პირის მრავ-ლობითი და ლათინურის პერფექტ დროებში (*fuēre*), მაგრამ არა ბერძნულ-ში): *legu-r* და *legu-nt*, შეად. (*ῥδω*)*ρ* და *ῥδατος* (*ῥδ*)*nt*(os)-დან.

leviter:

[ედვ. შეად. *levi-s, ἐλαχ-ῥ-ς*.] ფუძე *levi-*.

leϣh (I) *ϣ* (ზედ.სახ.) *i* (მდედ.)

tro (ზედ.სახ.) ? *s* (ზედ.სახ.)

leϣhuitro(s) $\rightarrow$ *léhuitro(s)* $\rightarrow$ *léviter(s)*, შეად. *ágros* $\rightarrow$ *áger(s)*; ადრე ნაწარ-მოები იყო *leve-iter*-დან (*iter*-ისათვის იხ. გვ. 108), ასოცირების შედეგად მს-გავსი ფორმები, როგორცაა *acr-iter*, 'journey' -ის მნიშვნელობით ხმარები-დან ამოვარდა.

* იხ. ლ. ჰორტონ-სმიტის სტატია, ამერიკულ ჟურნალში ფილოლოგიის შესახებ. შესანიშნავი ნაშრომია.

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

macte estō:

[ა. ვოკატივი ან ბ. ზმნიზედა, შეად. ac-tu-s, μᾶγ-ας mag-nus, ძვ. ლათ. *facilumēd*; ძვ. ლათ. *es-tōd*.] ფუძე *macte-*.

meg (I) or *te* (პასივ. მიმდ.)   ? *ed* (აბლ.)

mæg (III)   ? *a* or *e* (ინსტრ.)

a. megte → *macte*: *e*-თვის იბ. გვ. 142; ვოკატივისათვის, შეად. *exspectāte venīs, māūtīne venī*;

β. megtē(d) → *mactē*, → *macte* *bēnē*-თან ასოცირებით (გვ. 138): ზმნიზედის კონსტრუქცია შეად. *bene est* 'it is well'. *es-tōd*-სთვის იბ. გვ. 93, 131.

mentiōnibus:

[მრ.რიცხვ. ბრუნვა, შეად. *mentiōn-is*, μᾶ-τι-ς.] ფუძე *entiōn-*.

mñ (III) *it* (აბსტრაქტული სახ.)   *bhos* ან

on (do/კეთება)   *bhios* (მრ. რიცხვ. ბრუნვა)

mñtiōn(a)bh(i)os → *mentionibus*: ო სავარაუდოდ, გამონვეული იყო ნომინატივთან ასოცირებით, რომელსაც ჰქონდა გრძელი ხმოვანი (შეად. *λέων λέοντ-ος*), *-ōn-*, შეად. *ἄγ-ων-ος*. *-bh(i)os*, იბ. გვ. 120. ხმოვანისთვის *-a-*, იბ. გვ. 174.

minister:

[ნომ. მხ. შედარებითის ძვ. ფორმა, შეად. *min-us*, *mag-is*, ὕσ-τερο-ς, *ministru-m*.] ფუძე *ministro-* და ა.შ.

min (III)   *is* (შედარებითი)
tro (? do/კეთება)   *s* (ნომ.მხ.)

ministros → *minister(s)*, შეად. *ἀγρός* და *áger(s)*.

monērī:

[ზმნური სახელის დატივი, შეად. *mon-ēō*, γένε-ι *gen-er-e*, δοῦναι.]

ფუძე *monēr-*.

mon (II)   *ē* (ზმნა)   *ai* (დატივი)
e(s) (ზმნური სახ.)

monē(e)sai → *monērī*.

neu:

[კავშირი, შეად. *nē-ve*.]

nē (I)

ue

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

nē-ue--ის მეორე ნაწილი შეიძლება დაკავშირდეს *aut* → *nēu-*-ის *u-*-თი, შეად. *ápo* → *áp* (*áb*).

prīmus:

[ნომ. მს. აღმატებითი, შეად. *pr-ius, mag-is, πρῶ-μο-ς*.] ფუძე *prīmo-* და ა.შ.

pr (III)   *is* (შედარებითი)   *s* (ნომ. მს.)
mo (აღმატებითი)

prīmos → *prīmus*, შეად. *audīsne* → *audīn(e)*.

regāminī:

[I მრ. სუბ. ვნებითი, შეად. *reg-ō, reg-ā-mus, λεγῶ-μεινο-ι*.]

reg (I)   *ā* (სუბ.)   *i* (ნომ. მრ.)
meno (პასივის მიმდ.)

regāmenoi → *regāminī*, იხ. გვ. 91: *regāminī* იყო ახალი ფორმა წარმოშობილი *regāmus* + *regiminī*-დან.

rexerit:

[III მს. პერფექტი სუბ. ან ოპტ. შეად. *rexerīs, εἶδ-ε-ίη vīd-er-it, reg-ō*.] ფუძე *rexerī-* და ა.შ.

reg (I)   *s* (I აორ.)   *es* (do/კეთება)   *t* (III მს.)
iē (ოპტ.)

regsesiēt → *rexerit*: იხ. გვ. 86, თუმცა, სავარაუდოდ, *-erit* წარმოიშვა ისეთი სიტყვებიდან, როგორცაა *vīderit*, და შემდეგ გადაიქცა *rexerit*-დან, რომელსაც უკვე ჰქონდა აორისტის *-s-*. სხვა ფორმები წარმოიშვა *-rit*-იდან და *-sit*-იდან, ზმნა 'be'-ს ოპტატივისათვის (გვ. 141).

ლათინური „პერფექტი“ იყო პერფექტს+აორისტი, ისევე, როგორც ლათინური „თურმეობითი“ იყო თურმეობითს+ოპტატივი.

secundum:

[საბ. ნომ. და აკუ. შეად. *sequor* *ἐπι-ομαι*, და იხ. *legendus*, გვ.144.] ფუძე *secundo-* და ა.შ.

seq (I)   *o* (ზმნა, გვ.105) . . . *o* (ზედ.)   *m* (ნომ. და აკუ.)

seqo-om → *secu-um*: სავარაუდო სუფიქსებისათვის იხ. გვ.144.

superiōrem:

[აკუ. მს. შედარ. შეად. *ὑπέρ* *super, mel-ius, πατέρ-α* *patrem*.] ფუძე *superiōr-* და ა.შ.

პრეფიქსი.   ძირი.   სუფიქსი.   ბოლოსართი.

(*k*) *sup* (ადგილის ზმნიზ.) *er* (შედარებითი) *m* (აკუ.)

ios (do/კეთება)

(*k*) *superiosm* → *superiorem*: *s*-თვის, (ნანარმოები [e]ks-დან ან *s*-დან) იხ. გვ. 91; -*მ*-თვის, რომელსაც ნომინატივთან ასოცირებულს, (*amōs*-ის მსაგვსად) ჰქონდა დაგრძელებული ხმოვანი, იხ. გვ. 145-6.

tulī:

[I მხ. პერფ. ინდიკ. შეად. *tol-erāre, μέμνη-μαι memin-ī.*]   ფუძე *tulī*, და ა.შ.

tol (II) *or*   *tī* (III)   *ai* (მედიუმი)

tolai or tī (l)ai → *tulī*. ზოგის აზრით, ეს ფორმა მომდინარეობდა *tétulī*-დან, ალბათ იმიტომ, რომ ნაწილობრივ დაკავშირებული იყო შედგენილ ზმნასთან: *rétetulī* → *rét(t)ulī*, მაგრამ პერფექტის (რედუბლიცირების გარეშე) ძველი ფორმის სანახავად იხ. *οἶδα*, ნანარმოები *υοιδ*-დან.

ubi:

[ადგილის ზმნიზედა, შეად. ძვ. ლათ. *ubei, quā, sī-cubi, κλισίη-φι.*]

u (III)   *bhi* (ბრუნვის ნიშანი)

ubhi → *ubī* ლოკატივთან ასოცირებით *Corinthī*-ის მსგავსად. სხვები ამტკიცებენ, რომ *u-* ანარმოებს ლათინურ ფორმას *q-* ძირი, როგორც ეს არის *quis*-ში, და ა.შ.

ამის დამამტკიცებელი არგუმენტები შემდეგია

(i) *მნიშვნელობები*: *ubi, quā*-სა და ინგლისური 'where'-ს მსგავსად (*hw-*), არის კითხვითი ('where?'), განუსაზღვრელი ('some-where'), და მიმართებითი ('the place where . . .');

(ii) *ფორმები* *utrum* და *πότερον*, დიალექტურ ფორმებთან ერთად ანარმოებს ისეთ სიტყვებს, როგორცაა *puteruspid*. მთელი სირთულე ბგერათა ცვლილება-შია: რატომ გახდა *cudi* → *ubi*? ზოგი ამტკიცებს, რომ *sī-sudi* და *ne-cudi* სხვადასხვანაირად გაიყო *viz.* როგორც *sīc-udi, nec-udi* და დავუშვათ გვაქვს *ubi*, როგორც ასეთი; სხვები ფიქრობენ, რომ ფუძეების *qo-* (შეად. *quod*), და *qi-*ის (შეად. *quid*) მესამე ფუძე *qu-*, რომელიც სავარაუდოდ, იყო → *u-* რაც ეწინააღმდეგება იმას, რაც ვიცით.

usque:

[ზმნიზედა, შეად. *out*]

ud (ადგილის ზმნიზედა) (III)

s (? ბრუნვის დაბოლოება)

პრეფიქსი. ძირი. სუფიქსი. ბოლოსართი.

-s-თვის შეად. *ἀπ-σ-, ἐν-σ-, ἐκ-σ-, -s; qe* (შეად. *ἄσ-τε*) ცოტათი შეცვალა ან საერთოდ არ შეუცვალა მნიშვნელობა, ან იქნებ იყო *ke* (შეად. *hon-ce*, და *κ- κείνος*) ?

ūtier:

[ვნებითი, ინფინიტი. შეად *ūti*, ძვ. ლათ. *oetier*.]

oi (II) *t* (? ზმნური) *ai* (დატ.) *i* (ლოკ.)

oit(a)i → *ūti*, თავდაპირველად ნიშნავდა 'to or at using': შემდეგ მას დაემატა *-ad* (შეად. *quō-ad*, და დიალექტური *āsam-ad* და მისი ექვივალენტი *āram*) რაც ნიშნავდა 'to'-ს ან 'at'-ს: *-ad* შემდგომში გახდა → *er*; *-d*-ს *-r*-ად ქცევა გამონვეული იყო უმბრიულით (რომელიც მოგვიანებით ენიუსმა ისესხა) ან ვნებითის *-r*-თან ასოცირებით, იხ. *legitur* (გვ. 145). *-ī* → *-i*, შეად. *nulliusb* (და იხ. გვ. 45). სხვები აწარმოებენ *-ier*-ს *ūti*-სა და *ūter(e)*-ის ერთმანეთთან დაკავშირებით.

utrum:

[საშ. შეად. *πότερον*.]

u (III) *tro* (შედარებითი.) *m* (საშ. აკუ.)

u-ს სავარაუდო წარმოშობისათვის *qo*-სა ან *qu*-სგან, იხ. გვ. 148 (ზევით).

velimus:

[I მხ. ოპტ. შეად. *volō*, ეოლიური *βόλ-λᾶ*.] ფუძე *velī-* და ა.შ.

vel (I) *ī* (ოპტ.) *mos* (I მრ.)

velīmos → *velīmus*: *vel* → *β* და *v*, შეად. *βορᾶ* და *vorare*, *βορᾶ-*.

ვარჯიში რთულ ლათინურ სიტყვებში:

გაანალიზეთ შემდეგი სიტყვების ადრეული ფორმები:

indomitō pede septem ursōs sequere ūnus equum vī;

fende quoque et veniens legitō iuga suāvīa pulsīs;

fīde iecur vīnō: tua vōx quā Iūppiter est sit.

შენიშ. გრძელი ხმოვნები და ადრეული ლათინური ფორმები, ჩვეულებრივ ძალიან მნიშვნელოვანია.

პასუხი: (დამატებითი ინფორმაციისათვის იხ. ზემოთ მოცემული მაგალითები)

n *dom* (II) *a-to* *od*
ped (I) *i* (ლოკ.), *a* ან *e* (ინსტრ.)

პრეფიქსი.	ძირი.	სუფიქსი.	ბოლოსართი.
? sept, ან sep-	(I) ო ან თ		
rk (III)	to ან so	ns	
seq (I)	e (გვ. 105)	so	
oi (II)	no	s	
ek (გვ. 88) (I)	uo	om	
uī ან uei		i (ლოკ.), a ან e (ინსტრ.)	
ḡher (I)	de		
qo (II)	qe		
e (I)	ti		
ḡm(III)	īe-nt	s	
leg (I)	e (გვ. 105)	tōd (გვ. 131)	
yug (III)		a	
sūād (I)	u i	a	
pł (III)	to	si	
bheidh (I)	e (გვ. 105)		
iġq (I)	r		
uoi ან uoin-		o (გვ. 105) ან no ai	
teu (I)	ā		
uoq (II)		s, და? ნომინატივის გრძელი ხმოვანი	
q (III)	ā	a (ინსტრ.)	
djeu (I)			
pə (III)	ter	ნომინატივის გრძელი ხმოვანი	
es (I)		ti	
s (III)	iē	d ან t	

31. სიხყვავის ანალიზი: მონასაქები, აეთოლი, ბავხსაქაქანი ჟასლოქები

31. მონაცემები, რომელთა მიხედვითაც, გარკვეული მეთოდით გაანალიზებთ სიტყვებს;

(ბ) მეთოდი, რომელსაც თქვენ ურჩევდით დამწყებ შემსწავლელს სიტყვების ანალიზისთვის;

(გ) ძირითადი შეცდომები, რომლებიც შეიძლება დამწყებმა შემსწავლელმა დაუშვას სიტყვების ანალიზისას;

(ა) ზოგიერთი მონაცემი, რომელთა მიხედვითაც სიტყვა უნდა გაანალიზდეს, შეგიძლიათ იხილოთ გვ. 20-ზე; გვაქვს:

(1.) ცოდნა, ინდოევროპული ანუ *Māter-ენისა* (გვ. 10) და ბერძნული, ლათინური (გვ. 16) და ინგლისური (გვ. 61) ენების ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ;

(2.) გვაქვს ცოდნა იმ კანონებისა და პრინციპების შესახებ, რომელთა მიხედვითაც ბგერები განვითარდა (იხ. გვ. 66)

(3.) გვაქვს ძველი ბერძნული ფორმები (მაგ. დიალექტებიდან, ჰომეროსიდან, გვ. 31);

(4.) გვაქვს ძველი ლათინური ფორმები (მაგ. ხელნაწერებიდან, წარწერებიდან, გვ. 44);

(5.) გვაქვს, თუმცა, იშვიათად, ინგლისური ფორმები (იხ. გრიმის კანონი გვ. 62);

(6.) გვაქვს ცოდნა სიტყვის შემადგენელი ნაწილების შესახებ, რომლებაც სიტყვა შეიძლება დაიყოს, გვ. 103);

რაც უფრო იზრდება ფილოლოგიის შემსწავლელის ცოდნის დონე, მონაცემთა რაოდენობაც იზრდება და ზემოთ მოცემულ სიას შეიძლება ასევე დაემატოს მაგალითად:

(7) ინდოევროპული ანუ *Māter-ენის* სიტყვები და სიტყვათა შემადგენელი ნაწილები თავისი ბერძნული, ლათინური და ინგლისური შთამომავლებით, გვ. 158);

(8) კანონები ბგერათა ცვალებადობის შესახებ, (გვ. 161) და ა.შ.

(ბ) სიტყვის სრული ანალიზის მეთოდი საუკეთესოდაა წარმოჩინებული სიტყვის “tremunt” სრული ანალიზისას (შეად. გვ. 113);

(1) tremunt;

(2) III მრავლობითი, ანმყო;

(3) შეად. ძველი ლათინური *tremonti*, დორიული *τρέμωντι*, *τρέμο-μει*, *τρόμ-ος*;

ფუძე

(4) -პრეფიქსი, ძირი (და მისი ხმოვანთა რიგი) ფუძე, სუფიქსი, დაბოლოება;

(5) და (6) -ფუძე (I) *o* (ანმყო) *nti* (III მრ.) იხ. გვ. 105;

(7) *tremonti* → *trémunt*, ლათინური მახვილის გამო; შეად. *oinom* → *ūnum*, *éti* (ἔτι) → *ét*;

(8) *tremunt*, შესაძლოა, ასევე მოდიოდეს ფორმიდან *tremont*, შეად. შეუკვეცავი ფორმა, როგორცაა *τρέμων(ν)*.

ამდენად, სიტყვის ანალიზის მეთოდი შეიძლება შეჯამდეს შემდეგნაირად:

(1) დაწერეთ სიტყვა და აღნიშნეთ გრძელი ხმოვნები;

(2) გრამატიკულად დაშალეთ სიტყვა;

(3) შეაგროვეთ ამ სიტყვის და მისი სხვადასხვა შემადგენელი ნაწილების

ადრეული ფორმები; ბერძნული დიალექტებიდან, ლათინური წარწერებიდან და ა.შ.;

(4) გაყავით ფურცელი 4 ან 5 სვეტად, სახელდობრ: (ფუძე=) პრეფიქსი+ძირი (მის ხმოვანს +სუფიქსი (OF) დაბოლოება (OF))

(5) დაწერეთ ინგლისური ასოებით ძირის ადრეული ფორმა (ერთმარცვლიანი გვ. 105); აღნიშნეთ მისი ხმოვნის რიგი (I, II ან III), შემდეგ აღნიშნეთ პრეფიქსი, შემდეგ ან ფუძე (ანუ ყველაფერი დაბოლოების გარდა) ან დაბოლოება, ყველაფერი ფუძის გარდა, და ბოლოს სუფიქსი;

(6) აღნიშნეთ რისი მანარმოებელია მოცემული სუფიქსი და დაბოლოება;

(7) დაასახელეთ და გვიჩვენეთ ხმოვნის ცვლა ადრეული ფორმიდან მოყოლებული იმ ფორმამდე, რომელიც ხელთ გაქვთ;

(8) ჩაწერეთ ნებისმიერი კომენტარი, რომელიც, თქვენი აზრით საჭიროა აღინიშნოს;

შენიშვნა: ეს გრძელი და დასაწყისში ძალიან ნელი პროცესი იქნება, მაგრამ თანდათანობით იგი უფრო სწრაფი გახდება; სწორად წარმართული, მუყაითი და გულდასმითი ვარჯიში ზემოთ აღწერილ ეტაპებს თითქმის ავტომატურს გახდის; საწყისი ეტაპი როიალზე დაკვირის ან ნიჩბოსნობის სწავლისას თავიდან ძალიან

ნელია, მაგრამ მალე თითქმის ავტომატურ და გაუცნობიერებელ ხასიათს იღებს და მექანიკურად, თავისთავად ხდება. მხოლოდ ამის შემდეგ და არა მანამდე, ხშირად კარგი იქნება გამოტოვოთ რომელიმე ეტაპი და ივარჯიშოთ ადრეული ფორმების ჩანერასა და ანალიზში.

ზემოთ მოცემულ ეტაპთაგან რომელიმე მათგანის ჩატოვება ან გადახტომა იგივე იქნება, რომ ნიჩბის მოსმისას ადამიანს უთხრა, გამოტოვოს რამდენიმე მოსმა. ეს იქნება დროის ყალბი ეკონომია.

ქვემოთ მოცემული ლექსი აჯამებს სიტყვის ანალიზის პროცესს.

დანერე სიტყვა, ნუ დაიბნევი, გრძელი ხმოვნები* აღნიშნე, ნახე, გრამატიკულად დაშალე იგი და მოუძებნე მშობელი სახე.

(უნდა მოძებნო მშობელი ფორმა წარწერებიდან ბერძნულ ენაზე)

ახლა დრო დადგა იმ მოძებნილი, მშობელი ფორმის აღდგენისათვის,

მხოლოდ გახსოვდეს, რომ ინგლისური გამოიყენო შენ ამისათვის

და რომ ბერძნული ან ლათინური არ გამოდგება ამ საქმისათვის.

ოთხ სვეტად დაყოფ: ძირსა და ფუძეს მერე სუფიქსს და ბოლოსაც პრეფიქსს†

არ დაგავიწყდეს, შედგენილ სიტყვას რომ ეძახიან ორ სიტყვის რემიქსს.

რა ცვლილებები ჰქონდა იქ ხმოვნებს, აგვიხსენი და საქმეც გათავდა.

31. (ბ). სისყვის ანალიზისას დაშვებული ძირითადი შეცდომები; ძიხითანი შეხეობები;

(ა) სიტყვის ანალიზისას დაშვებული ძირითადი შეცდომები, (როგორც ყოველთვის,) ილუსტრირებული იქნება კონკრეტული მაგალითებით, სახელდობრ, ჯოუნსის მცდელობით, გაანალიზოს სიტყვა *μήτηρ*.

მოდით, დავუშვათ, რომ ჯოუნსი დაწერს ამის პასუხად, რომ : *μη* არის ძირი და *τηρ* - დაბოლოება.

1. იგი უშვებს შეცდომას, იმაში, რომ ადრეულ ფორმას ბერძნული ასოებით წერს: რადგანაც აქ ადრეული ფორმა საჭიროა, რომ იყოს როგორც ბერძნული, ასევე ლათინური ფორმების მშობელი-ფორმა. ბერძნული ფორმა ლათინური ფორმის მშობელი არ არის. იგი არის მისი და ან ბიძაშვილი (გვ. 61).

შემდეგ იგი შეასწორებს და ნაცვლად ფორმისა, *μη-τηρ*, დაწერს *me-ter*.

* სქოლიო: ან გრძელი ხმოვნები შეიძლება დაიწეროს, როგორც ორმაგი ხმოვნები, მაგალითად, *ē*, შეიძლება დაიწეროს, როგორც *ee*.

† ეს არის სიტყვის ნაწილების მოძებნის წესი, მაგრამ სვეტების თანმიმდევრობა არის შემდეგი: პრეფიქსი, ძირი, სუფიქსი, დაბოლოება.

2. მისი მეორე შეცდომაა ის, რომ მისეულ ადრეულ ფორმას აქვს ორი მოკლე ხმოვანი: $\mu\eta\tau\eta\rho$ შეუძლებელია, მოდიოდეს ფორმიდან *meter*, რომელიც $\rightarrow\mu\epsilon\tau\epsilon\rho$. მას უნდა აღენიშნა გრძელი ხმოვნები. გრძელი და მოკლე ხმოვნები იყო და არის სრულიად განსხვავებული მოვლენა.

შემდეგ ის ასწორებს და წერს $m\acute{\eta}t\epsilon\rho$.

3. ეს ფორმა შეიძლებოდა გამხდარიყო ატიკური $\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho$, მაგრამ ის ვერ გახდებოდა:

(ა) ვერც ეოლიური ან დორიული $\mu\acute{\alpha}\tau\eta\rho$ და ვერც

(ბ) ლათინური *māter*.

ადრეული ფორმა მხოლოდ ინგლისური ასოებით დაწერილი ატიკური ფორმა კი არ უნდა იყოს, არამედ *Māter*-ენის ფორმა, რომელიც განვითარდა როგორც *აოლიურ*, *დორიულ* და *ლათინურ ფორმებად*, ისევე *ატიკურ ფორმად*.

მომდევნო შესწორება შეეხება შემდეგს: $m\acute{\alpha}$ (ძირი) $t\epsilon\rho$ (დაბოლოება). იგი ფიქრობს, რომ ეს მაინც აუცილებლად სწორია, მაგრამ არა, რადგანაც:

4. $\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho$ დაკავშირებული იყო ფორმასთან, $\mu\eta\tau\epsilon\rho$ და ა.შ. და $-\tau\epsilon\rho$ - (ან $-\tau\rho$ -) მთელს მსოფლიოშია გავრცელებული $-t\epsilon\rho$ - ამ შემთხვევაში არ წარმოადგენს კონკრეტული ბრუნვის, ნომინატივის დაბოლოებას, რადგანაც $-ter$ - (ან $-tr$ -) ყველა სხვა ბრუნვაშიც შეგვიძლია ვნახოთ: ეს უნდა იყოს ფუძის ნაწილი. ჯოუნს უნდა ებრუნებინა სიტყვა და ენახა, სიტყვის რა ნაწილი შენარჩუნდა ყველა ბრუნვაში და იყო ფუძის ნაწილი.

ახლა ჯოუნსი ასწორებს: $m\acute{\alpha}$ არის ძირი, ter არის სუფიქსი.

5. ეს მხოლოდ მოგვცემს სიტყვას $\mu\eta\tau\epsilon\rho$. სიტყვაში, $\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho$ ბრუნვის დაბოლოება არა გვაქვს, მაგრამ e ხმოვანი დაგრძელებულია და გვაქვს $\acute{e}$, ამდენად, გვაქვს $\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho$.

6. ნომინატივის $-s$ -ის შემოთავაზება (შეად. $\lambda\acute{o}\gamma\omicron-s$) არასწორი იქნებოდა, რადგან $m\acute{\alpha}t\epsilon\rho-s$ გახდებოდა $\rightarrow\mu\eta\tau\epsilon\rho$ და ეს შემოთავაზება დაარღვევდა კანონს ბგერათა ცვალებადობის შესახებ.

აღნიშნული შეცდომები ძირითადად გამომწვეულია იმ ფაქტით, რომ ჯოუნსმა არ აღნიშნა გრძელი ხმოვნები (არც იმ ფორმაში, რომელიც მან უნდა გააანალიზოს და არც იმ ადრეულ ფორმაში, რომელსაც იგი აღადგენს).

ნაცვლად იმისა, რომ ჩვეულებრივი ასოებით დაენერა, მან სიტყვა ბერძნული ასოებით დაწერა.

მისეული ადრეული ფორმა არ მოიცავს ლათინურის ფორმას, არც

დიალექტის ფორმებს და არც ატიკურ ფორმას .

მხედველობაში არ არის მიღებული ის, რომ სიტყვა სისტემის ნაწილია და რომ იგი დაკავშირებულია იმავე ფუძის სხვა სიტყვებთან.

სიტყვის ანალიზთან დაკავშირებული საბოლოო მინიშნებები

ვისაც სურს, რომ სიტყვების ანალიზი შეძლოს, საწყის ეტაპზე მოთმინების გამოჩენა მართებს: მისი ცოდნის საძირკველი ძალიან, ძალიან მყარი უნდა იყოს. იგი კვლავ და კვლავ უნდა დაუბრუნდეს ზემოთ მოყვანილ მაგალითებს, იქამდე ვიდრე ყოველ წვრილმანსა და თავისებურებას სრულყოფილად არ აითვისებს. მან უნდა სცადოს, თავად შეაგროვოს მასალები, ადრეული ფორმები და თავად გააანალიზოს ისინი. მან პასუხებში წინასწარ არ უნდა ჩაიხედოს, ვიდრე თვითონ არ გააკეთებს ყველაფერს. მხოლოდ შემდეგ შეამოწმოს პასუხები, შეასწოროს თავისი ნაწერი და ნახოს სად დაუშვა შეცდომა, რატომ დაუშვა ეს შეცდომა და როგორ შეიძლებოდა ამ შეცდომის თავიდან არიდება. მან უნდა აღნიშნოს თავისი სუსტი წერტილები და უნდა იმუშაოს მათ აღმოფხვრაზე, თავიდან ნელი და მუყაითი კონცენტრაციით, მანამ სანამ ამ სუსტ წერტილებს თავის ძლიერ მხარედ არ აქცევს. შრომა დაიზოგება, თუ დასაწყისში წუთებს სწორად გამოვიყენებთ. ეს არის ეკონომიის პრინციპი, რომელიც გულისხმობს აწმყოში ხარჯის გაღებას იმისათვის, რომ მომავალში დანახარჯი ნაკლები იყოს.

ნანი IV.

ზოგადი სახითხები ბუიხათა სვაცაბალობისა და
სხვა სახითხების შახახაბ და ტახნიხუი
ტახმიწთა ბანმახტახანი.

წინადადებები Māter-ენაზე

ზოგიერთი Māter-ენის ასოები → ბერძნული და ლათინური ასოები,
ზოგიერთი ბერძნული და ლათინური ასო და Māter-ენის ასოები

Māter-ენის ალფაბეტი

ტექნიკური ტერმინები

32. ონბცისუი ონადაეაბის ოახბმნა Māter- ენაზე

32. გადათარგმნეთ ქვემოთ მოყვანილი წინადადებები Māter-ენაზე სადაც საჭიროა მოიყვანეთ ალტერნატიული ფორმების მაგალითები და ასევე მოიყვანეთ ბერძნული და ლათინური შთამომავალი ფორმების მაგალითებიც.

- ა) „ო, დედა, შეაბი საბელი, ცხენი მინდორშია“;
- ბ) „დაე შვიდი ველური დათვის ღვიძლი იყოს წითელი“;
- გ) „მამა, მითხარი ვინ იყო ის და რა გააკეთა მან“;
- დ) „მეორე ნავით მოვდივარ მე ახალ სახლში“;
- ე) „მას უნახავს (იცის) ხუთი მგელი“;
- ვ) „დაბადებიდან იგი ჯობნის ამ ქალების ძმას“.

Māter-ენის თავისებურებებთან დაკავშირებული კომენტარები:

- (ა) მთავარ წინადადებაში ზმნა მახვილიანი არ იყო;
- (ბ) მრავალ კონსტრუქციაში, რომლებშიც მოგვიანებით ენამ წინდებულები გამოიყენა, გამოყენებული იყო მარტივი ბრუნვები;
- (გ) ჩვენებითი ნაცვალსახელი ჯერ არტიკლად არ გადაკეთებულა .
ადრეული ლათინური ფორმები, რომლებიც აქ მოცემული არ არის, შეგიძლიათ ნახოთ გვ. 44-ზე.

აქ მხოლოდ რამდენიმე მახვილია გაკეთებული. აქ მოყვანილი ბერძნული და ლათინური ფორმები არ არის ფაქტობრივი ბერძნული და ლათინური კონსტრუქციები.

- (ა) māter, yugóm bhere: ékuos agroi esti;
ბერძ. μητερ ζυγὸν φέρει ἵππος (გვ. 88) ἄγροί ἐστι,
(დიალ. μάτερ) (შეად. οἱκοί)
ლათ. māter iugu fer (შეად.გვ. 73) equos agrī est (შეად.გვ. 73). (შეად. domī)
- (ბ) ἰέqr̄ séptm̄ ἵdom̄-[ან ἵdm̄]-tōm̄ rktōm̄ [ან rks-] [e]siēd̄ rudhróm̄;
estōd̄
ბერძ. ἦπαρ ἑπτὰ ἀδαμάτων ἄρκτων εἴη ἐρσθρόν,
ἔστω
ლათ. iecur septem indomitum (ძვ.ლათ.) ursum (ძვ.ლათ.) sit rubrum.
estō

(გ) *enseqe moi, qis esāt, pāter, qid qe dhēket;*

ბერძ. ἔννεπέ μοι, τίς ἦν (გვ. 87) πάτερ τί τε θῆκε (Unaug.),

ლათ. insece mī, quis erat, pater, quidque fēcit (გვ. 93) ?

(დ) *aliāi nāxi ომიძი ნეჲოი ოიკოი* [ან *dómōi*, და ა.შ.];

neom ūoikom

ბერძ. ἄλλη γηί βαίνω νέω οἴκω [ან *dómō*],

νέον οἶκον

ლათ. aliā [ან *nāve veniō novō vīcō* [ან *domō*]:

aliae]

შენიშვნა: დატივი გამოხატავს მიზანს სანსკრიტში, სპარსულში, ბერძნულსა და ლათინურ პოეზიაში.

(ე) *pénqe líqons ოიდეთ;*

ბერძ. πέντε λύκους οἶδε,

ლათ. quinque (გვ. 89) lupōs(გვ. 88) vīdit.

(ვ) *Genesi super esti bhrāterṃ tāsōm;*

ბერძ. γένει ὑπέρ ἐστι φρᾶτέρα τῶν,

ლათ. genere superest frātrem [არის]tārum.

33. Māter-ენის ასოები და მათი ბუქინური და ლატინური მთარგმნელობა

33. რა სახე მიიღო ქვემოთ მოყვანილმა Māter-ენის ასოებმა,
მოიყვანეთ მაგალითები:

(ა) ბერძნული: *q, s, i, ā, u, w, ḡ, m.*

(ბ) ლათინური: *dh, ai, eu, a, ei, s, m, r, ḡ.*

(ა) ბერძნული:

ამ ასოების შედეგი კარგად ჩანს მაშინ, როცა ბერძნულ მაგალითებს
ვადარებთ ლათინურ და ენის ფორმებს ან ბიძაშვილი ენის ფორმებს (იხ.
გვ. 83, 92).

1. *q: πότε, αἰπόλος βουκόλος agricola, ἄττα* (გვ. 125) *quia quoque;*

q შეიძლება ყოფილიყო →

(i) *π* (*πότε αἰπόλος*),

(ii) *τ* (*πότε*),

(iii) *κ* (*βουκόλος*).

(iv) *ττ*, ნაწარმოები *qi* (*ἄττα*)-დან.

შენიშვნა: -*q* ზოგჯერ იწერება, როგორც *q_u*; *u*- ნარმოადგენს ლათინურ
ბგერას, რომლის წყალობითაც *q_u* გახდა *π* ან *τ* და ნარმოთქმისას პირის
ღრუს სიღრმეში გადაინაცვლა. ამიტომ *u* ბგერას ზოგჯერ „პარაზიტულს“
უწოდებენ : იხ. გვ. 173

2. *s: στῆναι stāre, οἶκος vīcus, ἑπτὰ, septem, ἡδύ suāve, γένει genere, πεδίονο*
→ *πεδίονο* → *πεδίονο*;

s შეიძლება გამხდარიყო →

(i) *σ*- (*στῆναι*), -*ς* (*οἶκος*),

(ii) - (*ἑπτὰ, ἡδύ* ნაწარმოები *su-*)-დან,

(iii) - (ვხვდებით ლაკონიურ დიალექტში, გვ. 32), მოგვიანებით გაქრა
(*γένε'ι* → *γένει*, *πεδίονο* დან *-sio*): ბერძნულში ზოგჯერ შენარჩუნებულია,
როგორც, მაგალითად, ფორმაში *ἐλθ-σ-α* (რომელიც არის *ἔδειξα* ფორმას-
თან ასოციაციის შედეგი და ა.შ.).

3. *i* ძალიან მაგარი ასო იყო:

ἦπαρ iecur, πεδίονο, τρεῖς trēs, Ζεὺς Diēspiter, იონიური μέζων μέγας,
τύπτω, μέλισσα μέλιτος, ἦσσαν ἦκιστα, ἄνασσα ἄνασσα ἀνακτος, κορύσσω
κόρυθες, θάσσαν ταχύς, ἄσσαν ἄγχι, σπείρω σπέρμα, τείνω tendō, βαίνω

veniō, ἄλλος alius;

ამიტომ *i* შეიძლება გამხდარიყო →

(i)´ - (ἦπαρ),

(ii) ან დაკარგულიყო ხმოვნებს შორის (πεδίσο -σιο -დან, τρεῖς trejes-
იდან),

(iii) ξ ნაწარმოები *di* და *gi* (Ζεύς, μέζων)-დან,

(iv) πτ ნაწარმოები *pin* (τύπτω)-დან,

(v) σσ და ττ ნაწარმოები *ti*, *ki*, (?)*kti*, *dhi*, *ghi*, *nghi* (μέλισσα, ἴσσω, ἄνασσα, κορύσσω, θάσσω, ἄσσω)-დან,

(vi) ιρ, ιν ნაწარმოები *ri*, *ni*, *mi* (σπείρω, τείνω, βαίνω)-დან,

(vii) λλ ნაწარმოები *li* (ἄλλος)-დან.

ეს ასო უამრავ სიძნელეს ქმნის, ვიდრე რომელიმე სხვა, და ამიტომ საჭიროებს განმეორებით შესწავლას.

4. *ā*: μήτηρ μάτηρ māter, χάρᾱ (ატიკ. და დორ.), ναῦς nāvis;

ā შეიძლება გამხდარიყო →

(i) η (μήτηρ),

(ii) *ā* (χάρᾱ),

(iii) *a* (ναῦς გვ. 88),

5. *u*: οἶνον vīnum, νέος novos, ἀμεύομαι moveō, δις bis twice;

u შეიძლება გამხდარიყო →

(i) არაფერი (οἶνος, იხ. გვ. 89, νέος),

(ii) *v* (ἀμεύομαι),

(iii) *β* ნაწარმოები *du* (δύς)-დან.

6. *w* გარდა სიტყვის დასაწყისისა, ყველგან გახდა (ἑσπέρα vespera) →
მასაც იგივე განვითარების გზა ჰქონდა, რაც *u*-ს, როგორც ბერძნულში,
ასევე ლათინურში. აოლიურში გვაქვს βρόδιον ფორმიდან: *Frodon*.

7. *ϝ*: βαίνω veniō, ζυγόν iugum, ἀδελφός βρέφος, σεμνός σέβομαι;

ϝ შეიძლება გამხდარიყო →

(i) *β* (βαίνω),

(ii) *γ* (ζυγόν, ახლოს *u*, შეად. გვ. 173),

(iii) *δ* (ἀδελφος შეად. გვ. 173),

(iv) *-μν* ნაწარმოები *-β-* (σεμνός)-დან.

8. *m*: δέκα decem, ἅμα simul, βάλω veniō;

m შეიძლება გადასდარიყო →

(i) *a* (δέκα),

(ii) *αμ* (ἅμα)

(iii) *av* (βαλῶ → βάλω).

(ბ) ლათინური.

1. *dh*: fēcī ἔθηκα deed, aedēs αἶθω, rufumbrum ἐρυθρόν ruddy, Rufus;

dh → (i) *f* (fēcī),

(ii) *d* (aedēs),

(iii) *b* (rufumbrum),

(iv) *f* (Rūfus, ნახესხები იტალიკური დიალექტიდან).

2. *ai*: aedēs αἶθω, inquīrō quaerō (ძვ. ლათ. quaistor), darī δοῦν-αι;

ai → (i) *ae*, მახვილიანი (aedēs),

(ii) *ī*, უმახვილო (inquīrō, darī).

3. *ai*:* novos νέος, noveō mōtus? mūtō ἀμεύομαι, dēnuō და dē novō;

eu შეიძლება ყოფილიყო →

(i) *ov*, მახვილიანი (nóvos, móveō და იხ. გვ. 86),

(ii) *ō*, do/კეთება (mōtus),

(iii) *ū*, do/კეთება (mūtō),

(iv) *u*, უმახვილო (dēnuō). შეად. აგრეთვე. tua (გვ. 150).

4. *a*: agō ἀγῶ, ἐξάγῶ exigo, capio áccipiō áceptus ácupō, péd-e? ἄμ-α;

a შეიძლება გადასდარიყო →

(i) *a*, მახვილიანი (ἀγῶ),

(ii) *i*, *e*, *u*, შემდეგი ასოების თანახმად მახვილიანის შემთხვევაში (იხ. ზემოთ).

5. *ei*: fīdō πείθω, eunt εἶμι, tres τρεῖς, οἴκει ? domī;

ei შეიძლება გადასდარიყო →

(i) *ī* (fīdō, ? domī),

(ii) *e*, როდესაც მას მოსდევს ხმოვანი

(*eiont* (*i*) → eunt, *treies* → trees → trēs).

6. *s*: septem quaesō quaeris, genere γέλει, honor;

---

* იხ. L. Horton-Smith's excellent pamphlet (Macmillan and Bowes.

s შეიძლება →

(i) s (septem, quaesō, ხმოვნებს შორის გარკვეულ მონათესავე ასოებთან ერთად)

(ii) r, ნაწარმოებია -s-დან ხმოვნებს შორის, და ა.შ. (quaeris, genere, honor honōrem-თან ასოცირებით. და ა.შ.)

7. η: septem ἑπτά, undecim δέκα, veniō βαίνω;

η შეიძლება →

(i) em (septem),

(ii) im (úndecim),

(iii) en (veniō).

8. ρ: ursus ἄρκτος, cordis καρδίᾱ:

ρ შეიძლება →

(i) ur (ursus),

(ii) or (cordis).

9. ρ: genus γένος, βαρῦς gravis, βαίνω veniō, βούς bōs;

ρ შეიძლება →

(i) g (genus, gravis),

(ii) v (veniō),

(iii) b (bōs, იტალიკურიდან გვ. 85).

34. ბუჰდნუნი დნ ცათინუჰი ნსოუბი დნ მათი ნიწაჰუჰი (მშობუნი) ფოჰმუბი

34. რომელი ინდოევროპული ასოებიდან წარმოიშვა ქვემოთ ჩამოთვლილი ასოები?

(ა) ბერძნული *α, π, β, η, ει, τ, σσ, და ττ, ζ, φ, და „ძლიერი ფშვინვა“;*

(ბ) ლათინური *b, ī, i, d, f, g, h, r, ū, e.*

(ა) ბერძნული.

1. *α: ἄγω agō, ἑπτά septem, ἅμα simul, ἄ- in-* (უარყოფითობის), *παλτός pulsus, καρδίᾱ* იონიური *καρδίη cordis, πατήρ pater, ναῦς nāvis;*

α, სავარაუდოდ, წარმოიშვა

(i) *α (ἄγω),*

(ii) *π (ἑπτά ἅμα),*

(iii) *η (ἄ —),*

(iv) *! (παλ-τός),*

(v) *ρ (καρδίᾱ καρδίη),*

(vi) *θ (πατήρ, გვ. 175),*

(vii) *ᾱ (ναῦς, გვ. 88).*

2. *π: πατήρ pater, πείθω fīdō, πότε quoque:* ნაწარმოების

(i) *ρ (πατήρ),*

(ii) *βη (πείθω, გვ. 97),*

(iii) *q (πότε).*

3. *β: τύρβη turba, βαίνω veniō, ἄμβροτος immortalis, βλώσκω μολοῦμαι, βρόδον* ეოლიურ: ნაწარმოების

(i) *ბ rare (τύρβη),*

(ii) *ϝ (βαίνω),*

(iii) *მრ (ἄμβροτος),*

(iv) *მლ (βλώσκω),*

(v) *უ ან w (βρόδον),*

4. *η: ἥμι- sēmi-, φήμη fāma;* ნაწარმოების

(i) *ē (ἥμι-),*

(ii) *ā (φήμη).*

5. *ei*: *πείθω* *fīdō*, *κλείς* *clāvis*, *ἐποίει* Ionic *ἐποίηε*, *εἰς* *ἐν-ς*, *τιθείς* *τιθέντ-ος*, *εἶναι* *ἐστι*; ნაწარმოებია

- (i) *ei* (*πείθω*),
- (ii) *āi* (*κλείς*, გვ. 88),
- (iii) *ee* (*ἐποίει*),
- (iv) *ens*, *ents* (*εἰς*, *τιθείς*),
- (v) *ens* (*εἶναι*).

არსებობდა ორი სახის *ei*, (ა) პირველი ადრეული ფორმის *ei*, როგორც ეს გვაქვს სიტყვაში *πείθω* და (ბ) მეორე გვიანდელი ფორმა, რომელიც წარმოადგენს კვეცის შედეგს, *ἐποίηι*-ის მსგავსად. ამასვე ვხედავთ ადრეულ წარწერებშიც; გვხვდება როგორც (ა) E I, და როგორც (ბ) E. იხ. გვ. 183.

6. *πατήρ* *pater*, *τριχός* *θρίξ*, *πότε* *quoque*, *τύπτω*; ნაწარმოებია

- (i) *t* (*πατήρ*),
- (ii) *dh* (*τριχός*, გვ. 133),
- (iii) *q* (*πότε*),
- (iv) *ḷ* (*τύπτω* ნაწარმოებია *τυπιω*).

7. *σσ* და *ττ*: *ἐγέλασσα* (ჰომ.), *ποσσί* (ჰომ.), *μέσσος* (ჰომ.), *μέλισσα* *μέλιτος*, *ἦσσαν* *ἦκιστα*, *ἄττα* *quia*, *κορύσσω* *κόρυθες*, *θάσσαν* *ταχιστα*, *ἄσσαν* *ἄγχι*; ნაწარმოებია

- (i) *ss* (*ἐγέλασσα*),
- (ii) *ds* (*ποσσί*),
- (iii) *dhḷ* (*μέσσος*, გვ. 88),
- (iv) *tḷ*, *kḷ*, *qḷ*, *dhḷ*, *ghḷ*, *nghḷ* (*μέλισσα* *ἦσσαν*, *ἄττα*, გვ. 125, *κορύσσω*, *θάσσαν*, *ἄσσαν*),

8. *ζ*: *Ἀθηνᾶζε* *Ἀθηνάσδε*, *Ζεύς* *Διός*, ომბიური *μέζων*, *ζυγόν* *iugum*; ნაწარმოებია

- (i) *sd* (*Ἀθηνᾶζε*),
- (ii) *dḷ* (*Ζεύς*),
- (iii) *ḷi* (*μέζων*),
- (iv) *y* (*ζυγόν*, გვ. 87).

9. *φ*: *φέρω* *ferō*, *φόνος* *θείνω* *fendō*, *τετράφεται* *τρέπω*; ნაწარმოებია

- (i) *bh* (*φέρω*),
- (ii) *ḷh* (*φόνος*, გვ. 173),
- (iii) *p* (*τετράφεται*, გვ. 133).

10. „ძლიერი ფშვინვა“: *ἑπτά* septem, *ἡδύς* suāvis, *ἥπαρ* iecur, *ἑσπέρα* vespera, *ἄωσ* aurōra, *ἵππος* equos, *ὔδαρ* unda; ნანარმოებია

(i) *s* (*ἑπτά*),

(ii) *sz* (*ἡδύς*),

(iii) *i* (*ἥπαρ*),

(iv) *w* (*ἑσπέρα*),

(v) ? ‘Crisis’ არტიკლთან (*ἄωσ*, გვ. 95, ? *ἵππος*, გვ. 88),

(vi) სანყისი ფორმა *u* უმეტესწილად გვექონდა „ძლიერი ფშვინვა“ (*ὔδαρ*).

იხ. Darbishire’s *Relliquiae Philologicae*.

(ბ) ლათინური.

1. *b*: *turba* *τύρβη*, *ἄμφω* ambō, amābō *φύω*, *rubrum* *ῥυθρόν* ruddy, *bōs* *βοῦς*, *bis* *δίς* twice, *fūnebris* *φῦνερ* (from *-esi*), ab *ἀπό*; ნანარმოებია

(i) *b*, rare (*turba*),

(ii) *-bh-*, rare (*ambō*),

(iii) *bhy*, (*amābō* შეად. გვ. 142),

(iv) *-dh-* (*rubrum*),

(v) *ϕ* (*bōs*, იტალიკურიდან, გვ. 85),

(vi) *dy* (*bis*, გვ. 85),

(vii) *sr* (*fūnebris*),

(viii) *p* (*ab*)

2. *i*: *vīs* *ἴ-φι*, *fidō* *πίθω*, *vīcī* *οἴκοι*, *darī* *δοῦναι*, *inquīro* *quaerō*, *ovīs*, *audīn* *audīsne*, *pīmus*, *sīs* *σιῆς*; ნანარმოებია

(i) *i* (*vīs*),

(ii) *ei* (*fidō*),

(iii) *oi* *υ*-ს შემდეგ, ან უმახვილო (*vīcī*),

(iv) *ai*, უმახვილო (*darī*, *inquīro*),

(v) *in(s)* (*ovīs*),

(vi) *īsn ism* (*audīn*, *pīmus*),

(vii) *iē* (*sīs*)

3. *i*: *fidēs* *πίθειν*, *éxigō* *ἀγῶ*, *rédditus* *δάτος*, *patribus*, *légiminī* *λεγόμενοι* *λεγέ-μεναι*, *sim* *σιემ* (ნანარმოებია *siēm*); ნანარმოებია

(i) *i* (*fidēs*),

(ii) *a* უმახვილო (*éxigō*),

(iii) *ə* უმახვილო (*rédditus*, *patribus*),

(iv) და (v) *o* და *e*, უმახვილო (*légiminī*),

- (vi) *iē* (sim, გვ. 93).
4. *d*: *duo* *αἶθω*; ნანარმოებია
- (i) *d* (*duo*)
- (ii) *dh* (*aedēs*).
5. *f*: *ferō* *φέρω* bear, *fēcī* *ἔθηκα* deed, *Rūfus* *έρυθρός* ruddy, *fendō* *φόνος* *θείνω*, *effert* *έκ*, *afficit ad*, *frīgus* (*ς*)*ρίγος*; ნანარმოებია
- (i) *bh* (*ferō*),
- (ii) *dh* (*fēcī*, *Rūfus* იტალიკურიდნ),
- (iii) *ᶑh* (*fendō*, გვ. 173),
- (iv) *k*, *d*, ასიმილირებული (*effert*, *afficit*),
- (v) *sr* (*frīgus*).
6. *g*: *agō* *άγω*, *genus* *γένος*, *gravis* *βαρύς*, *unguis* *ὄνυχος* ნანარმოებია
- (i) *g* (*agō*),
- (ii) *ᶑ* (*genus*, *gravis*),
- (iii) *ᶑh* *n* -ის შემდეგ (*unguis*).
7. *h*: *hiems* *χιώς*, *honus onus* (*late*); ნანარმოებია
- (i) *gh* (*hiems*),
- (ii) nothing (*honus*).
8. *r*: *pater* *πατήρ*, *arca* *άρκή*, *arbiter ad*, *genere* *γένει*; ნანარმოებია
- (i) *r* (*pater*),
- (ii) *r* ან *l* (*arca*),
- (iii) *d*, გვ. 137 (*arbiter*),
- (iv) *s*, გვ. 205 (*genere*).
9. *ū*: *sūs* *ῦς*, *lūmen* *λευκός*, *ūnum oinom*; ნანარმოებია
- (i) *ū* (*sūs*),
- (ii) *eu* (*lūmen*),
- (iii) *oi*, (*ūnum*).
10. *e*: *et* *έτι*, *áceptus cápiō*, *éffectus faciō* *θετός*, *iste* *τό-υ*, *rédditus dátus* *δο-τός*, *suāve suāvis*, *decem* *δέκα*, *tentus* *τατός*; ნანარმოებია
- (i) *e* (*et*),
- (ii) უმახვილო *a*, *a*, *o*, *i* (იხ. ზემოთ),
- (iii) *η η* (*decem*, *tentus*).

35. Māter-ენის ალფაბეტი ხომენსახებით.

35. დანერეთ Māter-ენის ალფაბეტი; დაურთეთ მცირე კომენტარები.

ინდოევროპული ალფაბეტის შესახებ აზრთა დიდი სხვადასხვაობა არსებობს. დეტალებისა და სხვა შეხედულებების გასაცნობად იხილეთ გაილსის სახელმძღვანელო და ფენელის შესანიშნავი ნაშრომი ინდოევროპულ სონანტებსა და კონსონანტებზე.

ხმოვნები: *e, o, a, ə* (გვ. 174), *ē, ē, ā,*

ნახევარხმოვნები:—

i, u, r, *l, *m, *n† (და ზოგიერთი დამატებული *k, z,* და ა.შ.), როგორც ხმოვნები.

i, u, r, l, m, n (do. *k, z,* და ა.შ.) როგორც თანხმოვნები.

დიფთონგები: ზემოთ აღნიშული ხმოვნები + *i* ან *u* (ან *i* ან *u*).

თანხმოვნები გუტურალები დენტალურები ლაბიალურები
ველარულები პალატალურები.

მკვეთრი‡	<i>q</i>	<i>k</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
რბილი§	<i>g</i>	<i>g</i>	<i>d</i>	<i>b</i> (rare)
„ასპირატები“	<i>gh</i>	<i>gh</i>	<i>dh</i>	<i>bh</i>
	<i>qh</i> (rare)	<i>kh</i> (rare)	<i>th</i>	<i>ph</i> (rare)
სპირანტები		<i>y</i>	<i>s, z</i>	<i>w</i>

ეს გახლავთ მეტად არასრული სია იმ ასოთა შორის, რომლებიც დიდი დაპირისპირების საგანს წარმოადგენს, შეიძლება დავასახელოთ გუტურალები (გვ. 173) და ნახევარხმოვნები, განსაკუთრებით გრძელი ნახევარხმოვნები (გვ. 172). არსებობდა ასევე ორგვარი *t*. (შეად: სანსკრიტის *t* და *t*).

* ზოგი ვარაუდობს, რომ ამ ხმოვნებს ჰქონდათ გრძელი ფორმები (*ī* და ა.შ. გვ. 172).

† *n* გულისხმობს უკანა *sasismier n*-ს *building*-ის მსგავსად.

‡ ასევე უწოდებენ *Tenuis* ან *Thin*, წარმოუთქმელ მსკდომ თანხმოვნებს;

§ ასევე უწოდებენ *Mediae*, რბილ, მჟღერ, წარმოუთქმელ ბგერებს.

36. ტაქნიკური ტერმინთა ბანაქსტანნი

36. განმარტეთ ქვემოთ მოყვანილი ტერმინები და დაასახელეთ მაგალითები.

(ა) ნახევარხმოვნები, (ბ) გუტურალები, (გ) არადეტერმინირებული (განუსაზღვრელი) ხმოვანი, (დ) ანაპტიკური ხმოვანი, (ე) ანასტროფი, (ვ) აპოკოპე, (ზ) ასპირაცია, (თ) ასიმილაცია, (ი) სახეცვლილი დაყოფა, (კ) კომპენსაცია, (ლ) შერწყმა, (მ) დეასპირაცია, (ნ) დისიმილაცია, (ო) დუბლეტები, (პ) ენკლიტიკა, (ჟ) ეპენტეზისი, (რ) ასოთა დაკარგვა და სინკოპე, (ს) მეტათეზისი, (ტ) მეტრული წყობა, (უ) პროთეზი, (ფ) როტაციზმი.

(ა) ნახევარხმოვნები.

თუ განვიხილავთ სიტყვას LUMINAREO (ან სიტყვებს *inlue Roma*), ჩვენ ვნახავთ, რომ *l, m, n, r* გამოყენებულია, როგორც თანხმოვნები, ხოლო *u, i, a, e, o* - როგორც ხმოვნები. ასევე სიტყვა ცუმბერლანდ გვაძლევს ბგერებს *m, r, n*, როგორც თანხმოვნებს, რომლებიც *u, e, a* ხმოვნებთან ერთად ფუნქციონირებენ. ამგვარია ამ ასოთა გამოყენების ჩვეული წესი.

მაგრამ, ვთქვათ, ჩვენ დავწერეთ სიტყვა ჩუმბერლანდ, როგორც კმბრლნდ, მაშინ გვექნება *m, r, n* ხმოვნების თანხლების გარეშე, ისინი თავად უნდა იყვნენ ხმოვნები: ჩვენ ვწერთ, როგორც *m, r, n*: ასე რომ, შეგვიძლია დავწეროთ *Nūnm, Girtn, betr*, და არა *Newnham, Girton, better* და *mettle*.

ან ავიღოთ ლათინური სიტყვა *iūs* (*yooce*), სადაც *ū* ხმოვანია. აქ *i* არის თანხმოვანი (*y*) და შეიძლებოდა დაგვეწერა *i*; ფორმაში *uīs* (*weece*), სადაც *ī* ხმოვანია, *u* - თანხმოვანი (*w*) და შეიძლებოდა დაგვეწერა *u*. გვ.84.

სიტყვა LUMINAREO კარგად წარმოაჩენს ამ ასოების ჩვეული ხმარების წესს, ხოლო მათი უჩვეული ხმარების წესის კარგი ილუსტრაცია იქნება ‘Cumberland’Il win yet’, თუ მას დავწერდით, როგორც *kmbrlnd ! uin iet*.

საბოლოოდ ამ ბგერების შესახებ (რომელთა რიცხვს ზოგიერთი ამბატებს ასევე ბგერებს *k* და *z*) შეიძლება ითქვას, რომ ისინი თანხმოვნები არიან, როცა თან ახლავთ ხმოვნები, როგორც ესაა სიტყვაში *Girton*, მაგრამ ისინი წარმოადგენენ ხმოვნებს, მაშინ, როცა მათ არ ახლავთ ხმოვნები და თავად უხდებათ თანხმოვნების თანხლება (და მხარდაჭერა), ან უწევთ მარცვლების წარმოქმნა, როგორც ესაა გვაქვს ფორმაში *Grtn*.

ზოგიერთ ბერძნულსა და ლათინურ შთამომავალ ფორმებს კარგად წარმოაჩენს ქვემოთ მოყვანილი *Māter*-ენის სიტყვები:

dek <i>m</i>	t <i>η</i> ta	p/ta	k <i>ῥ</i> d(a)
δέκα	τατά	πατά	καρδία καρδίη
decem	tenta	pulsa	corda:
<i>m</i> }	ბერძნული αμ <i>a</i> ლათინური em im		
<i>n</i> }	av <i>a</i>	en in	
<i>l</i> }	al <i>la</i>	ol ul	
<i>r</i> }	ar <i>ra</i>	or ur	
კომენტარები —			

1. ზოგიერთი მკვლევარი გვთავაზობს, რომ στράτος strātus მოდის გრძელი *r*; -დან და ისინი გვთავაზობენ სხვა გრძელ ნახევარხმოვნებს; მაგ. იხილეთ კინგისა და კუკსონის შედარებითი გრამატიკა, გვ. 46.

2. *m* და *n*-ს ხშირად უწოდებენ ნაზალურ სონანტებს, *l* და *r*-ს ნარნარა სონანტებს;

3. *i*-ის შესახებ იხ. გვ. 85, 162; *u*-ს შესახებ — გვ. 162.

4. ბგერები *m*, *n*, *l*, *r*, *ɹ*, *ɻ* მცირე პრაქტიკის შემდეგ აღარ იქნება გრძელი წარმოსათქმელი. თუმცა, ერთი შეხედვით ისეთი ფორმა, როგორიცაა *Ἰμιθ* საშინელი წარმოსათქმელია. ერთხელ ისიც კი შემომთავაზეს, რომ ფორმის *ἀάτος* პირვანდელი სახე იყო *n-sm-sun-to-s!*

ამასთან დაკავშირებით იხილეთ ფენელის *ინდო-გერმანიკული სონანტები და კონსონანტები*.

ბ) გუტურალები. ამასთან დაკავშირებით იხ. გაილსი § 136.

Māter-ენაში სულ ცოტა ორი გუტურალური რიგი არსებობდა; მეორე რიგი წარმოითქმის *პირის ღრუს უფრო უკანა მხარეს, სიღრმეში*, ვიდრე პირველი რიგი და ისინი *მიდრეკილნი არიან ცვლილებისაკენ ბერძნულსა და იტალიკურ დიალექტებში*. მეორე რიგის მაგალითი, რომლებსაც *ველარულებს* უწოდებენ, (მათი ყელის სიღრმეში წარმოითქმის (*velum palati*) გამო) იქნება სიტყვა *colony* (*c* დგას *o*-ს წინ). პირველი რიგის მაგალითია (მათ *პალატალურებს* უწოდებენ) სიტყვა *king* (*k* დგას *i*-ს წინ).

I. *პალატალურები* წარმოითქმიან პირის ღრუს წინა ნაწილში: (მკვეთრი) *δέκα* decem ნაწარმოები *k*-დან,

(Soft) *ἄγω* agō ნაწარმოები *g*-დან,

(Aspirated) *χίμας* hiems ნაწარმოები *gh*-დან [ლათინურმა ამოაგდო ბგერა *g*].

II. *ველარულები*, რომლებიც წარმოითქმიან პირის ღრუს უკანა ნაწილში, უფრო დამაბნეველნი არიან, ასევე მათი სიმბოლოებიც:

q, ɸ, ɸh.*

* მეცნიერები სიმბოლოებზე ჯერ არ შეთანხმებულან, ამიტომ ზოგჯერ ველარულები გვხვდება როგორც *qu*, ზოგჯერ, როგორც *ku* და ზოგჯერ *k*.

(მკვეთრი)	βουκόλος αἰπόλος τίς πότε	} agricola } quis } quoque	} q-დან
(რბილი)	γύαλοι βαίνω βαρύς	} vola } veniō } gravis	
(არკად.)	{ βαλεῖν { ἐσδέλλονταις	volāre	} ρ-დან
(ასპირიტ.)	ὄνυχος { φόνος { θείνω	unguis fendō	
			} ρh-დან

სტატისტიკა გვიჩვენებს, რომ ბერძნულში ცვალებადი ველარულები q, ρ, ρh,

(i) u-სთან იქცევიან κ, γ, χ (უკანა სასისმიერებად) მაგ. βουκόλος;

(ii) ο, τ, θ, σ, ხმოვნების წინ ცხვირისმიერ ან ნარნარა αἰπόλος, πότε; გადაიქცევა π, β, φ (ლაბიალურები).

ამ ასოების დამახსოვრება შეიძლება *O solemn truth* თანხმოვნებით;

(iii) ι, ε-ის წინ გადაიქცევა τ, δ, θ-ად (დენტალური) მაგ. πότε, τίς.

ასოცირების შედეგად ბევრი ცვლილება მოხდა: თუმცა გვაქვს ἔπεται ἔπομαι-ის მსგავსად და არა (sequor) ἔτεται.

(Sharp)	σκῦτος scūtum	q-დან
(Soft)	γένος genus	ρ-დან
(‘Aspirated’)	χαυδάω (pre)hendō κόγχος congius	} ρh-დან [ლათინურმა } ამოაგდო ბგერა } ρ-sound და შესაბა- } მისად ბგერა h]

შემსწავლელს, ბუნებრივია, გაუჩნდება შეკითხვა: რა განსხვავებაა I და II შორის? ჯერჯერობით ბერძნულსა და ლათინურში არანაირი სხვაობა არ აღმოჩენილა, თუმცა,

(ა) ზოგიერთ ენაში, მაგალითად, ისეთში, როგორიცაა სანსკრიტი, სხვაობა მოიძებნა;

(ბ) ცვალებადი ფორმები, რომელთაც ჩვენ ახლა განვიხილავთ,

გვიჩვენებს ბერძნულში არსებულ დიდ სხვაობას. ამ ცვლილებებისათვის საუკეთესო მაგალითია “*πότε* quaque”, რის მიხედვითაც ვიმახსოვრებთ, რომ *qo-* → *πο-*, *qe-* → *τε*. ყურადღება მიაქციეთ იმას, რომ იონიურ დიალექტზე გვაქვს *κότερος* და არა *πότερος*, თესალიურზე კი *κίς* და არა *τίς*.

რაც შეეხება ამ ცვლილებების მიზეზს, რომელთა შორის იტალიკურ დიალექტებში ლაბიალურად გადაქცევის მაგალითებიც მოიძებნება (იხ. გვ. 85 ხნს), აღსანიშნავია შემდეგი:

(ა) ზოგს მიაჩნია, რომ ზოგჯერ აღმოცენდებოდა ხოლმე „პარაზიტული“ *-u* ბგერა, რომელიც *q*, *ϕ*, *ϕh*, ბგერებს იყო მიბმული და რომ ამას შეიძლებოდა შეეცვალა ბერძნული გუტურალური ბგერის წარმოთქმა და გადაექცია იგი დენტალურად ან ლაბიალურად.

(ბ) სხვებს მიაჩნიათ, რომ (I) პალატალურები და (II) ველარულები შეადგენენ სხვა კლასს, ეს არის პალატალურ-ველარულობის შუალედური კლასი.

(გ) არადეტერმინირებული (განუსაზღვრელი) ხმოვანი.

1. სიტყვაში *partibus* ვხედავთ ხმოვანს *a*, რომელიც ჩასმულია ფუძეს *patr-*სა და დაბოლოება *-bus* შორის. იხ. ანაპტიკური ხმოვანი ქვემოთ.

2. ხშირად გვხვდება ხმოვანთა რიგის *ǣ*- სერიები. მაგ. გვ. 74.

I II III

ei (εἶμι, īre)E *oi* (οἶμος) O *i* (ἴμεν, iter); —

ზოგჯერ I რიგშიც მოიძიებოდა გრძელი ხმოვანი. ამ შემთხვევაში II რიგს ჰქონდა *ō*, ხოლო III რიგს ხშირად ჰქონდა *a*. მაგ.

<i>ē</i> (αἶμι, fēcī)	<i>ō</i> (θαμός, ‘a heap’)	<i>a</i> (θετός, factus),
(ἴημι ?, sēvī)	(ἀφένται)	(ἴμεν satus);
<i>ā</i> (φάμα, დორ. fāma)	<i>ō</i> (φώνη)	<i>a</i> (φαμέν fateor),
<i>ō</i> (δώρον dōnum)	<i>ō</i> (δέδωκα)	<i>a</i> (δοτός datus),

ზოგჯერ III რიგში საერთოდ არაა წარმოდგენილი ხმოვანი, მაგრამ შეიმჩნევა *a* ბგერის კვალი, ეს *a* გვხვდება: —

სანსკრიტში, როგორც *i*, მაგალითად, *πατήρ*, pater, pitā,

ბერძნულში, როგორც მოკლე ხმოვანი, რომელიც შეესაბამება I სერიის გრძელ ხმოვანს, მაგ. *θετός* ἔθηκα, *φαμέν* φάμα, *δοτός* δώρον,

ლათინურში, როგორც *a* ან ის, რაც *a* შეიძლება გახდეს. მაგალითად, factus, fateor, datus, effectus, cónfiteor, rédditus და ა.შ. (იხ. გვ. 73).

(დ) ანაპტიკური ხმოვანი

როცა ლათინურმა მიიღო სიტყვები, როგორცაა, მაგალითად, *μῖνα* და *Ἄσκληπιός*, წარმოთქმა უფრო იოლი გახდა ჩასმული ხმოვნების წყალობით (რომელთაც უწოდებენ ანაპტიკურებს). სახელდობრ, *mina* და *Aesculapius*, ასევე ერთმანეთის გვერდიგვერდ გვხვდება *pōculum* და *pōclum* და შესაძლოა ბერძნულში *ἦλθον* და *ἦλθον*.

შეგვიძლია მივიჩნიოთ, რომ *-β-* და *μεσημ(β)ρίᾱ* (შეად. *ἡμαρ*), *-b-* *cham(b)re* (შეად. *camera*), და *-δ-* *ἀν(δ)ρός* (შეად. *ἀνέρως*), როგორც მსგავსი წარმოშობის თანხმოვნები.

(ე) ანასტროფი

ფორმებს *ἔπι* და *ἀπο* მახვილი ამგვარად უკეთებოდა (*ἔπι* როცა იგი იყო სიტყვის *ἔπεισι* ექვივალენტი, შეად. *ἀνα* ‘arise’); ეს ადრეული მახვილის კვალია (შეად. სანსკრიტი). სხვა შემთხვევაში *ἐπὶ τοῦτο*, *ἀπὸ τοῦτου*, ძლიერი (Acute) მახვილი დაკარგულია.

(ვ) აპოკოპე

ლათინურში ჩვენ გვხვდება *ἀπο* → *ἀπ* (*áb*), *σῦπο* → *σῦπ* (*súb*), *ἐτί* → *ét*, *ἐστί* → *ést*; *viros* → *vir* და ა.შ. ბერძნულშიც, განსაკუთრებით კი დიალექტებში, ჩვენ ასევე ვხვდებით ისეთ ფორმებს, როგორცაა მაგალითად *κάββαλε* (*κατα-*), *κάππεσε* (*κατα-*). შეად. გვ. 36.

(ზ) ასპირაცია

ბერძნული ასპირაციის (‘) შესახებ, როგორც ესაა სიტყვაში *ἐπτά* (*septem*) იხ. გვ. 167.

ლათინური ასპირაციის შესახებ იხ. გვ. 168, ხოლო „ვეულგარული“ ლათინურის ასპირატებთან დაკავშირებით შეადარეთ კატულუსის ლექსი არიუსზე, გვ. 177.

ასევე იხილეთ დეასპირაცია: გვ. 177.

როგორც ირკვევა, ბგერა *h*, *Māter*-ენაში ან საერთოდ არ იყო ან ხშირად არ გამოიყენებოდა; იგი გვხვდება მხოლოდ თანხმოვნების შემდეგ, როგორც ეს არის სიტყვაში *bh-(bhero)* → *φέρω* *ferō* bear. სანსკრიტს ძალიან უყვარს ეს ბგერა, შეად. *Buddha*. *h* -ბგერა გამოიციმოდა უფრო მეტი ემფატიკურობით სუნთქვის შედეგად. ეს ისეთი ბგერაა, როგორსაც გამოსცემს აქოშინებული ძაღლი ან ძრავა: ფუჰ-ფუჰ.

(თ) ასიმილაცია

ინდივიდუალური ასოების გარდა იყო ასევე შუალედური ასოებიც. ასეთი ასოდან მეორეზე გარდამავალი ბგერები მოძიებულ ნაწერებში ხშირად არ არის წარმოდგენილი. ასე, რომ სიტყვაში $\sigma\beta-\nu\acute{o}\varsigma$ (შეად. $\sigma\acute{\epsilon}\beta\omicron\mu\alpha\iota$), გვაქვს β -ბგერა, შემდეგ ნახევარბგერა (μ), რომელიც გადადის β -დან ν - სკენ, შემდეგ ν ბგერა: შემდეგ თანდათანობით წარმოიშვა $\sigma\epsilon\mu-\nu\acute{o}\varsigma$: შეად. ასევე $adfici\bar{o} \rightarrow affici\bar{o}$, და ა.შ. ამას შეიძლება ეწოდოს პროგრესირებადი ასიმილაცია, რომელიც უპირისპირდება რეტროგრესირებულ ასიმილაციას, რომელსაც ვხვდებით ფორმებში: $aliso \rightarrow \acute{\alpha}\lambda\lambda\omicron\varsigma$, $ferse$ (შეად. $esse$) $\rightarrow ferre$, და იხილეთ ეოლიური, (გვ. 36) და ადრეული ლათინური დუბლიკაციები: $ap\ templ\bar{o}$, $ab\ d\bar{i}\nu\bar{o}$. (იხ. გვ. 88).

(ი) სახეცვლილი დაყოფა

ინგლისურში გვაქვს $an\ ewt$ (შეად. $\acute{\iota}\delta\alpha\rho$) $\rightarrow a\ newt$, $a\ norange \rightarrow an\ orange$, და შეად. $\acute{\eta}\ \acute{\eta}\varsigma\alpha \rightarrow \acute{\epsilon}\varsigma\alpha$ (გვ. 95). ჩვენ ასევე ვნახეთ $\acute{\rho}\acute{o}\sigma\alpha\ \tau\tau\alpha \rightarrow \acute{\rho}\acute{o}\sigma'\ \acute{\alpha}\tau\tau\alpha$ (გვ. 125) შედგენილ სიტყვებში ეს პროცესი უფრო გავრცელებულია: ამრიგად გვ. 81-ზე ჩვენ ვნახეთ, რომ *Philo-logy* დაიყო როგორც *Phil-ology*, როგორც *Ge-ology* და სხვა ამგვარი სიტყვები.

(კ) კომპენსაცია

ჩვენ ვნახეთ, როგორ გახდა $\acute{\tau}\acute{o}\varsigma \rightarrow \tau\acute{o}\varsigma$ (ეოლიური $\tau\acute{o}\iota\varsigma$), და $(is)t\acute{o}\varsigma$: $so\ deciens \rightarrow deci\bar{e}ns$, $is-dem \rightarrow \bar{i}dem$, $prismus \rightarrow p\bar{r}imus$ და ა.შ. იქმნება შთბეჭდილება, თითქოს ენამ დაკარგა ასო და შემდეგ ჩასვა სხვა ასო, ან დააგრძელა არსებული ხმოვანი იმისათვის, რომ დანაკარგის კომპენსაცია მოეხდინა. მაგრამ ფაქტია, რომ ეს პროცესი ხანგრძლივი და თანდათანობითი იყო. მაგალითად სიტყვაში $\tau\acute{o}\nu\varsigma$, ν ბგერის დასუსტებასთან ერთად, გვერდიგვერდ მიმდინარეობდა ხმოვნის დაგრძელების პროცესი. $-ou-$ რადგანაც ეს წარმოადგენს კლასიკური $-o-$ -ს გრძელ ხმოვანს (იხ. გვ. 184).

(ლ) შერწყმა

არტიკლთან შერწყმა შეად. $\acute{\eta}\ \acute{\eta}\varsigma\alpha$ (შეად. $aur\acute{o}ra$) $\rightarrow \acute{\epsilon}\varsigma\alpha$, $\acute{\eta}\ \acute{\eta}\mu\acute{\epsilon}\rho\acute{\alpha}$ (შეად. $\acute{\eta}\mu\alpha\rho$) $\rightarrow \acute{\eta}\mu\acute{\epsilon}\rho\acute{\alpha}$, იხ. გვ. 95.

ფართო გაგებით შერწყმა მოიცავს $\kappa\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\acute{\iota}\tau\alpha \rightarrow \kappa\acute{\alpha}\tau\alpha$, $\kappa\alpha\iota\ \acute{\alpha}\nu \rightarrow \kappa\acute{\alpha}\nu$ და სხვა გავრცელებულ კომბინაციებს. როგორც წესი, კლასიკოსი მწერლები თავს არიდებდნენ ხმოვნით დამთავრებული სიტყვის შემდეგ ხმოვნით დაწყებული სიტყვის ხმარებას $\tau\acute{\alpha}\ \phi\omega\gamma\eta\acute{\epsilon}\nu\tau\alpha\ \mu\grave{\eta}\ \sigma\upsilon\mu\acute{\pi}\iota\pi\tau\epsilon\upsilon\sigma$.

(მ) დეასპირაცია

ბერძნულში ვხვდებით:

(I) სიტყვებს ეოლიურში და ზოგჯერ იონიურში, დასაწყისში ვერ ეგუება '-ს შეად. ეოლიური ἦρᾶσιν (ἦρᾶσιν), იონიური οἶσιον (ὄσιον); იხ. გვ. 32, 36.

(II) ბერძნული ვერ ეგუებოდა ასეთ კომბინაციებს, როგორცაა θριχός (შეად. θριξ), რომლებმაც დაკარგეს პირველი ასპირატი (τριχός): ამას ეწოდება გროსმანის კანონი (გვ. 123). ამის მაგალითია Buddha, რომელიც მოდის ფორმიდან bhudh- (შეად. ბერძნული πυσθ-έσθαι);

(III) ლათინურში ზოგჯერ არის h ასოს დაკარგვის ტენდენცია, განსაკუთრებით სალაპარაკო და ვულგარულ ენაში (შეად. ფრანგული heure hora-დან): კლასიკური ენის მაგალითებისათვის იხ. anser hanser-დან წარმოდგარი (χήν), და arēna. ზოგჯერ ვულგარული ლათინური ასევე უმატებდა ასოს h-, ისევე, როგორც ინგლისური კოკნი აკეთებს. ამის მოწმენი ვხვდებით კატულუსის ცნობილი პოემის დასაწყისის წაკითხვისას:

Chommoda dicebat si quando commoda vellet
dicere, et insidias Arrius hinsidias.

(ნ) დისიმილაცია

გარკვეული მსგავსი ბგერების ერთად თანმიმდევრული განლაგებითი წყობის მიუღებლობის შესახებ ჩვენ უკვე ვისაუბრეთ და ვნახეთ მაგალითი θριχός → τριχός: შეად. ასევე praestīgiae -str- -დან (stringō). ეს მოვლენა ხშირია:

(ა) l და r ასოებთან: შეად. exemplāris მაგრამ mīlitāris;

(ბ) როცა ორი დენტალური ბგერა ერთად იყრის თავს. ამ ორ ბგერას შუა აღმოცენდებოდა სისინა ბგერა. uid-te → ἰδ-ს-τε (→ ἴσρε), skid-tos → scid-s-tus → scissus;

(გ) ἀμφιφορεῦς → ἀμφορεῦς, იხ. გვ. 179.

(ო) დუბლეტი

ხმოვნის წინ ens → εἶς (შეად. τιθειντσι → τιθεινσι → τιθεινσι), თანხმოვნების წინ იგი ხდება → ἑς, (შეად. δεμσποτης → δεσπότης): შემდეგ ვხვდებით εἶς და ἑς. ამის მსგავსად ლათინურშიც გვაქვს ap templō, მაგრამ ab dīnō; ზოგიერთი ვარაუდობს, რომ οὔτ᾿αδ ჩვეულებრივ ხდება → οὔτ᾿α (შეად. legetōd → λεγέτω legitō) და რომ οὔτ᾿αδ δέ და ა.შ. (იხ. ზემოთ) → οὔτ᾿αδ-ს-δέ → οὔτ᾿αδ δέ: და შემდეგ οὔτ᾿α და οὔτ᾿αδ; მაგრამ არსებობს სხვაგვარი ახსენებაც.

(პ) ენკლიტიკა

ზოგიერთი სიტყვა ძალიან იშვიათად და ზოგი საერთოდ არასოდეს ატარებს საკუთარ მნიშვნელობას. ამგვარ სიტყვებს უწოდებენ ენკლიტიკურებს, რადგანაც მათ მნიშვნელობას ვიგებთ სხვა სიტყვის მეშვეობით. ასეთ სიტყვებს არასოდეს აქვთ მახვილი. შეად. *εἴ τις, sī quis, nē-ve* → *neu, audīsne* → *audīn*; შეად. ასევე *πόσα ττα* → *ποσ' ἄττα* (გვ. 125). *εἰμί* და *φημί* არის პრეზენტ ინდიკატივში ინკლიტიკური.

ზოგი სიტყვის მნიშვნელობას მის შემდეგ მდგარი სიტყვიდან ვიგებთ. შეად. მაგ. *ἐκ- ἐκτείνω*-ში. ამ მოვლენას ეწოდება „პროკლიტიკა“.

(უ) ეპენტეზისი

ჩვენ უკვე განვიხილეთ *sperio* (შეად. *σπέρμα*) → *σπείρω, teniō* (შეად. *tendō*) → *τείνω*: აქ, როგორც ჩანს, *i* ბგერამ თავდაპირველად გავლენა იქონია მის წინ მდგარ ხმოვანზე, ანუ ადგილი ჰქონდა ასიმილაციას (გვ. 176) და შემდეგ მეორე მარცვალში დაიკარგა. შეად. ასევე *koruā* → იონიური *κουρή, monuos* → იონიური *μοῦνος* (გვ. 32), *pat-nō* (*patēre*) → *pandnō* → *pandō*.

ბერძნულში ვხვდებით *λαθ-αιω* (შეად. *λαθεῖν latēre*) → *λασθάνω*: აქ, როგორც სიტყვაში, *μασθάνω*, ბგერა *ν* ორივე მარცვალში შენარჩუნდა.

(რ) ასოს დაკარგვა და სინკოპე

ბოლო მარცვლის დაკარგვასთან დაკავშირებით: *ἄπο* → *ἄπ (áb)* იხ. გვ. 73, 175.

ბერძნულსა და ლათინურში ვხვდებით ორი მსგავსი მარცვლიდან ერთის დაკარგვის შემთხვევებს. *ἀμφορεύς* → *ἀμφορεύς,? τετράπεζα* (გვ. 133) → *τράπεζα, ἡμιμέδιμνον* → *ἀἡμέδιμνον, nūtrītrīx* → *nūtrīx, venēnificium* → *venēficium, stīpendium* → *stīpendium*; შეად. ასევე *εἰδωλολάτρεια* და *idolatry*.

ლათინურში ეს ხდება უმთავრესად მახვილის გამო. (გვ. 73). სასაუბრო ლათინურში ეს ტენდენცია უფრო ძლიერია: *calidus* (*caldus*), *válidē* (*váldē*), *súbrigō* (*súrgō*), *pérrigō* (*pérgō*), *púrigō* (*pūrgō*), *répupulī* (*réppulī*), *clávidō* (*cláudō*).

ლათინურ სასაუბრო ენაში ეს ტენდენცია უფრო ძლიერია, როგორც არის სიტყვებში: *frātre*m → *frère* და (*mē*)*metipsi(ssi)mum* → *même!*

(ს) მეტათეზისი

(ა) *βασιλέως* ფორმის ჰომეროსისეულ *βασιλῆος, ἔστεῶτες* → *ἔστῶτες, ἔστίοτες*, და *πόλεως πολῆος*- ფორმასთან შედარებისას თვალნათლივ ვხედავთ, რას წარმოადგენს რაოდენობრივი ურთიერთგაცვლა. პირველ ორ

სიტყვაში ერთ დროს იყო *F* და მესამეში – *i*.

(ბ) იონიურში: *ἐνθενθεν* (შეად. *ἐνθενθεν*), *κίθων* (შეად. *χίτων*), როგორც ჩანს, ადგილი აქვს ასპირატების ურთიერთგაცვლას, თუმცა შესაძლებელია, რომ უხერხულ კომბინაციებში: *ἐνθενθεν* და *κίθων*, იონიურში იკარგება ერთი ასპირატი, ატიკურში კი სხვა.

(გ) სიტყვებში *σκέπτομαι* და *speciō*, ჩვენ, შესაძლოა, საქმე გვქონდეს *k* და *p* ბგერების ურთიერთშეცვლასთან, ჩანაცვლებასთან.

(ტ) მეტრული წყობა

გარკვეული სიტყვების ლექსის რითმაში ჩასმის სურვილმა მრავალი საშუალების გამოყენება გამოიწვია. ქვემოთ მხოლოდ რამდენიმე მათგანს მოვიყვანთ.

(ა) სიტყვამ *ἀθάνατος* მიიღო ფორმა *ἀθάνατος*; ბგერა *á* შესაძლოა მოდიოდეს ბგერიდან *h*, თუმცა ზოგიერთს შესაძლოა მიაჩნდეს, რომ იგი მოდის ბგერიდან *h̄* (შეად. გვ. 172);

(ბ) *silva* (ინერება *silua* და გამოითქმის *silwa*) შეიძლება სამმარცვლიანად ჩათვლილიყო. შეად. გეუა და სხვა. სხვა ასოები იყო *i* და *e*. როგორც ესაა სიტყვებში პარიეტის (4 ან 3 მარცვლიანი) *alveō* *θεός* (3 ან 2 - მარცვლიანი), შეადარეთ ასევე *glorious* (3 მარცვალი) და *bilious* (2 მარცვალი);

(გ) ადრეულ ლათინურში სიტყვები *fugāt* (შეად. *fugās*) და *audit* იყო *audīt* (შეად. *audīs*). პოეტები ზოგჯერ ამ სიტყვების არქაულ ფორმებს ხმარობდნენ, უფრო მეტიც, ზოგჯერ ისინი მეტრიკის გამო ყალბ არქაიზმებსაც ხმარობდნენ. შეად. Vergil's *pōnīt*, სადაც *i*, სავარაუდოდ, ნარმოშობილია *ē*-დან (შეად. *legit*).

(უ) პროთეზი

ბერძნულ სიტყვებში, *ἐ-λαχύς* (*levis*), *ἐ-ρυθρόν* (*rubrum*), *ὄ-νομα* (*nōmen*), *ἀ-μύνη* (? *mūniō*) და ა.შ. ვხვდებით პროთეზულ ასოს ნარმოთქმის გაადვილების მიზნით, როგორც გვაქვს ლათინურ სიტყვაში *estella* (სასაუბრო ლათინური) → *étoile*; მსგავსი ასო შესაძლოა იყოს სიტყვაშიც *ἀ-στῆρ* (შეად. *stella*), *ἴ-σθι* (შეად. *sumus*);

(ფ) როტაციზმი

s ბგერის შეცვლა ბგერით *r* განსაკუთრებით გვხვდება ლათინურში, როცა *-s-* დგას ხმოვნებს შორის და ასევე გარკვეულ სხვა შემთხვევებშიც, როგორც მაგ. *Ἰενεσι* → *genere* (შეად. *ἐγγενής*), *wesna* → *verna* (შეად. *ἐστῖα*):

honor წარმოიშვა honōrem-თან ასოცირებით და ა.შ. (-s-დან ხმოვნებს შორის) იმ მაგალითებისათვის, როცა -s- არ გადაკეთდება ბგერად → -r-, შეად. rosa, და ასევე იხილეთ კონვეის „ვერნერის კანონი“ იტალიაში.

ლაკონიურსა და ელენურში ზოგჯერ ვხვდებით სიტყვის ბოლოს -s- → ρ, e.g. τίς (τις) τοῖς (τοῖς).

ცვლილებისთვის იხ. გვ. 205.

სინკოპე: იხ. დაკარგვა.

ՃՆՏՈՐՈՒ V.

ՅԻՄՃԱՃԵՆՈՒ, ԹՆԵՅՈՐՈՒ, ԵՆ ԹՆԻԹՈՐՃՅԻՆ

37. ბჰიძნჯი და ცათინჯი ბბჰიჯის ნაჰმოთჰა (ჰიონანსი)

37. (ა) როგორ წარმოითქმებოდა შემდეგი სიტყვები და ბგერები კლასიკურ პერიოდში? მოიყვანეთ ინგლისური ექვივალენტები.

(i) *istis, ara, petes unus non quot iuga vires;*

(ii) *au, ae, eu, oe, ui;*

(iii) ἴφι: ἀρα: σέ: μή σν, σλῦτος, ᾶ, φόνισ, ὄζον;

(iv) *ei, ai, oi, ui, au* (დაახლოებით 450 წელს ძვ.წ.აღ-ით), *eu, ou* (ძვ.წ.აღ-ით 450 წელს და მოგვიანებით).

ლათინური.

(i) *istīs, āra, petēs ūnus nōn quot iuga vīrēs.*

თუ ამ ორ სტრიქონს გავაანალიზებთ:

Ma can't yet make it feel too good,

No! not yon piece of ear-ring could or would;

შევამჩნევთ ლათინურ ხმოვნებს (ბგერებს) და ასევე რამდენიმე თანხმოვანს (ბგერებს).

ā (ma), *ā* (can't როდესაც მახვილის გარეშეა),

ē (yet), *ē* (make),

ī (it), *ī* (feel),

ū (it), (too, როდესაც მახვილითაა), *ū* (good),

ō (no), *ō* (not);

i [არასწორად წერენ, როგორც *j*], (yon),

s (piece),

r (ear-ring),

c (could),

v [უფრო ზუსტი ფორმაა *u*] (would).

ზემოთ მოყვანილი ლათინური წინადადების წარმოთქმაზე, ახლა ხმამაღლა კითხვის საშუალებით უნდა ვივარჯიშოთ. ვიკითხოთ ხმამაღლა კვლავ და კვლავ, ვიდრე სხვა მაგალითებზე გადავიდოდეთ. ინგლისური ასოებით დაახლოებით ასე იქნებოდა:

isteece ahrāh pē-tayce oonōos known quot yōogāh wee-race.

(ii) *au, ae, eu, oe, ui* მათ საილუსტრაციოდ შემდეგი ინგლისური წინადადება გამოდგება:

Now buy new oil cruits,

რომელიც ლათ. ასოებით იქნებოდა შემდეგნაირად:

nau bae neu oel cruits.

ადრეულ პერიოდში დიფთონგები გამოითქმებოდა ასე: პირველი ასოს გამოთქმას მოსდევდა მეორე ასოს გამოთქმა. მაგალითად *au* გაზვიადებული ფორმით გამოითქმებოდა, როგორც *ah-oo*, რომელიც ინგლისური *now*-ს მსგავს ჟღერადობას უახლოვდება.

თუმცა, ზოგიერთი ბგერის წარმოთქმა სხვადასხვა პერიოდში სხვადასხვაგვარი იყო.

ბერძნული.

(iii) ἰφί: ἀρα: σε: აქ უნდა გვეკონოდა ლათინური სიტყვების მსგავსი ბგერები *istis āra pe-, viz. :*

eep-hī: ahrāh: sē- (არ იგულისხმება შენიშვნა. იხ. გვ. 193 ქვემოთ);

μή συ, σκῦτος, ἄ, φόνου ὄζου სიტყვებს ექნებოდათ ხმოვნების ისეთი ჟღერადობა, რომლებიც წარმოდგენილია შემდეგ ფრანგულ სიტყვებში:

père tu fumes encore;

აქ გვაქვს:

η (père, air),

υ (tu-არა ინგლისური),

ϕ (plume – არა ინგლისური),

ο (not),

ω (encore, oar).

φ და ζ-ს გარდა, სხვა თანხმოვნები შედარებით ადვილია:

φ χ θ შეიძლება წარმოჩინდეს ისეთი ინგლისური ბგერებით, როგორებიცაა *top-hat, black-hat, pot-hat;*

ζ ინგლისური ბგერით: *glazed.*

(iv) დიფთონგი *ει, αι, οι, υι, αυ* (დაახ. ძვ. წ. 450წ.), *ευ, ου* (ძვ. წ. 450წ. და მოგვიანებით) შეიძლება შემდეგი ინგლისური წინადადებების სახით ილუსტრირდეს:

May I oil wheels? Down you go, do,

რომელიც ბერძნული ასოებით იქნებოდა

μαι (may), αι, დაახ. 450 ძვ. წ. აღ-ით (I), οιλ (oil), υιλς (wheels): δαυν (down), ευ (you), γου (go), დაახ. 450 ძვ. წ. აღ-ით, მაგრამ მოგვიანებით დου (do).

37. (ბ) შუაღოთაჲი ბათოთჲათი

(ბ) აღნიშნეთ ის შეცდომები, რომელთაც ხშირად უშვებენ შემდეგი ფრაზების გამოთქმისას:

(i) *ut parvos infans nunc civitas iacet;*

(ii) ῥῖζαι σοφῶς ἐχῦθησαν.

(ბ) (i) ზოგჯერ გვესმის:

ut parvos infāns nunc civitās iacet;

რომელსაც გამოთქვამენ, როგორც

— *ut parvus infanz nunk sigh-vitās jassit.*

და არა როგორც

— *oot parwoss eenfahnce noonk keewitahce yāhket,*

ეს გამოთქმა შეიცავს 15-ზე მეტ შეცდომას, რომელთა აღმოსაფხვრელად ძალიან დიდი გულმოდგინეობით უნდა ვიმუშაოთ. ამ წინადადების გამოთქმაც, ზემოთ მოცემული სხვა წინადადების მსგავსად კარგად უნდა დავამუშაოთ.

(ii) ზოგჯერ გვესმის

ῥῖζαι σοφῶς ἐχῦθησαν.

რომელსაც გამოთქვამენ, როგორც

— *rye-zye soffoze eck-you-theesan*

და არა, როგორც

— *rheezdye sop-horse eck-hut-hé-sāhn* (*tu*-ში *u* ფრანგული *u*-ა და *è* ფრანგულია *e*-ს სიტყვაში *mère*),

ხოლო ეს გამოთქმა შეიცავს 10-ზე მეტ შეცდომას, რომელთა აღმოსაფხვრელად ძალიან დიდი გულმოდგინეობით უნდა ვიმუშაოთ. ამ წინადადების გამოთქმაც, ზემოთ მოცემული სხვა წინადადების მსგავსად, კარგად უნდა დავამუშაოთ.

37. (ბ) ბახძნაძი და დათინაძი ბამოთქმის შესახებ ახსებანი ფაქტობრივი მონაცემები

(ც) მოიყვანეთ რამდენიმე მონაცემი კლასიკური ბერძნულისა და ლათინურის გამოთქმების შესახებ.

(I) *Māter*-ენა (გვ.10) შეიცავს იმის დამადასტურებელ მონაცემებს, რომ იგი ბერძნულისა და ლათინური ენებისათვის წარმოადგენს უდიდეს დედა ენას. იგი, გარკვეულწილად, შეიძლება რეკონსტრუირდეს (ხელახლა აიგოს) ამ ენათა შედარების საშუალებით მის სხვა ქალიშვილ ენებთან, ისეთებთან, როგორცაა მაგ: სანსკრიტი, კელტური და სხვა.

(II) ეს სხვადასხვა და ენები, ასევე ბიძაშვილი ენები, თავის მხრივ შეიცავენ მონაცემებს კლასიკური ბერძნული და ლათინური გამოთქმების (პრონონსების) შესახებ და შეგვიძლია დავამატოთ

(III) ბერძნულისა და ლათინურის ჩამომავლები, განსაკუთრებით რომანული ენები, მაგ: ბგერა *ā* –ს ჟღერადობა ამ ენებში (რომლებიც შეესაბამება ინგლისურში *ah* – გამოთქმას), გვაძლევს მონაცემს იმის შესახებ, რომ კლასიკურ ბერძნულსა და ლათინურში *ā* ისე არ გამოითქმის, როგორც ინგლისურში *late*. უფრო მეტიც, ისეთი სიტყვები, როგორცაა *loi*, *foi*, *trios*, *voir*, *fier* წარმოადგენენ მტკიცებულებას იმის შესახებ, რომ არსებობდა მათი კლასიკური ფორმებით წარმოთქმის ტენდენცია *lēgem*, *fidem*, *trēs*, *vidēre*, *fīdere*.

(IV) ზოგ გრამატიკოსს და სხვა ავტორიტეტებს, როგორცაა, მაგ: Varro, აქვთ მოსაზრება, რომ *ae* სიტყვაში *aequos* მიიღრეკა *e* ბგერის დარქმელებისაკენ (*equos*).

(V) რაც შეეხება კალამბურებს, როგორცაა ცნობილი *pun cave nē eās* და *Cauneās* და სხვა დამხმარე საშუალებები, შეიძლება მათი გამოყენებაც. თუმცა, ვიგებთ, რომ *βη* ჟღერადობით არ განსხვავდებოდა ცხვრის ბეესგან;

(VI) მეტრიკას შეუძლია ნათელი მოჰფინოს ზოგიერთ საკითხს. მაგ: იმას, რომ ლათინურში ბოლო *m* ბგერა სუსტად გამოითქმის (ხმოვნების წინ იგი „ელიდირდება“ ან შესაძლებელია, მის წინ მდგარი ხმოვანი „ნაზალური“ გახადოს). შეიძლებოდა ასევე აღგვენიშნა *genua* – *genwa* და *parietis* – *paryetis*;

(VII) აღნიშვნის ღირსია ასევე მართლწერა, განსაკუთრებით წარწერებ-

ში. წარწერებში მოდერნიზაცია და გადაკეთება უფრო ნაკლებადაა შესაძლებელი, ამდენად გვაქვს *ძჟ'* და ზოგჯერ *ძჟ' ში*, რაც ამტკიცებს, რომ *ჟ* არ უდრის თანამედროვე *f*-ს, იგი უფრო ჰგავს ინგლისურ *p-h* – ს, როგორც ესაა სიტყვებში: *top-hat*; ასევე *maxumus* და *maximus*. ახალი ასო, რომელიც იმპერატორმა კლაუდიუსმა შემოიღო, აღნიშნავს ლათინურ *u*-ს გარკვეულ პოზიციაში, რომელიც არ განსხვავდება გერმანული *ü*-საგან, ან ფრანგული *u*-საგან, როგორც ესაა სიტყვაში *une plume*.

(VIII) ასევე აღსანიშნავია ტრანსლიტერაციაც ერთი ენიდან მეორეში. შევხვდებით ადრეულ ლათინურ ენაში *trumpus* და *Pilipus* (გვ.45), რაც კიდევ ერთხელ უჩვენებს, რომ ბერძნული *ჟ* ჯერ კიდევ არ იყო *f*.

37. (ე) ბახძნაისა და ლათინაის სწოხაე ნახმოთქმის მნიშვნალობა

(დ) რა უპირატესობები გააჩნია იმას, რომ ბერძნული და ლათინური ბგერები გამოითქმებოდნენ ისე, როგორც სინამდვილეში იყო და არა ისე, როგორც ინგლისური ბგერები გამოითქმებიან.

წარმოთქმის იმ სისტემის მხარდასაჭერად, რომლის მიხედვით (მაგ. *ā* ბგერა წარმოთქმის სიტყვაში *fāta* ისე, როგორც წარმოითქმის *a* ინგლისურ სიტყვაში *fate*) შეიძლება ითქვას შემდეგი:

(I) დღეს მიჩვეულები არიან, ასე წარმოთქვან (ასე სჩვევიათ მისი წარმოთქმა). ჩვეულების შეცვლა ძალიან ძნელი იქნება ახლანდელი თაობისათვის. ეს ის არგუმენტია, რომელიც მოჰყავთ ხოლმე ნებისმიერი შემოთავაზებული რეფორმის წინააღმდეგ.

(II) ინგლისურად მოლაპარაკე ხალხს უფრო უადვილდება ასოებისათვის ინგლისური ღირებულებების მინიჭება, მაგრამ იხ. ქვემოთ (1, 2 და 8);

(III) კვლავ არის გადაუჭრელი პრობლემები და უმჯობესია არაფერი შევცვალოთ, ვიდრე ერთბაშად ყველაფერს სამუდამოდ არ შევცვლიდეთ. ეს არგუმენტიც ყოველთვის მოჰყავთ ხოლმე ნებისმიერი შემოთავაზებული რეფორმის წინააღმდეგ, მათაც კი, რომლებიც ვერ უარყოფენ, რომ სწორი მიმართულების რეფორმაა შემოთავაზებული და მთლიანობაში უფრო ახლოსაა ჭეშმარიტებასთან, ვიდრე ძველი ჩვეულება. იმიტომ კი არ ვამბობთ დარვინის თეორიის მიღებაზე უარს, რომ იგი სრულყოფილი არ არის, უნდა მივიღოთ იგი პირობითად, როგორც უფრო სავარაუდო, ვიდრე ძველი შეხედულებები და არა, როგორც საბოლოო. იმის გამო, რომ მიზანი კარგად გარკვეული არ არის უარი არ უნდა ვთქვათ წინსვლაზე. ის მაინც ვიცით, საითაა მიმართული ჩვენი მიზანი.

(IV) დებულება იმის შესახებ, რომ ინგლისური ენის გამოთქმა (პრონანსი) ხმოვანთა რაოდენობას გაურკვეველს ხდის, მე მეჩვენება არასწორად. ისეთივე ადვილია რაოდენობრივად სწორი განსაზღვრების მიცემა სიტყვებისათვის *mensa* (ნომინატივი) და *mensā* (აბლატივი) ინგლისური პრონანსით, როგორც მეორის მეშვეობით. ფაქტობრივად ინგლისური პრონანსით ეს უფრო ადვილია. „ყალბი რაოდენობა“ ინგლისური მეთოდის ინტეგრალურ (შემადგენელ) ნაწილს არ წარმოადგენს. ეს არის მისი არასწორად გამოყენება.

1. ინგლისური პრონანსის წინააღმდეგ (მაგ. *a*-ს წარმოთქმის წინააღ-

მდეგ სიტყვაში *fāta* იმგვარად, როგორც იგი წარმოითქმის ინგლისურ სიტყვაში *fate*) შეიძლება ითქვას, რომ

(ა) ზოგიერთი ასოს ინგლისური პრონანსი თითქმის უნიკალურია, რადგანაც ძალიან ცოტა ენაში წარმოითქმის *ā* ისე, როგორც სიტყვაში *fate*;

(ბ) ეს ხშირად ისტორიულად არაზუსტია კლასიკური ბერძნულისა და ლათინურისათვის.

(გ) ინგლისური ბევრ სხვადასხვა ბგერას ერთი და იმავე ასოთი ან ნიშნით აღნიშნავს. ამგვარად მაგ. *i* სიტყვაში “*I*” და “*hit*” სრულიად განსხვავებულია;

(დ) ინგლისური ბევრ სხვადასხვა ასოსა თუ ნიშანს იყენებს ერთი და იმავე ბგერის ან მსგავსი ბგერის აღსანიშნავად; მაგ. შეად. ნეიტრალური ხმოვანი ბგერები ქვემოთ მოყვანილ წინადადებაში, რომელსაც ზოგჯერ ასე წარმოთქვამენ:

Brother the villainous author's bundles, mama.

2. ამერიკის პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ უფრო კორექტული (სწორი) პრონანსის მიღწევა არა მარტო შესაძლებელია, არამედ იგი წარმატებითაც შეიძლება განხორციელდეს. გარკვეულწილად, იგივე შეიძლება ითქვას შოტლანდიასა და უელსზეც. ასე რომ, ინგლისშიც უფრო მეტად უნდა მოვიხილოთ.

3. *Māter-ენის* რეკონსტრუქცია უფრო ადვილი იქნება, თუ უფრო ზუსტ პრონანსს გამოვიყენებთ და

4. *კავშირი სხვადასხვა და ენებსა და ბიძაშვილ ენებს შორის უფრო აშკარა გახდება.*

5. ასევე შესაძლებელი გახდება კლასიკური ენების უფრო ცოცხალ ენებად გადაქცევა, ისეთებად, როგორებიც ისინი მაშინ იყვნენ, როცა მათზე ლაპარაკობდნენ; მათი რითმი და მუსიკალობა, რომლებზეც მოსაუბრეები და მწერლები ასე დიდ დროს ხარჯავდნენ, უფრო მეტად იქნებოდა პატივმიღებული.

6. სიზუსტე და აკურატულობა ზოგადად და საჭირო კვლევები კერძოდ, უფრო მეტ სტიმულს შეიძენდა.

7. თავიდან, მართალია, სწორი პრონანსის მიღწევა ინგლისურად მოლაპარაკე ხალხისთვის რთული იქნება, მაგრამ ეს ასე არ იქნება მათთვის, ვინც სხვა ენაზე ლაპარაკობს და შესაძლებელი გახდება ამ ხალხთან ლათინური ენის მაშვეობით კონტაქტი. ეს იქნება შესანიშნავი შუალედური საშუალება სასაუბროდ.

8. ინგლისურად მოლაპარაკე ხალხისთვის სხვა ენების შესწავლა გაცილებით უფრო ადვილი გახდებოდა. დღეისათვის მრავალი საჯარო სკოლა და უნივერსიტეტი ლაპარაკობს და იყენებს ისეთ საჭირო ენებს, როგორცაა *ფრანგული და გერმანული*. მათი ხმოვანი ბგერების გამოთქმა გაცილებით უფრო ადვილი გახდებოდა, თუ ვისწავლიდით ბერძნულსა და ლათინურის უფრო კორექტულად გამოთქმას.

9. „ყალბი რაოდენობა“ სულ უფრო და უფრო იშვიათი პრობლემა გახდებოდა ბერძნულსა და ლათინურ ლექსებში თუ ბერძნულსა და ლათინურს წავიკითხავდით ხმამაღლა იმგვარად, ან რაც შეიძლება მიახლოებულად იმ მანერასთან, როგორც ოდესღაც, მაშინ, როცა ამ ენებზე ლაპარაკობდნენ.

37. (ე) ბამოთქმის (ჰომონასის) ბამოსნოიჯის საშუაჯეჯი

(ე) როგორ შეიძლება მივალნიოთ ბერძნულსა და ლათინურ ენებში სნორ გამოოქმას?

1. უპირველეს ყოვლისა თავიდან უნდა მოვიშოროთ გაურკვეველი დეტალები.

მაგალიოთად:

(ა) კლასიკური t (τ)-სა და d (δ)-ს გამოოქმისას ენა უფრო ახლოს იყო კბილებთან, ვიდრე ინგლისური t -სა და d -ს გამოოქმისასაა.

(ბ) კლასიკური n (ν) უფრო მეტად იყო დენტალური, ვიდრე ინგლისური n .

(გ) ლათინური $-m$ ჩვეულებრივ უფრო სუსტი ბგერა იყო, ვიდრე ინგლისური $-m$.

(დ) კლასიკური პრონასი დროთა განმავლობაში იცვლებოდა, ასე მაგ. შეად. ბერძნული os გვ.184, რომელიც შეიცვალა და გახდა ისეთი, როგორც ეს გამოოქმის სიტყვაში 'go to';

(ე) რაც შეეხება ატიკურ ბგერებს $\sigma\sigma$ და $\tau\tau$, მათი გამოოქმა ჯერ კიდევ ეჭვქვეშაა. არის ჯერ კიდევ გადაუჭრელი პრობლემები.

დამწყებისათვის საკმარისია ზოგადი ფაქტები, რომლებიც დანამდვილებით ვიცით და რომლებიც ეჭვს არ იწვევს.

2. უნდა დავინყოთ:

ა) რამდენიმე სიტყვით;

ბ) ინგლისურ ექვივალენტებთან ერთად ეს რამდენიმე სიტყვა სრულყოფილად უნდა იქნეს დაუფლებული;

გ) მუდმივად ვიკითხოთ ხმამაღლა;

დ) გამუდმებით უნდა გავასწოროთ შეცდომები (თავად ან ვინმეს დახმარებით) მანამ, სანამ ბოლომდე არ აღმოვფხვრავთ;

ე) სრულად და აბსოლუტურად გავითავისოთ;

ვ) შემდეგ ვცადოთ სხვა სიტყვები და წინადადებები;

ზ) გრძელი ხმოვნები ძალიან დიდი ყურადღებით უნდა აღვნიშნოთ, განსაკუთრებით ლათინურში, (რომელსაც არ ჰქონდა η და ω) ეს მეტად მნიშვნელოვანია.

შენიშვნა: ხმამაღლა კითხვა (რომლისთვისაც შეიძლებოდა პრიზის დანესებაც) განსაკუთრებით უნდა ხდებოდეს სკოლებში, სადაც შეიძლება მოვანყოთ სასიამოვნო შესვენება ერთსაათიანი მუშაობის შემდეგ. შეცდომა იქნება ამის დროის დაკარგულად მიჩნევა, რადგანაც ეს ძალიან

მნიშვნელოვანი ხელშემწყობი სამუშაოა. მაგალითად, ორიგინალის რითმისა და მუსიკალობისა და მნიშვნელობის აღსაქმელად და უცხო ენების შესწავლის თვალსაზრისითაც. ეს ხმამაღლა კითხვა, ან შენთვის ხმამაღლა კითხვა, არ უნდა შეწყვიტოთ. ბერძნულიდან და ლათინურიდან თარგმნას ხელი არ უნდა მოვკიდოთ იქამდე, ვიდრე ბერძნულსა და ლათინურს ხმამაღლა არ წავიკითხავთ.

3. უფრო დეტალურად მკითხველს შეუძლია ამის შესახებ იხილოს არნოლდისა და კონვეის *ბერძნულისა და ლათინურის აღდგენილი პრონანსი* (კემბრიჯის უნივერსიტეტის პრესა). მე ძალიან ბევრი ავიღე ამ შესანიშნავი პატარა პამფლეტიდან, რომელსაც მთელი გულით ვეთანხმები.

38. (ა) ბჰიძნჯი და ცათინჯი მახვილი

38. (ა) რა ახასიათებდა ბერძნულ მახვილს (ლათინურთან შედარებით), განმარტეთ მახვილის აღმნიშვნელი ნიშნები და

(ბ) დაუსვით მახვილები შემდეგ სიტყვებს. დაურთეთ მცირე კომენტარები: *Zeus, ἴμεν, ἀνα, εἶμι, ἄνθρωπος τις, λυσις, θυμος, βαλων* და *βαλειν, ἀδαματος, ὀνομακλυτος, τροπαιον, εἶδεναι, φορουμεν, ἀλλα, πατρος.*

(ა) 'It was a compáct cómcompact, was it?'

წარმოთქვით ეს სიტყვები და მიაქციეთ ყურადღება შემდეგ მოვლენებს:

1. როგორ იცვლება ტონი. დაუკვირდით მელოდიას (თუ შეიძლება ასე ითქვას), რომლითაც ვამბობთ 'It is', როგორ განსხვავდება იმ მელოდიისაგან, რომლითაც გამოვთქვამთ შეკითხვას 'Is it?' ჩვენ მიერ წარმოთქმული ჩვეულებრივი წინადადების მელოდია დაღმავალია, იგი ეშვება დაბლა, მაღალი ნოტიდან დაბალი ნოტისკენ. ფაქტობრივად წინადადებების უმეტესობა (ყოველ შემთხვევაში ინგლისურ ენაში, დიალექტურ თავისებურებებს თუ არ ჩავთვლით) დამაკმაყოფილებლად ბოლოვდება; თუ ისინი მაღალ ტონზე ბოლოვდება – ისინი არასრულად ჟღერს. შეკითხვა არ არის სრული წინადადება, იგი მხოლოდ წინადადების დასაწყისია, რომელიც არ დასრულდება ვიდრე პასუხი არ გაეცემა. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შეკითხვა, როგორიცაა 'Where is Jones?' არის მეორე წინადადების დასაწყისი ('Jones is – მეორე წინადადება'), რომელსაც პასუხი დაასრულებს ('— in town'). ამას ეწოდება წინადადების მახვილი და იგი შეიძლება დამახასიათებელი ყოფილიყო ბერძნულისა და ლათინურისათვის იხ. გვ.74.

2. დააკვირდით, რომ სიტყვაში cómcompact პირველ მარცვალზეა მახვილი და სიტყვაში compáct – მეორე მარცვალზე. შეადარეთ ასევე cómcompound და compoúnd, cóntract და contráct. მახვილიან მარცვალში უფრო მეტ ძალას ვხარჯავთ და კუნთებს უფრო ვძაბავთ და ხშირად უფრო მეტ გარკვეულობას (სიმკვეთრეს) ვაძლევთ გამოთქმას. ეს იყო ჩვეული ლათინური მახვილი, რომლის თვალსაჩინო მაგალითებია: *audīn ? út sēsē cōrigat meliōribus oboédit, ostentātiōne dépósitā.*

(1) მახვილი იშვიათად მოდიოდა ბოლო მარცვალზე. გამონაკლისს წარ-

მოადგენს სიტყვები, როგორცაა *audīn?* (*audīnsne*) და ერთმარცვლიანებში, როგორცაა *ūt* (სადაც შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ მახვილი პირველ მარცვალზეა);

(II) მახვილი, როგორც წესი, ეცემოდა ბოლოს წინა მარცვალს, თუ ის გრძელი იყო, როგორც ესაა სიტყვაში *sēsē, oboédit*, მაგრამ

(III) მახვილი მოდიოდა არა ბოლოსწინაზე, არამედ კიდევ წინა მარცვალზე (ანუ ბოლოდან მესამე მარცვალზე) თუ ბოლოსწინა მარცვალი მოკლე იყო. როგორც მაგ. *corrīgat, meliōribus*.

ეს ორი მახვილი ძალიან მნიშვნელოვანი იყო სატურნისეული მეტრიკის მარცვალში (იხ. 55).

ამგვარად, როგორც ჩანს, მახვილი არასოდეს სცდებოდა ბოლო სამ მარცვალს, თუმცა არსებობს ორი გამონაკლისი, სახელდობრ:

(IV) მეორეხარისხოვანი მახვილი, რომელიც ეცემოდა ძირითად მახვილამდე, როგორც მაგ. *ostentātīōne*, სადაც -ō-ზე მოდის ძირითადი მახვილი, ხოლო -ā-ზე – მეორეხარისხოვანი.

(V) ადრეულ ლათინურში მახვილი, შესაძლოა, ძირითადი მახვილი, ყოველ მახვილიდან სიტყვაში, კეთდებოდა პირველ მარცვალზე. სწორედ ეს მახვილი იყო, რამაც განაპირობა ის, რომ *lēgomenoi* და *lēgemenai* გამხდარიყო *lēgiminī* (გვ.91).

დაუკვირდით, რომ მახვილი სიტყვაში *fācere* ბუნდოვანს არ ხდის მის შემდეგ მდგარ ორ e ბგერას.იხ. გვ 183.

ისტორიულ ბერძნულს, მეორე მხრივ ჰქონდა ტონი ან აღმავალი აქცენტი. თუმცა:

(ა) *ῥῶμος* ნიშნავდა, რომ პირველი ῥ წარმოითქმებოდა უფრო მაღალი, უფრო სწორად კი, აღმავალი ტონით: *ῥῶμος* ნიშნავდა, რომ ამგვარად წარმოითქმებოდა მეორე ῥ;

(ბ) წინადადებაში მეორე *ῥῶμος* გამოჩნდებოდა, როგორც *ῥῶμῶ*. ῥ აღნიშნავდა დაღმავალ ტონს და ῶ შეიძლება განხილულ იქნეს (პრაქტიკული მოსაზრებით) ისე, როგორც მახვილის ნიშნის არმქონე. ფაქტობრივად შეგვიძლია დავწეროთ სიტყვა *ῥῶμῶς* და ასევე *ῥῶμος*.

(გ) *ῥῖρκუმფლექსი* თავის არსებობას ავლენს, როცა განვაშტოებთ ბგერებს *ā* ან *á* და მივიღებთ *áá*. თავდაპირველად აქ იყო აღმავალი ტონი, ხოლო შემდეგ დაღმავალი ტონი.

იყო თუ არა მოკლე ხმოვნის ნიშანი (ǎ) წარმომავლობით შემობრუნებული ან დაყირავებული ცირკუმფლექსი.

ამდენად, კლასიკური ბერძნული მახვილი (აქცენტი) მახვილის ნიშან-

თა სისტემა კი არ იყო, არამედ ის იყო ინტონაციების ნიშანთა სისტემა. თუმცა, ბერძნულში, ისევე როგორც სანსკრიტში იყო იმის ტენდენცია, რომ თანდათანობით იგი იქცეოდა მახვილის ნიშანთა სისტემად. თანამედროვე ბერძნულ ენას კითხულობდნენ აქცენტის მიხედვით, თუმცა ეს იგივე არ არის, რაც მახვილი. თანამედროვე ბერძნულში *μημη ἄειδε θεὰ Πηληϊάδα Ἀχιλῆος* შეუძლებელია იყოს ჰექსამეტრი.* საინტერესოა თანამედროვე ბერძნული ლექსების წაკითხვა, რომლებიც წარმოითქმება არა ხმოვნების სიგრძის მიხედვით, არამედ აქცენტის მიხედვით.

(ბ) ბერძნული მახვილის შესახებ:

დეტალური ინფორმაციისათვის იხ. გაილსის სახელმძღვანელო, კინგისა და კუკ-სონის შედარებითი გრამატიკა, და ასევე სხვადასხვა სტატიები კლასიკური პერიოდის მიმოხილვაზე, „ამერიკული ჟურნალი ფილოლოგიის შესახებ“ და სხვა. ეს საკითხი მეტად რთულია და აქ მხოლოდ რამდენიმე შეხედულება შევარჩიეთ. უიტნის სანსკრიტის გრამატიკა ასევე მეტად საჭირო შეიძლება გამოდგეს მათთვის, ვინც ამის შესწავლას მოჰკიდებს ხელს. სანსკრიტი გვაძლევს მეტად ღირეულ ფაქტობრივ მასალას Māter-ენის აქცენტის შესახებ. ბლუმფილდის სტატია, რომელიც გამოქვეყნდა გამოცემაში „ამერიკული ჟურნალი ფილოლოგიის შესახებ“ (ტომი IX), გულდასმით შესწავლის ღირსია.

თუ დავწერთ სიტყვას *Zēv*, როგორც *Zēv* (სანსკრიტში *Dyāu*) და შევადარებთ ნომინატივის *Zēvs* სანსკრიტის *Dyāus* –ს, ნათლად დავინახავთ, რომ მახვილი ვოკატივში უკან გადადის. Māter-ენაში ვოკატივში ჩვეულებრივ სიტყვის პირველ მარცვალზე მოდიოდა. შეად. ასევე *πατήρ πατέρα*, მაგრამ *πάτερ* ვოკატივში.

ἴμι: Māter-ენაში პირიანი ზმნა.

(ა) მთავარ წინადადებაში უმახვილო იყო (იხ. *εἴμι* ქვემოთ), გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა იგი წინადადების თავში იდგა.

(ბ) დამოკიდებულ წინადადებაში იგი მახვილიანი იყო და ეს მახვილი იყო თავისუფალი (ანუ იგი არ იფარგლებოდა ბოლო სამი მარცვლით) ამდენად აქ იქნებოდა *imén* ან *imés*; დაუკვირდით აქ მახვილის (´) გავლენას, ძირი (*ei-*, *oi-*, *i-*) არის მესამე ფაზაში (*i-*), მაშინ როცა სიტყვაში *éimi* ან *éimi* იგი პირველ ფაზაშია. იხ. გვ. 74-75.

ბერძნულში „რესესულმა“ მახვილმა სრულ ზმნებში და ზოგიერთ სხვა

---

* საინტერესოა საკითხავი იქნებოდა თანამედროვე ბერძნული ლექსები, რომლებიც ხმოვანთა სიგრძის მიხედვით კი არ იკითხება, არამედ მახვილის მიხედვით.

სიტყვებში (იხ. *λῦσις* ქვემოთ) გამოიწვია ისეთი ცვლილება, როგორცაა ფორმის *ἰμῆν* შეცვლა ფორმით *ἴμην*.

ἀνα:

(I) როგორც წინდებულს, მახვილი უნდა ჰქონდეს ბოლოში, *ἀνά*, რომელიც წინადადებაში გახდება *ἀνά* ანუ იგი დაკარგავს მახვილს.

(II) ანასტროფის მიხედვით (იხ. გვ. 175) მახვილი მას ასე ექნებოდა *ἀνα*;

(III) როგორც სრული ზმნა, რომლის მნიშვნელობაცაა – „მალლა ასწიეთ მალლა!“ მას სხვა სრული ზმნებისგვარად ექნებოდა რეცესიული მახვილი და იქნებოდა *ἀνα*. სხვა მაგალითებისათვის შეად. *ἀνι*, *ἔπι*, *ἔνεστι* და *ἔπεστι*;

(IV) *ἀνα* „ო, მეფეო“ *ἀνα(κτ)* ახსნას არ საჭიროებს.

εἶμι.

(I) *εἶμι* ანუ „მე წავალ“ (I will go) მოდის სიტყვიდან *εἶμι* ან *εἶμι*;

(II) *εἶμι*, ანუ „მე ვარ“, უმახვილოა და „ენკლიტური“, როცა იგი არაემფატიკურია. ეს იმ დროის კვალია, როცა უმეტესი სრული ზმნებისა უმახვილო იყო მთავარ წინადადებაში (გვ. 194). *φημι* ანმყოში წარმოადგენს იგივეს გადმონაშტს. შესაძლოა მესამე იყო *εἶ* (*ei* იმპერატივში) ჰომეროსის *εἶ δὲ ἔπέντυε*, ‘but go (and) equip. . .’; „მაშ, წადი (და) აღიჭურვე“.

(III) ემფატიკური *εἶμι* შესაძლოა Māter-ენაში უმახვილო იყო.

ἄνθρωπος τις (შეად. გვ. 178) უჩვენებს, რომ

(ა) ენკლიტური *τις* მახვილს გადაისვრის უკან ὀ-ზე.

(ბ) მახვილი სიტყვაში, *ἄνθρωπος*, უფრო უკან გადადის, ვიდრე სამი მორა, როგორც მას უწოდებენ; თუ ჩავეძიებით, ვნახავთ, რომ *ο* გვაძლევდა ერთ მორას და *ω* ორს. ამიტომ შეგვიძლია მოველოდეთ ფორმას *ἄνθρωπος*, და არის იმის ნიშნები, რომ ეს იყო ადრეული მახვილი (შეად. ადრეული *τροπαῖον* როგორც გახდა *τρόπαιον* მოგვიანებით). შესაძლოა, *ἄνθρωπος* მივიღეთ იმ სიტყვებთან ასოციაციის წყალობით, რომლებსაც ასეთი მახვილი ჰქონდათ: *ἄνεμος*, რაც „სამი მორას კანონს“ შეესაბამებოდა.

λῦσις: Māter-ენის მახვილი იყო „lutís“, რაც ნათელი ხდება III ფაზის (*lu*) გამოყენებიდან (შეად. *πατέρα πατρός*, ქვემოთ). რესესული მახვილი უნდა გავრცელებულიყო (მაგ. ზმნებიდან) სახელებზე, მათ შორის ამ სახელებზეც, თუმცა სხვა სახელები (როგორცაა მაგალითად *θυμός*) არ დაემორჩილნენ ამ ცვლილებას.

θυμός Māter-ენის მახვილი აქ შენარჩუნებულია, თუმცა აოლიურს, ლათინურს მსგავსად ჰქონდა რესესული მახვილი? ე.ი. *θυμός*, და *fūmus* (სტრესული მახვილით) საპირისპიროს წარმოადგენს ატიკური *ἔβδομος*,

რომელიც მოდის *mós*-დან.

βαλῶν და *βαλεῖν*. Māter-ენაში მახვილი მოდიოდა ბოლო მარცვალზე სიტყვაში *βαλῶν*, ამას სანსკრიტიდან ვიგებთ. რესესულმა მახვილმა გავლენა არ მოახდინა ამ სიტყვებზე, რადგანაც ისინი ადრეულ პერიოდში არ წარმოადგენდნენ სრულ ზმნებს: *βαλῶν* ზედსართავი სახელი იყო, ხოლო *βαλεῖν* სუბსტანტივი.

ἀδάματος. Māter-ენაში მახვილიანი იყო *-τός* მაგრამ ისეთ შედგენილ სიტყვებში, როგორც ესაა (და შეად. შედგენილი სიტყვები, რომლებიც შედგება *ἐπι-*, და სხვა) მახვილმა უკან გადაიწია არაბრუნვადი პრეფიქსისაკენ, მაგრამ ბერძნული „სამი მორას კანონს“ არ შეეძლო მახვილი გადაე-სროლა ბოლოდან სამ მარცვალზე შორს.

ὀνομακλυτός: *ὀνόμα* და *κλυτός* (შეად. ზემოთ) კარგად წარმოაჩენს Māter-ენის მახვილს. მაგრამ შედგენილ სიტყვებში ერთად გვექნებოდა *ὀνόμακλυτός* და შემდეგ „სამი მორას კანონის“ მიხედვით *ὀνομάκλυτός*, პირველი მახვილი დაიკარგა.

τροπαῖον (ადრეული ფორმა) მოგვიანებით *τρόπαιον*: იხ. *ἄνθρωπος* (ზემოთ).

εἰδέναι. სანსკრიტში ვხვდებით ბრუნვის ფორმას *dānānē* (სადაც *ē* წარმოადგენს *ai*-ს). როგორც ჩანს, წესის მიხედვით დატივის *ai* იყო მახვილიანი, მაგრამ ლოკატივმა *εἰδέν* (შეად. *αἰέν*) გავლენა იქონია დატივის ფორმის მახვილზე. რესესული მახვილი აქ არ გვხვდება, რადგანაც ეს სიტყვა იყო სუბსტანტივი (შეად. ზემოთ).

φοροῦμεν: ცირკუმფლექსის ახსნას აქ იძლევა მახვილები სიტყვაზე *φορέομεν*. მახვილი *έ*-ზე წარმოადგენს რეცესიულ მახვილს და მივყავართ ბერძნულის „სამი მორას კანონთან“.

ἀλλα, როგორც საშუალო სქესის ორავლობითი, ახსნას არ საჭიროებს. *ἀλλά* შესაძლოა ერთ დროს ამ ფორმის იდენტური იყო და შემდგომში მახვილის მეშვეობით მოხდა მათი განსხვავება. *ἀλλα* დარჩა ერთი ფუნქციის შესასრულებლად, *ἀλλά* მეორე დანიშნულებით გამოსაყენებლად.

πατρός: Māter-ენის ფორმაა *pātrós*, სადაც მახვილი მოდის ბრუნვის ნიშანზე *-ós*. იქ, სადაც მახვილი სუფიქსზე მოდის, გვაქვს მაგალითად *patérm* → *πατέρα*; ამასთან დაკავშირებით, შეად. *κῶν*, მაგრამ *κῶνός*; იხ. გვ.75.

39. ბჰიძნჯი და ცათინჯი მახოცნჯი

39. როგორ იწერებოდა საუკეთესო შშ-ებში (ხელნაწერი ძეგლები) შემდეგი სიტყვების შესაბამისი

(ა) ბერძნული სიტყვები:

მე ვიცოდი, შენ იცოდი, მან იცოდა, მე ვზოგავ, მე ვაპირებდი, მაინტერესებდა, ნეტავ თუ (კავშირებით კილოში), მე ვახერხებ, ყოველთვის, მამაცობა, ის კვდება, შენ გეუბნებიან, დაწერეთ შემდეგი სიტყვების შესაბამისი ლათინური სიტყვები: მე ვარტყამ, მე გამარტყეს, მე მოვალ;

ბ) ლათინური სიტყვები:

(I) მკვდარი (ნომინატივი და აკუზატივი), ცხენი, (დატივი), ვაჟიშვილის, კოშკები (ნომინატივი და აკუზატივი);

(II). უღელი, რომში, სასიამოვნოა *to behold*;

(III) მე ვაგდებ (ვისვრი).

(ა) ბერძნული სიტყვები:

ἦδη, ἦδησθα, ἦδει, σῶζω, ἔμελλον, ἐβουλόμην, εἶμι ან εἶμι, τάσσει ξύν αἰεί θάρσος (მაგ.: თუკიდიდეს ძველი ატიკური), τάττει σύν αἰεί θάρσος ან θάρ' ῥος (მაგ.: დემოსთენეს ახალი ატიკური), θιήσκει, λέγει ან λέγει;

ἐπάταξα (არა ἔτυψα, არც ἔτυποι), ἐπλήγη, εἶμι ან μέλλω ინფინიტივთან ერთად (არა ἐλεύσομαι).

(ბ) ლათინური სიტყვები:

(I) დაბოლოებები

მეორე ბრუნება. ნომინატივი და აკუზატივი. მხ. რ. mortuos, mortuom; equos, equom, ან ecus, ecum; გენ. მხ. რ. fili არა filiī.

მესამე ბრუნება, ნომინატივი, მრ. რ. i-stems, turrēs, აკუ. მრ. რ. turrīs.

(II) სხვადასხვა — *i*, და არასოდეს *j*; *u* და არა *v* — ეს წესი წიგნებში იშვიათად არის მოცემული. დიფთონგები არ არის, მაგ. არასოდეს არის *æ*, *œ*, არამედ ყოველთვის *ae*, *oe*.

(III) კვინტილიანის დროს გავრცელებული სიტყვების სია: abicio, adicio, adulescens (Noun), aestimo, āfui, amoenus, ancora, anulus, auctor, auctoōitās, Autumnus, bēlua, beneficium, brachium და brāchium, būcina, cāecus არა coecus, caelebs არა coelebs, caelum, caenum, caerimōnia და caeremōnia, caesaries, Camēna, caussa, cēna, cēterum, cēterī, clipeus, comminus, condicio, cōnectō, cōnitor, cōnīveō, cōnubium, coniunx, contio, convīcium, cottidie და cōtidie, dīciō, dīnōscō, ēlegans, emptus, epistu-

la, erus, existimō, exsanguis, excscindo, faenus და fēnus, faenum და fēnum, fēcundus, futtilis, genetīvus, genetriīx, glēba და glaeba, Hādria, harēna ალბათ უმჯობესია ვიდრე arēna, harundō, hедера, hiems, holus და olus, īlicō, inclitus და inclutus (ადრეული), incohō და inchoō, indutiae, intellego, Iōppiter, Iacrima და Iacruma (ადრეული), libet: lubet არის ძველი ფორმა, littera უმჯობესია ვიდრე lītera, lītus, malevolos, mercēnnarius, mīlia, mixtus, monumentum და monimentum, multa: mulca არის ძველი ფორმა, nactus და nactus, nāvos, neglegō, nē ‘verily’ უკეთესია ვიდრე nae, neglegō, nēquīquam და nēquicquam novīcius, nuntīo, oboediō, obscēnus, onustus, Paeliīgni, paene, paenitet, paulum: paullum არის ძველი ფორმა, percontor, ალბათ უკეთესია ვიდრე percunctor, Polliō და Pōliō, pōmerium, prēlum, proelium, prōscaenium, pulcher superseded pulcer, quattuor, quotiēs: quotiens არის ადრეული ფორმა, Raetia, recēdī, recipēr: recuperō არის ადრეული ფორმა, rēligiō: religiō არის ადრეული ფორმა, rēliquiae: reliquiae არის ადრეული ფორმა, repperī, reppulī, rettulī, saeculum, saepes, saepiō, satira და satura (ადრეული), scaena, sepulcrum, sescentī, sētius არა secius, solacium, sollemnis, sollers, stīlus, sūcus, sulphur და sulphur, suscenseō, suspiciō, taeter, temptō, thēsaurus: thēsaurus არის ადრეული ფორმა, tingō და tinguō, trāsmittō, და ა.შ. და trāmitto, და ა.შ. umerus უმჯობესია ვიდრე humerus, umor, umidus, უმჯობესია ვიდრე humor, humidus, unguō და unguō, valētūdō არა valitūdō, Vergilius, Virginius, vertex; vortex არის ადრეული ფორმა, vīcēsimus, vīlicus, not villicus.

დამატებითი ინფორმაციისთვის იხ. დოქ. რეიდის შრომები *ციცერონის* შესახებ, და ლინდსდის *ისტორიული ლათინური ენის გრამატიკა*, რომლიდანაცაა ამორჩეული ზემოთ მოყვანილი სიტყვები. ამ სიაში ყველა გრძელი ხმოვანი არ არის აღნიშნული.

ნახილ VI.

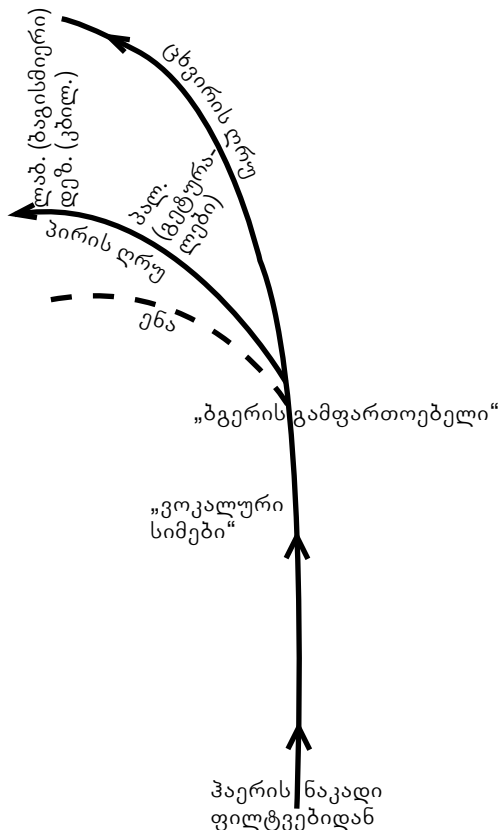
სომხ ნახილთაგან ბბახი (ფიზიკომბი)

40.სამეცხველო ორგანოები

40. აღწერეთ სამეცხველო ორგანოები; უჩვენეთ როგორ წარმოიქმნება ბგერები.

ბგერა წარმოიქმნება, როდესაც ჰაერს ჩავისუნთქავთ ფილტვებში სასუნთქი მილის მეშვეობით (რომელსაც Trachea ეწოდება).

ამ მილაკის ერთ მხარეს კარის შევიწროება ან გახსნა შეიძლება. ეს ის ადგილია, სადაც მოთავსებულია ხმის სიმები. ანუ „სიმები“ და ბგერის ტონალობა დიდადაა დამოკიდებული ამ სიმითა გახსნილობასა თუ შევიწროებაზე. ვინრო კარი, რა თქმა უნდა, გამოსცემს უფრო მაღალ ტონს. შემდეგ ჰაერი გაივლის ეგრეთწოდებულ ხმის კოლოფში, ყიაში და ამ ხმის კოლოფში განიცდის მოდიფიკაციასა და გაფართოებას. შემდეგ ჰაერი ზემოთ ამოდის, როგორც ეს დიაგრამაზეა ნაჩვენები, პირის ღრუდან ცხვირის ღრუდან, ან ნაწილობრივ ორივედან. ამიტომაც შეგვიძლია ვისუნთქოთ მაშინაც, როცა ცხვირს დავიხშობთ და მაშინაც, როცა პირს

მაგრად მოვეკუმავეთ, მაგრამ არა მაშინ, როცა ორივეს ერთად გავაკეთებთ (ამ დროს დახშულია ყველა გზა და მხოლოდ ყურებიდან გამოდის მცირე მოცულობის ჰაერი). როგორც წესი, თქვენ სუნთქავთ ცხვირითაც და პირითაც, თუმცა ჩვეულებრივ ცხვირით სუნთქვა უმჯობესია.

ტექნიკური ენით თუ ვიტყვით, ჩასუნთქული ჰაერი გაივლის სასუნთქ მილს, ხორხს, ხორხსარქველებს (მდებარეობს ხმის სიმებს შორის) და ხახის ღრუს. ჰაერის ჩასუნთქვა შეიძლება პირის ან ცხვირის მეშვეობით. უკანასკნელი უმჯობესია, რადგან ცხვირი ჰაერს ათბობს და ფილტრავს, ვიდრე იგი ფილტვებში მოხვდება.

ახლა ვნახოთ, რომელი ღრუდან ამოდის ჰაერი, როცა ვლაპარაკობთ – პირიდან თუ ცხვირიდან : როგორ ვწყვეტთ, რომელი ღრუს გამოყენებას ვაპირებთ. კარგით, ცხვირის ღრუ შეიძლება დავახშოთ სხეულის რომელიმე ნაწილით და ვბედავ და ვამბობ, რომ თქვენ ეს გაგიკეთებიათ, როცა დაგიღვევიათ ისეთი რამ, რისი გასინჯვაც არ გინდოდათ, ანუ იმ შემთხვევაში, როცა თქვენ მიიღებული არა გაქვთ ცხვირის დახშობის გადანყვეტილება.

თქვენ უფრო გაგიადვილდებათ ბგერის გამოცემის პროცესის გაგება, თუ გააზვიადებთ ბგერის წარმოთქმის პროცესს.

(I) ისუნთქეთ ჩვეულებრივად და ვერანაირ ხმას ვერ გაიგონებთ ან გაიგონებთ ძალიან სუსტ ხმას;

(I) ისუნთქეთ უფრო ძლიერად და თქვენ გაიგონებთ ბგერებს, როგორიცაა ჰერ ან ჰაჰ;

(II) ახლა დახურეთ პირი და თქვით „პაპა“: შეიძლება თქვენ ვერც კი შეძლოთ ამ გამოთქმასთან მიახლოებული ბგერის წარმოთქმა და საუკეთესო შემთხვევაში გამოგივიდეთ „კაკა“, რადგანაც იმისთვის, რომ წარმოთქვათ „პაპა“ ბაგეებია საჭირო. „პ“ არის ლაბიალური (ბაგისმიერი) ბგერა.

ვენტრილოკვიზმი (მუცელში ლაპარაკი) რომ სცადოთ, უნდა დაინყოთ ისეთი ბგერით, როგორიცაა სიტყვაში “ჰელლო” და გადახვიდეთ გუტურალურ ბგერებზე, როგორიცაა “კაკა” თანდათანობით თქვენ შეძლებთ, მიაღწიოთ ისეთი ბგერების წარმოთქმას, როგორიცაა “ფაფა” ბაგეების მოძრაობის გარეშე, რადგანაც ვენტრილოკვისტისათვის არ ივარგებს ბაგეების გამოყენება.

სიტყვას, „პაპა“, აქვს ყრუ თანხმოვანი, ის ლაბიალურია. მაშინ, როცა სიტყვაში, „ბაბა“, რბილი თანხმოვანია, ისიც ლაბიალურია, ხოლო სიტყვას *father* აქვს კიდევ უფრო რბილი ლაბიალური ბგერა (რადგანაც *f* და *v* ძალიან

ახლოს არის დენტალურებთან, კბილისმიერებთან); ახლა ამ ბგერებს (p, b, f, v, w) დავამატოთ *h*-ბგერაც და მივიღებთ იმას, რასაც ჰქვია ასპირალური ლაბიალურები. შეად. up-hill, ab-hor, Golf-house და სხვა.

ახლა თქვით „მამა“ და ნახავთ, რომ ამ დროსაც იყენებთ ბაგეებს, ამას ჰქვია ცხვირ-ბაგისმიერი (ნაზალურ-ლაბიალური), მაგრამ დაუკვირდით, რომ თქვენ შეგიძლიათ თქვათ „მამა“ მაშინაც, თუ ცხვირი დახშული გაქვთ. იხ. ასევე (IV) ქვემოთ.

(IV) ახლა თქვით „ტუტ-ტუტ“ და დაუკვირდით რა ხდება. იგრძნობთ, რომ ენა ისე მოძრაობს, რომ თითქმის კბილებს ეხება. შესაძლოა, მხოლოდ თითქმის ეხება. ასო ტ დენტალურია (კბილისმიერი), მკვეთრად დენტალური.

აქ საჭირო არ არის აღვუოლებს, დენტალურებსა და ცერებრალებს შორის განსხვავების შესწავლა. იხ. გაილსის სახელმძღვანელო § 67,68.

აქ ასევე, გარდა მკვეთრი ტ –სა, გვაქვს რბილი დ-ც სიტყვაში „დადა“ და ასპირალური დენტალურები სიტყვაში ant-hill და mad-house. სიტყვებში ‘Sissy’ და ‘Lizzy’ გვაქვს სისინა ანუ სიბილური დენტალურები.

სიტყვაში „მამა“ გვქონდა (ნაზალურ-ლაბიალური) ცხვირ-ბაგისმიერი, სიტყვაში „ნანა“ კი გვაქვს ნაზალურ-დენტალური. აქაც სიტყვის „ნანა“ გამოთქმა შეგიძლიათ მაშინაც, როცა ცხვირი დახშული გაქვთ საკმაოდ ძლიერად; მაგრამ ეს არ არის ამ სიტყვის გამოთქმის ბუნებრივი მანერა. როცა სურდო გაქვთ და ცხვირით სუნთქვა გიძნელდებათ, მაშინ, სიტყვის ‘moon’-ის გამოთქმისას გამოდის რაღაც ‘bood’ – ის მსგავსი. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ ცხვირისმიერების (ნაზალურების) წარმოთქმისას ჰაერის მცირე ნაკადი თავისთავად გამოდის ცხვირიდან. იგივე ვრცელდება ასევე გუტურალურ-ნაზალურ ბგერებზეც. თქვენ შეგიძლიათ თქვათ „კინგ“ მაშინ, როცა ცხვირი დახშული გაქვთ, მაგრამ, როგორც წესი, ამ სიტყვის გამოთქმისას ცოტა ჰაერს უშვებთ ცხვირიდან და როცა სურდო გაქვთ, თქვენ გამოთქვამთ ‘kig’ – ს (შეად. ‘bood’ ნაცვლად ‘moon’ –ისა).

(V) ახლა გამოთქვით ‘king’ და ‘get’: თქვენ ამ დროს ენა უფრო ღრმად გაქვთ უკან განეული ვიდრე მაშინ, როცა გამოთქვამთ ‘tut-tut’, და რა თქმა უნდა, გაცილებით უფრო უკანა გაქვთ ენა, როცა გამოთქვამთ სიტყვა ‘papa’. ამ დროს იგი ახლოსაა ყელთან ანუ ხორხთან და *ng* არის ნაზალურ-გუტურალურს (ცხვირ-ხახისმიერი). აქ გვაქვს მაგარი *k*, რბილი *g*; inkhorn pig-house გვაძლევს ასპირალურ გუტურალებს, ‘king’ კი – ნაზალურ-გუტურალებს. მათ ეძახიან პალატალურებს (გვ.173) და ამიტომ *ng* არის პალატალური.

(VI) თუ თქვენ გამოთქვამთ სიტყვებს 'kong', 'gone', მაშინ ენა უფრო მეტად გექნებათ უკან განუღი. მ ბგერებს უწოდებენ *ველარულებს*, რადგან ენა ახლოსაა სასის ფარდასთან, რომელსაც შეუძლია დაახშოს (დახუროს) ცხვირის ღრუ (იხ. ზემოთ).

(VII) ამ ბგერების შემდეგ სცადეთ გამოთქვათ სიტყვები 'trilling', 'thrilling', ეს სიტყვები შეიცავენ ნარნარა ბგერებს – *r* და *l*.

ეს ყველაფერია თანხმოვნების შესახებ? არა, რადგან ჯერ კიდევ რჩება:

(VIII) ბგერები, რომლებსაც წარმოვთქვამთ, როცა ერთი ბგერიდან მეორეზე გადავდივართ. ამგვარად, როცა ვამბობთ 'up it goes' აქ გვაქვს არა მხოლოდ ლაბიალური (*p*), დენტალური (*t*), ველარულ-გუტურალური (*g*), არამედ ასევე გვაქვს ბგერები, რომლებსაც გამოვცემთ, როცა ერთი ასოდან მეორეზე გადავდივართ, აქედან მოდის მათი სახელიც – გარდამავლები.

ეს ბგერები ხშირად არ არიან წარმოჩინებული, მეორეს მხრივ, ინგლისური მართლწერა განსაკუთრებით მიდრეკილია იმ ბგერების შენარჩუნებისაკენ, რომლებიც უკვე აღარ გამოითქმებიან, როგორც ეს გვხვდება სიტყვაში 'night'.

ფაქტობრივად, როგორც ცოცხალ ადამიანზე, ასევე ასობზეც ორივეზე შეიძლება გავლენა იქონიონ მეზობლებმა და არა მარტო უახლოესმა, კარის მეზობლებმა. ამის მოწმენი ვართ სიტყვის *θιχός* (გვ.133), შემთხვევაში, სადაც *χ*-მა შეცვალა *θ* და გადააქცია იგი *τ*-ად (გვ.176).

(IX) ხმოვნების წარმოთქმისას ენა ასევე სხვადასხვა პოზიციაშია. აქ ამის გაშლის საშუალება არა გვაქვს მაგრამ დაუკვირდით ცვლილებებს, როცა გამოთქვამთ ბგერებს: *oo, oar, ah, er, ay, ee, eye*.

იმისათვის, რომ უკეთ გაიგოთ, რა ცვლილებები ხდება, გამოთქვით ბგერები დიდი ძალისხმევით.

ბერძნულ-ლათინური პრონანსის მიხედვით (გვ.183) ხმოვნებიდან *a* იყო ველარული, *o* და *u* –ველარ-ლაბიალური, *e*, *i* - პალატალური და დენტალური. იხ. გაილსის ტაბულა (სახელმძღვანელო გვ.78).

41. ბჰაჰათსჰის მახაჩითაბი

41. დანერეთ ბგერათა ისტორიული ცვლის შემდეგი შემთხვევების შესახებ —

(ა) -ს- ხმოვნებს შორის ბერძნულსა და ლათინურში;

(ბ) ორი დენტალურის კომბინაცია ბერძნულსა და ლათინურში.

საჭიროა დავიმახსოვროთ, რომ უმეტეს შემთხვევაში ბგერათა ცვალეობას ჰქონდა:

ა) თანდათანობითი ხასიათი;

ბ) პრაქტიკულად გაუცნობიერებელი ხასიათი;

სიტყვა, *imperceptible* (შეუმჩნეველი), მიესადაგება ორივე შემთხვევას ა-საც და ბ-საც.

(ა) -ს- ხმოვნებს შორის იხ. კონვეი „ვერნერის კანონის შესახებ“ (გვ.7).

სანსკრიტში ვხვდებით შემდეგ შემთხვევას: -ს- გარკვეულ პირობებში იღებს ბგერა *sh*-ის ფლერადობას, სიტყვა ‘wishy-washy’-ის მსგავსად. ამგვარად, სიტყვა *rsi* გამოითქმოდა, როგორც ‘Rishi’; ზოგჯერ ვხედავთ, რომ სანსკრიტში -ს- გადადის ბგერაში -რ- და ზოგჯერ $s \rightarrow h$ და ეს გვახსენებს, როგორ გადადის *Genesi* ლათინურში *genere*, ბერძნულში $\gamma\epsilon\nu\epsilon\iota \rightarrow \gamma\acute{\epsilon}\nu\epsilon\iota$.

რა ფაზები გაიარა ხმოვნებს შორის მდგარმა ბგერა -ს-მა იმისათვის, რომ *Genesi*-ის მსგავს სიტყვაში იგი გახდა

(I) ლათინური -რ- *genere*,

(II) ბერძნულში ‘ და შემდეგ არაფერი, $\gamma\epsilon\nu\epsilon\iota \rightarrow \gamma\acute{\epsilon}\nu\epsilon\iota$?

პირველად -ს- ზოგჯერ ხდებოდა შერბილებული *z*- ან *zh*- ბგერა, *Genez(h)i*.

ეს *z(h)* ბგერა ლათინურში (როგორც ინგლისურში *were – was*) თანდათანობით გადავიდა *rz(h)* ბგერაში, შემდეგ *z(h)* გახდა უფრო რბილი და სუსტი ვიდრე იგი სრულად არ გაქრა და დარჩა მხოლოდ -რ-, მაგრამ აქ სხვა ახსნაც შეიძლება არსებობდეს. სახელდობრ ის, რომ -ს- გახდა *rh* ბგერის მსგავსი ბგერა.

ბერძნულში *s* ან *z* ბგერა ხმოვნებს შორის და ასევე სიტყვის თავში ხმოვნის წინ, ძალიან ნელ-ნელა გახდა *sh*- ან *zh*- ბგერა (და არა *rzh*): აქაც ასევე *s*- ან *z*- ბგერა დარბილდა და დასუსტდა, ვიდრე სულ არ გაქრა, და არ დარჩა მხოლოდ *h* ბგერა (შეად. *septem* და $\acute{\epsilon}\pi\tau\acute{\alpha}$). ხმოვნებს შორის ეს *h* ბგერა თავადაც გაქრა ბერძნულში (მაგრამ შეად. ლაკონიური $\mu\acute{\omega}\acute{\alpha}$ გვ.32)

ხშირად ორი ბგერა იკვეცებოდა: შეად. ლათინურში *nihil* → *niil* → *nīl*.

(ბ) ორი დენტალური ბგერის კომბინაცია.

სანსკრიტისათვის, როგორც ვხედავთ სიტყვაში *Buddha*, დამახასიათებელი იყო დენტალური ბგერების გარკვეული კომბინაციები, მაგრამ ბერძნულსა და ლათინურისათვის ეს უფრო ძნელი იყო. ინგლისელი კაცი იშვიათად გამოთქვამს ამ ბგერებს გარკვევით, როცა ის ცდილობს, ილაპარაკოს სანსკრიტზე, ან რომელიმე ინდურ დიალექტზე.

ინგლისურად ჩვენთვის უფრო იოლია ვთქვათ '*towards them*', ვიდრე გარკვევით ვთქვათ '*toward them*'. ადრეულ ბერძნულსა და ლათინურში ვხვდებით *-s-* ბგერას ფაქტობრივად ორ დენტალურ ბგერას შორის ჩასმულს, ისე, რომ დენტალურს+დენტალური → *დენტალურს + s + დენტალური*.

ბერძნულში ისეთი კომბინაცია, როგორიცაა *ιδ-ς-τε uid-te* → *ἴσ τε*, პირველი დენტალური შეერწყა *-s-* ბგერას: შეად. ასევე *πιθτις* → *πιθ-ς-τις* → *πίστις*.

ლათინურში პროცესები სხვაგვარად განვითარდა: *skid-s-tos* (სიტყვიდან *skid-tos*) → *scidssos* → *scissus*: როცა წინა ხმოვანი გრძელია, გვაქვს მხოლოდ ერთი *-s-*, როგორც *bheidh-tos* → *fid-stus* → *fīsus*.

ბერძნულში სხვაგვარად ხდება ცვლილება: *μελιτια* იცვლება *μελιτσα*, და მერე ზოგჯერ ხდება *μέλιττα*, მაგრამ ზოგჯერ ხდება *μελίσσα* (თუმცა შეად. ინგლისური გამოთქმა სიტყვისა *condition*, რომელიც გვაძლევს განსხვავებულ *s-* ბგერას).

ბერძნულშიც და ლათინურშიც გვაქვს გავრცობა ასოციაციით (გვ.67) ასეთ ფორმებთან: ამგვარად ლათინურში *missus* (შეად. *mittō*) და *fūsus* (შეად. *fundō*) ხელი შეუწყო ისეთი ფორმების წარმოქმნას, როგორიცაა *pulsus* და არა *pultus* (შეად. *παλτός*) ბერძნულში *ἴσ τε* (შეად. *ἰδέν*) კი ხელი შეუწყო, რომ წარმოქმნილიყო *ἴσ μιν* და არა *ἰδ μιν*.

სანოცნი VII.

ანონიმური.

შენიშვნა: აქაც, როგორც სხვაგან, დავინყებთ კარგად ცნობილიდან და ნავალთ ნაკლებ ცნობილისაკენ. სანყის წერტილად ავიღებთ ინგლისურ ალფაბეტს. ინგლისურის შემდეგ გადავალთ ლათინურზე და შემდეგ ბერძნულზე.

დეტალურად ალფაბეტების შესახებ შეგიძლიათ იხილოთ გაილსის სახელმძღვანელო, კინგისა და კექსონის „კომპარატიული გრამატიკა“ და საუკეთესო შემთხვევაში რობერტის ბერძნული ეპიგრაფიის შესავალი. ეს წიგნი შეუცვლელია პროფესიული შესწავლის თვალსაზრისით.

42. **ხანსიხი ბიძნილი აღვახი. ინბისიხი ინის აღვახითან შენიხისა და შენიხის- ნიხის ფონა**

42. *რით განსხვავდება კლასიკური ლათინური ალფაბეტი ინგლისურისაგან?*

კლასიკური ლათინური ალფაბეტი ძალიან ჰგავდა ინგლისურ ალფაბეტს. თუმცა:

(I) J არ შედიოდა ამ ალფაბეტში, რადგანაც ლათინები წერდნენ და გამოთქვამდნენ მაგ. სიტყვას ‘yoke’, როგორც *jugum*, *y*-ბგერით;

(II) W არ შედიოდა კლასიკურ ლათინურ ალფაბეტში. არც

(III) U, როგორც განსხვავებული ბგერა ბგერისაგან V. დიდი ასოთი V, რომლის პატარა ასო იყო *u* წარმოადგენდა *w*-ბგერას და *u* ბგერა, როგორც ეს გამოითქმის ინგლისურ სიტყვებში ‘wine’, ‘put’ (*VĪNVM uīnum*, *PVTŌ putō*);

j და *v* არ არის მოცემული MSS- ში, შუასაუკუნეებამდე (შუა პერიოდამდე), როცა სიტყვების ‘yoke’, ‘wine’ შესაბამისი ლათინური სიტყვები შეიცვალნენ.

ახლა, მოდით, უგულვებლვყოთ ეს ასოები, რომლებითაც ლათინური ალფაბეტი მეტ-ნაკლებად გავდა ატიკურ ბერძნულ ალფაბეტს, რომელიც არსებობდა 400 წელს ჩვ.წ.აღ-მდე და ვნახოთ, რა არის აღნიშვნის ღირსი.

შენიშვნა: მსგავსება ზოგჯერ გარეგნული და ფორმისმიერია, ვიდრე ბგერითი, მაგრამ აქ უმთავრესად განვიხილავთ ფორმას.

43. ახიჯი ბიძნი ალფაბი და მისი ახიჯი ბიძნი ალფაბი

43. რა ძირითადი (ზოგადი) კავშირი არსებობს დემოსტენესდროინდელ ატიკურ ბერძნულ ალფაბეტსა და იმპერატორ კლაუდიუსისდროინდელ ლათინურ ალფაბეტს შორის?

ბერძნები თავიანთ ალფაბეტს ფინიკიელებს დაესესხნენ, რომლებიც ამ ალფაბეტის შემქმნელები არ იყვნენ. ამდენად ფინიკელები იყვნენ ანტიკური მსოფლიოს კულტურის ძირითადი მატარებლები, ვიდრე მისი შემქმნელები. ზოგიერთის მოსაზრებით, ადრეული ალფაბეტი, რომელიც ბერძენებს ჰქონდათ (ფინიკიელებისაგან) სათავეს იღებს ეგვიპტელებისაგან. სხვები ფიქრობენ, რომ ის ბაბილონელებისაგან მოდის, სხვა მოსაზრებით, ის მოდის ხეთებისაგან (რომლებიც შესაძლოა მონღოლები იყვნენ).

ბერძენმა ამ ალფაბეტში ცვლილებები შეიტანეს, რამდენადაც მასში არ იყო ხმოვანი ბგერები. ამიტომ ბერძენმა ის გადააკეთეს.

მაგრამ ყველა ბერძენმა ერთნაირად არ გადააკეთა ალფაბეტი. არსებობდა:

I. აღმოსავლეთ-ბერძნული ალფაბეტი, რომელსაც იყენებდა ბერძენთა უმეტესობა თავად საბერძნეთში და მცირე აზიაში;

II. დასავლეთ-ბერძნული ალფაბეტი (იხ. გეგმა გვ. 17), რომელსაც იყენებდნენ ბერძნები იტალიასა და სიცილიაში.

აღმოსავლურიდან შეიქმნა ატიკური ალფაბეტი მცირეოდენი ცვლილებებით და დასავლურიდან შეიქმნა ლათინური ალფაბეტი, ასევე მცირე ცვლილებებით.

ატიკური ბერძნული, [A] [B] Γ [Δ] E Z H Θ [I] K [Λ] [M] [N] Ξ O [Π] [P] [Σ] [T] Υ Φ X Ψ Ω.

ლათინური (I) [A] [B] C [D] E F G H [I] K (*rare*) [L] [M] [N] O [P] Q [R] [S] [T] V (*u*) X Y Z;

(II) რიცხვითი სახელები, CD ან M, D, Ψ Ψ ან L, X;

(III) (კლაუდიუსის ინოვაციები) † (ბგერა *i* და *u* ხმოვნებს შორის როგორც *maxumus* ან *maximus*, გვ. 45. შეად. ფრანგული *une*, გერმანული *ü*. ‡ (გათანხმოვანებული *u* ან *w*) ▷ (*ps*, და *bs*, რომელიც გამოითქმებოდა, როგორც *ps*) ეს არ გაგრძელებულა.

ამგვარად, ატიკური ბერძნული ალფაბეტი იყო აღმოსავლური ალფაბეტი სხვადასხვა ცვლილებებით. მაგალითად: Ω ასოს დამატებით. კლაუდიუსის ლათინური ალფაბეტი იყო დასავლური ალფაბეტი, სხვადასხვა ცვლილებით. მაგალითად:

(ა) მოგვიანებით ზოგიერთი ბერძნული ასოს, როგორცაა Υ, დამატებითა და

(ბ) კლაუდიუსის ასოების დამატებით (იხ. ზემოთ).

44. ზობიჯითი ასობბიხის ისტორია ბიძნაქსა და ცათინუხი აცფაბეტი

44. გადმოცეცით ბერძნული და ლათინური ალფაბეტის შემდეგი ასოების მოკლე ისტორია: —

(ა) ბერძნული H, F;

(ბ) ლათინური C, X, Y, Z, რიცხვითი სახელების ნიშნები, Q.

(ა) უკვე ვიცნობთ ატიკურ ალფაბეტს (იხ. ზემოთ): რით განსხვავდება ბოდა იგი დასავლური ალფაბეტისაგან?

(I) 403 წელს ჩვ.წ. აღმდე ალფაბეტში შეიტანეს ბგერა, რომ გადმოცეცათ ბგერა $\bar{\epsilon}$ (როგორც ეს არის სიტყვაში *mère*) და Ω , რომ გადმოცეცათ ბგერა $\bar{o}$ (როგორც ეს არის სიტყვაში *oar*).

შენიშვნა: ϵ ბგერის გრძელი ხმოვანი მაშინ იყო არა η , არამედ ϵ , როგორც ამას ვხედავთ სიტყვა $\epsilon\pi\acute{o}\iota\epsilon\epsilon$ -ის მაგალითზე, რომელიც შეკუმშვის შედეგად გადაიქცა $\epsilon\pi\omicron\iota\epsilon\iota$ -დ. შეად. $\epsilon\chi\rho\acute{\sigma}\omicron\omicron\upsilon$ და $-o\upsilon\upsilon$.

დასავლურ ალფაბეტში წარმოადგენდა ასპირატს H.

(II) კლასიკურ ატიკურ ალფაბეტს არ ჰქონდა F, თუმცა F-ს ვხვდებით ზოგიერთ ბერძნულ დიალექტში (გვ. 32, 38). დასავლურ ალფაბეტში ის არსებობდა, მაგრამ თავდაპირველად ლათინური F-ის ღირებულებისა არ იყო, იგი უფრო W ან WH ბგერას ჰგავდა, დაახლოებით ისეთი ბგერა იყო, როგორც გამოითქმის ინგლისურ სიტყვაში *which*. იხ. გვ. 49.

(ბ) (I) – C :

დასავლურ ალფაბეტში, ისევე, როგორც აღმოსავლურში, მესამე ასო იყო Γ (C): ადრეულ ლათინურში იგი გამოიყენებოდა არა მხოლოდ γ ბგერის ნაცვლად, არამედ k ბგერის ნაცვლადაც (თუმცა k ასოც არსებობდა და შემორჩა კიდევ *Kaesō*): მოგვიანებით γ ბგერის აღსანიშნავი ასოს ფორმა ოდნავ შეიცვალა (G), მაშინ, როცა ძველი ფორმა კვლავ განაგრძობდა არსებობას და იხმარებოდა k ბგერასთან ერთად. როგორც ინიციალებში K (*Kaesō*), KK (*castra*) და სხვა, ვხედავთ K – კვალს, ასევე ინიციალებში C. და Cn. (*Gaius* და *Gnaeus*). ვამჩნევთ γ ბგერის კვალს, რომელსაც გადმოსცემდა C – იმ დროიდან, როცა C უფრო მჭიდროდ იყო დაკავშირებული თავის მშობელთან $\gamma\acute{\alpha}\mu\mu\alpha$ ან Γ .

G (= γ) მიწერება დაახლოებით აპილურს კლაუდიუსის *the Censor* – ის ხანას (312 წ. ჩვ.წ. აღმდე).

(II) — X:

აღმოსავლურ ალფაბეტში X იყო χ (k-h, როგორც ესაა სიტყვაში *black-hat*); დასავლურ ალფაბეტში X იყო ξ ან x, და იდგა ϕ -ის წინ. თუმცა ადრეულ ლათინურში ვხვდებით x ბგერას, რომელიც წარმოდგენილია xs კომბინაციით, როგორც ესაა სიტყვაში *saxsum*: შესაძლებელია ისიც, რომ ეს სიმბოლო ასევე გამოიყენებოდა, როგორც რიცხვითი სახელი (10): იხ.ქვემოთ.

(III) — Y:

ბერძნული ν -ბგერის წარმოსათქმელად ლათინები თავდაპირველად იყენებდნენ V (u) ასოს, როგორც ესაა სიტყვაში *Aegyptus* ლათინებმა შემოიღეს ბერძნული Υ ასოს Y მოდიფიცირებული ფორმა სახელდობრ, ბერძნული ν - ბგერის უფრო ზუსტად მისანიშნებლად, როგორც ეს არის სიტყვაში *Aegyptus*.

(IV) — Z :

ადრეულ ლათინურ ალფაბეტს ჰქონდა Z, ასევე ჰქონდა ის ოსკანურსაც და უმბრიულსაც, მაგრამ სისინა ბგერის აღსანიშნავად S ასო მათვის საკმარისი აღმოჩნდა. მოგვიანებით, დაახლოებით ციცერონის ხანაში, Z ხელახლა შემოვიდა ბერძნული ალფაბეტიდან Y-სთან ერთად, ბერძნული Z-ს აღსანიშნავად, რომელიც იქამდე წარმოდგენილი იყო s ან ss მეშვეობით.

(V) რიცხვითი ნიშნები.

ადრეული ლათინები ხმარობდნენ Θ და დასავლური ალფაბეტის ბოლო ასოებს, როგორც რიცხვით ნიშნებს (შეად. გვ.210) სახელდობრ:

Θ აღნიშნავდა 100 (შესაძლოა შემდგომში $\rightarrow C$, შეად. *Centrum*)

X როგორც -10,

CD – როგორც 1000 შემდგომში $\rightarrow \text{M} \rightarrow M$ შეად. *Mille*) D, ამის ნახევარს, 500 აღნიშნავდა (მას შემდეგ *hence* ასო D,500)

Ψ , 50 (შემდგომში L, შესაძლოა ნიშნიდან $\downarrow$)

(VI) — Q:

დასავლურ ალფაბეტს, აღმოსავლურისაგან განსხვავებით, ჰქონდა Q, *Koppa*, k - ბგერის ჟღერადობით, ცხენს, რომელიც მარკირებული იყო ამ ნიშნით, უწოდებდნენ *κοππατίας* (არისტოფ. *კლაუდიუს*,23). ადრეულ ლათინურში ვხვდებით ასო Q-ს, მაგალითად, სიტყვაში *pequnia*, მაგრამ მოგვიანებით იგი შემოიფარგლა *qu*- ჟღერადობის ბგერით, როგორც ესაა სიტყვაში *quārē*.

45. ბეჰიძნეი ნღუბეხი (აღბიღობიღი)

45. რა ნიშნებით შეიძლება ქვემოთ ჩამოთვლილი ალფაბეტების (განსაკუთრებით ანტიკური ხანის ალფაბეტები) ცნობა:

- (I) კვიპროსული;
- (II) კორინთული;
- (III) არგოსული;
- (IV) ბეოტიური;
- (V) ლაკონიური ?

(I) კვიპროსული ალფაბეტი. ამ ალფაბეტისათვის დამახასიათებელია მარცვლური სისტემა (რის მიხედვითაც ყოველი მარცვალი ხმოვანზე მთავრდება), მაგალითად: $\Sigma\tau\alpha\sigma\alpha\gamma\acute{o}\rho\alpha\nu$ იქნება *sa-ta-sa-ko-ra-u*, $\pi\tau\acute{o}\lambda\iota\nu$, როგორც – *po-to-lī-ne*. იხ. ქაუერის “*Delectus*”;

შენიშვნა: ქვემოთ მოყვანილ თავისებურებებს, რა თქმა უნდა, ყველა ხელნაწერში არ ვხვდებით და მხოლოდ ერთ ან ორ მათგანშია წარმოდგენილი. იხ. რობერტსი, ტომი I.

- (II) კორინთული: Γ (β), $C < I$ (γ), B (ϵ), Ξ (h), (ι), M (σ);
- (III) არგოსული: $\wedge$ C (γ), E (ϵ , η), Ξ (h), M (σ), R (ρ);
- (IV) ბეოტიური: $\boxplus$ (θ), $\vee$ (λ), $\square$ ($\omicron$), R (ρ), S (σ), Ψ (χ);
- (V) ლაკონიური: Γ $\wedge$ C (γ), X (ξ), R (ρ).

ՃԱՆՈՒՐ VIII.

ՉԻՌԹՈՐԹՈՒՆ ԵՆ ՆԵՐՆԵՒԻՆՆ ՆԵՐ ՆՈՒԿՅՆՈՒՆ
ԹՆՈՅՅԵՎՈՒՆ.

ეტიმოლოგია, მისი ერთ-ერთი გაგებით დაკავშირებულია სიტყვის მნიშვნელობასთან და იმ საშუალებებთან, რა გზითაც ეს მნიშვნელობები შეიძლება შეიცვალოს. უკვე განვიხილეთ ცვლილებათა ზოგიერთი პრინციპი, მაგრამ განვიხილეთ ის ცვლილებები, რომლებიც ბგერებსა და სიტყვის ფორმებს შეეხება და არა მათ მნიშვნელობებს. მაგალითად, ვნახეთ თუ რას გულისხმობს ბგერათა ცვლილების კანონი და ამ კანონის გამონაკლისები (გვ.66). განვიხილეთ, რას გულისხმობს ანალოგია, ასოციაცია (გვ.67) და კონტამინაცია (გვ.69) იმ თვალსაზრისით, რომ აღნიშნული პრინციპები სიტყვის ფორმასა და ჟღერადობაზე მოქმედებს.

46. ეპოქის ზინსიკები ენის ზინსიკებთან შეპირობებით

46. სიტყვის მნიშვნელობათა „ეპოქის“ ისტორია ძალიან ჰგავს ბუნების სამყაროში სხვადასხვა არსების ეპოქის ისტორიას.“ ილუსტრირება გაუკეთეთ ამ დებულებას და დაურთეთ კომენტარი.

ჰგავს თუ არა სიტყვების სიცოცხლე ადამიანების სიცოცხლეს? ეპოქა ამის შესახებ საყურადღებო ფაქტებს იძლევა. გაიხსენეთ ადამიანის შთამომავლობა და გარემო, ანუ ის, თუ როგორ განიცდის იგი მისი გარემოცვისა და მეგობრების ზეგავლენას და, თავის მხრივ, თავად როგორ ახდენს მათზე გავლენას. ნუთუ ამგვარი პრინციპები მოქმედებს სიტყვათა ისტორიაშიც?

მოდით, შემდეგი მაგალითით დავიწყოთ:

უკვე ვნახეთ, რომ ადამიანები, რომლებიც ერთი ჯგუფის წევრები არიან, ერთმანეთის გავლენას ექვემდებარებიან, ასე რომ, სამი კაციდან ერთი შეიძლება წყნარია, ორი კი ენერგიული. თუ ეს სამი კაცი ხშირად ერთად, შედეგი, შესაძლოა, იყოს შემდეგი: ან ის ერთი წყნარი გახდება უფრო ენერგიული, ან ის ორი ენერგიული გახდება უფრო წყნარი, ან შეიძლება ეს ორივე შედეგი ერთად დადგეს.

მაგრამ სიტყვებს ნამდვილად არ შეემატებოდათ მსგავსი რამ. ჩვენს გონებაში სიტყვები ჯგუფში არ ცხოვრობენ, ისინი მტრედის ბუდეებში არიან. ყველა მათგანს თავისი მტრედის ბუდე აქვს.

ამაზე პასუხის გასაცემად მე მივმართავ გვ.68, სადაც ვნახეთ, რომ

800-ის აღმნიშვნელმა რიცხვითმა სახელმა შეიცვალა ფორმა, რადგანაც იგი მიეკუთვნებოდა ასეულთა ჯგუფის წევრების რიცხვს და მოუწია 700 –სა და 900-ს შორის ყოფნა და ასოციაციის წყალობით *ὀκτακόσιοι* გახდა *ὀκτακόσιοι*.

აი ეს არის მთავარი მნიშვნელოვანი *სხვაობა* ადამიანებსა და სიტყვებს შორის. როგორც ვნახავთ, სიტყვებსაც, ისევე როგორც ადამიანებს, აქვთ თავისი წარმომავლობა, თავისი გარემო, თავისი ინდივიდუალობა. ისინი შეიძლება გახდნენ დახელოვნებული ან ფოსილიზირებული (სიძველედ იქცნენ) და ბევრი სხვა თვალსაზრისით შეიძლება ადამიანებივითაც იყვნენ. მაგრამ მათ არა აქვთ თავისუფალი არჩევანი და არც ცნობიერება. ფაქტობრივად ისინი დამოკიდებულნი არიან ადამიანებზე. მათ არ შეუძლიათ საკუთარი თავის გამოყენება. მათ უნდა დაიცადონ, სანამ მათ გამოიყენებენ.

მეცნიერება, ანუ ევოლუცია გვიამბობს ადამიანის ისტორიის შესახებ.

1. იგი გვეუბნება, რომ ადამიანს აქვს გარკვეული მარაგი, რომელსაც მას მშობლები აძლევენ და ამას ეწოდება მისი მემკვიდრეობა. ამით იწყებს ის თავის ცხოვრებას.

2. ის ცხოვრობს გარკვეულ ადამიანებთან ერთად და გარკვეულ ადგილზე და ეს ხალხი და ეს ადგილი გავლენას ახდენს მასზე, ან თავადაც ახდენს გავლენას სხვებზე. მის ამ გარემოცვას ეწოდება მისი “გარემო”.

3. ყველასათვის ცნობილია, რომ ერთი ჯგუფის წევრებს შეუძლიათ მნიშვნელოვნად იქონიონ ერთმანეთზე გავლენა და რომ ამ ჯგუფებმა შეიძლება ცვლილება განიცადონ. ამგვარად ბავშვზე გავლენა ექნება ოჯახს, როგორც ჯგუფს, ბიჭუნაზე – სკოლას, მოზრდილზე – კოლეჯს ან ბიზნეს ჯგუფს ან ნებისმიერ სხვა ჯგუფს, რომელშიც ის ტრიალებს. ამას შეიძლება ვუწოდოთ ასოციაციის გავლენა.

4. ამ გავლენათა გამო ადამიანი არასდროს რჩება ისეთად, როგორიც ის დასაწყისში იყო. ყოველი მათგანი იცვლება და იცვლება სხვადასხვაგვარად. ყოველ მათგანს აქვს ისეთი რამ, რითიც იგი განსხვავდება ნებისმიერი სხვა ადამიანისაგან – მისი ინდივიდუალობა.

სანამ ადამიანი ახალგაზრდაა, მას უნარი აქვს უფრო მეტი გააკეთოს და გააკეთოს ეს სულ უფრო და უფრო უკეთ. მაგრამ ის ამჩნევს, რომ გარკვეულ სამუშაოს იგი განსაკუთრებით კარგად ასრულებს. ის სამყაროში მარტო არ არის, მის გვერდით ბევრი ადამიანია, რომლებთანაც შეიძლება მას მოუწიოს ბრძოლა კარგი თანამდებობის ან უფრო უკეთესი

რადაცის მოსაპოვებლად ვიდრე მას გააჩნია, ან შესაძლოა, არსებობისთვისაც კი მოუწიოს ბრძოლა და მისი ნარმატება დიდად იქნება დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად ერგება ცხოვრებას და იმაზეც, თუ რამდენად კარგად შეძლებს ის თავის შესაძლებლობების გამოყენებას.

5. ამას ჰქვია *არსებობისათვის ბრძოლა*, რომელიც მთავრდება ყველაზე უფრო *უნარიანთა გადარჩენით*. რადგანაც თავდაპირველად გარშემო მიმოხედვისას ვამბობთ, რომ ამ ქვეყანაზე მეტისმეტად ბევრი ადამიანი ცხოვრობს და ისინი უფრო მეტნი არიან ვიდრე გვჭირდება ცხოვრებაში ამა თუ იმ მიზნებისათვის. იქ, სადაც ერთი ადამიანი საკმარისი იქნებოდა, რამდენიმეა.

6. ამ ადამიანებმა, შესაძლოა, ცხოვრებაში ერთ რომელიმე სფეროს მოჰკიდონ ხელი. მაგ. ვაჭრობას დაიწყებს, მასწავლებლობას ან კანონთა შესწავლას. მას ჰქვია სპეციალიზაცია.

7. ადამიანმა შეიძლება ცხოვრებაში ერთი სფეროთი დაიწყოს, შემდეგ შეცვალოს ის მეორეთი, რომელიც მეტად თუ ნაკლებად მსგავსი იქნება პირველისა. ამას ჰქვია ფუნქციის შეცვლა.

8. როცა იგი ამ მეორე სფეროს შეეჩვევა და მოერგება მას, ამ პროცესს *ადაპტაციას უწოდებენ*. მან შეიძლება განაგრძოს, ან სრულად შეწყვიტოს სხვა საქმიანობები, მაგ. შეიძლება თავი დაანებოს თამაშს.

9. მას შემდეგ, რაც პირველ საქმიანობას თავს დავანებებთ, დიდი ხნის შემდეგ, თუ ყურადღებით მოვძებნით, შესაძლებელია ვიპოვოთ ამ სფეროსთან დაკავშირებული ჩანაწერები, ან სხვა რამ. ასე მაგ. შეიძლება შევნიშნოთ კრიკეტის გუნდის ფოტოსურათი მის ოჯახში ან შევამჩნიოთ, რომ მარჯვენა ხელზე გარკვეული კუნთები უფრო განვითარებული აქვს. ის დღეს კრიკეტს აღარ თამაშობს, მაგრამ კრიკეტის კვალი კვლავ არსებობს.

ვხედავთ რომ ის, რაც ოდესღაც ჩვეულება იყო და დღეს მცირედაა შემორჩენილი. ამას შეიძლება ეწოდოს *ფოსილიზაცია*. ეს პრინციპი უფრო თვალსაჩინო იქნება, თუ ხის ნებოში ჩარჩენილ გადაშენებულ სახეობათა ცხოველების ნიმუშებს ავიღებთ. აქ ვნახავთ, რომ ცხოველთა კვალი შემონახულია, თუმცა ბუნების ცოცხალ სამყაროში თავად იგი აღარ მოიპოვება. ეს ცხოველი ერთგვარად შემორჩა. დღეს იზოლირებული ამგვარი კვალი, რაც ადრე ჩვეულებრივად არსებობდა, ისტორიისა და მეცნიერებისათვის მეტად მნიშვნელოვანია.

10. ეს-ესაა ვთქვით, რომ ადამიანი ხდება სპეციალიზებული და მას აღარ შეუძლია ერთდროულად ყველა საქმის თანაბრად და კარგად შეს-

რულება. მაგ. ის ასწავლის, მაგრამ დრო აღარ რჩება, იმისათვის, რომ როიალზე კარგად უკრავდეს ან სადილს ამზადებდეს; ფაქტობრივად მას არ შეუძლია, რომ ყველაფერი მარტომ გააკეთოს. იქმნება თანამშრომლობის საჭიროება. მას სჭირდება ადამიანები გარკვეული სამუშაოს შესასრულებლად, ხოლო საუკეთესო ხალხი ის ხალხია, ვინც იმ საქმის სპეციალისტები არიან, რომლის შესრულებაც მას სჭირდება.

ასეთია ზოგიერთი პრინციპი, რომელიც მოქმედებს სამყაროში ადამიანის ევოლუციის ისტორიაში და, რაოდენ უცნაურადაც არ უნდა გეჩვენოთ, ყველა ეს პრინციპი, სხვა მრავალ პრინციპთან ერთად, სიტყვის ევოლუციის ისტორიის პროცესშიც მონაწილეობს, იმ პროცესში, რომელიც ადამიანის გონებაში მიმდინარეობს.

შესაძლოა, ეს არ იყოს ზუსტი შედარება, მაგრამ, ფაქტობრივად, უხეშად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ „როგორც ადამიანია სამყაროში, ისევეა სიტყვა გონებაში“.

47. ატიმოლოგიისა და სემანტიკის ჰინსიკთა საინსტრუქციო მახასიათებლები

47. ეტიმოლოგიის რომელი პრინციპების ილუსტრაციას იძლევა შემდეგი სიტყვები: *bridegroom*, *redbreast*, *see* (ფრაზაში 'I see, what you mean'), *pig*, (გამოთქმაში 'he's a pig'), *St. Paul's*, *pagan*, *humble*?

(ბ) (I) 'Bridegroom' (სიძე, ნეფე).

ადრეულ პერიოდში 'Bridegroom' შედგენილი სიტყვა იყო. იგი ორი სიტყვისაგან შედგებოდა: *bride* და *groom*, რომელიც წარმომდგარია სიტყვისაგან 'man' - კაცი, და დაკავშირებულია ლათინურ სიტყვასთან *homo*.

ეს ორი სიტყვა გვერდიგვერდ განალაგეს და მიიღეს მნიშვნელობა „პატარძლის კაცი“ არადა ზუსტი კავშირი მათ შორის, სახელდობრ, მნიშვნელობა 'man of the bride' (პატარძლის კაცი) არც ერთი ნიშნის მიერ არ არის გადმოცემული, ეს მნიშვნელობა მას შთაებერა ადამიანის მიერ. ეს ორი სიტყვა ერთ სიტყვად იქცა და შეუდგა თავის ახალ ცხოვრებას. ეს სიტყვა შვილია სიტყვებისა 'bride' და 'groom', მაგრამ ახლა იგი ერთ სიტყვად იქცა. მას ახლა აქვს ახალი „გარემო“ და იგი ახლა მიეკუთვნება სხვა ჯგუფს. ამ სიტყვამ უკვე შეიძინა მნიშვნელობა, რომელიც ჰგავს სიტყვის, 'husband', -ქმარი, მნიშვნელობას.

ასე რომ, სიტყვამ 'bridegroom' ახლა შეადგინა იმ სიტყვათა ჯგუფის ნაწილი რომელიც უკავშირდება სიტყვას „მან კაცი“ (დაბალ პოზიციაზე მდგარი კაცი), ამ ჯგუფში შედიოდა სიტყვაც 'groom' და ეს სწორედ უმრავლესობა ადამიანისათვის უფრო ნაცნობი, სიტყვა *groom*, იყო, ის, რამაც გადააკეთა სიტყვა 'bridegroom' სიტყვად *bridegroom*. რაღაც მსგავსად იმისა, როგორც კარგად ცნობილმა სიტყვებმა 'sparrow', 'grass' წარმოქმნეს 'sparragrass' ნაცვლად ნაკლებად ცნობილი სიტყვისა *asparagus* უბრალო ხალხის ენაში. იხ. გვ. 68.

აქ ჩვენ ვეხებით ერთი ჯგუფის სიტყვების გავლენას ერთმანეთზე.

დავუშვათ, რომ სიტყვა დარჩენილიყო ფორმით *bridegroom*. სიტყვა *groom*, რომელიც ნიშნავს „კაცს“, გადარჩებოდა. მაშინ, როცა ის ენაში სხვაგან ყველგან გაქრებოდა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეს სიტყვა აქ შემორჩებოდა ისე, როგორც ხოჭო გადარჩა ევკალიპტის ხეში (გვ. 220), ან ნაშთი კლდეში მაშინ, როცა ამ სახეობის ყველა სხვა ცხოველი გადაშენდა. შედგენილი სიტყვები (იხ. გვ. 82) ძველი ფორმების შესანიშნავ საცავს წარმოადგენს.

(II) 'Readbreast'.

'Readbreast' ორი გარკვეული სიტყვისაგან შედგება: *red*, რომელიც სუბსტანტივიცაა და ზედსართავიც და *breast* რომელიც სუბსტანტივია.

Readbreast დღეს იხმარება სპეციალური სახეობის ჩიტის აღსანიშნავად, რომელსაც აქვს წითელი გული.

აქ პირველი პრინციპი ის არის, რომ ყოველთვის სრულყოფილად ვერ აღწერ იმას, რასაც გულისხმობ. გვინევს მოკლე სახელების გამოგონება ხასიათის შტრიხის ამორჩევის მეშვეობით. მაგ. 'Bluebeard' არ წარმოადგენს ჯენლტმენის სრულ აღწერილობას, იგი უბრალოდ აღწერს მას მისი ყველაზე უფრო თვალსაჩინო მახასიათებლის მიხედვით.

ეს ერთი მახასიათებელი ხდება ნიშანი, რისი მეშვეობითაც გარკვევით აღვნიშნავთ კონკრეტულ საგანს. პატარა ჩიტს აქვს წითელი გული, ეს წარმოადგენს მის თვალსაჩინო თვისებას და გულის სინითლე გახდა პატარა ჩიტისათვის სიმბოლური ნიშანი *par excellence*. არა ყველა ცხოველისათვის, რომელთაც წითელი გული აქვთ, არამედ მხოლოდ ერთი განსაკუთრებული სახეობის ჩიტისათვის. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მთელი საგნის სრული აღწერის მაგიერ, ჩვენ მხოლოდ მის ნაწილზე მივუთითებთ. ამის ზოგად პრინციპს წარმოადგენს ლაკონურობის სურვილი, ანუ ეკონომია.

მეორე ზოგადი პრინციპი, რომელიც მოქმედებს, არის სპეციალიზაცია.

სიტყვა, 'Readbreast', შესაძლებელი იყო გამოყენებულიყო ყველა იმ ცხოველის აღსანიშნავად, რომელსაც წითელი გული აქვს, მაგრამ მოხდა მისი შემოფარგვლა მხოლოდ ერთი სახეობის ცხოველით.

ჩვენ შეგვიძლია შევადაროთ სიტყვა, 'Longshanks', რომელიც იყო არა უბრალოდ ერთი განსაკუთრებული კაცის სახელი, არამედ ერთი განსაკუთრებული მეფის სახელი.

(III) 'See'. ფრაზაში 'I see what you mean' (მესმის რასაც გულისხმობთ).

დაფუშვით ბიჭებს უნდათ კრიკეტის თამაში და მათ არა აქვთ კარი, მათ შეიძლება აირჩიონ ხე და შეთანხმდნენ, რომ ეს იქნება კარი.

ის ხე იქ უკვე იდგა, მაგრამ ბიჭებმა მას გამოყენების სხვა სახე მოუძებნეს. ამას უწოდებენ ადაპტაციას („მიღება“).

თუ ეს რეგულარულ ხასიათს მიიღებს, შესაძლოა, ხე მიღებულ იქნეს, როგორც ჩვეულებრივი კარის შემცვლელი.

ასევეა სიტყვის 'see' შემთხვევაშიც.

როცა ვინმეს უჩვენებთ იმას რაც გააკეთეთ, იგი გეუბნებათ რომ ხედავს მას თავისი თვალებით. თქვენ აღუნეროთ მას იმას, რაც თქვენ გააკეთეთ, მისი თვალები ამას ვერ ხედავენ, მაგრამ მას უნდა, რომ გითხრათ, რომ მას ეს ესმის და მისი გონების თვალის ხედავს ამ სურათის არსს. ამიტომ იგი იყენებს სიტყვას 'See' იმის გამოსახატად, რომ იგი თვალის ხედავს და იმის გამოსახატადაც, რომ იგი ხედავს გონებით. იგი იყენებს ამ სიტყვას ახალი მიზნით და "იღებს" მას ამ მნიშვნელობით.

ასევეა სიტყვა *grasping*, იგი იყენებს ამ სიტყვას, როცა ხელს სტაცებს ნივთს და ასევე მაშინაც, როცა გონებით მიიტაცებს ინფორმაციას.

ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმას, რომ მნიშვნელობა აქ აბსოლუტურად ნათელია, თუმცა სიტყვა ადრე გამოიყენებოდა სულ სხვა მნიშვნელობით. ძველმა სიტყვამ ახალი მნიშვნელობით დაიწყო გამოყენება და შეუდგა ახალი მიზნის შესრულებას. ეს პროცესი განმეორდა და ახლა აღარაფერია უცნაური ან ახალი სიტყვის 'see' „მესმის“ მნიშვნელობით გამოყენებისას.

ის, რაც თავიდან მხოლოდ იშვიათი იყო, ახლა ჩვეულებრივი და ჩვეულებრივად გახდა. (იხ. სტრონის, ლონგმანისა და უილერის ენის ისტორია).

ეს აშკარა მაგალითია იმისა, თუ როგორ უნდა დაიწყოს ადამიანი იმით, რაც გასაგებად უფრო ადვილია მაშინ, როცა მას სურს ახსნას ის, რაც არც თუ ისე ადვილია; მეტაფორა არის ის ტექნიკური სიტყვა ენაში, რაც ასახავს ამ მოვლენას.

როცა ადამიანი ძალიან გაბრაზებულია ვამბობთ, მისი გონება ქარიშხალივით ან ცეცხლივითააო. ლათინები ამბობდნენ 'ardet' (īrā, და. ა.შ.)

მეტაფორა შეიძლება განისაზღვროს შემდეგნაირად: სიტყვა, რომელიც რეგულარულად გამოიყენება ერთი საგნის გამოსახატავად, თანდათანობით ხდება მეორე საგნის გამომხატველი, რომელიც ერთგვარად ჰგავს პირველს, მაგრამ პირველი საგანი აღსაქმელად უფრო ადვილია, ვიდრე მეორე.

ადამიანი ბუნებრივად დასვამს შეკითხვას: რომელია ის სიტყვები, რომელთა გაგებაც ყველაზე უფრო იოლია? პასუხი იქნება: ეს არის სიტყვები, რომლებიც მოუხმობს გრძნობებს, განსაკუთრებით მხედველობის, სმენის, შეხებისა და გემოვნების შეგრძნებებს.

ერთგვარად მსგავს პრინციპს ეყრდნობა ისიც, რომ ეგვიპტელები, როცა მათ სურდათ გადმოეცათ სიკაშკაშის აზრი, ხატავდნენ მზეს

კონკრეტული ფორმით. ძნელი წარმოსადგენია სხვაგვარად როგორ შეიძლება ამგვარი იდეების გადმოცემა.

(IV) 'Pig' – ლორი ფრაზაში „ის ლორია“ ('*he is a pig*').

იმ მარტივი და ადვილი სიტყვის, როგორცაა 'see' მსგავსად ეს სიტყვაც ადვილი სიტყვაა: ლორი ცნობილი იყო, როგორც ხარბი. ლორი ისეთი რამ იყო, რომლის დანახვაც ადამიანებს შეეძლოთ, ამიტომ იგი გახდა მოსახერხებელი სიმბოლო ცნებისა – სიხარბე, რაც, რა თქმა უნდა, გონებრივი თვისობრიობაა. ამიტომაც „ის ლორია“ – ძალიან მოსახერხებელი საშუალება იყო შემდეგი: „ის ჰგავს სიხარბით ლორს“.

აქაც მოქმედებს ეკონომიკის პრინციპი. უფრო მოკლე და შთამბეჭდავია ვთქვათ: „ის ღირია“, ვიდრე: „ის ლორს ჰგავს ერთი მნიშვნელოვანი თვისებით“.

(V) 'St Paul's'.

წმინდა პავლეს ტაძარი. თავდაპირველად იგი არ შეიძლება, რომ ძალიან ხშირად ხმარებადი ყოფილიყო, რადგან ეს გამოთქმა მიანიშნებდა არა მხოლოდ წმინდა პავლეს ეპისტოლეზე, არამედ წმინდა პავლეს ტაძარზე, სკოლაზე, სადგურზე.

გარკვეული დროის შემდეგ მისი გამუდმებული ხმარების გამო ისეთ გამოთქმებთან, როგორცაა „კარგი წირვა ჩატარდა წმინდა პავლეს ტაძარში“, აღარ იყო ზოგიერთ კონტექსტში სიტყვის „ტაძარი“ დასახელების საჭიროება და ამდენად ადამიანებს შეეძლოთ უბრალოდ ამოეგდოთ ის. მისი ამოგდება აუცილებელი არ არის, მაგრამ ამის გაკეთება უფრო ეკონომიურია.

იგივენაირად სიტყვა – 'Home' (სახლი), როცა მას მეეტლე ამბობს, იგი ნიშნავს: 'Go home' (წადი სახლში) და არავითარი საჭიროება არ არსებობს იმისა, რომ ავხსნათ სიტყვა 'Go'.

აქ მნიშვნელოვან პრინციპს წარმოადგენს ის, რომ *ეკონომიას* ანუ *ელიფსს*, როგორც მას უწოდებენ, შეუძლია სიტყვას სრულიად შეაცვლევინოს თავისი ფუნქცია ისე, რომ სიტყვა 'Home' (სახლი) ნაცვლად იმისა, რომ იყოს სუბსტანტივი, გადაიქცეს ბრძანებად, იმპერატივად.

(VI) 'Pagan'.

სიტყვა *paganus* თავდაპირველად აღნიშნავდა ადამიანს, რომელიც ქალაქიდან ან სოფლიდანაა, სიტყვის Urbanus საპირისპიროდ, რომელიც აღნიშნავდა ქალაქის წარჩინებულ მაცხოვრებელს. დროთა განმავლობა-

ში მან მიიღო უარყოფითი მნიშვნელობა და აღნიშნა ადამიანი, რომელიც საუკეთესო წრეებს მიღმა იყო დარჩენილი. ისეთი ადამიანი, რომელიც არაორთოდოქსი იყო. აქედანაა ამ სიტყვის დღევანდელი მნიშვნელობაც; შეად. ასევე *Villanus* და ინგლისური სიტყვა *villain* (არამზადა), რომელიც თავიდან დაკავშირებული იყო სიტყვასთან *villein* (გლეხი, დაბალი წარმომავლობის ადამიანი) და არ ჰქონდა უარყოფითი მნიშვნელობა. ეს მაგალითები იქნება დეგენერაციის მაგალითები.

(VII) 'Humble'.

სიტყვა 'humble' – მოკრძალებული, რომელიც საპირისპირო პროცესის ილუსტრაციაა, რასაც შეიძლება ეწოდოს *ამელიორაციის*, ანუ *გაუმჯობესების პროცესი*.

პირველად ის აღნიშნავდა დაბლა მწოლს, რაც უკავშირდებოდა სიტყვას *humus* (მიწა), შემდეგ დაიწყო მისი ბოროტად გამოყენება, მაგრამ ქრისტიანობის გავლენის შედეგად, ნათელი გახდა, რომ მოკრძალებული კაცი ძალიან შორს იყო ხასიათის ისეთი თვისებებისგან, როგორცაა ბოროტება და საძაგლობა და რომ ის იყო შესანიშნავი ხასიათის, მეგობრული და კეთილგანწყობილი; ქრისტიანობამ სამყარო უკეთესი გახადა ისევე, როგორც მრავალი სიტყვა, რომლებიც დაბალი დონიდან მაღალ დონეზე აიყვანა, თუმცა მთლიანობაში სიტყვის მნიშვნელობაში დეგენერაციის პროცესი უფრო ხშირი შემთხვევაა.

ნანი IX.

ბიძეა ნანიანას ზოგჯერ იმთავითვე
ბაბუას შთაბეჭდილი დაბრუნების
ქვეყნისათვის მოვალეობა.

48. ნანილაკების ფუნქცია

48. რა იგულისხმება ნანილაკებში, ილუსტრირება გაუკეთეთ თქვენს პასუხს

სიტყვას „ნანილაკი“, სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს; ასე მაგალითად: ზოგჯერ ვხვდებით კავშირებს, როგორცაა ὄτε და ut, რომლებიც კლასიფიცირებულნი არიან, როგორც ნანილაკები, როგორც ესაა ქვემოთ (49); მაგრამ სიტყვაში, ნანილაკი, აქ იგულისხმება ის, რაც შემდეგი მნიშვნელობით იხმარება.

სურათი-მონახაზი ჩრდილებისა და ფერების გარეშე გვაძლევს პეიზაჟის უხემ და ბუნდოვან სურათს, წარმოდგენას, მაგრამ ჩრდილებისა და ფერების დამატება გვეხმარება, რომ ეს წარმოდგენა უფრო ზუსტი და განსაზღვრული იყოს: მატყველება ტონალობის ცვალებადობისა და მოძრაობების გარეშე მოგვცემს ზოგად ცნებას, მაგრამ ხმის მოდულაცია და შესტების ნაირფეროვნება გვეხმარება იმაში, რომ ეს ცნება უფრო საინტერესო და შთამბეჭდავი გახდეს. ამის მსგავსად კარგმა ბერძნულმა ნანილაკების გარეშე აზრი შეიძლება გადმოსცეს უხეშად და ბუნდოვნად და მოგვანოდოს მხოლოდ ზოგადი ცნება, ხოლო ნანილაკები, როგორც წესი, ამატებს ჩრდილებსა და ფერებს და ემფატიკურობას, ისინი შესტების მსგავს და სახის მიმიკის ფუნქციას ასრულებენ. აზრს ნაკლებად შიშველსა და ცივს ხდიან, გვეხმარებიან რომ ეს აზრი უფრო ზუსტად და მკაფიოდ აღვიქვათ, ისინი შიშველ ჩონჩხს ხორციით მოსავენ, ხოლო ამ ხორცს კი ტანისამოსით, ისინი სითბოსა და სიცოცხლეს ანიჭებენ მეტყველებას.

ბერძნებს განსაკუთრებით უყვარდათ ნანილაკები, ისინი წინადადების გასაგებ აზრს გვანოდებდნენ ამ პატარა სიტყვების მეშვეობით, რომლებითაც ზოგიერთი ენა ასე ღარიბია. ასე მაგ: თუ ბერძენს ეტყოდნენ, რომ მტერი მოდიოდა და მას სურდა ამაზე ეპასუხა „მოდის და მოვიდეს, არ მედარდება“-ო, შესაძლოა მას უბრალოდ ასე კი არ ეთქვა 'let them come' (დაე, მოვიდეს) არამედ იხმარდა ნანილაკს δ' οὖν: შეად. οἱ δ' οὖν βιάσταν.

თუმცა, ვიდრე ბერძნებს შევაქებდეთ მნიშვნელობის იმ ნატიფი შეფერილობებისათვის, რასაც ნანილაკები გადმოსცემენ, მოდით გავისვენოთ, რომ ფრანგს შეუძლია იგივე ეფექტის მოხდენა შესტების მეშვეობით, სხვა ხალხებს – ხმის ტონალობის მეშვეობით, შეუძლიათ გამოხატონ ბრაზი, ღვარძლი, სიბრალოე ან სიხალისე; ბერძნებს სიტყვის ტონი

გარკვეულნილად ფიქსირებული ჰქონდათ (იხ.გვ.193), ამიტომაც ტონის ცვლის მეშვეობით აზრის გამოხატვის ძალიან მცირე შანსი იყო და ნაწილაკები ის საშუალება აღმოჩნდა, რომელიც მათ თითქმის აუცილებლობის გამო აირჩიეს.

49. ბეძენი ენის ზოგიერთი ხაზში

49. რა სიტყვები ჰქონდათ ბერძნებს, რომელთა დახმარებითაც მათ შეეძლოთ გამოეხატათ:

- (ა) „მაგრამ“ (თუმცა);
- (ბ) „რადგანაც“ (იმიტომ);
- (გ) „და“ (უფრო მეტიც);
- (დ) „ამდენად“ (აქედან გამომდინარე);
- (ე) „თუ“;
- (ვ) „ვინც“ (მიმართებითი ნაცვ.სახ.)?

მოცემული სიის გავრცობაა საჭირო, ეს ბერძნული ლექსებისათვის იქნება გამოსადეგი, სადაც მეტრიკულ ნაირფეროვნებას ბევრად დიდი მნიშვნელობა აქვს; იხ. პეილის *ბერძნული ნაწილაკები*, ან ლიდელისა და სკოტის *ბერძნული ლექსიკონი*.

(ა) „მაგრამ“ (თუმცა): . . . *δέ, ἀλλά, ὁμῶς, ἀλλ’ ὁμῶς, καὶ μὴν, καὶ τοι, . . . μέντοι* და ა. შ. ;

(ბ) „რადგანაც“ (იმიტომ): . . . *γάρ, καὶ γάρ* (იხ. ქვემოთ), *ἐπεὶ, ἐπεὶ δὴ, ἐπεὶ τοι* [საიდანაც თქვენ იცოდით და ა.შ.], *ἐπεὶ [δὴ] περ, ὦς, ὅτι* და ა. შ.

(გ) „და“ (უფრო მეტიც): *καί, . . . δέ, ἔτι δέ, καὶ δὴ καί* და ა.შ.

(დ) „ამდენად“ (აქედან გამომდინარე): . . . *οὖν, τοίγαρ, τοιγάροιν, . . . δὴ, . . . ἄρα* [პოეტ.], *ἄσπε, და ა.შ.*

(ე) „თუ“: *εἰ, εἴ γε* [‘that is to say, if . . .’ (სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თუ...)], *εἰ δὴ* [‘if it is indeed true that’ (თუ ეს სიმართლეა)], *καὶ δὴ* [პოეტ. *καὶ δὴ τέθνηκα* ‘supposing I am dead’ (დავუშვათ, მკვდარი ვარ)] და ა.შ.

(ვ) „ვინც“ – მიმართებითი ნაცვ.სახ.: *ὅς, ὅστις* [(ა) ‘whosoever’ (ვისიც არ უნდა იყოს), ან (ბ) ‘if or since he’ (თუ ის)], *ὅστις γε* [(ბ)], *ὅσπερ* [(ბ), და (გ) ‘the very same man who . . .’ (სწორედ ის კაცი)], *ὅσπερ δὴ* [do.], *ὅσπερ γε δὴ* და ა.შ.

50. ზობიჯითი ბჰიძნჯი ნანიჯანი.

50. რა ნანილაკები შეეძლოთ ბერძნებს გამოეყენებინათ იმისათვის, რომ გამოეხატათ მნიშვნელობათა შეფერილობები შემდეგ წინადადებებში? მოიყვანეთ ლათინური ექვივალენტები სადაც შეძლებთ*

- (ა) 'who on earth . . . ?' (ვინ) . . .
- (ბ) 'either . . . or . . . ' (ან . . . ან);
- (გ) 'whether . . . or . . . ' (. . . თუ არა);
- (დ) 'some one will object and say . . . then I answer . . . ' (შეიძლება ვიღაც შემენინააღმდეგოს და მითხრას . . . , მაშინ ვუპასუხებ . . .);
- (ე) 'the best of all', far the best' (ბევრად აჯობებს, უმჯობესია);
- (ვ) 'unless of course . . . ' (თუ, რა თქმა უნდა . . . (ირონ.);
- (ზ) 'nay rather, I should say . . . ' (მიხედვად იმისა, უნდა ვთქვა . . .);
- (თ) 'instance' (მაგალითად);
- (ი) 'be that as it may' (შეიძლება ისეა, როგორც შენ ამბობ, მაგრამ);
- (კ) 'forsooth' (მართლაც რომ);
- (ლ) 'surely it is . . . ?' (რა თქმა უნდა);
- (მ) 'surely it is not. . . ' (რა თქმა უნდა, არა);
- (ნ) 'here comes A' (და აი . . .);
- (ო) 'then and not till then' (მაშინ და არა მანამდე);
- (პ) 'only on this condition' (მხოლოდ იმ პირობით . . .).
- (ა) 'who on earth' (ვინ . . . ? τίς ποτε; καὶ τίς; τίς καί; quisnam?
- (ბ) 'either . . . or . . . '; ან ან: ἢ . . . ἢ . . . ან პირველს შეიძლება ჰქონდეს ἢτοι . . . და მეორეს ἢ καὶ . . . ' ან სხვა რამ' ან ἢτοι . . . ἢ καὶ . . . შესაძლებელია ორივეს გამოყენება; aut . . . aut . . . ; vel . . . vel . . . ;
- (გ) 'whether . . . or . . . ': εἴτε . . . εἴτε . . . (ერთ -ერთს ან ორივეს შეიძლება ახლდეს εἴτε ὄν . . . , მეორეს – εἴτε καὶ . . . ; sive . . . sive (seu) ;
- (დ) 'some one will object and say . . . ': ἀλλ' ἐρείτις . . . , ან ἀλλὰ γὰρ . . . ან ἀλλὰ νῆ Δία [(ორატორიაში), ('Oratio Recta' - ში უკანასკნელი ორი უარს გამოხატავს: პასუხს (როდესაც პასუხს ვიძლევი') (წარმოდგენილია ἀλλὰ .

* ბევრ იდიომას კემბრიჯის კინგზ კოლეჯის ღირს მამა ა.პ. კუკსა და ღირს მამა ბერტრამ პოლოკს უნდა ვუმაძლოდე.

. . და მომდევნო უარყოფა შემდეგი *ἀλλά*- ით . . .; *dixerit* (ან *dicet*) *aliquis* (ან *quispiam*), ან, *at enim* [მსგავსად: *ἀλλὰ γὰρ* . . .;

(ე) *'the best of all'*: *ἄριστος, πάντων ἄριστος, ἄριστος δὴ, ἀγαθὸς εἶ* (*περ*) *τις* (*καὶ*) *ἄλλος*; *vel optimus, bonus si quis alius*;

(ვ) *'unless of course . . .'* (ირონ.); *εἰ μὴ ἄρα . . .* (ხანდახან) *εἰ μὴ τις . . .*; *nisi forte . . .*;

(ზ) *'nay rather, I should say . . .'* . . . *μὲν οὖν* [*τοῦμόν μὲν οὖν* ' (არა! ჩემი)'; *immō verō*;

(თ) *'for instance'*: *γούν* [ნებისმიერ შემთხვევაში], *γὰρ, ἀπτίκα, οἶον* [განსაკუთრებით. ' ფილოსოფიური']; *nam or enim* (ხანდახან);

(ი) *'be that as it may'*; . . . *γε, . . . δ' οὖν, ἀλλ' ὁμῶς* (ხანდახან); (*at*) *tamen, saltem*;

(კ) *'forsooth'*: *δή, δῆθεν, δήπου* (ხანდახან); *sc̄ilicet*;

(ლ) *'surely it is . . .?'*– *ἄρα . . .; ἄρ' οὐ . . .; οὐ . . .; οὐ γὰρ . . .; πῶς* [*γὰρ*] *οὐ . . .; nonne, -ne* (ხანდახან);

(მ) *'surely it is not. . .?'*– *ἄρα μὴ . . . μῶν . . . πῶς* [*γὰρ*] . . . *quid?* (მოსდევს კითხვა); *num . . . ?*;

(ნ) *'here comes A'*: *καὶ μὴν . . .*;

(ო) *'then and not till then'*: *τότε δὴ, εἶτα δὴ*; *tum demum*;

(პ) *'only on this condition'*: *οὕτω δὴ*; *ita tandem, sic demum*.

51. ზომიანი ბიძანი და ცათიანი ილია

51. ახსენით ქვემოთ მოყვანილი გამოთქმების იდიომატური მნიშვნელობები:

(ა) *δή, καὶ δὴ, καὶ γὰρ, τοι, καί, τις, ὡς, δ' οὖν, γούν, ἢ μὴν, μί, ἄρα, μὲν οὖν*;

(ბ) *īdem, ille quidem, ita . . . ut . . .*

Vide the Lexicon, დეტალებისათვის.

(ა) *δή*: 'then' (მაშინ), 'as you see' (როგორც ხედავთ), 'in truth' (სინამდვილეში) (*εἰ δὴ* 'if indeed' (თუ მართლა), ირონ. (შეად. *δῆθεν*), ხაზი ესმევა (*ἄριστος δὴ, πολλὰ δὴ, οὕτω δὴ, τοῦτο δὴ, τότε δὴ, .*), *καὶ δὴ* 'supposing' (დავუშვათ), *καὶ δὴ καὶ* 'moreover' (უფრო მეტიც); *καὶ γὰρ* 'for . . . also', 'for even . . .', 'for in

truth . . .’, ‘in truth’;

τοι ‘it is true that’ (მართალია, რომ) (especially in maxims და ა.შ.);

καὶ ‘and’(და), ‘then’(მაშინ), ‘even’(მაინც), ‘also’ (ასევე), ‘or’ (ან), (ხანდახან), ‘or rather’ (do.), and emphasising (*καὶ πάλιν* ‘again’, *καὶ νῦν* ‘now’), *καὶ τοι* (‘and yet’ და ა.შ.) (და მაინც); *καὶ μὴν* ‘here comes A’, *καὶ δὴ καὶ* ‘moreover’, *καὶ δὴ* [იხ. ზემოთ], *καὶ τοῦτο* ‘and that too’ (idque);

τις: (ვილაცა დაიტანჯება ამისათვის) [იგულისხმება რომ შენ დაიტანჯები ამისათვის], ალბათ [*εἰ μὴ φίλος τις* ‘unless perhaps a friend’ (თუ მეგობარმა არა) . . .], *ὅστις* ‘whoever’ (ვინმე) ან ‘since he’ (რადგან ის), და. ა.შ.;

ὡς: ‘when’ (როცა), ‘because’ (იმიტომ) [ჩვენებითთან ან მიმღეობასთან, მაგ. *ὡς ταῦθ’ οὕτως ἔχονται* ‘under the impression that this is so’ (ისეთი გრძნობა მაქვს, რომ ეს ასეა): *ὡς δὴθεις* ირონ.: *ὡς γέρω* ‘considering that he is an old man’ (დავუშვათ ის მოხუცი კაცია)], *ὡσπερ* ‘just as’ (ისე, როგორც) და ა.შ.

ὅ ‘as it may’ (შეიძლება ისეა, როგორც შენ ამბობ, მაგრამ), ‘I don’t care’ (არ მადარდებს) [*οἷ δ’ οὖν βοῶστων* ‘well! let them shout’ (კარგი! დაე, იყვირონ)], *σύ δ’ οὖν* ‘but you (მაგრამ შენ) . . .’, [as opposed to *ἐγὼ μὲν οὖν* ‘I . . .’], *εἰ δ’ οὖν γένησεται* ‘but if it should happen’ (ვინიცობა);

γούν: ‘at any rate’ (ნებისმიერ შემთხვევაში), ‘for instance’ (მაგალითად) (sometimes) (ხანდახან);

ἢ μὴν: ‘of a truth’ [განსაკუთრებით დაპირების, მუქარისა და ფიცის დროს];

μή: (გარდა ამისა) რადგან იგი გამოიყენება ბრძანებითის უარყოფით ფორმებში, ლოცვებსა და პირობით ან მიმართებით წინადადებებში. [e.g. *ὅς ἂν μὴ ποιῆ ἀδικεῖ*], ასევე გვხვდება *οὐ μὴ ποιήσης* (და *ποιήσεις*)-ში და ისეთ კითხვებში, როგორებიცაა *μή ἐστι*, ‘is it?’ (არა?), და ა.შ. ;

ἄρα: ‘then’ (მაშინ), *εἰ μὴ ἄρα* ‘unless, of course’ (თუ, რა თქმა უნდა) . . ., *παρήλθες ἄρα* ‘so you came, did you?’ შენ მოხვედი არა? *ὡς ἄρα* ლათინური *quod*-ის მსგავსი კავშირებითან ერთად;

μὲν οὖν: ‘well then . . .’ (კარგი მაშინ), ‘or rather I should say’ (ან ჯობია ვთქვა (corrective), ხაზს ვუსმევ emphasising *ἐγὼ* (‘I for my part’ მე, ჩემი მხრიდან/ ჩემდა თავად) და ა.შ.

(ბ) *idem, ille quidem, and ita . . . ut . . .* შეიძლება ილუსტრირდეს შემდეგნაირად: ‘he was an excellent man, but an utter fool’:ის შესანიშნავი ადამიანი იყო, მაგრამ ძალიან სულელი

optimus erat, idem stultissimus;

optimus ille quidem erat, sed stultissimus;

ita optimus erat ut esset stultissimus;

შეიძლება *ita . . . ut . . .*-ს გამოყენებაც, თუმცა: _

ita abīt ut non videret, 'he went away without seeing'(ის ისე წავიდა, არც კი უნახავს); ita abībō ut nōn videam 'I will go away on condition that I do not see' (წავალ იმ პირობით თუ არ ვნახავ);

ut tu hōc facis, ita ego faciō, 'I do it just as you do' (ზუსტად ისე ვაკეთებ, როგორც შენ);

ut hac re saepe utitur, ita saepe non utitur, 'while . . . yet . . .' მანამ, სანამ.

ნაწილი X.

ტანსაცმელიანი ანტიკონსტრუქციის და მონტაჟის
შედეგის ნაწილი.

52 (ა) ტახინების *σχόλια* უსიანებისა და პალიმფსესტების მნიშვნელობა

52. (ა) რას გულისხმობს სიტყვები *σχόλια*, უნციალები,
პალიმფსესტები?

დეტალებისათვის იხ. გოუს *კლასიკის სასკოლო კომპანიონი*, ლინდ-სის ლათინური ტექსტუალური კრიტიციზმის შესავალი (და ის ნაშრომები, რომლებიც იქაა ჩამოთვლილი), რუზერფორდის „თუკიდიდე“, წიგნი IV, და „კლასიკოს მწერალთა შესახებ“, ასევე სხვადასხვა, რომლებსაც დრო-დადრო გვთავაზობენ *კლასიკურ მიმოხილვაში* და ა.შ.

σχόλια

დიდი ხნის შემდეგ ანტიკურ მწერალთა ენა ძნელი გასაგები გახდა და ამიტომ *Γραμματικοί* გრამატიკოსები ან ლიტერატორები ამატებდნენ გლოსარიუმებს, პერიფრაზებს ან თარგმანებსა და კომენტარებს. მათ ასახსნელად არ იყვნენ ისეთი გრამატიკოსები, როგორებიც არიან რობი და გუდვინი, ისინი უფრო ფართო სფეროს მოიცავდნენ.

თუ სიტყვა *σχόλια*-ს ვიწრო გაგებით მივუდგებით (იხ. რუზერფორდის „თუკიდიდე“, IV გვ. 33), ეს ნიშნავს სიტყვის თუ ფრაზის ან აბზაცის ახსნა-განმარტებას, რომელიც გადმოსცემს, თუ რა იყო გარკვეული სკოლის (განსაკუთრებით ალექსანდრული სკოლის) მიხედვით ამ სიტყვის, ფრაზის თუ აბზაცის მნიშვნელობა; უმრავლესობა კლასიკოს მწერალს ჰქონდათ მრავალი *σχόλια*.

ალექსანდრული სკოლის წარმომადგენლები ცხოვრობდნენ დაახლოებით 260 წელს ჩვ.წ. აღ-მდე.მაშინ, როცა სერვიუსი და სხვები (რომიდან) ცხოვრობდნენ ჩვ. წ. აღ-ით 300-500 წლებს შორის.

თავდაპირველად ეს *σχόλια*-ები ცალკე ქვეყნდებოდა. ზოგიერთ მათგანს აქვს კიდევ ავტორის სახელი (მაგალითად: სერვიუსი ვირგილიუსის შესახებ), სხვები ანონიმურები არიან. უმეტესობა *σχόλια*-ისა, რასაც ვფლობთ, შედგენილია საოლიასტების მიერ, რომელთაც თავის მხრივ, შესრულებული აქვთ მათი წინამორბედების კომენტარების მიხედვით, და ცალკე არ არის გამოქვეყნებული არამედ კლასიკური ტექსტის არეებზეა განთავსებული.

გლოსები

უცნაურ სიტყვას, განსაკუთრებით უცხო ენიდან შემოსულს უწოდებ-

ბენ *γλωσσα*. ამგვარი სიტყვის ახსნას კი უწოდებენ *γλωσσημα*. მოგვიანებით შემოვიდა სიტყვა „გლოსა“ (ისეთი სიტყვის აღსანიშნავად, რომელიც გამოყენებულია ძნელი სიტყვის ასახსნელად). გლოსას ან არეზე მიანერდნენ ხოლმე, რთულ სიტყვასთან ახლოს, ან სადმე სხვაგან. ზოგჯერ გლოსები:

(I) თან ახლდა იმ სიტყვას, რომლის ახსნასაც იგი წარმოადგენდა (იხ. *τυρανισμῦν* და *κοιρανισμῦν*, გვ. 247);

(II) ტექსტში იყო მოხვედრილი ისე, როგორც ეს სიტყვებია (იხ. *κρησσοφορητοῦς οὐς Κήρες φορέουσι*, გვ. 247), ან

(III) შერწყმულია იმ სიტყვებთან და ერთ კონსტრუქციაშია მათთან ერთად მოქცეული.

სამივე აღნიშნულ შემთხვევაში არის მაღალი შანსი იმისა, რომ ადგილი ჰქონდეს შემდგომ გადაკეთებას აზრის ან მეტრიკის გამო, ასე, რომ (II)-ში *καὶ* ხშირად აერთებს სიტყვასა და მის „გლოსას“.

„უნციანები“ ბერძნულ ტექსტებში ნიშნავს ასომთავრულებს (დიდ ასოებს), ისინი თავიდან 1 ინჩის სიმაღლის ასოები იყო. ეს ასომთავრულები წერისას, თანდათანობით მომრგვალებულობისაკენ და აბრევიაციულობისაკენ გადაიხარნენ. ასე, რომ Σ გახდა C, E, როგორც €, M, როგორც m; უფრო მეტიც, ასოები ხშირად ერთმანეთში ჩაიხლართნენ, ეს ორივე ფაქტორი წერის პროცესს უფრო სწრაფს ხდიდა და ამან ხელი შეუწყო იმას ასომთავრულების პატარა ასოებისთვის დამსგავსებას. ამგვარ ნაწერს ეწოდება გაკრული ხელი ანუ კურსივი.

ანუ ცვლილება ასეთია: კუთხოვანი მოყვანილობის დიდი ასოები, იგივე უნციანები ან მაჯუსკულები, რომლებიც ერთმანეთისგან განცალკევებით იწერებოდნენ, გახდნენ პატარა და მრგვალი ასოები (მინუსკულები) და იწერებიან გაბმული ხელით ანუ კურსივით.

შენიშვნა: — ადრეულ MSS-ებში არც მახვილს ვხვდებით და არც სიტყვებს შორის მანძილის დაცვას, ასე რომ *τὸν δὲ* და *τόνδε*, ერთნაირად იწერებოდა.

უნციანები ლათინურში იგივე არ არის, რაც ასომთავრული. ზოგი ლათინური MSS-ები მთლიანად ასომთავრულითაა შესრულებული, სხვები უნციანებით, მათი უმრავლესობა ჰგავს კურსივით ნაწერის ასოებს, რადგანაც ისინი არ არიან:

- (1) მაღლები;
- (2) ისეთივე კუთხოვნები (შეად. M და m).

შემდეგ იყო ნახევარ-უნციანები, შემდეგ მინუსკულები ანუ კურსივი, რომელთაგანაც ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო კაროლინა (იხ. ნმ. ბენედიქტი).

ლათინური მთავრულები, უნციანები და კურსივი, ყველა წარმოგვიდგენს აბრევიატურებს მაგ. QNM (quoniam): იხ. ქვემოთ, გვ.247.

პალიმფსესტი.

ბერძნებიცა და რომაელებიც ზოგჯერ წერდნენ პაპირუსზე ან პერგამენტზე მელნით და ბატის ფრთის კალმით (calamus). ამდენად ეს პერგამენტი, რომელზეც წერდნენ, შეიძლება ღრუბლით გაენმინდათ და შემდეგ ისევ ზედ ეწერათ; თუ მას განმეინდნენ პირდაპირ პირველი წარწერის შესრულების შემდეგ, მაშინ იგი მეტად თუ ნაკლებად იწმინდებოდა, ხოლო თუ მოგვიანებით განმეინდნენ, პირველი წარწერის კვალი რჩებოდა; ზოგიერთი მეტად მნიშვნელოვანი ტექსტები სწორედ პალიმფსესტია. ე.ი. პირველი წარწერები, რომლებზედაც ზედ სხვა, ახალი ტექსტი დააწერეს. გვაქვს ისეთი MSS-იც, რომელზეც წარწერის მესამე ფენაც კი ჩანს; გაიუსის 'Institutas'-ს ზედ აქვს გადაწერილი ჯერომის ნაწერები.

52. (ბ) ზობიჯითი ხანაჯი ნიბნი (ჯოღაჯი)

(ბ) ახსენით ხელნაწერთა (კოდექსთა) შემდეგი სახელები:
ლაურენციანე, მედიჩი, პალატინუსი, A, V, P.

კოდექსი

კოდექსი ერთი გაგებით, იყო, გასანთლული პატარა ხის ფიცარი (δέλτος). მასზე წერდნენ წვეტიანი ინსტრუმენტით ანუ სტილით (Stilus). მისმა კნინობითმა ფორმამ, *codicillus*, პატარა ჩანაწერის მნიშვნელობა მიიღო (შეად. the codicil of a will _ანდერძის მინაწერი).

მაგრამ ტექსტურ კრიტიციზმში *კოდექსი* გულისხმობს წიგნის ისეთ სახეობას, რომლის ფურცლების ორ გვერდზე წარწერებია შესრულებული, მაგრამ ეს არის:

- (I) ხელნაწერი და არა ბეჭდური;
- (II) როგორც წესი, გაბმითაა ნაწერი და არა სიტყვასიტყვით;
- (III) აქვს კომენტარები სიტყვის ზემოთ, ან არეებზე (გვ.238).

ფლორენციაში იყო ლავრენციუსის ბიბლიოთეკა, რომელიც სან ლორენცოს ეკლესიას ეკუთვნოდა, იგი შედგებოდა ძირითადად:

(ა) სან მაროკოს საჯარო ბიბლიოთეკისაგან, რომელიც დაარსებული იყო 1444 წელს *კოსმო დე მედიჩის* მიერ;

(ბ) მედიჩების კერძო ბიბლიოთეკისგან

(გ) რამდენიმე ლათინურ MSS –სგან ლეოპოლდის ბიბლიოთეკიდან.

ამიტომ ვენეციის ბიბლიოთეკაში არსებულ ხელნაწერ ეტრატებს ეწოდათ ლავრენციანე, ლეოპოლდინი, ლავრენციანე-მედიჩი (ისევე, როგორც ფლორენცინი და მარციალი).

პალატინუსი

(ა) რომის ვატიკანის ბიბლიოთეკა მოიცავდა მრავალ MSS-ს, რომლებიც ძალით წამოიღეს XVII საუკუნეში ჰეიდენბერგის პალატინის ბიბლიოთეკიდან;

(ბ) გარდა აღნიშნულისა, ჰეიდენბერგში კვლავ არის ზოგი ხელნაწერი ეტრატი, სხვა მაგალითებისათვის MSS-ების შესახებ, რომელთაც სხვადასხვა სახელი ჰქვიათ, მაგრამ, რომლებიც დღეს ერთ ბიბლიოთეკაში ინახება (იხ. გოუ, გვ. 19), საიდანაცაა აღებული აქ მოყვანილი მაგალითები.

A (ამბროსიანე);

V (ვენეციუსი);

P (პარიცინუსი);

გარდა ამისა, უამრავ MSS-ში ვხვდებით A-ს. მაგალითად. Venetus A (ჰომეროსი, იხ ქვემოთ) და Leyden A და B (ლუკრეციუსი).

52. (ბ) ზობიჯითი საყოველთაო სნობიცი MSS-ი

(გ) დაასახელეთ სამი ან ოთხი საყოველთაოდ ცნობილი შშ-ი და აღნიშნეთ მათი თარიღები

1. ლაურენციუსი, რომელსაც ასევე ეწოდება მედიჩი (იხ. ზემოთ), შეიცავს სოფოკლეს (პიესებსაც კი) და აპოლონიუს როდოსელს (არგონავტიკას); იგი მიეკუთვნება XI საუკუნეს. იგი არ არის სრულყოფილი, მაგრამ შეიცავს უამრავ *σχόλια*-ს (გვ.237) და მცირე ახსნებსაც.

2. რავენას MS-ი, რომელიც ასევე XI საუკუნეს მიეკუთვნება, შეიცავს არისტოფანეს თერთმეტივე პიესას, მაგრამ იგი არ წარმოადგენს ყველა მათგანისათვის უტყუარ ავტორიტეტს.

3. პლაუტუსის *ამბროსიული* MS-ი ერთ-ერთი უძველესთაგანია. იგი მიეკუთვნება ჩვ.წ.აღ-ით IV-V საუკუნეებს. იგი სრულყოფილად არ შეიცავს პლაუტუსს და წარმოადგენს პალიმფსესტს (გვ. 239)

ის დღეს ინახება მილანის ბიბლიოთეკაში.

4. ერთ დროს ტერენციუს *ბემბინიუსი* კარდინალ ბემბოს საკუთრება იყო. იგი XVI საუკუნეში გარდაიცვალა. ეს MS-ი V საუკუნეს მიეკუთვნება და იგი დღეს ვატიკანშია.

5. (ა) *ვატიკანუსი* – იგი ერთ-ერთი ვერგილიუსის MSS-თაგანია, მათი რაოდენობა მრავალრიცხოვანია, განეკუთვნება IV-V საუკუნეებს, ისევე როგორც

(ბ) *პალატინუსი* (რომელიც დღეს ვატიკანში ინახება იხ.გვ.240);

(გ) *მედიჩი* (ანუ ლაურენციანე, გვ.240) ეს MSS შეიცავს შესწორებებს, რომლებიც შესრულებულია V საუკუნის ბოლოს.

52 (ე) ზობიჯითი MSS-ის თახილი

(დ) რომელ საუკუნეს მიაკუთვნებენ MSS-ების უმეტესობა და რა არის ამის საფუძველი?

დეტალები იხ. გოუსთან (გვ. 31).

არსებობს რამდენიმე ადრეული ხელნაწერი, რომელთა შორისაა ილიადას სამი ფრაგმენტი (რომლებიც პაპირუსზეა შესრულებული) მიეკუთვნება ძვ. წ. აღ-ით 1 წელიწადს.

რამდენიმე ხელნაწერი ჩვ.წ. აღრიცხვით IV-V საუკუნეებს მოეკუთვნება (იხ. Vaticanus ზემოთ). მრავალი ხელნაწერი X-XIII საუკუნეებით თარიღდება და კიდევ უფრო მეტი XIII-XV საუკუნეებით (იხ. ქვემოთ).

თარიღი ზოგჯერ შეიძლება განისაზღვროს:

(I) ისტორიული ფაქტებისა და ტრადიციების მიხედვით (გვ. 240);

(II) იმის მიხედვით, ეს ნაწერები ასომთავრულითაა შესრულებული, დაცულია თუ არა სიტყვებს შორის დისტანციები, პუნქტუაციის ნიშნები, ან შესრულებულია თუ არა მინუსკულით და პუნქტუაციის ნიშნების გამოყენებით; არსებობს ასევე საშუალო, შუალედური საფეხურებიც;

(III) მართლწერა, აბრევიაციები და შემოკლებები.

არის ასევე სხვა მტკიცებულებებიც. იხ. მაგ. ტომფსონის პალეოგრაფია.

52. (ა) ჰომეოსის საუკეთესო MSS-ები

(ე) რომლებია ჰომეოსის საუკეთესო MSS-ები?

ჰომეოსის მრავალი ხელნაწერი არსებობს, ისევე როგორც ვერგილიუსის და მათ უმეტესობას აქვს თავისი *σχόλια* (გვ. 237).

1. დიდმა ალექსანდრიელმა არისტარქემ მოამზადა ორი გამოცემა, რომლებშიც გამოიყენა არსებული ტექსტი: არისტარქეს ჩანაწერთაგან მრავალმა ჩვენამდე მოაღწია *σχόλια* ფორმით (იხ. გვ. 237). არისტარქეს ნაშრომმა დიდად იქონია გავლენა:

2. ილიადას *ვენეციუსზე*, (X-ს.). არსებობს ასევე ილიადას:

3. *ლავრენციუსი* (გვ. 240) და

4. *თაუნლეიანე* (ამგვარად ჰქვია მას იმ პირის მიხედვით, რომელმაც ისინი ბრიტანეთის მუზეუმს გადასცა ანდერძით).

რაც შეეხება ოდისეის MSS-ს, ისეთი ძველი არ არის, როგორც ილიადას MSS-ი გვაქვს:

5. *ვენეციუსი* (XII სკ.);

6. *თაუნლეიანე* (XIII სკ.);

7. *ამბროსიანე* (მილანის ამბროსის ბიბლიოთეკის სახელის მიხედვით შერქმეული სახელი) (XIV სკ.);

ამას შეიძლება დავამატოთ:

8. MSS-ი, რომლებიც მხოლოდ *σχόλια*-ს შეიცავენ.

52. (3) **აქსანდრიელი ბიბლიოთეკისა და სხვათა ბაზენა მოძღვრებასა და MSS-ზე**

(ვ) *თქვით ორიოდ სიტყვა ქვემოთ მოყვანილი მოძღვრებებსა და MSS-ზე, დაასახელეთ მიახლოებითი თარიღები:*

(I) *ალექსანდრიელი გრამატიკოსები, (II) წმინდა ბენედიქტე, (III) იორკელი ალკუინი, (IV) პოჯიო, (V) კონსტანტინოპოლის ალება, (VI) ალდუს მანუტიუსი.*

(I) *ალექსანდრიელი გრამატიკოსები.*

გარდაცვალებამდე ალექსანდრემ დაიპყრო აღმოსავლეთი და დააარსა მრავალი ქალაქი. მისი გარდაცვალების შემდეგ მემკვიდრეებმა *Διαδόχοι* აღმოსავლეთის დიდი იმპერია ერთმანეთში გაინაწილეს. ამ იმპერიის ერთ-ერთ ნაწილს ეგვიპტე შეადგენდა. ეგვიპტეში, ალექსანდრიაში (ეს სახელი ალექსანდრეს პატივსაცემად ეწოდა) არსებობდა ცნობილი ბიბლიოთეკა, რომელიც კულტურის უმთავრესი ცენტრი იყო.

ალექსანდრიაში მოღვაწეობდნენ ისეთი პოეტები, როგორცაა თეოკრიტე და კალიმაქე. აქვე იყვნენ ისეთი სწავლული ადამიანები და სკოლა, რომლის წევრებიც ახსნა-განმარტებებსა და კომენტარებს ურთავდნენ *ჰომეროსიდან* დაწყებული სხვადასხვა კლასიკოსი ავტორების ნაწერებს. ასეთ სწავლულთა შორის იყვნენ: ზენოდოტე, არისტარქე და არისტოფანე.

ბიზანტიელი *არისტოფანე* ჩვ.წ.ალ-მდე დაახლოებით 260 წელს ცხოვრობდა; იგი იყო ალექსანდრიის დიდი ბიბლიოთეკის ბიბლიოთეკარი, ასევე სკოლის დამაარსებელიც. მან ინტერპრეტაცია გაუკეთა *ჰომეროსს*, დაწერა *σχόλια* (გვ.237) და კომენტარები ხელნაწერის ნამდვილობის, პუნქტუაციის, მახვილისა და „სუნთქვების“ შესახებ; მან ასევე გამოსცა სხვა ავტორებიც, მაგალითად პინდარე და პლატონი.

ზენოდოტე წერდა ისეთ თემებზე, როგორებიცაა: დიალექტები, პოეტური კონსტრუქციები, სიტყვათა მნიშვნელობები, მრავლობითობა და ორობითობა და სხვა სტატიები.

გაცილებით გვიან მოღვაწეობდა *არისტარქე სამოთრაკიელი*, იგი იყო არისტოფანეს მიერ დაარსებული სკოლის მოსწავლე. დაამუშავა *ჰომეროსის* ტექსტი, დაალაგა იგი წიგნებად, მოაშორა კომენტარები, ყურადღება მიაქცია სიტყვებს, მეტრიკას, მახვილს და დაწერა კომენტარები მითოლოგიის შესახებ, მან ასევე გამოსცა სხვა ავტორებიც, მაგ. პინდარე, ესქილე, სოფოკლე და არისტოფანე.

(II) *ნმ.ბენედიქტემ*, რომელიც იყო ბენედიქტელი ბერების ორდენის დამაარსებელი და რომელიც 550 წ.-მდე გარდაიცვალა, ნახა, რომ მონასტრებში, ისევე, როგორც სხვაგან, „სატანა უბედურებას გამოუჩინს საქმედ უსაქმურ ხალხს“ და ამიტომ „საქმის“ გამოსაჩენად მან ნეაპოლთან ახლოს დაარსა მონასტერი, რომელშიც უნდა გადაენერათ MSS-ი; ეს უნდა ყოფილიყო ყოველდღიური რუტინის ნაწილი; ეს ყველაფერი უფრო მეტად იმსახურებს პატივისცემას იმდენად, რამდენადაც თავად ის არ იყო სწავლული კაცი.

სწორედ ამ გადასაწერ ოთახებში, ანუ ამ მონასტრის სკრიპტორიუმებში და ასევე სხვაგანაც, რომლებიც შემდგომში დასავლეთ ევროპაში გაიხსნა, მოხდა კლასიკოსთა რეპროდუქციების შექმნა და გამრავლება, რომლებშიც ხელნაწერი შრიფტი განვითარდა; სკრიპტორიუმის ნახვა ჯერაც შეიძლება გლოსესტერში.

(III) *ალკუინს* სკოლა ჰქონდა იორკში; ამ სკოლაში შესრულებული სამუშაო ძალიან ვიწრო გაქანების და „თეოლოგიური“ იყო, რადგანაც მათთვის:

(ა) „მუსიკა“ „საეკლესიო საგალობელს“ ნიშნავდა;

(ბ) „ასტრონომია“ – „აღდგომის გამოთვლას“;

(გ) პოეზიას არ სწყალობდნენ, მაგრამ მაინც იყო ერთგვარი სიკეთე ამ მხრივ. იქ ასწავლიდნენ გრამატიკას, ლოგიკას, რიტორიკასა და არითმეტიკას; ასე რომ, როცა კარლოს დიდმა, რომელიც ცხოვრობდა ჩვ.წ. აღ.-ით 800 წელს, მოისურვა კულტურის შემოტანა ტურსში, მან სთხოვა ალკუინს, მისთვის სკოლა დაეარსებინა, ამას მოჰყვა სხვა სკოლებიც, მაგ. ლიონსა და რემსში.

800 წლის შემდეგ სკოლებისა და უნივერსიტეტების რიცხვი სწრაფად გაიზარდა.

(IV) *პიჯიო ბრაციოლინი*, რომელიც გარდაიცვალა 1450 წლის შემდეგ, იყო ერთ-ერთი იმ განსწავლულ იტალიელთაგანი, რომლებიც რაღაც გზებით და საშუალებებით, უფრო სწორად კი ყველა გზისა და საშუალების გამოყენებით (რამეთუ ისინი ყიდულობდნენ, თხოულობდნენ, იპარავდნენ), ახერხებდნენ ყველა კლასიკური MSS-ის ხელში ჩაგდებას; მათ პაპის ბრძანებით მათი იტალიაში დაბრუნება მოახერხეს ბენედიქტეს მონასტერშიც და სხვაგანაც.

ეს სიყვარული და ლტოლვა კლასიკისადმი, ძირითადად დანტეს, პეტრარკას და ბოკაჩოს მიერ (დაახლოებით 1300-1350წ.წ.) შექმნილი იტალ-

იკური ლიტერატურის წყალობით წარმოიშვა.

(V) *თურქების მიერ კონსტანტინოპოლის აღებამ* 1453 წელს მრავალი სწავლული ბერძენი და მათთან ერთად – მრავალი ძვირფასი MSS-ც გახიზნა იტალიაში; ამგვარად დაიწყო რენესანსის შესწავლის განახლება და შემდეგ ეს პროცესი პაპის გავლენის შედეგად იტალიიდან ჩრდილოეთ ევროპისაკენ გავრცელდა.

(VI) *ალდუს მანუციუსი* და მისი ოჯახი ვენეციაში ცხოვრობდა 1450-1600 წლებს შორის. როცა ბეჭდვა შემოიღეს, ისინი სხვა „გამომცემლობებთან“ ერთად (მაგ. ფლორენციაში) ბერძნულ წიგნებს ლათინურ თარგმანებსა და კომენტარებს ურთავდნენ, მათ შორის ბერძნული გრამატიკის შესახებ და ამგვარად ბერძნულ კლასიკას სწავლულთათვის ნებისმიერ კუთხეში ხელმისაწვდომს ხდიდნენ.

53. ყველაზე უფრო ბავშვანური შესწავლის მიზნები MSS-ში

53. როგორ წარმოიშვა MSS-ში ყველაზე უფრო გავრცელებული შეცდომები? გამოიგონეთ ან დაასახელეთ მაგალითები:

გადამწერები იყვნენ და ხშირად არიან გაუნათლებელი, ზოგჯერ ზარმაცი და მძინარა ადამიანები, მათ დიდად არ აფიქრებთ რას წერენ და ხანდახან სურვილი აქვთ გამოიგონონ (დაწერონ) აზრი მაშინ, როცა ის თავად არ ესმით და თავისებურად ასწორებენ და ამახინჯებენ ტექსტს; უნდა გვიკვირდეს ის, რომ მათ ამდენი შეცდომა დაუშვეს, თუ ის, რომ მათ ასე ცოტა რომ შეეშალათ?

ზოგიერთი მარტივი მაგალითი ამაში გარკვევის საშუალებას მოგვცემს. დეტალები იხ. წიგნებში, რომლებიც დასახელებულია გვ.237(ზემოთ).

მაგალითების უმეტესობა ვინმე კლერკის ნაწერებიდანაა აღებული. მას საკმაოდ კარგი ზოგადი განათლება ჰქონდა და კარგად წერდა, მაგრამ კლასიკის შესახებ არაფერი იცოდა.

1. კლერკის მიერ დაშვებული შეცდომები იხ. 3-ში, ქვემოთ ‘St. Henery’ და შესაძლოა 2-შიც, ესეც სათაური TUPANNIE;

2. [ბერძენი ტირანების შესახებ ესეში];

(ა) [ციტატა ესედან]: ‘the Greek Tyrants also introduced new state-warships’;

3. [ეს აღმოჩენილია ბრძანებებში წიგნების შესახებ] ‘please send *In a Garden* . . . და the *St. Henery* Edition of Sir Walter Scott’;

4. [ტექნიკური ტერმინი] ‘capitis *dēminūtō*’;

5. [ზოგიერთ გრამატიკულ ჩანაწერებში] ‘*dīgnus notārī* “worthy to be brandied”’;

6. [ფილოლოგიურ ჩანაწერებში, იხ. გვ. 62]

(ა) გრიმის კანონის მიხედვით *g* გახდა *cork*’;

(ბ) *vide bimus*;

7. ‘*the the city*’;

8. (ა) [Aesch. Ag. 549]

τρίτον δὲ τὸν νῦν τυραννοῦντ’ ἐποψομαι,

(ბ) [Iliad, viii. 528]

κηρессиφορήτους οὖς Κῆρες φορέουσι;

9. [ჩანაწერებში რომის ისტორიის შესახებ]

‘SPOR - ის ასოთა თანმიმდევრობა სენატის პოზიციაზე მიგვანიშნებს’;

10. [do.] კონსულები, სავარაუდოდ, ილღებოდნენ, თუ თანამდებობა ერთ წელზე მეტ ხანს ეჭირათ.;

11. შეცდომათა კომბინაციები: იხ. ქვემოთ გვ. 247.

1. შესაძლებელია, რომ ორივე 2 (ა) და 3 მოიცავდეს 1-ს (გადაკეთება მოხდა კლერკის მიერ);

2 (ა)-ში კლერკს უნდა დაეწერა TVPANNIC, მაგრამ მან დაწერა V და C არასწორად და მიიღო TUPANNIE, შესაძლოა მან იფიქრა, რომ ეს ინგლისური სახელი იყო და გადააკეთა U და E-დ, ისე, რომ დაეკავშირებინა ეს სიტყვა ინგლისურ სიტყვასთან ‘twopenny’?

2(ბ)-შიც ასეთი შეცდომაა, worships შეცვლილია ასო a-დ სიტყვა warships.

3-ში გვაქვს შეცდომა, რომელიც კარნახითაა გამოწვეული, რადგანაც ‘Enoch Arden’ არ ჰგავს ‘in a garden’-ს; არც ‘St. Henery’ უღერს, როგორც ‘Centenary’; აქაც ასევე შესაძლებელია, რომ კლერკმა ჩაუმატა ასო H სიტყვაში Henry იმისთვის, რომ აზრი მიეცა მისთვის, სავარაუდოა, რომ ეს ასო ნაკარნახევ სიტყვაში არ იყო;

უნდა გვახსოვდეს, რომ „კარნახი“ გულისხმობს და მოიცავს იმ სიტყვებს, რომლებსაც კლერკი ჯერ კითხულობდა და შემდეგ „ხმამალლა ამბობდა თავისთვის“ და შემდეგ წერდა ჟღერადობის მიხედვით.

4. აქ კლერკმა ასო გამოტოვა, მას უნდა დაეწერა dēminūtīō.

5. ფრაზაში ‘worthy to be brandied’ on the other hand კი მან პირიქით, ჩაუმატა ასო.

6. (ა) ‘თანახმად გრიმის კანონისა გ გახდა c ან k’ ასე უღერდა ორიგინალში; აქ იყო არასწორი დაყოფა, ისევე, როგორც (ბ)-ში vidēbimus, სადაც კლერკმა, შესაძლოა, იფიქრა მისთვის უფრო კარგად ნაცნობ ფართო ზღვაზე ‘see’.

8.(ა) აქ τυραιουσιντ ’ წარმოადგენდა ნაკლებად ცნობილი სიტყვის κοιραιουσιντ გლოსას და იგი გვხვდება ტექსტში ამ სიტყვის ნაცვლად მაშინ, როცა

(ბ)-ში სიტყვის κηρεσσιφορήτους ახსნა, სახელდობრ οὗς Κήρες φορέουσι, გვხვდება ორიგინალის სიტყვასთან ერთად.

9. აქ ‘SPQR’, რომელიც წარმოადგენს აბრევიაციას ფრაზისა: Senatus

populusque Romanus, შეეშალათ სიტყვაში 'SPOR' [იხ. 2, ზემოთ];

10. 'tired', ნაცვლად სიტყვისა 'tried' გვიჩვენებს, რომ ასოები *i* და *r* არასწორი წყობითაა მოცემული.

11. გოუ გვაძლევს კომბინირებული შეცდომების შესანიშნავ მაგალითებს:

(i) [Sen. de Prov.]: laeti fluentem e lorica sua sanguinem: აქ fluentemeloricasua → fluentem [გამოტოვებული ასო, 7] eli [სავარაუდოდ ჩაჯდა *i*-ს მიზეზით, 5] oricasu [ა გამოტოვებულია, 4]: გარდა ამისა, საქმე გვაქვს რა თქმა უნდა, შეცვლილ გაყოფასთან. 6 და გადამწერის მიერ შესრულებულ ჩასწორებასთან, 1; სავარაუდოდ, ფუძე იყო fluentem-melori-casua → fluentem-meliori-casu;

(ii) [სენ. ეპ. xiv. 14]: videbimus an sapienti opera r. p. dan sit: აქ sapientioperarpdansit → sapientior [გამოტოვებული ასოები, 4] aper [შეცვლილი თანმიმდევრობა, 10 და ჩასმული ასოები, 5 და შეცვლილი გაყოფა, 6] de [შესწორებულია corrected, 1] nda sit. სავარაუდოდ იყო: sapienti-opera-r-p- [rei publicae] dan-sit → sapientiora-rpdan-sit → sapientiora-perdenda-si(n)t;

(iii) [Pl. Pers. 546]: quia specie quidem: here quiaspecieaquidem → quiaspex [შესწორებულია, 1] eiquidem [შეცვლილი გაყოფა 6], სიტყვები შემდეგნაირად ვითარდებოდა: quia-specie-quidem → qui-aspeci-equidem → qui aspexi equidem.

ახლა შეგვიძლია განვიხილოთ ზოგიერთი მოყვანილი მაგალითი უფრო დეტალურად

1. გადაკეთებები–

გადაკეთებების უმეტესობა მოხდა იმის გამო, რომ გადამწერს სურდა უფრო აზრის შემცველი გაეხადა სიტყვა, ან (როგორც მას მიაჩნდა) მიეცა სიტყვისათვის უკეთესი ფორმა და უკეთესი გრამატიკული სისწორე; ბუნებრივი იქნებოდა სიტყვის sit შესწორება სიტყვად sint, sapientiora-ს გამო. თუკი დიდეს ტექსტმა საშინელი დამახინჯებები განიცადა, რადგან გადამწერებმა და გამომცემლებმა შეასწორეს და „გაათანამედროვეს“ ფორმები. ჰომეროსი, შესაძლოა კიდევ უფრო მეტად დააზარალა. თუკი დიდეს შემთხვევაში ხელნაწერის იმ ტექსტთან შედარებისას, რომლებშიც ის ციტირებს, ვხედავთ, რომ ძალიან დიდი რაოდენობის მცირე მოდერნიზაციებს აქვს ადგილი.

თუ გადამწერი გამოტოვებდა ხაზს, იგი ხშირად ამ გამოტოვებულს გვერდის ბოლოში მიაწერდა; ეს თვითონ უკვე გადაკეთებაა და ამან შეიძლება სერიოზულ შეცდომებამდე მიიყვანოს მომდევნო (შემდეგი)

გადამწერი; ზოგიერთი გადაკეთების მიზეზი უფრო ნაკლებად პატიოსანი მოტივი იყო, როგორცაა მაგალითად ერთი სახარების ტექსტის ისე გადაკეთება, რომ იგი მეორე სახარების ტექსტს შეესაბამებოდეს, ან კარგად ცნობილი მაგალითი, როცა ათენელებს უბრძანეს, გადაეკეთებინათ ჰომეროსი (ილიადა, 2, 553-555) ისე, რომ იქ მათი გამარჯვება ყოფილიყო აღწერილი.

2. შეცდომები, რომლებიც გამოწვეულია იმით, რომ რაღაც სწორად ვერ ამოიკითხეს—

ბერძნული და ლათინური მთავრული ნაწერი და კურსივი ხელი გვაძლევს ერთი ასოს სულ ცოტა ოთხ სხვადასხვა ფორმას, მაგ. Δ D δ d: ეს ოთხი კლასი ცალ-ცალკე უნდა იქნეს განხილული; მაგალითად:

(I) ბერძნული მთავრული ასოები A, Δ, Λ; AΛ, M, IN, ΔI, და ა.შ. შეიძლება ერთმანეთში შეშლოდათ, მაგრამ

(II) არა ბერძნული კურსივი ხელწერის ასოები α, δ, λ; αλ, μ, ιν, დი და ა.შ.

(III) შეიძლება შეშლოდათ ლათინური მთავრული ასოები C, G, მაგრამ

(IV) არა ლათინური კურსივი ხელწერის ასოები c, g.

კარგი ვარჯიში იქნებოდა, აგელოთ ალფაბეტის თითოეული ასო, გონებაში გხსომებოდათ ისეთი ფორმები, როგორცაა ასომთავრულები C, C, (Σ E) და განგეხილათ თითოეული ასო *per se*, და ასევე ის ასოები, რომლებშიც შეიძლებოდა შეშლოდათ ისინი; ან აიღეთ კლასიკოსი ავტორების ჩანაწერებიდან შეცდომების მაგალითები და მოახდინეთ მათი კლასიფიცირება.

მაგალითად, სათაურის ქვეშ:

(I) ბერძნული მთავრული, აიღეთ AN-სა და ΔH-ს, შორის აღრევა, რამაც შეიძლება ახსნა მისცეს გარკვეული შეცდომების არსებობას *δν*; თუმცა, *δν* და *δν* ისე ადვილად არ აერეოდათ ერთმანეთში, როგორც *δν* და *αδ*.

განსხვავება ყოველთვის მნიშვნელოვანი არ არის, რადგანაც როგორ საკუთარი გამოცდილებიდან ვიცით, ზოგჯერ საკმარისია ისიც, რომ ერთი სიტყვა ჰგავდეს მეორეს. იხილეთ მარკუს ავრელიუსი (რენდელის დამატება მის *თარგმანზე*), სადაც ვკითხულობთ *όλοσχεένω* ნაცვლად *δυσχεένω* (ix. 3), და, სავარაუდოდ, *φύσει* -ს ნაცვლად *φησί* (v. 6). გოუ წერს *φόνου*-ს და *φόνου*-ს, *nimum* და *minimum*, და ა.შ.

საკუთარი სახელები განსაკუთრებით ხშირად განიცდიან დამახინჯებას; იხ. გოუ გვ.56.

3. შეცდომები, რომლებიც გამონვეულია იმით, რომ სწორად ვერ გაიგონეს ('St. Henery Edition')

ძნელია იმის თქმა, რამდენად ხშირია ამ მიზეზით გამონვეული შეცდომები, მაგრამ მუდმივი აღრევა ასოებისა η, ει, ι, αι, ε, და ა.შ. ადასტურებენ ამ ფაქტის არსებობას; ასე რომ, მ. ავრელიუსში გვხვდება ἀπολιηφθέντων ნაცვლად ἀπολειφθέντων.

4. გამოტოვებანი (dēminūtō).

მადვიგის შესანიშნავი შესწორება სენეკასთან. (de Tranq. An. 5,5) ციტირებულია გოუს მიერ: 'aiebat malle se esse mortuom quam vivere' ის სვამს nequam-ს quam-ის მერე: აქ სიტყვა შეიძლება იმის გამოა გამოტოვებული, რომ ორი გვერდიგვერდ მდგომი სიტყვის დაბოლოება ერთმანეთს ჰგავს და გადამწერმა იფიქრა, რომ ეს უკვე დანერა. ავრელიუსში (iv. 24) გვაქვს გამოტოვებული სიტყვა μόνον, სიტყვის ἄμεινον შემდეგ.

ცალკეული ასოების გამოტოვება ხშირი შემთხვევაა და, რა თქმა უნდა, ამან შეიძლება შემდგომი შეცდომები გამოიწვიოს. თუმცა fac scias შეიძლებოდა ყოფილიყო → faccias → facias, 'st cito → scito, quia si → quasi, ὑποδύρεσθαι (მ. ავრელიუსი, ii. 2) → ὑποδύεσθαι.

იგივე შეიძლება ითქვას მთელ სტრიქონზეც, განსაკუთრებით მაშინ, როცა თვალი ხედავს ერთი სტრიქონის ბოლოსა და შემდგომი სტრიქონის ბოლოს ერთსა და იმავე დაბოლოებებს და ტოვებს ამ მეორე სტრიქონს მთლიანად.

5. ჩამატებები ('brandied')–

ამ მაგალითების კონვერსია ერთნაირად ადვილია. მაგ. quasi სავარაუდოდ იქნებოდა → quia si. თუმცა მ. ავრელიუსმა შესაძლოა (i. 17) სადაც καὶ τὸ τοῦ ჩაანაცვლა καὶ τοῦτου.

6. არასწორი დაყოფა (cork)–

ასეთი შეცდომები განპირობებს სხვა შეცდომებს. იხ. ზემოთ, გვ. 247.

ყველაზე ზუსტი შესწორება სენეკაში მადვიგს ეკუთვნის. (Epp. 81, 4), სადაც philosophia unde dicta sit apparet, ipso enim nomine fatetur: *quidam et sapientiam ita quidam finierunt ut dicerent . . .* შესწორებულია შემდეგი სახით: . . . fatetur quid amet („აღიარებს იმას, რაც მას უყვარს“, τί φιλεῖ). იხ. გოუ, გვ. 54, სადაც ციტირებულია *submoveret ipsa*, ნაცვლად *sub vomere et ipsa* (ვერგ. George. 2, 356): აქ ასევე გამოტოვებულია ასო *e* .

7. გამეორებები ('the the city')–

გოუ ახდენს celabatur -ის ციტირებას როგორც celebrabitur (ჰორ. Sat. ii. 4, 11).

8. გლოსები და სხვათა ტექსტში ჩართვა–
იხ. გოუ (გვ. 56).

9. აბრევიაციები და კონსტრუქციები (SPOR) –

მ.ავრელიუსში (i. 57), *ἀλλοις* იკითხებოდა როგორც *αυοις*, აბრევიატურა სიტყვისა *ἀιθράποις*. გოუ აღნიშნავს, რომ Acts xiii. 23 გვიჩვენებს (ორ MSS-ში.) იყო *CPIAN* (*σωτηρ(αι)*) ნაცვლად *CPAIN* (*σωτηρα'Ιησοῦς*), სადაც ასევე არასწორი თანმიმდევრობა გვაქვს (10).

ლათინური აბრევიაციების საინტერესო სია იხ. ლინდსი, გვ 92, ქვემოთ, რამდენიმე მათგანი იქნება მოყვანილი.

ē (em, est, or et),

n (non, or nam),

ap (apud),

p (prae; უმნიშვნელო ნიშნებიც კი სხვა სიტყვების აღნიშნავენ); შეად. 'suprascripts', *m* (modo), *n* (nec).

10. არასწორი წყობა (*tired*) –

Et and *te, ut* და *tu, tamen* და *tamne*, *flumina* და *fulmina*, *omnia* და *omina*. შეიძლება აღინიშნოს ასობით სხვა მაგალითიც.

11. კომბინაციები: იხ. გვ. 247. 12. *აურიდებელი შეცდომა* გვხვდება, მაშინ როცა MSS-ის ნაწილი განადგურებულია ან ძნელად წასაკითხია, და გადამწერს, რომელიც ამ დედნიდან იწერს, ვერაფერს მოსთხოვ იმის გარდა, რომ გადაწეროს ის, რისი ამოკითხვაც მან შეძლო; ზოგჯერ, როცა გამოტოვებული ადგილი მცირეა, შეიძლება იგი თავად შეეცადოს მის შევსებას; მეორე გადამწერმაც შეიძლება შეავსოს იგივე ადგილი სრულიად განსხვავებულად.

გთავაზობთ ლექსს, რომლის მეშვეობითაც ზემოთ ჩამოთვლილი შეცდომათა კლასები შეიძლება დავიმახსოვროთ:

შეცდომებს ყველგან შეხვდებით MSS-ების ნაწერში:

ასოში, ხაზში, სიტყვაში, ასოთწყობას თუ ფრაზებში.

ზოგჯერ ის გადააკეთეს, ან გამოტოვეს რაღაცა,

ან პირიქით, ჩაჩხირეს, ან გაყვეს სიტყვა ავადა.

ან იქნებ ყური ვერ მოჰკრეს, ვერ წაიკითხეს სწორადა,

სხვა რამ ეწერა, მაგრამ მათ ვერ დაინახეს კარგადა.

ზოგჯერ: სიტყვები, გლოსები, კომენტარები დაურთეს,

დაუდევრობით ადგენენ და ნანერის ტექსტში ჩაურთეს.
შეცდომებია სიტყვების შემოკლებებშიც ასევე,
ან შეიძლება ორი ან სამი შეცდომაც გაექცეთ.

54. ხოლის ახის შესწორება დასაშვები და ხოზოხი შევიხანოთ ის

54. როდის არის შესწორებები დასაშვები (საპატიო) და როგორ უნდა შევასწოროთ დამახინჯებული პასაჟები?

შესწორება მწერლის პასაჟებში საპატიოდ შეიძლება ჩაითვალოს, როცა:

(ა) იგი აღადგენს სწორ აზრს (მოცემულ კონტექსტში), ხოლო პოეზიაში იგი:

(ბ) აღადგენს მეტრიკას;

(გ) თუ იგი მწერლის სტილსა და ლექსიკას შესაბამება, ასევე;

(დ) მოცემულ ტექსტთან ახლოსაა;

(ე) ვიცნობთ დამახინჯებათა წარმოშობის მიზეზებს;

(ვ) ზოგადად არ ენინააღმდეგება MSS-ის შესახებ არსებულ ცოდნას და განსაკუთრებით არც ამ ავტორის MSS-ს.

დავუშვათ, უნდა შევასწოროთ ისეთი ინგლისური წინადადება, როგორცაა მაგ. (ა): და გრიმის კანონის თანახმად, გ გახდა cork'. რა უნდა ვქნათ ასეთ შემთხვევაში?

უპირველეს ყოვლისა, თუ შესაძლებელია, უნდა შევეცადოთ გავიგოთ წინადადების აზრი და ვნახოთ მისი კონტექსტიც; შემდეგ შევეცადოთ, ვიპოვოთ არასწორი სიტყვა ან სიტყვები; თუ გავითვალისწინებთ გრიმის კანონის მიმართებას ასო გ-სთან, აშკარაა რომ სიტყვა cork თავად ახასიათებს თავის თავს;

შემდეგ უნდა გადავხაზოთ სიტყვა cork და შევეცადოთ ისეთი სიტყვა ან სიტყვები მოვძებნოთ, რომლებიც უფრო აზრიანი და შინაარსით ახლო იქნება სიტყვასთან cork. ე.ი. ტექსტის სიტყვასთან; უნდა მოვსინჯოთ ალტერნატიული ვარიანტები და ამ ყველაფერს გამოტოვებული სიტყვების გამოცნობის სახე მივცეთ;

ის პასუხი უნდა ავირჩიოთ, რომელიც ყველაზე უკეთ ახსნის შეცდომის გამომწვევ მიზეზს; ამდენად, c ან k მარტივ აზრს კი არ შესძენს, არამედ

ტექსტთანაც ძალიან ახლოს იქნება და შეცდომის გამომწვევ მიზეზსაც დაასახელებს; მიზეზი კი არასწორი დაყოფაა;

შესაძლოა გამოგადგეთ ქვემოთ მოყვანილი მეთოდი:

1. ნაიკითხეთ აბზაცი და გამოიტანეთ ზოგადი აზრი, რამდენადაც შე-
ძლებთ ; ზედმეტია იმის აღნიშვნა, რომ აზრი უფრო მკაფიო გახდება, თუ
გეცოდინებათ კონტექსტი;

2. შემდეგ შეეცადეთ იპოვოთ არასწორი სიტყვა ან სიტყვები;

3. ამოიწერეთ აბზაცი ან ფრაზა ჯერ დიდი ასოებით, შემდეგ ჩვეუ-
ლებრივი ხელწერით, მაგრამ ნუ დაყოფთ აბზაცს სიტყვებად, დაწერეთ
უნწყვეტად;

4. გადაუსვით სუსტი ხაზი იმ სიტყვას ან სიტყვებს, რომლებიც არას-
წორად მოგეჩვენებათ და მიუდექით ამ „ცარიელ ადგილს“, როგორც გა-
მოტოვებულ სიტყვას, შესაძლო ვარიანტთა კონკურენციის პრინციპით;
თავდაპირველად ყურადღებას ნუ მიაქცევთ ფორმას, იფიქრეთ იმ აზრზე,
რომელსაც მოითხოვს აბზაცი;

5. ჩამოწერეთ ალტერნატიული სიტყვები, რომლებიც, თქვენი აზრით,
საჭირო აზრს შეიცავს.

6. შემდეგ შეეცადეთ შეუთანხმოთ აზრი და დამახინჯებული ფორმა,
ანუ ჩასვით ახალი სიტყვები, რომლებიც საჭირო აზრს შესძენს აბზაცს და
არასწორი სიტყვის ფორმასთანაც რაც შეიძლება ახლოს იქნება;

7. ის აღდგენილი სიტყვა (ან სიტყვები), როგორც წესი, აუცილებლად
უნდა შეიცავდეს იმდენსავე ასოს, რამდენსაც შეიცავს არასწორი სიტყვა,
ის (ისინი) უნდა შეერწყას მეტრულადაც, თუ ეს პოეზიაა და ჰარმონიაში
უნდა იყოს მწერლის სტილთან, ლექსიკასთან და სინტაქსთან.

8. შემდეგ შეეცადეთ, აღმოაჩინოთ რამდენიმე მიზეზი, რასაც შეეძლო
გამოენვია ეს შეცდომა და რის საილუსტრაციო მაგალითადაც შეიძლება,
ეს შემთხვევა გამოდგეს; განსაკუთრებით გავრცელებული შეიძლება იყოს
სიტყვათა არასწორი დაყოფა, გადაკეთებები, გამოტოვებები ან დამატე-
ბები, უფრო ხშირად, ტექსტში შეპარული გლოსები; თქვენ ასევე უნდა
დაუშვათ შემდგომი გადაკეთების შესაძლებლობებიც; დაადგინეთ, რო-
გორ შესწორდა დამახინჯებული აბზაცი;

9. ილუსტრირება გაუკეთეთ სხვადასხვაგვარ შეცდომებს და ცვლი-
ლებებს, რამდენადაც ეს შესაძლებელია;

10. ზედმეტია იმის აღნიშვნა, რომ უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ზოგა-
დად MSS-ის და კერძოდ გარკვეული მწერლის MSS-ს ცოდნას, მათი თარი-
ღების, მათი ჩვეული შეცდომების, მათი მართლწერის, აბრევიატურების

ცოდნას; ამას შეიძლება დავამატოთ ასევე იმის ცოდნაც, თუ როგორ შევადაროთ ერთმანეთს სხვადასხვა MSS –ი.

11. *σχόλια*-ებიც (გვ. 237) და გლოსებიც, რომელთა უდიდესი კოლექცია არსებობს, არა მარტო მნიშვნელოვანია, არამედ უბრალოდ შეუცვლელი მნიშვნელობისაა. შეად. რუზერფორდის *თუკიდიდე*.

ეს *ლექსი*, შესაძლოა, დაგეხმაროთ ამ მეთოდის უკეთ დამახსოვრებაში:

„ჯერ აზრი გაიგე, შემდეგ დინება,
სიტყვების, რომელთა აღდგენაც გინდება.

ახლა ფრჩხილებში ჩასმა მათ ელით
დიდი ასოთი, გაკრული ხელით.

ყალბი სიტყვები აზრით გაიგე. შენ გიკარნახებს სტილი, მეტრიკა
ან რამდენად ესადაგება ავტორის ენას და მის ლექსიკას.

გამოიცანი რა შეიძლება, რომ ყოფილიყო ნაკლის მიზეზი
ამის ნიმუშად ილუსტრაცია, არ დააყოვნო, უმალ მიეცი.

ისწავლე ის, რაც MSS-ს ეხება
მაშინ შეცდომა არ შეგეხება.”

ვარჯიში ტექსტურ კრიტიციზმსა და შესწორებებში

1. დაუკვირდით, რა შეცდომებს უშვებთ თავად (ან სხვა), როცა რამის გადანერა გსურთ და შეეცადეთ ამ შეცდომების კლასიფიცირებას, თუ ეს უკეთ გაგაგებინებთ, დაგაინტერესებთ და დაგამახსოვრებინებთ ამ შეცდომებს;

2. შეადგინეთ შესწორებების სია. თავდაპირველად შეეცადეთ, სწორი გადაწყვეტილება თავად მიიღოთ და თქვენი შედეგები „სწორ ვერსიას“ შეუდარეთ; შემდეგ სხვადასხვა ეტაპები გაიარეთ თანმიმდევრულად და პირუკუ: სწორიდან დამახინჯებულისკენ და დამახინჯებულიდან სწორისკენ; იხ.გვ 248;

3. იმის ნაცვლად, რომ განიხილოთ ათასობით სხვადასხვა მაგალითი, სრულყოფილად შეასრულეთ რამდენიმე მათგანი და სისტემატურად იმეორეთ, თუნდაც 247 გვერდზე მოცემული მაგალითები მანამ, სანამ ყველა დეტალს ღრმად არ ჩასწვდებით და არ გაინაფებით.

4. მაგალითისათვის აიღეთ *ალფაბეტის ასოები* თითო თითოდ, ჯერ ბერძნული ასომთავრული, შემდეგ ბერძნული მინუსკული და ა.შ. გამოიგონეთ მოცემული ასოს მსგავსი ასოები, მაგ. იხ. გვ. 248 ზემოთ A Δ და ა.შ.

5. ურიგო არ იქნებოდა იმავე დავალების შესრულება ბგერებზეც, განსაკუთრებით ისეთ ბგერებზე, როგორცაა ბერძნული *ει*.

ՆԱՆՈՒՆ Պ.

ՆՈՒՆՈՒՄԻ ՆԱՆՈՒՄԻ ԵՎ ԳՈՐԾՈՐԾՈՒ
ԵՎ ԹԱՄԻ ԼՅՆՆԵՐ.

“მიხედვით მყარისა მიმართ კლდისა,
რომელი გამოჰკუთეთო”

55. (ა) ზობიჯითი ნაყვანი ფილოლოგი და მათი ლჯანი

55. აღნიშნეთ რა ღვანლი მიუძღვით ქვემოთ ჩამოთვ-
ლილთ: (ა) ფილოლოგიაში;

(ბ) მეცნიერებაში; დაასახელეთ (ბ)-ში მოცემულთა გარ-
დაცვალების თარიღები;

(ა) (I) ახალი სკოლის ფილოლოგები; (II) ბერძენი და ლათინი ფილოლო-
გები; (III) სერგ.ჯონსი (IV) ლაიბნიცი; (V) ჰერმანი, (VI) შლეგერი, (VII) ბოპი;
(VIII) გრიმი; (IX) პოტი; (X) შლეიხერი; (XI) გეორგ კურციუსი.

(ა) (I) ახალი სკოლის ფილოლოგებს, რომელთაგანაც ბრუგმანი შეი-
ძლებოდა მოდელად აგველო, ახასიათებთ შემდეგი თავისებურებანი :

1. ისინი ცდილობენ, მოძებნონ ინდოევროპული ანუ Māter-ენის ჯგუ-
ფის სხვადასხვა ნევრ ენებს შორის კავშირები და მოხდინონ ამ ენის
რეკონსტრუქცია (ანუ ააგონ ეს ენა);

2. ამას ისინი აკეთებენ მონაცემთა შესწავლით, ეს მონაცემებია:

(ა) ცალკეული ენის ისტორიული მონაცემები, ე.ი. ადრეული და გვიან-
დელი ფორმების შედარება;

(ბ) დიალექტები და სალაპარაკო ენები, ისევე, როგორც ლიტერატუ-
რული ენები.

3. ისინი იყენებენ მეცნიერულ მეთოდებსა და პრინციპებს; მაგალი-
თად:

(ა) შედარებითი მეთოდი (არ იფარგლებოდნენ ერთი ან ორი ენით) იხ.
გვ. 20;

(ბ) ცნობილიდან (მაგ. როგორ გახდა რომაელთა ენა ლათინური, გვ.28),
უცნობისაკენ სვლა: იხ. გვ. 62;

(გ) ფონეტიკური კანონები, ანუ ბგერათა ცვლის კანონები (გვ. 66),
ისეთი თეორიებსა საპირისპიროდ, როგორიცაა მაგალითად ის, რომ *s*
ზოგჯერ გადადის *r*-ში ლათინურში;

(დ) ასოციაცია ან ანალოგია (გვ. 67). შემდგომი დეტალები იხ. კომენ-

ტარებში ნახევარხმოვნების (გვ. 171), გუტურალების (გვ. 173) და სხვათა შესახებ;

(II) ბერძენი და ლათინი ფილოლოგები:

ბერძენი ფილოსოფოსები:

1. ყველა სხვა ენას მიიჩნევდნენ „ბრბოსეულ“ ენებად, შესწავლის სფერო ძალიან ვიწრო ჰქონდათ;

2. ისინი ენას ფილოსოფიურად უდგებოდნენ, უფრო მეტ ყურადღებას ანიჭებდნენ მის წარმომავლობას (იხ. პლატონის *კრატილე*), სიტყვების აგებულებასა და მნიშვნელობას (იხ. ზენოდოტე გვ. 243), ვიდრე სიტყვათა ანალიზს;

3. ალექსანდრიულმასკოლამჩაატარა უდიდესი სამუშაო ჰომეროსთან და ბერძნულ დიალექტთან დაკავშირებით და ა.შ. შესწავლის ვიწრო სფერო ჰქონდათ ლათინ ფილოლოგებსაც; ისინი მხედველობაში არ იღებდნენ სხვა ენებს და ლათინურ ხელნაწერებსაც კი არ მიიჩნევდნენ ღირებულ ფაქტობრივ მასალად (იხ. გვ. 56);

(III) სერ ვ. ჯონსი:

ვიდრე ინგლისელები სანსკრიტის შესწავლას შეუდგებოდნენ, დაახლოებით საუკუნის დასაწყისში, კვლევის სფერო უფრო ვიწრო იყო; ფაქტობრივად, წინა საუკუნეებში, ყველა ენის მშობლად ებრაულს მიიჩნევდნენ; ამას თეოლოგიური საფუძველი ჰქონდა;

სანსკრიტის შესწავლამ არა მხოლოდ ნათლად უჩვენა ბერძნულისა და ლათინურის კავშირი ინდურთან, არამედ ახალი ტიპის გრამატიკაც შემოიტანა, სახელდობრ, ფორმათა ზედმინევენითი შესწავლა: ყოველი მცირე ნაწილაკი უდიდეს მნიშვნელობას ატარებდა ბრაჰმანების, ვედების წმინდა ჩანაწერებში (ბრაჰმანები და ვედები).

სერ ვ. ჯონსმა და ტ. ჰ. კოლერუკმა შენიშნეს, რომ სანსკრიტი ძალიან ჰგავდა ბერძნულსა და ლათინურს:

(*α*) ლექსიკით, ანუ სიტყვებით: იხ. სია გვ. 85;

(*β*) სიტყვების წყობით ანუ სიტყვათა გამოყენების წესის მიხედვით წინადადებებში (სინტაქსი);

(*γ*) სიტყვათა ნაწილებით ანუ კომპონენტებით (ანალიზი).

მათ გადაწყვიტეს, რომ სანსკრიტს, ბერძნულსა და ლათინურს საერთო წყარო ჰქონდათ, რომელიც შესაძლოა უკვე აღარ არსებობდა; მათ დააარსეს აზიური საზოგადოება.

თავდაპირველად ბერძნულისა და ლათინურის დედა ენად სანსკრიტი მიიჩნის, შემდეგ აღმოაჩინეს ზენდური ენა (ძველი სპარსული) და ამით საფუძველი დაედო ახალ თეორიას.

(IV) *ლაიბნიცმა* თქვა, რომ საჭიროა ცნობილიდან უცნობისაკენ მოძრაობა: თეორიები უბრალოდ კი არ უნდა გამოვიყენოთ, არამედ უნდა შევავროვოთ ფაქტობრივი მასალა და თეორიები მხოლოდ მათ საფუძველზე უნდა ჩამოვყალიბოთ; ეს არის ინდუქციური მეთოდი, რომელიც ახალი სკოლის მუშაობის წამყვან მახასიათებელს წარმოადგენს.

(V) *ჰერმანმა* შეისწავლა ანტიკური გრამატიკოსები და ბერძნული დიალექტები და ფილოსოფიური პრინციპი გამოიყენა. მისი შეცდომა შემდეგში მდგომარეობდა: მას მიაჩნდა, რომ ხალხი ენის ცვლილებას ისევე ცნობიერად ახორციელებდა, როგორც, მაგალითად, სახლის მშენებლობას; მისი მეთოდი არც ისტორიული იყო და არც შედარებითი.

(VI) *შლეგელმა* ფლექსიის წარმოშობის მიზეზები შემოგვთავაზა: მან თქვა, რომ ზოგიერთი ენა ორგანულია და აზრის ცვლილებას თვით სიტყვის ძირის ცვლილების მეშვეობით გადმოსცემენ, მაშინ, როცა სხვა გადაგვარებული ენები არაორგანულები არიან და აზრის ცვლილებას სიტყვის ფუძეზე სხვა ელემენტების დართვით (სიტყვების ან ნაწილაკების დართვით) გადმოსცემენ; გარდა იმისა, რომ ძნელი გასაგებია, რას გულისხმობს იგი ამაში, უნდა აღინიშნოს მისი მცდარი დასკვნაც იმის შესახებ, რომ თანამედროვე ენები „დეგენერატიული ენებია“ იმის გამო, რომ ისინი უფრო მეტად „ანალიტიკურია“ (იხ. ქვემოთ); ბაკონიც იზიარებდა მცდარ აზრს;

(VII) *ბოპი* ამბობდა, რომ ბოლოსართები არის დამატებები ძირის ფორმაზე (მაგ. ძირზე *γραφ*- უნდა დაემატოს *-ήσεται*): იგი ამბობდა, რომ ჩინურში მხოლოდ ძირებს ვხვდებით, რომლებიც ერთმანეთთან არ არიან შეზრდილნი და რომ სემიტურ ენებში ვხვდებით ზოგჯერ მოდიფიცირებულ და ზოგჯერ ერთმანეთთან შეზრდილ ძირებს შედგენილი სიტყვის საწარმოებლად. ამგვარ მოვლენებს ინდოევროპულ ენებშიც ვხვდებით. ამგვარად, იგი ამბობს, რომ *-s* სიტყვაში *λόγος*-ს ერთ დროს იყო ცალკე სიტყვა, რომელიც ნიშნავდა იგივეს, რასაც ‘he’ (იგი, ის); *-os* სიტყვაში *μείνος*, ასევე ცალკე სიტყვა იყო და ნიშნავდა იგივეს, რასაც ნიშნავს ‘be(ing)’, ყოფნა და რომ *λσθήσομαι* (შეად. გვ. 127) შექმნილია რამდენიმე სიტყვისა-

გან, მაგ. -θη- τίθημι.

იგი თანამედროვე ენებსაც ისე უყურებდა, როგორც დაქვეითებულ (დაკნინებულ) ენებს. მან შემოგვთავაზა კანონთა იდეის მსგავსი მოსაზრება, მაგრამ ამ კანონებს მიზიდულობის კანონები დაარქვა და მათ მცდარი სახე არ მისცა; იხ. გვ. 66.

ბოფმაც კომპარატიულ სინტაქსში შეიტანა წვლილი, მაგალითად ისეთ საკითხში როგორცაა ბრუნვათა ლოკალური თეორია.

(VIII) გრიმი იყო

1. პირველი „ისტორიული“ გრამატიკოსი (თუმცა იგი შეისწავლიდა სპეციფიკურად ტევტონურ ენებს);

2. იყო პირველი, რომელმაც კატეგორიულად მნიშვნელოვნად მიიჩნია სალაპარაკო ენის, როგორც სამწერლობო ენასთან დაპირისპირებული ენის შესწავლა;

3. მან ასევე პირველმა შემოგვთავაზა კანონების რეალური იდეა, თუმცა არა უმკაცრესი ფორმებით; იხ. ვერნერის კანონი, გვ. 63;

(IX) პოტმა შეისწავლა ფონეტიკა, სიტყვათა დერივაცია, იგი ასევე შეეცადა ეპოვა კავშირები სხვადასხვა ინდოევროპულ ენებს შორის; მესამეც, მან „კანონების“ გამკაცრება მოითხოვა;

(X) შლეიხერსაც, ბოპის მსგავსად, ჰქონდა ასეთი ტენდენცია, ენებს ეპყრობოდა, როგორც მცენარეებს; მან ანალოგიები მეტისმეტად შორს წაიყვანა.

მან თქვა, რომ ადრეული ენები რადიკალური ან იზოლირებული იყო და შედგებოდა განცალკევებული ძირებისაგან. შემდეგ დადგა აგლოტინატურული საფეხური, როცა შესაძლებელი გახდა ამ ფუძეთა შეერთება, თუმცა პერმანენტული შეერთების სახე ამან ჯერ ვერ მიიღო; ისინი მხოლოდ ერთმანეთზე იყო მიწებებული იყვნენ; მესამე იყო ფლექსიური ეტაპი, ამ დროს ძირი (განსაკუთრებით, რომელიც ერთ დროს ნაცვალსახელი იყო) ხშირად პერმანენტულად ფიქსირდებოდა ზმნურ ძირებზე და შედეგად ცალკეული სიტყვები შექმნა; (შეად. λήγος გვ. 107). შემდეგ დადგა დეგენერაციისა და დაკნინების – „ანალიტიკური“ ეტაპი, როცა ამბობენ “I give to you” და არა ფლექსიურ dō nō vōbis.

ეს მოსაზრებები მკაცრ კრიტიკას ექვემდებარება; მან არ წარმოადგინა არც ისეთი მაგალითი, რომლის მიხედვითაც რადიკალური ენა ხდება აგლუტინატური, ან რომ აგლუტინატური ენა ხდება ფლექსიური;

მან ვერც ის დაამტკიცა, რომ ჩვენი ლაპარაკის მეთოდი დეგენერაციულ ხასიათს ატარებს.

მისი დიდი ღვაწლია სხვათა ნაშრომების შეგროვება და დახარისხება აგრეთვე „კანონების“ გამკაცრების მოთხოვნა; მან ასევე სცადა ინდოევროპული ენის რეკონსტრუქცია ანუ აღდგენა-აგება, მაგრამ ჩასვა ენაში *a* და არ ჩასვა *e* და *o* ასპირატები (*gh*, *bh*, *dh*, და ა.შ) არ ჩასვა ენის ადრეული პერიოდის ფორმაში, ასევე არ ჩასვა არც ნახევარხმოვნები (გვ. 171) და არც ველარულ-გუტურალები. (გვ. 173).

(XI) გეორგ კურციუსმა შემოგვთავაზა ეტიმოლოგიის პრინციპები, გააანალიზა ბერძნული ზმნა და დაადგინა, რომ *-a* ბგერა იხლიჩებოდა *a*, *e* და *o*-დ ევროპულ ენებში, მაგრამ მან კანონთა სიმკაცრეს ყურადღება არ მიაქცია და ცვლილებები მეტისმეტად „ცნობიერი“ გახადა (შეად. გვ. 205, 261).

55. (ბ) ზოზიიხთი ნაყვანი მესნიიხი და მათი ღვანი.

(ბ) (I) ბენტლი; (II) ბიოკი; (III) ერასმუსი; (IV) ა. გელიუსი; (V) მუნრო; (VI) პორსონი; (VII) სკალიგერი; (VIII) ვოლფი;

სწავლულთა უფრო ვრცელი სია იხ. გოუ, გვ. 66. ასევე დეტალებისათვის იხ. დამატება.

(I) ბენტლი (-1742) (კემბრიჯი)–

ბენტლი იყო XVIII ს-ის სამეცნიერო სკოლის მამამთავარი.

ა. ის უბრალო იყო MSS-ს შეგროვებასა და შესწორებებში (მაგ. ჰორაციუსისა და ტერენციუსის MSS-ი);

ბ. მან გამოამყდავენა შესანიშნავი ცოდნა, როცა გამოავლინა ეგრეთწოდებული ყალბი ‘Letters of Phalaris’; იგი მედგრად დაუპირისპირდა სასტიკ და დამანგრეველ არგუმენტებს, რომელთა მეშვეობით ბოილმა სცადა დაედასტურებინა ამ წერილთა ორიგინალობა;

გ. როგორც სამების მაგისტრმა, მან სცადა, აღმოეფხვრა დამახინჯება;

(II) ბიოკი (-1867) [ბერლინი]–

ა. მან განსაზღვრა ფილოლოგია, როგორც ისტორიული და რელიგიური სიძველის ყოველმხრივი ცოდნა;

ბ. მან გამოსცა პინდარე მეტრიკაზე განსაკუთრებული ყურადღების

გამახვილებით;

გ. მისი ნაშრომი *ათენის სახალხო ეკონომიკა* და

დ. მისი *ბერძნული ხელნაწერების კორპუსი* ის ნაშრომები იყო, რამაც მას სახელი გაუთქვა.

(III) *ერასმუსი* (-1535) [ლონდონი, კემბრიჯი, ასლე]–*ა.* ერასმუსი წერდა ისეთ ლათინურ ენაზე, რომელიც არ იყო წმინდად ციცერონისეული ენა. ის ცოცხალი, ბუნებრივი და ენერგიით სავსე ენა იყო;

ბ. მისი ნაშრომები '*Collequia*', '*Ecnomium Moriae*', და '*Adigia*', ძალიან დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ; მისი უდიდესი ნაშრომი იყო:

γ. ახალი აღთქმის მისეული ლათინური ვერსია.

იხ. ჯების „ერასმუსი“.

(IV) *ა. გელიუსი* (180 ჩვ. წ. აღ.-ით)–

წერდა *Noctes Atticae* (რადგანაც ისინი იწერებოდა ათენში დღისა და ღამის განმავლობაში); ეს იყო „სიგიჟემდე ლიტერატურული, გრამატიკული და უძველესი ჭორები“ (უილკინსი) ;

(V) *მუნრო* (-1885) [კემბრიჯი].

ა. მან თარგმნა და გამოსცა „ლუკრეციუსი“ და „კატულუსი“, იგი ერთგვარად იყო კლასიკოსთა ნაწარმოებებზე კომენტარების გაკეთების თანამედროვე სისტემის ფუძემდებელი; ესეთი კომენტარები დღეს ისეთი ჩვეულებრივი ამბავია, რომ ძნელია იმ დროის წარმოდგენა, როცა ეს სიახლე იყო;

ბ. მან დაწერა შესანიშნავი თხზულებები (მაგალითად: „ლუკრეციუსის ჰექსამეტრი“).

(VI) *პორსონი* (-1808) [კემბრიჯი]–

პორსონი ცნობილია:

ა. მისი ტექსტუალური კრიტიციზმითა და შესწორებებით;

ბ. მისი გრამატიკული კომენტარებით;

გ. მისი მეტრიკისადმი ყურადღების გამახვილებით;

დ. მან გამოსცა ევრიპიდე. ბენტლისა და სკალიგერის მსგავსად ისიც მწვავე კრიტიკოსი იყო;

(VII) *სკალიგერი*

ა. (-1558) [აგენი]. მან უსამართლოდ გააკრიტიკა ერასმუსის „*ციცერონი*“, რადგანაც იგი ვერ ჩასწვდა ერასმუსის აზრს; მანვე დაწერა პირვე-

ლი მეცნიერული ლათინური ენის გრამატიკა.

ბ. (-1609) [ლეიპციგი]. მან გამოსცა კატულუსი, ტიბულუსი, პროპერციუსი. გარდა ამისა ქრონოლოგიის საქმეშიც მიუძღვის დიდი ღვაწლი.

(VIII) ვოლფი (-1824) [ჰალე და ბერლინი]–

თავის „პროლეგომენაში“ ('Prolegomena'), რომელიც ჰომეროსთან დაკავშირებით დაწერა, იგი ამტკიცებს, რომ ჰომეროსის დროს წერა არ იცოდნენ და რომ ამის გამო შეუძლებელია მთელი ჰომეროსი შექმნილიყო ერთბაშად, რომ ერთ დროს არსებობდა მრავალი ცალკეული მოკლე სიმღერა, რომლებიც იკითხებოდა ზეპირად ჯერ რაფსოდისტების, შემდეგ კი ჰომერიდების მიერ. ეს ცალკეული სიმღერები მხოლოდ 500 წლის შემდეგ შეკრიბა პისისტრატემ; ამ მოსაზრებებს იგი იმით ადასტურებს, რომ თვით პოემები *ილიადა* და *ოდისეა* ერთმანეთთან ორგანულად არ არის დაკავშირებული. ა. ერასმუსი წერდა ისეთ ლათინურ ენაზე, რომელიც არ იყო წმინდად ციცერონისეული ენა. ის ცოცხალი, ბუნებრივი და ენერგიით სავსე ენა იყო;

ბ. მისი ნაშრომები '*Collequia*', '*Ecnomium Moriae*', და '*Adigia*', ძალიან დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ; მისი უდიდესი ნაშრომი იყო:

γ. ახალი აღთქმის მისეული ლათინური ვერსია.

იხ. ჯების „ერასმუსი“.

(IV) ა. გელიუსი (180 ჩვ. წ. აღ.-ით)–

წერდა *Noctes Atticae* (რადგანაც ისინი იწერებოდა ათენში დღისა და ღამის განმავლობაში); ეს იყო „სიგიჟემდე ლიტერატურული, გრამატიკული და უძველესი ჭორები“ (უილკინსი);

(V) მუნრო (-1885) [კემბრიჯი].

ა. მან თარგმნა და გამოსცა „ლუკრეციუსი“ და „კატულუსი“, იგი ერთგვარად იყო კლასიკოსთა ნაწარმოებებზე კომენტარების გაკეთების თანამედროვე სისტემის ფუძემდებელი; ესეთი კომენტარები დღეს ისეთი ჩვეულებრივი ამბავია, რომ ძნელია იმ დროის წარმოდგენა, როცა ეს სიახლე იყო;

ბ. მან დაწერა შესანიშნავი თხზულებები (მაგალითად: „ლუკრეციუსის ჰექსამეტრი“).

(VI) პორსონი (-1808) [კემბრიჯი]–

პორსონი ცნობილია:

- ა. მისი ტექსტუალური კრიტიციზმითა და შესწორებებით;
- ბ. მისი გრამატიკული კომენტარებით;
- გ. მისი მეტრიკისადმი ყურადღების გამახვილებით;
- დ. მან გამოსცა ევრიპიდე. ბენტლისა და სკალიგერის მსგავსად ისიც მწვავე კრიტიკოსი იყო;

(VII) *სკალიგერი*

ა. (-1558) [აგენი]. მან უსამართლოდ გააკრიტიკა ერასმუსის „*ციცერონი*“, რადგანაც იგი ვერ ჩასწვდა ერასმუსის აზრს; მანვე დაწერა პირველი მეცნიერული ლათინური ენის გრამატიკა.

ბ. (-1609) [ლეიპციგი]. მან გამოსცა კატულუსი, ტიბულუსი, პროპერციუსი. გარდა ამისა ქრონოლოგიის საქმეშიც მიუძღვის დიდი ღვაწლი.

(VIII) *ვოლფი* (-1824) [ჰალე და ბერლინი]–

თავის „პროლეგომენაში“ (*‘Prolegomena’*), რომელიც ჰომეროსთან დაკავშირებით დაწერა, იგი ამტკიცებს, რომ ჰომეროსის დროს წერა არ იცოდნენ და რომ ამის გამო შეუძლებელია მთელი ჰომეროსი შექმნილიყო ერთბაშად, რომ ერთ დროს არსებობდა მრავალი ცალკეული მოკლე სიმღერა, რომლებიც იკითხებოდა ზეპირად ჯერ რაფსოდისტების, შემდეგ კი ჰომერიდების მიერ. ეს ცალკეული სიმღერები მხოლოდ 500 წლის შემდეგ შეკრიბა პისისტრატემ; ამ მოსაზრებებს იგი იმით ადასტურებს, რომ თვით პოემები *ილიადა* და *ოდისეა* ერთმანეთთან ორგანულად არ არის დაკავშირებული.

ღანახთი.

ხანაოთნდებუნი ღიბუხანტუნი
(ძიხითანესე ნბცონუხი უნუბი).

ჩეხოსლავური ლიტერატურა

წინამდებარე სია მცირეა და ძირითადად ინგლისურ და ლათინურ ლიტერატურას მოიცავს, გამონაკლისია ბერძნული ეტიმოლოგია (Preh-vitz), რომლის წასაკითხად გერმანულის მცირე ცოდნაც კი საკმარისია. დამატებითი სიისათვის იხილეთ ვიქტორ ჰენრის შედარებითი გრამატიკა (Comparative Grammar) და სხვა სახელმძღვანელოები, ასევე მეიორის (Mayor) შესანიშნავი “Guide to the Choice of Classical Books” (დამატებასთან ერთად).

ინგლისური:

Earle—several works; Sweet—Do.

* Skeat, *Etymological Dictionary of the English Language*.

ბერძნული:

Monro, *Homeric Grammar*;

Prellwitz, *Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache*;

Wharton, *Etyma Graeca*; Winer, *Grammar of New Testament Greek*.

ბერძნული დიალექტები და ალფაბეტები:

Ahrens, *de Graecae Linguae Dialectis*; Cauer, *Delectus*

Inscriptionum Graecarum;

* Roberts, *Introduction to Greek Epigraphy* ;

Smyth, *Greek Dialects : Ionic*; and see further p. 31 foil.

ინდოევროპული ენები:

* Ihering and Drucker, *Evolution of the Aryan* ;

Schrader and Jevons, *Prehistoric Antiquities of the Aryan Peoples*;

* Schrumpf, *A first Aryan Reader* ;

I. Taylor, *Origin of the Aryans*.

ლათინური.

Breal and Bailly, *Dictionnaire Etymologique Latin*;

Conway, *Verner's Law in Italy* ;

* Lindsay, *Short Historical Latin Grammar* ;

Wharton, *Etyma Latina*.

ლათინური წარწერები და იტალიკური დიალექტები:

* Allen, *Early Latin* ;

Conway, *Italic Dialects, and Exempla* ;

Egbert, *Introduction to the Study of Latin Inscriptions*;
* Lindsay, *Latin Inscriptions* ;
Wordsworth, *Fragments and Specimens of Early Latin*.

ბერძნული ნაწილაკები:

Paley, *Greek Particles*;
and Notes to Classical Authors by various Editors, იხ. Riddell-ის გამოცემა.
Plato.

ფიზიოლოგიის შესახებ:

Behnke, *Mechanism of the Human Voice*.

ფილოლოგიის პრინციპები:

Paul, *Principles of the History of Language* ;
Max Muller, *Science of Language, etc.*;
Sayce, *Principles of Comparative Philology* ;
* Strong, Logeman, and Wheeler, *The History of Language*;
Trench, *The Study of Words* ;
* Wheeler, *Analogy, and the Scope of its Application in Language*.

ბერძნულისა და ლათინურის გამოთქმა

Purton, *Pronunciation of Ancient Greek* ; იხ. გვ. 183.

სანსკრიტი:

* Max Muller, *Sanskrit Grammar* ;
Peile, *Notes on the Tale of Nala* ;
* Whitney, *Sanskrit Grammar*;

ნამყვანი სწავლულები და ფილოლოგები:

The Encyclopaedia Britannica ;
Obituary Notes in Papers;
Pamphlets and short books, e.g. by Jebb (on Erasmus).

ზოგადად ბგერათა ცვალებადობის შესახებ:

Brugmann, *Grundriss* ; Conway, *Verners Law in Italy*;
Darbishire, *Reliquiae Philologicae*;
* Giles, *Manual of Comparative Philology*;
Halsey, *Etymology of Latin and Greek*;

V. Henry, *Comparative Grammar of Greek and Latin* ;

L. Horton-Smith [various Pamphlets published by Mac- millan & Bowes];

King and Cookson, * *Comparative Grammar*, and *Sounds and Inflections* ;

I. Müller, *Handbüch*, vol. ii.;

Innumerable Pamphlets; სტატიები: *Classical Review* and the *American Journal of Philology*.

მართლწერის შესახებ:

Lindsay, *Short Historical Latin Grammar* ; Reid's Editions of *Cicero* ; Rutherford, *New Phrynichusf etc.*

ტექსტუალური კრიტიციზმი:

Bentley, *Phalaris* ;

Cobet, *Variae Lectiones, etc.*;

Madvig, *Adversaria Critica* ;

Thompson, *Manual of Greek and Latin Palaeography* ;

Westcott and Hort, *New Testament*; იბ.გვ. 237.

---

* აღნიშნულია რეკომენდებული ლიტერატურა არასპეციალისტებისათვის.

ინდექსი.

1. ზოგადი
2. ბეჭდვები
3. დათინები
4. ინტერსები და სხვადასხვა
5. ფილმები და ა.შ

I. ზოგადი ინდექსი

ა.

აბრევიატურები-
ლათინურ წარწერებში
MSS-ში
აბლაუტი
აბლატივი
აბლატივი ლათინურში
აბსტრაქტული და კონკრეტული
ადრეული პირობები, 217
ხმათა მრავალფეროვნება, 8
ანასტროფი
აკუზატივი
აქაელები
აქცენტი (მახვილი)
ადრეული
ბერძნული
ბერძნული სიტყვები
ლათინური
აქცენტი/მახვილი წინადადებაში
ნოტი
მახვილი
მეორადი
შეცვლილი
სიგრძე
ანასტროფი
აკუზატივი
აქაიური
ადაპტაცია
ალბანური
ალექსანდრე
ალექსანდრული სკოლის წარმომადგენლები
ალფაბეტები
ალვეოლები

ამბროსიული
ამელიორაცია
ამალგამაცია
    ბრუნვებში
    გვარებში
    დროებში
ანალოგია: იხ. ასოციაცია
ანალიზი, სიტყვების
    ხშირად დაშვებული შეცდომები
    მონაცემები
    საბოლოო მითითებები
    რიტმი
    ბერძნული სიტყვები
    ლათინური სიტყვები
    ინგლისური სიტყვები
ანასტროფი
აორისტი სუფიქსები
არკადიული
არქაიზმები
არგოსი
არმენიული
არიული
ასპირატები
ასიმილაცია
ასოციაცია ან ანალოგია
    პროპორციული
ათიკური
აუგმენტი
ახალი აღთქმა, 33

ბ.

ბალტიური
ბასკური
ბემბინუსი MS
ბეოტია

ბერძნული
გენიტივი
დატივი
პატარა სახელმწიფოები
გაანალიზებული სიტყვები
ლათინურთან დაკავშირებული
და იხილეთ სიტყვათა წყვილები
დიალექტები
ბრაჰმანები

ბ.

გადაკეთება MSS-ში-178 ინკოპი
გარემო, 218
გამონაკლისები, კანონების, 66-67
გენდერი
გენეტივი
მხოლოდითი
მრავლობითი
გენეტივი ბერძნულში და ლათინურში
გეოგრაფია და მისი გავლენა
გერმანული: იხ. ტევტონური
გლაიდსი
გლოსი
გოთური
გრამატიკოსები
გრიმის კანონი
რძელი ხმოვნები, 73 და ფართო ხმოვნები
გუტურალები/უკანასასისმიერი

დ.

დატივი
დატივი ბერძნულში
დაბოლოებები 107, 115-120
წარმოშობა 107, 108
არ არსებობა 107, 115

ხმოვანთა ვარიაციები 78

დეასპირაცია

დეგენერაცია/გადაგვარება

დენტალურები

დიალექტები: იხილეთ ასევე ეოლიური, ატიკური, დორიული, ჰომერო-სისეული, იტალიკურ (ბერძნული სიტყვაა ჩასასმელი)

ახალი აღთქმა

გაქრობა

რისე

გეგმა

მნიშვნელობა

და ენები

ლიტერატურული

შერეული

ქვედანაყოფი

დამამტკიცებელი დოკუმენტი

ინტერესი და გამოყენება

დიფერენციაცია

დიფთონგები

დისიმილაცია

დორიული

დუბლეტები

დუალისტური, 33,73

ე•

ეოლიური დიალექტები

და ლათინური

ეკონომია: იხ

ეგვიპტე

ელის

ელიფსი

ემოციები, გამობატული

ემფაზა და სიტყვათა წყობა

ენკლიტიკა

ეპენტეზისი
ეპიკური: იხ. ჰომეროსისეული
ესპანეთი-11
ეტიმოლოგია (სემანტიკა)
ევბეა
ენები (ლ)
    უცხო ენების შესწავლა 6
    ჟესტიკულაცია 7
    მნიშვნელობები 7
    მუსიკა/მუსიკალურობა 7
    ნარმოშობა 7-9
    და რასა 14
    გეგმები 11, 13, 17
    სიტყვები 7
ევრ-არიული, იხ. *Māter*-ენა
ევოლუცია: იხ მეცნიერება

ვ.

ვატიკანუსი
ველარულები
ვენეტუსი
ვერნერის კანონი
ვულგარული: იხ სალაპარაკო

ზ.

ზენდი: იხ სპარსული

თ.

თარიღები
    Māter-ენა
    MSS
თემატური ხმოვანი
თესალიური
თრაკია
თუკიდიდეს MSS

თანხმოვნები
და ხმოვნები
ბერძნული
ადრეული ლათინური
ლათინური
Māter-ენა

ი.

იამბიკური სიტყვები ლათინურში
ილირიული
იმიტაცია
ინდური, იხ. სანსკრიტი
ინდიკატივის სუფიქსი
ინდივიდუალიზმი
ინდოევროპული ენა და იხ. *Māter*-ენა
ინდო-გერმანული, იხ. *Māter*-ენა
ინფინიტივი
ინსტრუმენტალური
იონიური
ირანული
იტალიელი სწავლულები
იტალიკური დიალექტები

კ.

კალამბურები, როგორც ფაქტობრივი მონაცემები, 68, 186
კარნახი, როგორც მიზეზი MSS-ში დაშვებული შეცდომებისა
Κισιή დიალექტები, 33
კითხვები, 72, 192
კოპა
კელტური
კლაუდიუსი
კოკნი-ენა, იხ. სალაპარაკო
კოდექსი
კოლონა როსტრატა
“კომპენსაცია”

კონტამინაცია
კონტექსტი, მისი მნიშვნელობა
კოოპერაცია
კოპტი
კოპისტი
კორინთელი, კრეტული
კვიპროსი

ლ.

ლაბიალურები
ლაკონია
ლათინური
ადრეული
სალაპარაკო და რომანული ენები
აბლატივი
გენეტივი
გაანალიზებული სიტყვები
ბერძნულთან კავშირი
და იხ. სიტყვათა წყვილები
ლაურენციუსი
ლესბოსი
ლექსები
სიტყვების ანალიზისათვის
წარწერების ფორმებისათვის
ბრუნვათა დაბოლოებებისათვის
შეცვლისთვის
MSS-ში დაშვებული შეცდომებისათვის
ლექტიც/კ
ლიბიელი
სალიტერატურო ენა/ლიტერატურული ენა
ლოკატივი

მ.

მაჯუსკულეს
მანუსკრიპტები

Māter-ენა

ხალხები

გეგმები

წინადადებები

წერილები

შთამომავალი ენები

დიალექტები

მნიშვნელობები დაკავშირებული ფორმებთან

მახვილი

ადრეული

ბერძნული

ბერძნული სიტყვები

ლათინური

წინადადებაში

ტონი/ტონალობა

მახვილი/სტრესი

მეორადი

შეცვლილი

სიგრძე

ანასტროფი

მეგარა

მეხსიერების სავარჯიშო: იხ. ლექსები

ადრეული ასოებისათვის

გრიმის კანონი

გუტურალები

ხმელთაშუაზღვის ენების თანმიმდევრობისათვის

ბრუნვებისათვის

ბერძნული დიალექტებისათვის

ლათინური წარწერებისათვის

გამოთქმისათვის

მესენია

მეტაფორა

მეტათეზისი

მეთოდი, ანალიზის

მეტრი

მეტრული ნყობა
მუსიკა როგორც ენა, იხ. ნოტები/შენიშვნები

ნ.

ნაზალური/ცხვირისმიერი, და იხ, ნახევრად ხმოვნები
შავკანიანები 11
ნომინატივის ბრუნვა, 116
ნორმანები/ნორმანდიელები
ნასესხები სიტყვები: იხ ნასესხები

ტ.

ტექნიკური ტერმინები, 66-70, 171-180
ტევტონური, 11, 13, 14, 16
ტექსტურული კრიტიციზმი

ტონი 72-75, 192
ტონთა ენა, 7
რიცხვები, 33, 69, 116
რიცხვითი სახელის ნიშნები 48

ო.

ოპტატივის სუფიქსები
ორგანოები, სამეტყველო
ოსკანური
ორობითი/ორობითობა-33, 73

პ.

პალატინუსი
პალიმფსესტი
პასივი
პასუხები: თუ როგორ მოვემზადოთ ისინი-153-154 პასსიმ
პლუპერფექტი
პლუტარქე
პოეტური ენა
პრეფიქსი

პრეპოზიციონი
პრეზენტი, სუფიქსები
პრობლემური საკითხები, წამოჭრილი კვლევისათვის
პრონანსი
ბერძნული
ლათინური
ადრეული ლათინური
დამამტკიცებელი დოკუმენტები,
ზუსტი პრონანსის დადებითი მხარეები
პროპორციული ანალოგია
პროთეზი

რ.

რასა/ეროვნება და ენა
რავენა
რედუბლიცირება
როდოსი
როტაციზმი
რომანული ენები

ს.

სახელები- 42
საბელიური
საშუალო გვარი, 85,91,110,113,136,144,145
სავარჯიშოები-
ბერძნულ დიალექტებზე 40
ლათინურ წარწერებზე, 46-47
გრიმის კანონი, 64-65
ხმოვანთა საფეხურები, 76-77
ანალიზი, 134, 149
სიტყვათა წყვილები, 100
ბგერათა ცვლილებების მაგალითები, 123, 161
გამოთქმა, 183 მომდევნო, 190-191
ბერძნული ნაწილაკები
შეცვლა, 254-255

სამოსი
სანსკრიტი
სარმატიელი
სატურნის მეტრი
სკვითური
სიტყვათა ჯგუფები-ს 67-69
სემანტიკა
სემიტური
სლავური
სონანტები
სპეციალიზაცია
სუფიქსები
სინკოპე

ტ.

ტექნიკურ ტერმინთა განმარტებანი
ტევტონური
ტექსტუალური კრიტიციზმი
ტრანსლიტერაცია, 187

უ.

უჩასასმელია, 85
უმბრიული
უნციანობა
უპირატესობანი-
    შედგენილი სიტყვების, 82
    დიალექტების, 43
    ნარწერების, 56
    ფილოლოგიის, 5-6
    გამოთქმის (სწორი), 188-189

ფ.

ფუძე, 103-104
ფოსილიზაცია
ფილოლოგია

მისი შესწავლის უპირატესობანი 5-6
ფინიკიელები, 210
ფონეტიკური წესები
ფრიგიული
ფიზიოლოგია, ბგერების

ქ.

ქრისტიანობა-225

შ.

შემოკლებული/ტელესკოპირებული სიტყვები-52, 179
შემოკლებანი MSS-ში
შერწყმა-ბრუნვების, 11
შესწორება, 252
    რიტმით შეჯამებული, 254
    ვარჯიში, 254-255
შეცდომები MSS-ში
    რიტმში შეჯამებული
შეცდომები
    სიტყვის ანალიზში, 153
    ფილოლოგიაში
    ფილოლოგიის სწავლებაში: იხ წინასიტყვაობა
    გამოთქმაში, 185
    MSS., 245

II. ԾՆԻԺԵՂՐՈ ՈՃԵՂԻՆՈ.

άάατος, 172
άγει, 93
άγεις, 92
άγέτω, 83
άγρωι, 84
άγρών, 92
άθάνατος, 179
άθηνάξε, 166
άθροος, 123
αίεί, 144
αίθω, 44
αίπόλος, 88, 173, 110
-αι (աօթ.), 107
-αις (յոլլ. սյշ. ծր.), 36
άκρόπολις, 80
άληθόμαντις, 81
άληθώς, 135
άλκή, 84
άλλα, 135, 196
άλλά γάρ, 232
άλλους, 84
άλός, 92
άλόχων, 123
άμα, 77
άμβρότψ, 77, 124
άμείνων, 124, 135
άμνοι, 84
άμύνω, 180
άμφί,
άμφιέννυμι, 124
άμφορεύς, 179
άμφθω, 84
ανά, άνα, 195
άνασσα, 162
άνδρός, 85
άνομίā, 124
άοσητηήρας, 92, 125
άπέφερον, 106
άπλούς, 92

ἄπορρέω, 84
ἄρα, 232
ἄρα, 232
ἀρκεῖτε, 85
ἄρκτοι, 85
ἀσπουδεῖ, 125
ἄσσω,
ἄττα, 125
ἄττα, 135
αὐτόματος, 92
Ἐφροδίτη, 93
ἄφως (ἄφω.), 43

-β-, 165
βαίνει, 93
ἔβαλεῖν, 172, 196
βαλών, 196
βαρυσ, 164
βάσις, 93
βίος, βίος, 73
βλώσκω, 77
βόρα, 149
βουκόλος, 88, 173
βουλυτόνδε, 125
βοῦς, 85, 173
βρόδον, 166

γάρ, 232
γέγαμεν, 126
γενεῆφιν, 126
γένει, 85, 104
γένος,
γένους, 93
γέρων, 93
γοῦν, 233

δέ, 129
δέδωκα, 106
δείξαι, 85
δείξω, 85
δέκα, 172

δεσπότης, 126, 178

δή, 232

δήθειν, 232

δίσ, 21, 85

διφρός, 76

δοίην, 121

δοτούς, 86, 174

δ' οὖν, 132, 233

δρακών, 76

δυσμενής, 126

δύω, 86

δώδεκα, 79

ἐγέλασαν, 126

ἐγένονθο (σηβ.), 37

ἔδειξα, 110, 122

ἐδράν, 86

εἰδέναι, 196

ἔην (ἕσθ.), 87

ἔθηκε, 93

εἰδείην, 86 εἰδός, 121, 126

ἔζετο (Hom.), 135

-ει, 93

-ει-, 166, 184

-εις, 92

εἴη, 93, 121

εἴμαρται, 127

εἰμέν, 69

εἰμί, 195

εἶμι, 74

ἑκατόν, 63, 93, 135

ἔκλογα, 82

ἔλιπον, 127

ἔλπισ, 127

ἐλύθη, 127

ἔλῥσα, 162

ἐλύσατε, 127

ἐλάττω, 93, 180

ἐμμέν(αι), 121

ἔν, 77

ἔνη, 128

ἐνθεῦτεν (οἰκδ.), 32, 179

ἐννέα, 94

ἐννεπε, 86

έός (ἄοδ.), 86

ἐπήεν, 128

ἐπιτείνω, 111

ἔπου, 86

έπτά, 87

ἔπετε, 94

έρυθρόν, 87

ἔσεσθε, 94, 135

έσορών, 135

έσμέν, 69

έσπέρά, 87

ἔσπερρε (δοκ.), 40, 135

έστήκασι, 128

ἔστησα, 94

εὐάδε, 128

εὐώπα, 94

εὐρύαγυιαν, 128

ἔφθαρται, 77

ἔχω, 77

έως, 95

-ζ-, 166

Ζεῦ, 194

Ζεύς, 87, 162

ζυγοίς, 87, 100

-η-, 166 (βηδ.), 73, 121

ἦ (δ' ός), 95, 129

ἦδη, 'δη ვიცოდო', 95, 197

ἦει, 129

ἦθος, 92, 95

ἦκω, 129

ἦλυθον,

ἦμα, 87

ἦμέδιμνον, 179

ἦμι-,

ἦν, 87

ἦπαρ, 95, 100

ἦσσω, 162

ἦωι, 135

-θ- (οἰθ.) 122, (σοθ. ἕσθ.) 127

θάρος, 33

θάσσω, 162

θείνω, 172

θεοπρόψ, 95

θετός, 63, 174

θυμψ, 95

θωμός, 174

-ια, 96

ἴμεν, 96

ἴζω, 77, 87

ἴλιος (ἕλιος), 39

ἴμεν, 74, 194

ἴομεν, 121

ἴον, 88 ἴοχέαιρα, 130

ἴπερ (ἕπερ.), 36

ἴππος, 88

ἴσθι, 129

ἴσμεν, 69

ἴστατι (ἕστατι), 32, 43, 110

-κ- (1 σοκ.), 122

κάββαλε, 175

καί, 128, 231., 233

κάππεσε, 175

καρδίᾱ, 96

κέχυται, 77

κιθών (1 οἰθ.), 179

κίς (ἕκ.), 36

κλείς, 88, 99

κλυτών, 96

κοίλου, 96

κορή, 130

κορύσσω, 162

κότερος (იობ.), 172
κραδίη (იობ.), 96
κράνοι, 88
κρείττους, 130
κώρᾱ (დობრ.). 40

λανθάνω, 178
λεγέμεναι, 99, ზეად. 91
λέγειν, 121, 144
λέγη (კავშ.), 130
λέγητε, 73, 96, 121
λεγόμενοι, 99, ზეად. 91
λέγου, 110
λέγωμεν, 73, 107, 121
λελυκῦια, 121
λιλαίεται, 130
λόγω, 73
λόγωι, 44
λυθήσομαι,
λύκος, 88
λύσαι, 131
λύσις, 195

μάτηρ, 99
μάτις, 77, 96
Μεγαλόπολις, 80
μείζον, 110, 162
μέλισσα, 162, 206
μεμάτω, 131
μέμβλωκα, 131
μέν οὔν, 234
-μες, 78
μέσ(σ)ος, 88
μεσημβρίᾱ, 124
μή, 233
μήν, 232
μήτηρ გაანალიზებული, 135
μητρός, 96, 110
μίμνω, 77
μόνοις, 111

μοῦσαι, 131
μύαν, 96
Μώ' ἄν (ლავ.), 32, 206

νέᾱ, 126
νεοῦς, 88-89
νικᾱḥās (ლავ.), 32
νίφα, 89
νόμος νομός, 73, 193
-νς, 32
νός, 89
νυχθήμερον, 79

ξύν, 33

ὀδότα, 96
οἶδα, 97
οἴκει, οἴκοι, 89
οἶμος, 74
οἶνη, 89
οἶνον, 89
οἶνοπέδου, 131
οἶος, 113
-οις, (ერლ. აკუ. მრავ.), 36
ὄκα (დორ.), 40
ὄκως, 32
ὀλλομένᾱν (ერლ.), 38
ὀμοῦ, 77, 135
ὄνομα, 180
ὄνομακλυτός, 196
ὀπᾱδός, 77
ὄς, 95, 129
-ου-, 184
οὔλος (ორბ.), 32
οὔν, 232 მობდ.
οὔτως, 178
ὄχεσφι, 182
ὄχος, 77, 132

-π-, 165

παθεῖν, 77
παλαί, 97
παλτός, 77, 89, 172
παντός, 97
παρέμμεν, 132
πατέρα, 74
πατήρ,
πατράς, 197
πατρός, 74, 196
παχύς, 97
πείθει, 97
πέμπε (ἡμελ.), 40
πέμπτος, 89
πενθερός, 97
πέπομφα, 132
πεπτός, 90
περί, 90
πέφευγα, 68
πεφευγοόη, 132
πίστις, 206
πή, 90
πηός, 97
πιέξω, 132
πίπτω, 77
πόδα, 99
ποδαπούς, 97
ποίνην, 90
ποίμην, 73, 108
ποσί, 161
πότε, 90, 173, 231
πρίν, 132
πρέσθαι, 77
πυθέσθαι, 177
πυθμή, 64
ρήϊστον (ρησб), 32
ρόδοδάκτυλος, 80

-ς (II. θβ.), 51, 133
-ς- (I ςσδ.), 122
σεμνός, 175
σκέπτομαι, 179

σπαρτός, 77
σπείρω, 77, 178
σπέσθαι, 77
-σσ-, 166
στήναι, 133
στρωτός, 172
σῦς,
σχεῖν, 257
σχέες, 133
σχόλια, 237
σώζω, 179

-τ-, 166
τεός (ἄοθ.), 90
τερπικέραννος, 81
τέσσαρες, 98
τἔταται, 77
τέτορες (ἄοθ.), 98
τετράφαται, 133
τί, 90
τις, 233
τίθεισι, 178
τοί, 231 ἄοθ.
τόνς (ἄοθ.·ἄοθ.), 32, 176
τούς, 176
ρτάπεζα, 133, 179
τρεις, 164
τρεμοντι, 21, 90
τρεμουσι, 20 ἄοθ., 90, 152
τριχός, 133
τρόπαι, 195
-ττ-, 166
τύπτω, 162
τύρβη, 62
τῶς (ἄοθ.), 32.

ὑάκινθος, 98
ὑπάγετε, 91
ὑπέρ, 91
ὑπερφῶς, 98

ὑπιψ, 98
ὑπό, 91
ὑπόδρα, 134

-φ-, 167
φαεινοίς, 134
φαίνοισα, 134
φάμα (ეოლ. დორ),
φέρει, 98
φερέμεναι, 91
φέρομεν, 107, 108
φερόμενοι, 91
φερω,
φήγος, 91
φημη, 111
φημῶ, 98
φήρα (ეოლ.), 36
φθείρω, 77
φόνος, 173
φρασίν (პინდ.), 134
φράττηρ, 91
φύγα (ეოლ.), 36
φυγαίς, 91

χαμαί, 98
χόρτος, 63

ω, 212
-ω (დორ.გენ.), 32, (კავშ.), 73, 121
ώα, 91
-ωι, 44, 49
ώόν, 91
ώς, 233

„ძლიერი ფშვინვა“ 87, 167, 212

F, 32 მომდ. 49, 85, 86, 212

III. ԸՆԴՄՈՏՅԻՈՒ ՈՏԵՂՆՆՈՒ

-a, 116
-ā, 46, 53
-ā- (Subj.), 121
aara, 73
ab, 36, 75, 175
aberis, 22, 103
abferēbam, 106
abruō, 84
ager, 84
agis, 92 agitō, 83
agitur, 143
agricola, 111
agrō, 84
agrōnum, 92
aedem, 44
aevom, 136
-ai-, 44, 163
aistumāveit, 45
ait, 95
albris, 84
aliōs, 84
amābere, 69
amāvī, 136
ambīre, 111, 136
anceps, 136
anser, 36, 177
animus, 84
ap, 176, 178
arbitrōrum, 137
arca, 84
arcessō, 137
arcēte, 85
arēna, 177
arma, 116

-ās, 47,179
-at, 179
audīn, 178
aufugiunt, 157
aurōra, 95

-b-, 167
-bam, 142
bene, 137
bis, 85
bonōs, 112
bōs, 85
brūma, 138

C, 44, 212
cavī, 96
centum, 93
cerebrum, 138
cito, 138
citrā, 138
claudō, 179
clāvis, 88
coctus, 90
combitābimur, 138
commentus, 92
consulātuī, 139
contentiones, 139
cordis, 96
cornī, 88
cuīcuīmodī, 139
cunctus, 97

-d, 45, 48, 120
-d-, 168
dacruma, 64

danunt, 140
dotōs, 86, 174
dēmum, 232
dēnuō, 112, 140
dentem, 96
dictūrum, 112
Diēspiter, 140, 162
dīgnōs, 140
dīxī, 85
duo, 86

-e, 44-45, 50, 112, 169
-ē, 44-45
ēducāvit, 140
-ei-, -ē-, -ī-, 44-45
eōrum, 141
equos, 88
eram, 87
eritis, 94, 113
est, 149, 175
estō(d), 145
et, 73, 175
-eu-, 45, 163

-f-, 168
facta, 63, 174
fāgus, 91
falsus, 141
fama declined, 116-118
fāmā, 46
fāmārum, 98
fateor, 174
faxit, 141
fēcī, 112
fēcit, 93

fende, 149, 174
fera, 36
feriminī, 91
ferre, 36
fert, 98
fh-, 48
fīdere, 141
fīdit, 97
fīdō, 142
fīsus, 206
foederis, 76, 142
forēs, 64
frātes, 91
fuga, 36
fugābam, 142
fugat, 179
fugīs, 91
fūmus, 64, 95
fundus, 64
furtum, 76
futūrum, 142
G, 212
-g-, 168
gelidus, 93
genere, 85, 104
generis, 93
genua, 179
gravibus, 142, 173
h-, 168, 175
hanser, 36
hic, 62
hiems,
hortis, 63, 98
hostis, 65
humī, 98

-i-, 168 (ᄁᄁ -u-, 36, 45)
-ī (Gen.), 36, (Middle), 48
-ī-, 167
īdem, 234
-iē-, ī (Opt.), 121
iecur, 95
-ier (Inf.), 46, 148
igitur, 142
īlicō, 143
-im (Opt.), 86
imber, 93
impedimentum, 143
imus (2), 144
includus, 65, 96
indicāre, 93
indomitus, 64
insece, 86
inventus, 144
-ior (Comparative), 93
-is (2nd Sing.), 92, (2nd Plur.), 94
istum, 98
-it, 93
ita, 234
iter, 108
iugīs, 87
Iūppiter, 87
iuvenis, 98

Kaesō, 212

lacruma, 64
legātis, 107
legendīs, 144
legere,

legeris, 144
legētis, 96
legitur, 145
leege, 73
Leucesie, 45
leviōrem, 93
leviter, 145
lupus, 173

-m, 44
macte, 145
maneō, 77
mātris, 96
medios, 88
mentem, 77
mentiō, 96
mentiōnibus, 145
meritō, 84
Minerva, 77
-minī, 91
minister, 146
monērī, 146
mortem, 77
-mus, 48
muscam, 96

-ne, 51
nei, 50
neu, 146
ne, 50
neu, 178
nivem, 89
nōscō, 64
novem, 94

novōs, 88
nox declined, 119
numerus, 89
nūtrīx, 175

-o-, 44
offendix, 97
-ōi, 44, 49
ōra, 91
-ou-, 45
ōvom, 91

pandō, 178
pārcicīda, 97
patēr declined, 120
patērfamilias, 47
patrem, 69
patribus, 97
pede, 36
penna, 64
pepulī, 77
per, 90
pergō, 179
pinguis, 97
plurimus, 67
poena, 89, 90
potis, 90
prae, 97
praestīgiae, 117
přimus, 146
procō, 95
propinquōs, 97
pulsus, 77, 89
purgō, 179

Q, 214
quā, 90
quaesō,
quattuor, 98
quid, 90
quidem, 234
quinque, 89
quintus, 89
quom, 46
quoque, 90

-r (passive ἔσθη.), 70
-r-, 49, 137, 168, 205
redditus, 73
regāminī, 146
reppulī, 179
rexerit, 147
rubrum, 87
Rūfus, 42

-s (Imperat.), 51, (Nom.), 45
-s-, 49, 205
salis, 92
satus, 174
scīlicet, 232
sciō, 77
scissus, 178
secundum, 147
sellam, 86
sēmen, 87

septem, 87
sequere,
sequuntur, 70
serimus, 96

serpitis, 94
sīdō, 77, 87
siōt sit, 93, 121
silva, 179
simplex, 92
sistō, 96
sociōs, 92
solidus, 77
sommō, 98
speciō, 179
sportula, 77
-ss-, 178, 206
stārem, 94
suāvia, 149
sub, 36 subigite, 91
suēscō, 92, 95
suos, 86
suovetaurīlia, 79
super, 91
superbō, 98
superiōrem, 147
surgō, 179

tandem, 232
tentīs, 90
terra, 64
-tō (d), 50
toga, 76
trans, 76
tremunt, 20 fpl., 90, 112, 152
tulī, 147
tuos, 90
-u-, 36, 45
-ū-, 168
ubi, 148

unda, 64
unguis, 173
ūnus, 67, 89, 112
-ūrum, 112
usque, 148
ūtī, 76
ūtīer, 148
utrum, 149

valdē, 179
vehō, 65
velīmus, 149
veniō, 93
-ventiō, 93
verna, 180
vespera, 87
vīcī, 36, 67, 89
vīcō, 36
vīcus declined, 118-119
vīderam, 95
vōcem, 94
volāre, 173
vīderam, 86
vīdī, 97
vīnum, 89
vīrus, 88

X, 213
Y, 213
Z, 213

IV. ԳԻՆՏՆԵՐ ԵՆ ՈՏՆՈՆՆԻՈՒ ՈՏՆԵՐ

a,
acre,
an,
and,
L'arme,
asparagus,
astronomy,
bear,
beech,
beek and books,
blackbird,
bloodbird,
Bluebeard,
both,
bottom,
bridegroom,
brother,
Buddha,

chambre,
come,
cow,
cut-thoat,

daughter,
deed,
door,
drag,
dust,

été(Masc)
étoile,
ewt,

father,
feather,
few,
fier,
filth,
five,
foi,
foot,
football,
frère,
friend,
fro,
full,

garth,
geology,
goodest,
grasp,
guest,

hale,
hard,
have,
he,
heart,
help,
heure,
-hood,
hound
humble,
hundred,

idolatry,

ill-will,
in,

kin,
know,

lady's maid,
loi,
Longshanks,
loud,

macinproof,
manhood
même,
middle
mind
mother's,

Nature-cure,
new,

obvious,

October,
orange
pagan,
paternal,
pig,

queen,

reason,
read-breast,
respembrances,
root

ruddy,

St. Paul's

seat,

see,

seed,

set,

seven,

snoru,

snow,

sociology,

stream,

sweet,

tear, ten, that, the, thin,

thirst,

thorp,

thunderstruck,

timber,

tooth

tree,

troise,

twenty, twenty-one,

twice,

-u-(ფრანგული) და -ü-,

unseen,

upper,

uprose,

villain,

vineyard,

voir,

waggon,

water,

what,
wheel,
where,
whit,
wine,
wit

V. ფიცილობაზი

ალკუინი, იორკელი
ალდუს მანუტიუსი
ალენი
არისტარქე
არისტოფანე
არნოლდი და კონვეი
ბენედიქტე, წმინდა
ბენტლი
ბლუმფილდი
ბიოკი
ბუაზაკი
ბოპი
ბრუგმენი
გელიუსი
გაილსი
გოუ
გრასმენი
გრიმი
დერბიშაირი
ეგბერტი
ერასმუსი
ზენოდოტე
კონვეი
კუკსონი
კურტისი
კენედი
კინგი და კუკსონი
ლაიბნიცი
ლიდელი და სკოტი
ლინდსი
მადვიგი
მეისტერი
მერი
მაილსი
მოულტონი

მაქს მიულერი
მიუნრო
პელი
პოჯიო
პორსონი
პოსგეიტი
პოტი
რეიდი
რენდელი
რობერტსი
რუთერფორდი
სეისი
სკალიგერი

სერვიუსი
სმიტი
ტომპსონი
ტორფი
ვერნერი
უილერი
უიტნი
უინერი
უოლფი
უოდსუორთი
ფენელი
ფიკი
ქაუერი
ქოულბრუკი
შლეგელი
შლეიხერი
შმიდტი ჯები
ჯოუნსი
ჰერმანი
ჰორტონ სმიტი